ఓమ్.

పరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీగణేశదైవజ్ఞప్రోక్తంబగు

సిద్ధాంతగ్రహలాఘవము.

(శ్రీమల్లాదిదైవజ్ఞకృత. ఉపపత్తిసహితము)

ఈగ్రంథము,

మంగిపూడి వీరయ్య సిద్ధాంతిగారిచే

టీకా తాత్పర్యోదాహరణ సహితముగా

వ్రాయఁబడి

ఇది

మచిలీపట్టణమందుండు

చెల్లా నాగలింగశాస్త్రులవారి పుత్రుఁడగు

లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రిచే

స్వకీయ శ్రీ

ఆర్యానంద ముద్రాక్షరశాల యందు

ముద్రింపఁబడి ప్రకటింపఁబడెను. బందరు

ప్రథమ ముద్రణము 1000 ప్రతులు.

1915

దీని వెల 5-00-0

శ్రీరస్తు.

శ్రీగురుభ్యో నమః.

శ్లో॥ అచింత్యా వ్యక్తరూపాయ నిర్గుణాయ గుణాత్మనే ।
సమస్త జగదాధార మూర్తయే బ్రహ్మణే నమః ॥
సిద్ధాంత సంహితా హోరా రూపస్కంధత్రయాత్మకం ।
వేదస్య నిర్మలం చక్షు ర్జ్యోతిశ్శాస్త్ర మకల్మషమ్ ॥
వినైత దఖిలం శ్రౌతం స్మార్తకర్మ నసిధ్యతి ।
తస్మాజ్జగద్ధితాయేదం బ్రహ్మణా నిర్మితం పురా ।
అతఏవ ద్విజైరేత దధ్యేతవ్యం ప్రయత్నతః ॥

శ్లో॥ వేదాస్తావద్యజ్ఞ కర్మ ప్రవృత్తా యజ్ఞాః ప్రోక్తాస్తేతు కాలాశ్రయేణ ।
శాస్త్రాదస్మాత్కాల బోధో యతః స్యాద్వేదాంగత్వం జ్యోతిషస్యోక్తమస్మాత్ ॥

శ్లో॥ సూర్యః పితామహో వ్యాసో వసిష్ఠోఽత్రి పరాశరాః ।
కశ్యపో నారదో గార్గ్యో మరీచి ర్మనురంగిరాః ।
రోమశో పౌలశశ్చైవ చ్యవనో యవనో భృగుః ।
శౌనకాష్టాదశహ్యేతే జ్యోతిశ్శాస్త్ర విశారదాః॥ ఇతి కేచిత్పాఠః.

శ్లో॥ బ్రహ్మాచార్యో వసిష్ఠోఽత్రి ర్మనుః పౌలస్త్య లోమశౌ ।
మరీచి రంగిరా వ్యాసో నారద శ్శౌనకో భృగుః ॥
చ్యవనో యవనో గర్గః కశ్య పశ్చ పరాశరః ।
అష్టాదశైతే గంభీరా జ్యోతిశ్శాస్త్ర ప్రవర్తకాః ॥ ఇతి కేచిత్పాఠః.

పీ ఠి క.

అయ్యా! సర్వశాస్త్రములలో జ్యోతిషము ఈశ్వరనిర్మితమై భూతభవిష్య ద్వర్తమానంబులఁ దెలుపునట్టిది.

శ్లో॥ సఫలం జ్యోతిషంశాస్త్రం చంద్రార్కౌ తత్రసాక్షిణౌ॥

అను ప్రమాణమువలన వేదపురుషుని షడంగములలో ముఖ్యాంగమైన, జ్యోతిశ్శాస్త్రమొక్కటియే ఫలసాధనార్హమైనదనియును, విరాట్స్వరూపుని మనోనేత్రములం దుద్భవిల్లిన చంద్రసూర్యులు సాక్షులుగా నుండుటంబట్టి, సర్వోత్కృష్టమైనదనియుఁ జెప్పఁబడినది. లోకప్రకాశకుఁ డగు శ్రీ సూర్యనారాయణమూర్తి యీ శాస్త్రమును మొదట మయుఁడనెడు ధాతుసశ్రేష్ఠున కనుగ్రహించినట్లును తదనంతర మది యీభువి విలసిల్లి. ఇది గాక ఈజ్యోతిశ్శాస్త్రము - ....

పూర్వ శ్లోకమునందు పేర్కొనిన వారివలనను, మఱికొందఱు ఋషులవలనను వృద్ధిపొందింపఁబడి సిద్ధాన్త, జాతక, ముహూర్త భాగంబులుగా విభాగింపఁబడి లోకమందుఁ బ్రకాశించెను. పరబ్రహ్మము తన మాయాశక్తివలన పంచభూతస్వరూపములకు నక్షత్రములుగాను, సూర్యాదిగ్రహమండలంబులుగాను, అవతరించె ననెడి ప్రమాణము లనేకములు గలవు. కనుక పరబ్రహ్మస్వరూపమైన జ్యోతిషము జదువ నభిలాషగలవారు భచక్రస్వరూపమైన నక్షత్రములయొక్కయు, సూర్యాది గ్రహములయొక్కయు, స్వభావమును, గతిని, గుణధర్మములను జక్కఁగా నెఱుంగవలయును. వానిగుణధర్మములు భూగోళమునందు వ్యాపించినందునను నిచ్చట జన్మించునట్టి జంతుజాలములయొక్క సుఖదుఃఖములకుఁ గారణము నక్షత్రాది గ్రహమండలము లగుటవలనను వానిఁ బరీక్షించుటకై "జ్యోతిషము సాంగోపాంగముగా నేర్చుకొనుట అత్యావశ్యకము. ఇందునుగుఱించి, సోమ, సూర్య, ఆర్యభట, బ్రహ్మ, రోమక, వ్యాస, పైల, వాసిష్ఠము లను అష్టసిద్ధాన్తములుగలవు. మహాత్ములచే వ్రాయఁబడిన యీ సిద్ధాంతగ్రంథములనుబట్టి భాస్కరాచార్యులు మొదలగువారు చేసిన గ్రంథము లనేకములు గలవు. అవి మనకు మహోపకారము చేయుచున్నవి

శ్లో॥ స్కంధత్రయాత్మకంశాస్త్రం ఆద్యం సిద్ధాంత సంజ్ఞికమ్। ద్వితీయం జాతకం స్కంధం తృతీయం సంహితాహ్వయమ్॥

అని దైవజ్ఞవిలాసమందుఁ జెప్పఁబడిన ప్రకారము జ్యోతిశ్శాస్త్రము సిద్ధాంత జాతక సంహితలచే స్కంధత్రయాత్మక స్వరూపముగలదై యీ భువి విలసిల్లుచున్నయది.

ఈ శాస్త్రము ప్రత్యక్షఫలజనకంబగుటచే మన భరతఖండమునందే గాక యిరోపా, అమెరికా మొదలగు విదేశ విజాతీయులవల్లను అంగీకరింపఁబడి గౌరవము పొందఁబడుచున్నది. మఱియు బ్రహ్మదేవునిచే లలాటమునందు లిఖింపబడిన శుభాశుభములను దెలిసికొనుట కిదియే ముఖ్యసాధనము.

శాలిశకము ౧౪౨౯ గతమగు చుండఁగా- శ్రీకేశవదైవజ్ఞ పుత్త్రుఁడైన గణేశదైవజ్ఞులవారు జన్మించిరి. వీరి ౧౩ వ సంవత్సరమునందు యీ గ్రహలాఘవము రచియించిరి. పిమ్మట కొంతకాలమునకు గోదావరీ యుత్తరభాగంబున గోళగ్రామవాస్తవ్యులగు శ్రీ దివాకర దైవజ్ఞ పుత్త్రులయిన మల్లాది దైవజ్ఞునిచే ఉపపత్తివ్యాఖ్యయు పిమ్మట కొంతకాలమునకు విశ్వనాథదైవజ్ఞులవారు ఉదాహరణ వ్యాఖ్యయువ్రాసిరి. ఇది సూర్యసిద్ధాంతరీత్యా అతిబాహుళ్యమగు గణితముచే పొందతగిన విషయములను, అతిసులభమార్గముగా నుండునటుల సిద్ధాంతగ్రంథములలో నిది అగ్రగణ్యమై యున్నది. సిద్ధాంతగ్రంథమునకు సరియైన వ్యాఖ్యానము లేనిచో ప్రయోజనము లేదుగాన, ఈ గ్రంథము వ్యాఖ్యాన సహితముగాను, టీకాతాత్పర్యోదాహరణ పూర్వకముగాను దృష్టాంతముగా గణితమును ,కూడ చూపడమైనది. ఈ వెంబడి వ్రాసియుండు విషయసూచికయందు నీ గ్రంథమునందలి విశేషములు తెలియును. సిద్ధాంత గణిత పరిశ్రమకల వారలే గాక దాని యందభిలాష కల వారలు కూడ దీనిని చూచిరేని యభీష్టమును గురువుతో నగత్యములేకనే తీర్చుకొనగలరు.

ఈ గ్రంథమున నా పొరబాటువలనగాని యితర కారణములవలనఁగాని, తప్పితములుండినను దానిని లెక్కింపక క్షమించి గుణగ్రహణము చేయవలయునని సిద్ధాంతగణిత విద్వచ్ఛిఖామణుల నెల్లరను ప్రార్థింపుచున్నాడను.

మఱియు శ్రీ గణేశదైవజ్ఞులు వ్రాసిన ౧౪ అధ్యాయములలో ఆఱు అధ్యాయముల వఱకు ·ప్రథమభాగ పుస్తకముగా ముద్రింపఁబడినది.

ఇది ముద్రింపించి ప్రకటించుటకు నాకు ద్రవ్యసహాయము లేనందున - నా మిత్రులగు - చల్లా లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రిగారికి, ఈ గ్రంథము 23 - 2 - 12 తేదిని పంపించియుండగా అందుమీద వారువ్యయప్రయాసలకోర్చి గ్రంథమును వారిస్వకీయ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపించి ప్రకటించినందుకు నా శ్రమసార్థకము చేసిరిగాన నిట్టియుద్గ్రంథము లనేకములు వెలువరింప నుత్సాహి నగుదును. విద్యాదక్షులు సమయోచితమును సద్గ్రంథ ప్రకటన ప్రయోజనమును నెఱుంగుదురుగాన విశేషము విన్నవింపఁ బనిలేదు.

ఇట్లు సుజనవిధేయుఁడు,

మంగిపూడి వీరయ్యసిద్ధాంతి.

గణేశ దైవజ్ఞకృత గ్రంథ నామాని.

శ్లో॥ కృత్వాదౌ గ్రహలాఘవం లఘుబృహ త్తిథ్యాది చింతామణిం ।
సత్సిద్ధాంత శిరోమణేశ్చ వివృతిం లీలావతీ వ్యాకృతిమ్॥
శ్రీబృందావన టీకికాంచ వివృతిం మౌహూర్త తత్త్వస్య వై।
సచ్ఛాస్త్రాది వినిర్ణయం సువివృతిం ఛందోర్ణ వాఖ్యస్య వై॥

శ్లో॥ సుధీరంజనం తర్జనీయంత్రకంచసు కృష్ణాష్టమీ నిర్ణయంహోలికాయాః।
లఘూపాయయాతాం స్తథాన్యాన పూర్వాక్ గణేశోగురుర్బ్రహ్మ నిర్వాణమాపత్॥

విజ్ఞప్తి.

ఈ సిద్ధాంతగ్రంథములు మూడు విధములు.

అందు ౧ సిద్ధాంతగ్రంథములనియును, ౨ తంత్ర గ్రంథములనియును, 3 కరణగ్రంథములన్నియును, వాడుదురు.

(1) కల్పాదిలేక సృష్ట్యాది అహర్గణము సాధించునవి సిద్ధాంతములు
(2) యుగాదిగా అహర్గణము సాధించునవి తంత్రములు.
(3) శాలివాహనశకాదిగా - అహర్గణముసాధించునవి కరములు.

ఇట్లు,
మంగిపూడి వీరయ్యసిద్ధాంతి.
పెన్నాడ అగ్రహారం.

ఈ గ్రంథము. వలయువారలు ఆర్యానంద ప్రెస్సు మచిలీపట్టణమునకు వ్రాసి తెప్పించుకొనగలరు.

విషయసూచిక.

విషయములు.	పుట.	విషయములు.	పుట.
గ్రంథారంభము	౧	కుజశుక్రులకుపునస్స్పష్టీకరణము	౬౮
సంజ్ఞానిఘంటు	౩	గ్రహములకుమందగతిస్ఫుటము	౭౦
అహర్గణము	౪	శీఘ్రస్ఫుటగత్యానయనము	౭౧
పూర్వధ్రువములు	౧౦	కుజబుధశుక్రులకు గతివిశేషము	౭౩
క్షేపకములు	౧౧	నక్షత్రపాదధ్రువములు	౭౬
సంస్కారక్రమము	౧౨	పాదప్రవేశానయనము	౭౯
గ్రహానయనము	౧౪	పర్యాంతరచాలనానయనము	,,
చంద్రతుంగరాహోరానయనము	౧౭	వక్రవక్రత్యాగకేంద్రభాగలు	౮౨
కుజబుధశీఘ్రకేంద్రానయనము	౧౯	కుజగురుశనులకు ఉదయాస్తమయభాగలు	౮౩
గురుశుక్రశీఘ్రకేంద్రానయనము	౨౧	బుధశుక్రులకు ఉదయాస్తమయములు	౮౪
శని	౨౨	వక్రవక్రత్యాగాదిదినములు	౮౫
గ్రహములయొక్క మధ్యగతులు	౨౩	కుజగురుశనులకు పశ్చాదస్త దినములు	౮౭
భూపరిధినిర్ణయము	౨౬	స్వోదయములు	౯౧
స్వదేశభూపరిధిసాధనము	౨౭	లగ్నస్ఫుటసాధనము	౯౪
యోజనసాధనము	౨౮	ఇష్టకాలలగ్నసాధనము	౯౬
భూమధ్యరేఖానిర్ణయము	,,	సాయనలగ్నసాయనరవి	౯౮
దేశాంతరసంస్కారధ్రువకసంస్కారము	౨౯	గోళాయనదినరాత్ర్యర్ధములు	౯౯
బీజసంస్కారనిర్ణయము	౩౨	నతోన్నతసంజ్ఞా అక్షర కర్ణజ్ఞానము	౧౦౨
భుజకోటిసాధనము	౩౪	హోరానయనము	౧౦౪
సూర్యస్పష్టీకరణము	౩౬	భాజ్య ఇష్టకర్ణ ఛాయాజ్ఞానము	౧౦౬
ఫలభాచరఖండసాధనము	౪౦	నతజ్ఞానము	౧౦౮
చరసాధనసంస్కారము	౪౨	క్రాంతిసాధనము	౧౧౦
చంద్రునియొక్క చరరవి మందఫల సంస్కారము	౪౪	భుజాంశసాధనము	౧౧౪
చంద్రస్పష్టీకరణము	౪౬	నతాంశోన్నతాంశసాధనము	౧౧౬
సూర్యచంద్రులయొక్క గతిస్ఫుటము	౪౮	అభీష్టకర్ణసాధనము	౧౧౮
తిథికరణయోగానయనము	౫౦	ఇష్టకర్ణముచే ఉన్నత కాల సాధనము	౧౧౯
కుజాదిపంచస్ఫుటాధికారములు	౫౪		
శీఘ్రఫలసాధనము	౬౨		
మందఫలానయనము	౬౩		
శీఘ్రమందసంస్కారానయనము	౬౪		

విషయములు.	పుట.
ఇష్టకర్ణయంత్రజోన్నతాంశనము	౧౨౦
దిక్సాధనము	౧౨౩
విషువచ్ఛాయ అక్షాంశ చరఖండములు	౧౨౬
లగ్నప్రమాణములు	౧౨౭
నలికాబంధనాగ్రం భుజ కోటి సాధనము	౧౩౮
నలికాబంధనము	౧౩౯
చంద్రగ్రహణాధికారము.	
తాత్కాలికీకరణానయనము	౧౪౧
గ్రహణసంభవజ్ఞానము	౧౪౨
రవిచంద్రబింబప్రమాణము	౧౪౮
ప్రకారాంతరేణ బింబసాధనము	౧౫౧
మానైక్యఖండ గ్రాస ప్రమాణ సాధనము	,,
గ్రహణమధ్యస్థిత గ్రాస మర్దస్థితము	౧౫౩
స్పర్శమోక్షస్థితిమర్దానయనము	౧౫౭
కాలనిర్ణయము	౧౫౮
ఇష్టగ్రాసానయనము	౧౬౦
అయనవలనసాధనము	,,
గ్రస్తోదయ గ్రస్తాస్తమయమధ్యనతసాధనము	౧౬౨
స్పర్శమోక్షమధ్యకాలీన గ్రహణదిక్జ్ఞానము	౧౬౫
స్పర్శమోక్షసమ్మీలనోన్మీలన దిక్జ్ఞానము	౧౬౭
సూర్యగ్రహణాధికారము.	
హారలంబనసంస్కృతతిథిసాధనము	౧౬౯
త్రిభోనలగ్న నతాంశసాధనము	౧౭౩
నతిస్పష్టశరము	౧౭౪
స్పర్శమోక్ష లంబన స్పర్శమోక్షకాలము	౧౭౬
సమ్మీలనోన్మీలన గ్రహణవర్ణజ్ఞానము	౧౭౮
ఇష్టకాలీనగ్రాసానయనము.	౧౭౯

గ్రంథస్థ విషయములు సమాప్తము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ.

సవరణపట్టీ.

పేజీ.	పఙ్క్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
౨	౧౯	గ్రహలాఘవే	కొట్టివేయబడిన
౩	౨	స్పుట	స్ఫుట
	౫	తేషు	తేషు
	౧౮	పష్టస్య	వష్టస్య
	౨౧	దిక్సంజ్ఞాః	దిక్సంజ్ఞాః
౫	౨౫	ఆసేత్	ఆసీత్
	౨౮	మాసే	మాసీ
౬	౧౨	చారేణ	చార్యేణ
౮	౨	దివసాసే	దివసాస్తే
	౧౯	తిథ్యలతు	తిథ్యంత
	౨౩	పార్గణాః	పార్గణాః
౧౦	౬	ఖంపద్య	ఖంమడ్య
౧౫	౧౭	ర్నవికా	ర్నలికా
౧౮	౧	వి	లి
	౧౩	భావి	భా - లి
౧౭	౧౭	భాఙ్గై	భాఙ్గైః
	౨౭	రూతం	రూపం
౧౯	౭	౩౫౩౪ - ౯...) × (	౩౫౩౪ ÷ ౯...
	౯	౩౫౩౪ - ౮౦	౩౫౩౪ ÷ ౮౦
	౧౧	౩౫౩౪ - ౧౯	౩౫౩౪ ÷ ౧౯=
	౧౨	) × (౩౫౩౪ - ౪౫	-౩౫౩౪ ÷ ౪౫=
	౧౮	కుజస్యాత్	కుజఃస్యాత్
	౧౭	గణస్వ...జ	గణస్స్వ...జ్ఞ
౨౦	౩	గణ	గణః
	౬	పూర్వఘండ	పూర్వఖండ [౮౩
	౨౧	౩౫౩౪ - ౧౦...౩౫౩౪౦-౮౩	౩౫౩౪ × ౧౦... ౩౫౩౪౦ ÷
	౨౨	౪౭౪-౬౦...౩౫౩౪౦-౧౯	౪౭౪ ÷ ౬౦--౩౫౩౪౦ ÷ ౧౯
	౨౪	౩౫౩౪ - ౩	౩౫౩౪ × ౩
	౨౫	౧౦౬౦౨ - ౨౭	౧౦౬౦౨ ÷ ౨౭
	౨౬	౧౦-౯౭౦=...౩౫౩౪ - ౩౭	౧౦౯౭౦...౩౫౩౪ ÷ ౩౭
	౨౮	౧ తివచగా	౧-౩౩-౦తివచగా
౨౧	౧౩	కలుపుట	కలుపఁబడినదై

పేజీ.	పఙ్క్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
౨౩	౧౬	చలకేంద్రవ	చలకేంద్రజవ
౩౨	౩	మధార్యస్తేషు	మధార్యేసేషు
౩౪	౫	మషా	మష్టా
౩౮	౧౩	కేంద్రహీసనా	కేంద్రవాసనా
౩౭	౧౯	ఖాంశ	భాంశ
౪౦	౨౬	భాగరహిత	భాగాదిరహిత
౪౨	౫	భుజత్కు	భుజత్కృ [ఋణము
౪౩	౨౮	౫-౧౭-౪౫-౧౦...పగటి ధనము	౫-౧౭-౪౪-౪౨ - సాయంకాల-చరసంస్కారములో రవికి ౨౭ విలిప్తలు ఎచ్చుగానున్నది
౪౫	౧	మందఫలికలా	మందఫలకలా
౪౬	౫	౧౧-౧౬-౪-౭	౧౧-౧౫-౪౮-౫౬
	౮	ము ౧౧-౧౬-౭-౫౭	ము౧౧-౧౫-౪౩-౬ చంద్రస్ఫుటము (లో ౩౨ విలిప్తలు ఎక్కువుగాను
	౧౭	తన్న ఖాంశా	తన్న ఖాంశో [న్నవి
౪౮	౭	భావాత్తు	భావాత్ [౩౪-౮
	౧౬	-౧౬-౭-౫౭...౧౦-౧-౨౪-౨౮	- ౧౫-౫౯-౧౭...౧౦-౧-
	౧౮	౧-౨౭-౩౫-౩౩--౫౭-౩౫-౩౩	౧-౨౭-౨౫-౫౩---౫౭-౨౫-౫౩
		౯-౪౫-౫౬...౧౪-౪	౯-౪౪-౧౯...౧౫-౪౧
	౧౯	౧౯౮-౧౯-౧౦...౯-౫౧-౫౮	౧౯౮-౧౦-౫౪...౯-౫౧-౩౨
		౯-౪౫-౫౬	౯-౪౪-౧౯
	౨౦	౨౦-౧౪-౪	౨౦-౧౫-౪౧
	౨౨	౯-౫౧-౫౮	౯-౫౧-౩౨
	౨౩	౪౬-౭-౩...౮౧౦౩౫౦	౪౬-౭ - ౨౭...౮౦౯౭౫౪ ÷
	౨౪	౧౬౬౦౭౩	౧౬౬౦౭౭
	౨౫	౧౧-౧౧-౫౨-౨౧	౧౧-౧౧-౪౨-౨౪
౪౭	౧౩	స్యాత్తు	స్యాత్
౫౦	౨౩	శకునికిని	శకునియు
౫౪	౧౩	పదకవిలిప్తలు	పదకలిప్తలు
౫౫	౧	౨౧౨-౧౫౫-	౨౧౨-౧౯౫-౧౫౫
	౫	రశాః	రసాశాః
	౧౧	అపాః	అహిః
౫౬	౬	సర	శర

పేజీ.	పఙ్క్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
	౧౭	యతి	యది
౫౮	౨౫	ప్రతిమండతే	ప్రతిమండలే
౫౯	౫	ఫలావాసనా	ఫలవాసనా
౬౩	౮	౧౦౦ + ౧౫	౧౦౦ ÷ ౧౫
	౨౬	అంశకాది=మాంగం	అంశకాదిమాందం
	౨౮	మాందాంకస్తే	మాందాంకస్త
౭౦	౯	విడ్భృగోర్వద్వి	విడ్భృగోర్వడివ
౭౯	౨౮	ద్వయోస్త్వంత	ద్వయోస్త్వంత
౮౦	౩	అంతరః	అంతరం
౮౨	౧౧	శూన్యా	శూన్యం
౮౬	౨౧	౬-౧౩-౨౮ ÷ ౨-౪-౨౯ [౪౩	౬-౧౩-౨౮ ÷ ౩=౨-౪-౨౯
	౨౬	౦-౨౬-౧౪ × ౧౦ ÷ ౦-౪౩-	౦-౨౬-౧౪ × ౧౦ ÷ ౬=౦-౪౩
౮౯	౯	కేంద్రాంతరార్ధినా	కేంద్రాంతరార్ద్ధినా [౪౩
౯౧	౨౨	దిషువద్వృత్తే	ద్విషువద్వృత్తై
	౨౩	బృహజ్యయైన	బృవజ్జ్యయైవ
౯౪	౧౧	నాడే	నాడీ
౯౫	౪	తివచలడిన	తివచబడిన
౯౬	౯	చావిసమ	చాలితసమ
౯౯	౧౩	విగడియవిష్టకాలము	విగడియలిష్టకాలము [లో
	౧౫	౩౫౪౩-౨౬-౧౧ ÷ ౧౧౮	౩౫౪౩-౨౬-౧౧ ÷ ౩౦=౧౧౮
౧౦౦	౨	ఘ్నవృత్తుఘాయాః	ఘ్నవృత్తుభాయాః
	౧౫	అక్షుఘాయాః	అక్షుభాయాః
౧౦౪	౨౩	తదుయాస్త	తదుదయాస్త
౧౦౫	౮	కింతుం	కింతు
౧౦౬	౨౩	స్వేష్వ్యం	స్వేష్వం
౧౦౭	౧౧	జాతేష్టి	జాతేష్ట
౧౦౮	౧౨	ఊష్ట	ఇష్ట
౧౧౬	౧౨	విలిప్తలు	లిప్తలు
	౨౧	సంస్పృతి	సంస్కృతి
౧౧౮	౬	లఫల	ఫల
	౭	భ్రవణో	ఛివణో
౧౨౩	౩	చ్ఛాయాగ్ర	ఛాయాగ్ర
	౭	చ్ఛాయాగ్రం	ఛాయగ్రం

పేజీ.	పఙ్క్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
౧౨౪	౬	అతోవిచ్ఛాయా	అతోహిఛాయా
౧౩౨	౧౩	రజ్జున్తు	రజ్జుస్తు
	౧౬	చ్ఛాయాకర్ణ	ఛాయాకర్ణ
౧౩౪	౧౬	౧-౧౪-౨౦ అక్షువర్ణము	౧-౧౪-౨౦ × అక్షుకర్ణము
౧౪౨	౯	తాత్కాలికే	తాత్కాలికీ
౧౪౩	౩	రంతరో	రంతరా
౧౪౪	౭	తదోక్తం	తదయుక్తం
	౧౧	కాలాంసాః	కాలాంశాః
౧౪౫	౫	తాత్కాలాశాంతరే	తాత్కాలాంశాంతరే
	౯	భూఛాయా	భూచ్ఛాయా
౧౪౬	౭	అసస్త	అతస్త
	౨౭	స్థూల	స్థూలా
౧౪౭	౭	నిరాహ్వ	విరాహ్వ
	౧౩	వృమత్కః	పృమత్కః
	౧౮	విమండలాధ్యగ్ధం	విమండలాద్యగ్థం
	౧౯	వప	వపి
	౨౪	ప్రమోజకః	ప్రమోజకః
౧౪౮	౨౨	భోబింబం	చోబింబం
	౨౫	గతీమ్వాంశః	గతీమ్వాంశః
౧౪౯	౨	యుగాచమైః	యుగాచలైః
౧౫౦	౧౪	న్యాత్	స్యాత్
	౧౬	ఉచచీయ	ఉపచీయ
	౨౨	౧౧వి అం ÷ ౧౦ అం	౧౧ వి. అం. + ౧౦ అం
౧౫౨	౧౪	ఏవంకృ.త్	ఏవంకృతే
౧౫౭	౧౦	అభ్యధి	అభ్యధి
౧౫౯	౧౮	౨౭ సూర్యోదయూ	౯ సూర్యోదయాదీ
	౨౧	౫౮-౧౪ ×	౫౮-౧౪ +
౧౬౨	౨౫	స్పర్శాదికం	స్పర్శాదికం
౧౬౩	౧	ద్వ్యాదశతద్వి	ద్వ్యాదశతద్వి
౧౬౫	౧	గ్గోళోపరి	గ్గోళోపరి
	౨౩	గతితాః	గదితాః

సవరణపట్టీ - సమాప్తము.

పేజీ.	పఙ్త్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
౧౬౯	౬	విశ్లేంషాంశా	విశ్లేషాంశా
	౨౨	బడి - ఆశాంశచేత	బడి - ఘ్న = ఆశాంశచేత.
౧౭౦	౨౪	ద్వేలంజన	ద్వేలంబన
౧౭౧	౧౬	తదేష్టఛాయా	తదేష్టచ్ఛాయా
౧౭౨	౧౩	మధ్యంకాలో	మధ్యకాలో
౧౭౪	౧౫	౦-౪౭ + ౧౩	౦ - ౪౭ × ౧౩
	౧౭	౦—౩౭	౦ - ౧- ౩౭
౧౭౫	౧౭	పరమలత్యంగుళం	పరమనత్యంగుళం
	౨౨	ర్యామో త్తర	ర్యామ్యో త్తర
౧౭౬	౧౨	మానైక	మానైక్య
౧౭౯	౯	స్థితిఘటికాళిః	స్థితిఘటికాభిః

తప్పు.	ఒప్పు.
(టైటల్ పేజీలో) శ్రీ మల్లాది =	శ్రీ మల్లారి
పీఠిక కాకితములోచివర కరములు=	కరణములు
పీఠిక 1-వ లో 9 పంక్తిలో తద్వ్యే=	దద్వ్యే
పీఠిక 2-వ లో 8 పంక్తిలో మల్లాది=	మల్లారి

శ్రీరస్తు.

శ్రీగణేశాయనమః.

సిద్ధాన్తగ్రహలాఘవగ్రంథారంభః.

శ్లో॥ జ్యోతిఃప్రబోధజననీ పరిశోధ్యచిత్తం
తత్సూక్తకర్మ చరణైర్గహనార్థపూర్ణా।
స్వల్పాక్షరాపిచతదంశ కృతైరుపాయై
ర్వ్యక్తీకృతా జయతికేశవ వాక్ఛ్రుతిశ్చ॥ ౧.

టీ॥ తత్సూక్తకర్మచరణైః. తత్సూక్త = ఆవేదమందు లెస్సగా జెప్పబడిన, కర్మ = స్నానసంధ్యాదికర్మలను, చరణైః = ఆచరించుటచేత, చిత్తం = మనస్సును, పరిశోధ్య = నిర్మలముచేసి, జ్యోతిః ప్రబోధజననీ- జ్యోతిః = జ్యోతిస్స్వరూపమైన పరబ్రహ్మస్వరూపమును, ప్రబోధ = తెలిసికొనుటకు, జననీ = ఉత్పాదకమైనటువంటియును, స్వల్పాక్షరాపి = స్వల్పమైనయక్షరములు గలిగియున్నదైనను, గహనార్థపూర్ణా = గంభీరార్థములతో సంపూర్ణమయినటువంటిన్ని, కేశవవాక్- కేశవ = శ్రీమన్నారాయణమూర్తియొక్క, వాక్ = నిశ్వాసరూపమయినటువంటి, శ్రుతిః = వేదము, తదంశకృతైః = ఆ బ్రహ్మాంశజులగు రావణాదులచేత జేయబడిన, ఉపాయైః = పదము జటలోనగుభాష్యాది సాధనోపాయములచేత, వ్యక్తీకృతా = స్పష్టముగాజేయబడినదై, జయతి = ప్రకాశింపుచున్నది. ౧.

టీ॥ తత్సూక్తకర్మచరణైః. తత్సూక్త = ఆకేశవదైవజ్ఞునిచేత లెస్సగా జెప్పబడిన, కర్మ = గణితముల, చరణైః = ఆచరించుటచేత, చిత్తం = మనస్సును, పరిశోధ్య = నిశ్చలముజేసి, జ్యోతిః ప్రబోధజననీ, జ్యోతిః= జ్యోతిశ్శాస్త్రము, ప్రబోధ = తెలిసికొనుటకు, జననీ = ఉత్పాదకమయినటువంటిన్ని, స్వల్పాక్షరాపి=స్వల్ప

మైన యక్షరములు కలిగి యున్నదైనను, గహనార్థపూర్ణా = గంభీరార్థములతో సంపూర్ణమై నటువంటిన్ని, కేశవవాక్ = కేశవ దైవజ్ఞునియొక్క వాక్యము, తదంశకృతైః = ఆకేశవ దైవజ్ఞుని పుత్ర శిష్యాదులచేత జేయబడిన, ఉపాయైః = గణితలాఘవోపాయములచేత, వ్యక్తీకృతా = స్పష్టముగా జేయబడినదై, జయతి = ప్రకాశించుచున్నది. ౧.

శ్లో॥ పరిభగ్న సమౌర్వి కేశ చాపందృఢ
గుణహారల సత్సువృత్తబాహుం।
సుఫలప్రదమాత్తనృప్రభంతత్స్మర
రామంకరణంచ విష్ణురూపం॥ ౨.

టీ॥ పరిభగ్నసమౌర్వికేశచాపం- పరిభగ్న = తునియలుచేయబడిన, సమౌర్వీక = నారితోగూడిన, ఈశ = శివునియొక్క, చాపం= ధనస్సుగలిగినటువంటిన్ని, దృఢగుణహారలసత్సువృత్తబాహుం, దృఢ = దృఢమయిన, గుణ = దారములుగలిగిన, హార = హారములచేత, లసత్ = ప్రకాశించుచున్న, సువృత్త= యోగ్యమగువర్తులాకారమయిన, బాహుం = భుజములుగలిగినటువంటిన్ని, సుఫలప్రదం = మోక్షాదిఫలముల నిచ్చునటువంటిన్ని, ఆత్తనృప్రభం = పొందబడిన మానుషావతారముగలిగినటువంటిన్ని, తత్ = ప్రసిద్ధమయిన, కరణం = జగత్కారణమైనటువంటి, విష్ణురూపం = శ్రీమహావిష్ణు స్వరూపుడైన, రామం = శ్రీరామచంద్రుని, స్మర = స్మరించుము. ౨.

టీ॥ పరిభగ్నసమౌర్వికేశచాపం- పరిభగ్న = గ్రహలాఘవే। సమౌర్వీక= జ్యాతోగూడిన, ఈశ = గ్రహకరణసమర్థతగలిగిన, చాపం = ధనుర్గణితము గలిగినటువంటిన్ని, దృఢగుణహారలసత్సువృత్తబాహుం, దృఢ = నిశ్చయమైన, గుణ= గుణకారములచేతను, హార= భాగహారములచేతను, లసత్= ప్రసిద్ధమైన, సువృత్తబాహుం = యోగ్యమైన వసంతతిలకాదివృత్తముల భుజలుగా గలిగి నటువంటిన్ని, సుఫలప్రదం = మంద శీఘ్రఫలములు గలిగి నటువంటిన్ని, ఆత్తనృప్రభం = పొందబడిన శంకుచ్ఛాయ గలిగి నటువంటిన్ని, తత్ = ప్రసిద్ధమయినటువంటిన్ని, రామం = మనోహరమైనటువంటిన్ని, కరణం = గ్రహలాఘవమను కరణ గ్రంథమును, స్మర = స్మరియింపుము. ౨.

శ్లో॥ యద్వ్యాప్యకార్ముకరవః కరణానిధీరాస్తేషు
జ్యాకాధనురపాస్యవసిద్ధిగస్మాత్।

జ్యాచాపకర్మరహితం సులఘుప్రకారం
కర్తుం గ్రహప్రకరణ స్ఫుటముద్యతోఽస్మి॥ ౩.

టీ. యద్యపి = విచారింపగా, ఉరవః = మహనీయులైనటువంటి, ధీరాః = వశిష్ఠగర్గాది మహాఋషులు, కరణాని = కరణగ్రంథములను, అకార్షుః = చేసిరి, తేషు = ఆకరణగ్రంథములయందు, జ్యాకాధనుః = జ్యాధనుర్గణితములు, అపాస్య = పోగొట్టబడి, సిద్ధిః = ఫలసిద్ధి, న = పొందియుండలేదు, అస్మాత్ = ఈకారణమువల్లనుంచి, (అహం = నేను,) జ్యాచాపకర్మరహితం = జ్యాధనుర్గణితములు లేనటువంటిన్ని, సులఘుప్రకారం = మిగుల సులభశైలిగలిగినటువంటిన్ని, స్ఫుటం = స్పష్టమైనటువంటిన్ని, గ్రహప్రకరణం = గ్రహస్ఫుటవక్రోదయాస్తమయప్రవేశములను, కర్తుం = చేయుటకు, ఉద్యతః = ప్రయత్నించినవాడను, అస్మి = అయితిని. ౩.

—*(అంకముల సంజ్ఞాఘంటు)*—

శ్లో॥ ఏకస్యసంజ్ఞా భూరూపకుచన్ద్రాశ్చ ప్రకీర్తితాః॥ ౧.
దస్రయుగ్మాక్షియమళ పక్షహస్తాద్వసంజ్ఞికాః॥ ౨.
త్రిసంజ్ఞికాలోకరామ పురాగ్నిగుణపావకాః॥ ౩.
చతుర్ణాం వేదబంధ్వంబుకృతాబ్ధిగతయోయుగాః॥ ౪.
పంచాఖ్యాబాణభూతార్థా విషయేంద్రియవాయవః॥ ౫.
షష్ఠస్యసంజ్ఞాకథితా స్తర్కాంగరుతవస్తథా॥ ౬.
సప్తసంజ్ఞాతురంగాద్రిముని స్వరభయాస్మృతాః॥ ౭.
అష్టమస్థానసంజ్ఞాశ్చ వసుసర్పగజాహ్వయః॥ ౮.
నవసంజ్ఞాంకగోనంద నిధిగ్రహవిరించయః॥ ౯.
ఆకాశంగగనంశూన్యం ॥౦॥ దిక్సంజ్ఞాః పంక్తిరేవచ॥ ౧౦.
ఏకాదశాఖ్యారుద్రాశ్చ ౧౧॥ మాసార్కాద్వాదశాహ్వయః ౧౧ ౧౨
త్రయోదశసమాఖ్యాతా గణైర్విశ్వసంజ్ఞికాః॥ ౧౩.
చతుర్దశేంద్రమనవః ॥౧౪॥ తిథిః పంచదశస్యతు॥ ౧౫.
అష్టిర్నృపాషోడశస్యా ॥౧౬॥ త్యష్టిస్సప్తదశస్యతు॥ ౧౭.
అష్టాదశస్యస్మృతయః పురాణాన్యధృతిస్తథా॥ ౧౮.

ఏకోనవింశ తేరాఖ్యా విజ్ఞేయాః ధృతి స్తథా॥ ౧౯.
కృతేర్నఖాశ్చవింశత్యా ॥౨౦॥ మూర్ఛనాస్త్వేకవింశతిః॥ ౨౧.
ద్వావింశస్యాదాకృతిస్తు ॥౨౨॥ త్రయోవింశతివికృతిః॥ ౨౩.
సంకృతిర్జినసిద్ధాశ్చ చతురుత్తరవింశతిః॥ ౨౪.
తత్వానిపంచవింశత్యాః॥౨౫॥ షడ్వింశత్యాస్తథోత్కృతిః॥౨౬.
ధిష్ణ్యాఖ్యాసప్తవింశత్యా॥౨౭॥ ద్వాత్రింశద్దంతసంజ్ఞికాః॥౩౨.
త్రయస్త్రింశద్దేవసంజ్ఞా॥౩౩॥ శూన్యంపూర్ణంవియన్నభః॥౦.
తానాఖ్యైనైకపంచాశ ద్దేవమంకాభిధాస్మృతాః॥ ౪౯.
క- ట- ప- య- పురస్సరవర్ణానవనవపంచాష్టకల్పితాః క్రమశః॥
ఞ- ణ- నకారవర్ణాః శూన్యం యుక్తోహ్యథోక్షరం గ్రాహ్య ॥
ఏకదశశతసహస్రాయుతలక్షప్రయుతకోటయః క్రమశః॥
అర్బుదమబ్జంఖర్వనిఖర్వ మహాపద్మశంఖ వస్తస్మాత్॥
జలధిశ్చాంత్యంమధ్యం పరార్థమితిదశగుణోత్తరాః సంజ్ఞాః॥
సంఖ్యాయాః స్థానానాం వ్యవహారార్థకృతాః పూర్వైః॥

ఈగ్రంథ మందలి సంజ్ఞలు. + కలుపుట, - తీసివేయుట, × గుణించుట, ÷ భాగించుట, = సమానము.

—*(అథాహర్గణానయనమాహ.)*—

శ్లో॥ ద్వ్యబ్ధీంద్రోనితశక ఈశహృత్ఫలం
స్యాచ్చక్రాఖ్యం రవిహతశేషకంతుయుక్తం।
చైత్రాద్యైః పృథగముతః సదృఘ్న
చక్రాద్విఘ్నాత్క్రాదమర ఫలాధిమాసయుక్తం॥ ౧.

శ్లో॥ ఖత్రిఘ్నం గతతిథియుఙ్నిఖరగ్ర చక్రాంగాం
శాఢ్యం పృథగముతోబ్ధిపటరు లబ్ధైః।
ఊనాహైర్వియుత మహర్గణోభవేద్
వైవారః స్యాచ్ఛరహత చక్రయుగ్గణోజ్ఞాత్॥ ౨.

టీ. ద్వ్యబ్ధీంద్రోనితశకః- ద్వి = ౨ అబ్ధి = ౪ ఇంద్ర = ౧౪ = (౧౪౪౨) చేత, ఊనిత = తగ్గించబడిన, శకః = గతశాలివాహనశకము, ఈశహృత్ - ఈశ = ౧౧చేత, హృత్ = భాగింపబడినదై, ఫలం = విభక్తము, చక్రాఖ్యం = చక్రమనుపేరుగలది, స్యాత్ = అగును, రవిహతశేషకంతు- రవి = ౧౨ చేత, హత = గుణింపబడిన, శేషకంతు = శేషమయితే, (౧౧ చేత భాగింపగా మిగిలినశేషము ౧౨చే గుణింపబడి) చైత్రాద్యైః = ఇష్టమాసమువఱకుగతించిన చైత్రాదిమాసములచేత, యుక్తం = కలుపబడి, పృథక్ = ఆమొత్తము వేరొకప్రతిగానుంచబడి, అనుతః = దీనినుంచి, దిగ్యుక్తాత్ = ౧౦ చేత గలుపబడిన, సదృఘ్నచక్రాత్ = రెట్టించినచక్రముచేగలుపబడిన దానివల్లనుంచి, అమరఫలాధిమాసయుక్తం- అమర = ౩౩ చేత, ఫల = విభజింపగావచ్చిన విభక్తమగు, అధిమాస = అధికమాసములను, యుక్తం = కలుపబడవలెను. ౧. ఖత్రిఘ్నం- ఖ = ౦ త్రి= ౩ (౩౦) చేత, ఘ్నం = అధికమాసములనుగలిపిన సంఖ్యనుబెంచి, గతతిథియుక్ = గత = ఇష్టతిథివఱకుగతించిన, తిథి = శుక్లప్రతిపదాదులను, యుక్ = కలిపి, నిరగ్రచక్రాంగాంశాఢ్యం- నిరగ్రచక్ర = శేషరహితమగు చక్రముయొక్క, అంగాంశ = ఆరవభాగమును, ఆఢ్యం=కలిపి, పృథక్=ప్రతిగానుంచి, అనుతః= యీమొత్తమునుంచి, అబ్ధిషట్కలబ్ధైః- అబ్ధిషట్క = ౬౪ చేత విభజింపబడిన, లబ్ధైః = విభక్తమగు, ఊనాహైః = క్షయదినములచేత, వియుతం = తగ్గించబడినదై, అహర్గణః = దినసముదాయము, భవేత్ = అగును, గణః = ద్యుగణము, శరహతచక్రయుక్- శరహత = ౫ చేత గుణింపబడిన, చక్ర = చక్రముతోడ, యుక్ = కలుపబడినదై, (౭ చేత విభజింపగా వచ్చినశేషము) అబ్జాత్ = సోమవారముమొదలుకొని, వారః = గతవారము, స్యాత్ = అగును, వారముసరిగా రానియెడల ద్యుగణములో ౧ కలుపవలెను లేక ౧ తగ్గించవలెను, సిద్ధాంతశిరోమణౌ ॥ అభీష్టవారార్థమహర్గణశ్చేత్ సైకోనితేక స్సిధయోపితద్వదితి. ౨.

ఉపపత్తిః అత్రగ్రంథారంభే ద్విచత్వారింశదధిక చతుర్దశ శతమితః (౧౪౪౨ శక) ఆసేత్-తచ్ఛకమారభ్య గ్రహానయనార్థం అనేనశకేనేష్టశక ఊనీకృతోగతవర్షగణః సౌరోజాతః యదుక్తం వర్షాయనర్తు యుగపూర్వకమత్రసౌరాదితి అతస్తేషాంవర్షాణాం మాసీకరణార్థమనుపాతః యద్యేకస్మిన్వర్షే ద్వాదశసౌరమాసాభవంతి । తదేష్టసౌరవర్షైఃకిమితి । వర్షాణాంద్వాదశ గుణోరూపంహరః । తస్యావికృతత్వాన్నాశః । అత్ర కేచిన్మాసానాం చాంద్రత్వ భ్రమమారోప్య। ద్వాదశమాసాః సంవత్సర ఇతిశ్రుతేః । వైయధికరణ్య మాపాదయంతే । తదసత్

అత్రమాసాః సౌరా ఏవయతశ్చాంద్రమాసానాం వర్షమధ్యే సావయవత్వాత్ సిద్ధ
అతస్తేనపఠితాః । సౌరాస్తుసూర్యాద్ద్వాదశరాశిభోగేన ద్వాదశైవభవంతి । అతః
శ్రుతిరియం సమీచీనాఽయం ఆచార్యేణబహువర్షేష్వహర్గణబాహుళ్యం స్యాద
తోలాఘవార్థం శిష్యక్లేశభయార్థంచ ప్రథమంవర్షాణిఏకాదశత
స్తానీకృతానియల్లబ్ధంతస్య చక్రసంజ్ఞాకృతా । యచ్ఛేషంతద్ద్వాదశ గుణితంసశేషమా
సాఃకృతాః । తేసౌరమాసాః । చక్రాదిమారభ్యేష్టశకపర్యంతంజాతాః । తతో
యన్మాసే యోఽహర్గణః సాధ్యతే । చైత్రాదిమారభ్య తన్మాసావధిర్యే యాతమా
సాస్తద్వ్యక్తాస్తన్మాసావధిస్యురితి । అత్రక్రియా వైషమ్యంగణితదృష్టత్వంచ
దృశ్యతే । యతోవర్షాణి ద్వాదశగుణితాని సౌరమాసా చైత్రాదియాతమా
సాశ్చాంద్రాః । అన్యజాత్యోర్యోగసంభవః కథంస్యాత్ । అత్రప్రథమం సౌర
మాసేభ్యః । అధిమాసానానీయ సర్వేషుసంయోజ్య చాంద్రాః కార్యాః । శేషు
చైత్రాది చాంద్రాయోజ్యాః । అత్రాచార్యేణపూర్వాం భిన్నజాత్యోర్యోగఃకృతః ।
తత్రాధిశేషకమధికంజాతం । అతోఽధిమాసానయనే అధిశేషంత్యక్తం అధికత్వాత్ ।
తద్వ్యథాచైత్రాది చాంద్రాణాం సౌరీకరణార్థమధిశేషం న్యూనీకర్తవ్యం । యతః
ఏకస్మిన్వర్షే సౌరదినేభ్యశ్చాంద్రదినాని ఏకాదశాల్పానిదృశ్యంతే । ఏవమధిమాసాః
సావయవాయోజ్యాః । అనుపాతస్య సావయవత్వాత్ । తత్రాధిశేషం యోజ్యం ।
అత్రోఽనంతర్యయోర్ధనర్ణయోర్నాశః । అతఃసౌరమాసేభ్యశ్చాంద్రానయనం యది
కల్పసౌరమాసైః ౫౧౮౪౦౦౦౦౦౦౦ కల్పాధిమాసాః ౧౫౯౩౩౦౦౦౦౦ లభ్యంతే ।
తదేష్టసౌరమాసైఃకిమితి । అత్రకల్పాధిమాసైః కల్పసౌరమాసేషు భక్తేషులబ్ధం
౩౨।౧౬।౪ ఏభిర్మాసైరేకోఽధిమాసః ఉక్తంచబ్రహ్మసిద్ధాంతే । ద్వాత్రింశద్భిర్గతై
ర్మాసైర్దినైః షోడశభిస్తథా । ఘటికానాంచతుష్కేణ పతత్యధిమాసకఇతి । త
తోఽనుపాతః యద్యేభిర్మాసై (౩౨।౧౬।౪) రేకోఽధిమాసస్తదేష్టైః కిమితి ॥ అత్రా
చార్యేణసుఖార్థం హరస్థానేత్రయస్త్రింశదేవ గృహీతాః ఏవంమాసేభ్యః అమర
ఫలాధిమాసయుక్త మిత్యుక్తం । అత్ర గ్రంథారంభే దశభిర్మాసైరధిమాసోఽభూ
త్ । అతోఽవిగ్యుక్తాదితి ఇదం స్థూలం । హరస్య స్థూలత్వాత్ । తదనంతరం సాధ్య
తే । ఏకంచక్రమేకాదశవర్షాత్మకం తద్ద్వాదశగుణితం జాతామాసాః ౧౩౨ తే
భ్యః కల్పాద్యనుపాతేనజాతాః । ౪।౩ త్రయస్త్రింశద్భక్తేషు జాతాః ౪
అత్రాంతరం ఏకచక్రే ద్విమాసతుల్యం తతోఽనుపాతః । యద్యేకస్మిన్ చక్రేద్వి
మాసతుల్య మంతరం తదేష్టచక్రైః కిం । అతఃసద్విఘ్నచక్రాదితి । ఏవమధిమా
సయుక్తాః సౌరాశ్చాంద్రమాసగణోజాతః । తతోదినీకరణార్థమనుపాతః ।

యద్యేకమాసస్య త్రింశద్దినాని తదేష్టమాసైః కిం। అతోమాసాస్త్రింశద్గుణాః। రూపహారస్యా వికృతత్వాన్నాశః। ఏవం జాతాశ్చాంద్ర దివసాస్తే తస్య సశుక్ల ప్రతిపదాది పర్యంతం ఇష్టతిథికరణార్థం గతతిథియుగితి తతోనుపాతః। కల్పచాంద్రైః ౧౬౦౨౯౯౯౦౦౦౦౦౦ కల్పదినక్షయాః ౨౫౦౮౨౫౫౦౦౦౦ లభ్యంతే। తదేష్టచాంద్రైః కిమితి। కల్పదినక్షయైః కల్పచాంద్రేషు హృతేషు లబ్ధా ౬౩।౫౮।౩౨॥ యద్యేభిర్దినైరేకో దినక్షయస్తదేష్టైః కిమితి। అత్రాచార్యేణ హరస్థానే చతుష్షష్టిరేవధృతాః। ఏవం చతుష్షష్టిభక్తాః చాంద్రా దినక్షయాః స్యురితి। అత్రాంతరజ్ఞానం చక్రషష్ట్యా వర్గాణి ౬౬ ఏషాం దినాని ౨౮౮౮౦ ఏకత్ర ౬౩-౫౮-౩౨ ఏభిశ్చైకత్రచ ౬౪ ఏభిర్న్యస్తే లబ్ధఫలే ౩౭౩।౩౭౨ అవయవత్యాగః తేనానుపాతః। యదిషడ్భిశ్చక్రైరేక దినతుల్యమంతరం తదేష్టచక్రైః కిమితి। అతో నిరగ్ర చక్రాంగాంశయుక్తార్క్య ఇత్యుపపన్నం ఏవం దినక్షయాశ్చాంద్రేషు ఊనాః కార్యాః। యతోవర్షమధ్యే చాంద్రదివసేభ్యః। సావనదినాని పంచదినాల్పకాని దృశ్యంతే। అతఉక్తం ఊనాహర్గణయుతమితి। అత్రదినక్షయాః సావయవాగ్రాహ్యాస్తైన గృహీతాః। యతః సావయవ దినక్షయోనచాంద్రేషు కృతేష్వహర్గణః। తిథ్యంత కాలీనః స్యాత్। గతతిథియుక్తత్వాత్ గ్రహాః సూర్యోదయికాః కర్తవ్యా। ఏవం తిథ్యంత సూర్యోదయయోర్మధ్యే దినక్షయశేష మేవతత్తేషు యోజ్యం యత స్తిథ్యంతాదగ్రే సూర్యోదయః పూర్వం వియోజ్య మథునా యోజ్యం తుల్యత్వాత్తయోర్నాశః। ఉక్తంచ సిద్ధాంత శిరోమణౌ॥

శ్లో॥ తిథ్యంతతు సూర్యోదయయోస్తుమధ్యే
సదైవతిష్ఠత్యవమావశేషం।
త్యక్తేన తేనోదయ కాలికః స్యా
త్తిథ్యంతకాలే ద్యుగణోన్యథాత్వైః॥

ఏవం సావనో హార్గణో జాతః। సప్త తష్టస్సన్ అబ్దాద్వారః స్యాత్। యథా గ్రంథాదౌ సోమవార ఆసీత్। అత్ర చక్రదినాని ౮౦౧౬ సప్తతష్టాని శేషం ౫ తత్రానుపాతః। యద్యేకచక్రే పంచవారా అంతరం తదేష్టచక్రైః క్రిమితి। అతఃశరహత చక్రయుగితి॥ ౧——౭.

తా. ఇష్టసంవత్సరమునకగు సం॥లు ౧౫౪౨గతశాలివాహనశకములోనుండి తీసివేసినట్లయిన శేషముధృవాబ్దములగును. ఇవియే గ్రంథాయుఃప్రమాణవత్సరములు. వానిని ౧౧.చే భాగింప విభక్తము చక్రమగును శేషమును ౧౨చే హెంచి చైత్రా

గదితమాసములను గలిపి రెండవప్రతిగానుంచి దీనిలో ద్విగుణితచక్రమును ౧౦-ని గలిపి ౩౩ చేత పాలు●గొనగా విభక్తము అధికమాసములగును. వీనిని మొదటి ప్రతిలోగలిపి ౩౦ చే గుణించి గతతిథులనుగలిపి చక్రములో నారవభాగముగలిపి మరిమొకప్రతినుంచి దీనిని ౬౪ చే విభజింపగా ఫలము క్షయతిథులగును. వీనిని మొదటిప్రతిలోనుండి తగ్గించగా అహర్గణమగును. ఈద్యుగణములో చక్రమును ౫ చేహెంచగా వచ్చినలబ్ధమునుకలిపి ౭ చే భాగింపగా శేషము సోమవారను మొదలుఇష్టదినమువఱకు గతవారమువచ్చును. అట్లురానియెడల ౧ తగ్గించవలెను లేక ౧ కలుపవలెను. ౧—౨.

(౧) ఉదాహరణము.— ౧౮-౨౫ గతశాలివాహన శకమగు శోభకృతుసంవత్సర ఆశ్వయుజ శు ౧౫ భౌమవారమునకు ద్యుగణానయనము.

౧౮౨౫ శకః.
౧౪౪౨
౧౧] ౩౮౩ ధ్రువాబ్దములు.
౩౪ చక్రము.
శేషము ౯×౧౨=౧౦౮+౬ గతమాసములు.
(౧) = ౧౧౪
౫ అధికమాసములు.
౧౧౯
౩౦
౩౫౭౦
౧౪ గతతిథులు
౩౫౮౪
౫ చక్రాంగాంశ.
౩౫౮౯
౫౬ క్షయదినములు.
౩౫౩౩ ద్యుగణం.
౧
౩౫౩౪ ద్యుగణము.

(౨) ౧౧౪
౬౮
౧౦
౩౩] ౧౯౨
౫ అధిమాసములు.
౬౪] ౩౫౮౯
౫౬ క్షయదినములు.
౩౪
౫
౧౭౦
౩౫౩౩
౭] ౩౭౦౩
౫౨౯

౩౪ చక్రం.
౨
౬౮
౬] ౩౪ చక్రం.
౫ అంగాంశ.

శేషము సున్నయగుటచే సోమవారమునకు ద్యుగణమువచ్చెను. కాన ౧ గలుపవలెను. యిప్పుడు ౩౫౩౪ ద్యుగణము వారము మంగళవారము వచ్చినది.

(౨) ఉదాహరణము.— ౧౮౨౭ గతశకమగు విశ్వావసు సం॥ చైత్రశు౧ బుధవారం ద్యుగణానయనం చక్రపూర్తియయి నిశ్శేషమైనందున వ్రాయబడియె. శకం ౧౮౨౭—౧౪౪౨ = ౩౮౫ ÷ ౧౧ = ౩౫ చక్రం శేషం = ౦ × ౧౨ = ౦ గతమాసములు |౦| ప్రతి ౦ దృష్ణుచక్రం ౭౦ దిక్‌యుక్తం + ౧౦ = ౮౦ ÷ ౩౩ = ౨ అధిమాసములు × ౩౦ = ౬౦ దినములుగతతిథులు |౦| చక్రం ౩౫ ÷ ౬ = ౫ అంగాంశగలుప ౬౫ పృథక్ ౬౫ ÷ ౬౪ = ౧ క్షయదినములుత్రోయ ౬౪ శరహత చక్రం ౩౫ × ౫ = ౧౭౫ యుక్ ౬౪ = ౨౩౯ ÷ ౭ = ౩౪ శేషం ౧ మంగళవారము గాన ౧ గలుప బుధవారమగుచు ౬౪ + ౧ = ౬౫ ద్యుగణము.

(౩) ఉదాహరణము.—౧౮౨౯ శకమగు ప్లవంగసం॥ ౪ అధిక చైత్ర శు ౧ శుక్రవారము* అధికమాసమునుగుఱించి వ్రాయబడును. శకం ౧౮౨౯-౧౪౪౨= ౩౮౭ ÷ ౧౧ = ౩౫ శేషము ౨ × ౧౨ = ౨౪ ప్రతి ౨౪ + దృష్ణుచక్రం ౭౦ + దిక్ = ౧౦ యుక్తం = ౧౦౪ ÷ ౩౩ = ౩ అధిమాసములు పై ప్రతిలో గలుప ౨౭ × ౩౦ = ౮౧౦ గతతిధులులేవు. చక్రాంగాంశ ౬ గలుప ౮౧౬ ప్రతి ౮౧౬ ÷ ౬౪ ÷ ౧౨ క్షయదినములు తీవచ ౮౦౪ త్రింశోనం.—౩౦ = ౭౭౪ ద్యుగణం శరహతచక్రం + ౧౭౫ = ౯౪౯ ÷ ౭ = ౧౩౫ - శేషము ౪ శుక్రవారను తిథిచక్రే॥

శ్లో॥ పూర్వలబ్ధాని మాసేషు యద్దినే ష్వేకసంభవః।
తదాది శుద్ధమాసాంతం త్రింశోనం ద్యుగణం స్ఫుటం॥

ఇందువలన ౩౦ తీసివేయబడినది॥ గణకానందే। అధిమాసాత్పూర్వమాసే అధిమాసేపివాపునః । దైవజ్ఞైర్ద్యుగణస్సాధ్యో వక్ష్యమాణ ప్రకారతః॥

శ్లో॥ పూర్వాబ్దాధిక మాసేభ్యో వర్తమానాధిమాసకాః।
అధికా యదితేష్వేకం హిత్వాసాధ్యో ద్యుసంచయః॥

ఒకానొకప్పుడు అధికమాసము ౧ తగ్గును అప్పుడు ౧ కలుపవలెను ఎక్కువగు నపుడు తగ్గించవలెను॥ సిద్ధాంత శిరోమణౌ॥

శ్లో॥ స్పష్టోధిమాసః పతితోప్యలబ్ధో
యదాయదావా పతితోపిలబ్ధః।
సైకైర్నిరేకైః క్రమశోధిమాసై
స్తదాదినౌఘః సుధియా ప్రసాధ్యః॥ ౧— ౨.

అథరవ్యాదీనాం పూర్వ ధృవానాహ.

శ్లో॥ ఖవిధుతానభవా స్తరణేర్ధ్రువాః
ఖమనలారసవార్ధయ ఈశ్వరాః।
సితరుచోభముఖోఽథ ఖగాయమా
శరకృతా గదితో విధుతుంగజః॥ ౩.

శ్లో॥ శైలాద్వ్యాఖశరా అగోః క్షితిభువో భూతత్వదంతా విదః
కేంద్రస్యాబ్ధిగుణోడవః సురగురోః ఖంషడ్యమావస్విలాః।
శ్రాక్కేంద్రస్య భృగోః కుశక్రయమళా రాశ్యాదికో థో
శనేః । శైలాః పంచభువో యమాబ్ధయ ఇమేధః క్షేపకః
కధ్యతే॥ ౪.

టీ॥ తరణేః= సూర్యునకు, భముఖః= రాశ్యాదియైనటువంటి, ఖవిధుతాన భవాః ఖ = ౦ విధు = ౧ తాన = ౪౯ భవాః = ౧౧ (౦-౧-౪౯-౧౧) ధ్రువః= ధ్రువము (భవతి = అగుచున్నది) సితరుచః = చంద్రునకు, ఖమనలారసవార్ధయ ఈశ్వరాః ఖం = ౦ అనలా = ౩ రసవార్ధయః = ౪౬. ఈశ్వరాః = ౧౧ (౦-౩-౪౬-౧౧) (ధ్రువః = ధ్రువము, భవతి = అగుచున్నది) అథ = పిమ్మట, విధుతుంగజః = చంద్రోచ్చకు ఖగాయమా శరకృతాః, ఖగా = ౯ యమా ౨ శరకృతాః ౪౫ (౯-౨-౪౫-౦ ధ్రువః = ధ్రువము) గదితః = చెప్పబడెను॥ ౩.

టీ॥ అగోః = రాహువునకు శైలాద్వ్యాఖశరాః శైలా ౭ ద్వ్యా ౨ ఖశరాః ౫౦ (౭-౨-౫౦-౦) (ధ్రువః = ధ్రువము భవతి = అగుచున్నది) క్షితిభువః= అంగారకునకు భూతత్వదంతాః భూ ౧ తత్వ ౨౫ దంతాః ౩౨ (౧-౨౫-౩౨-౦) విదః = బుధునియొక్క, కేంద్రస్య = కేంద్రమునకు, అబ్ధిగుణోడవః అబ్ధి ౪ గుణ ౩ ఉడవః ౨౭ (౪-౩-౨౭-౦ ధ్రువః = ధ్రువము, భవతి = అగుచున్నది) సురగురోః = బృహస్పతికి, ఖం షడ్యమావస్విలాః ఖం = ౦ షడ్యమా ౨౬ వస్విలాః ౧౮ (౦-౨౬-౧౮-౦ ధ్రువః = ధ్రువము, భవతి = అగుచున్నది) భృగోః= శుక్రుని యొక్క శ్రాక్కేంద్రస్య = శీఘ్రకేంద్రమునకు కుశక్రయమళాః కు ౧ శక్ర ౧౪ యమళాః ౨ (౧-౧౪-౨-౦ ధ్రువః = ధ్రువము, భవతి = అగుచున్నది) అథ= అటుపిమ్మట, శనేః= శనికి, శైలాః పంచభువోయమాబ్ధయః శైలాః ౭ పంచభువః ౧౫ యమాబ్ధయః ౪౨ (౭-౧౫-౪౨-౦ ఇమే = ఇవి రాశ్యాదికః = రాశ్యాది

గ్యమైనటువంటి, (ధ్రువః = ధ్రువము, భవతి = అగుచున్నది) అథ = పిమ్మట, క్షేపకః = క్షేపకము, కథ్యతే = చెప్పబడుచున్నది॥ ౪.

ఉపపత్తిః॥ అత్రాచార్యేణ ఏకాదశ తష్టాని వర్షాణి కృత్వా అహర్గణానయనం కృతం ఏవం యోఽహర్గణః స ఏకాదశ వర్షమధ్యస్థ ఏవ తదుత్పన్నా యే గ్రహాః తే ఏకాదశ వర్షమధ్య ఏవ భవంతి అతో యావంతి చక్రాణి భుక్తాని తేషాం గ్రహానానీయ ఏతేషు గ్రహేషు ప్రక్షిప్య గ్రంథశకాది మారభ్య గ్రహాః స్యురితి । ఏవమాచార్యేణ ఏకమితచక్రాదేకాదశ వర్షాత్మకాత్ గ్రహాస్సాధితాః । తే యథాకల్ప సౌరవర్షైః కల్పగ్రహ భగణాః తథైకాదశ వర్షైః కతీతి । అత్రాగతానాం భగణానాం ప్రయోజనాభావాత్ రాశ్యాద్యా ఏవగృహీతాః । తేషాం ధ్రువసంజ్ఞా కృతా స్థిరత్వాత్ । రాశ్యాద్యా ఏవ గృహీతాః । తేషామహర్గణం ప్రసాధ్య పూర్వ కరణోక్తరీత్యా గ్రహాః సాధితాస్తే గ్రహేషు యోజ్యాః । అత్రాచార్యేణ ద్వాదశరాశి శుద్ధాన్ కృత్వా ధ్రువ సంజ్ఞాః కృతాః । అతో దినగణాగత గ్రహేషు ధ్రువావియోజ్యా ఇత్యగ్రే ఉక్తమస్తి । చక్రశుద్ధత్వాత్ । అత్ర బాలావబోధనార్థం ధూళీకర్మ ఏకాదశ వర్షాణామయమహర్గణః ౪౦౧౮ అతః అయమహర్గణో విశ్వఘ్నస్త్రిభిరాం క్తైర్యుక్త ఇత్యాదినా జాతో మధ్యమో రవిః ౧౧-౨౯-౧౦-౪౯ అయం ద్వాదశశుద్ధో జాతో రవిధ్రువః ౦-౧-౪౯-౧౧ ఏవం సర్వేషాం గ్రహాణాం ధ్రువాః ఉత్పాద్యాః॥ ౪.

అథరవ్యాదీనాం క్షేపకానాహ.

శ్లో॥ రుద్రాగోజ్ఞాః కువేదాస్తపన ఇహ విధౌ శూలినో గోభువష్షట్।
తుంగేఽత్యష్టి దేవాస్తమసి ఖముడవోఽష్టాగ్నయోఽథో మహీజే।
దిక్శైలాష్టాబ్జకేంద్రే విభకలనవభం పూజితే ద్వ్యశ్విభూపాః।
శౌక్రే కేంద్రే గృహాద్యోఽద్రి నఖనవశనాగో తిథిస్స్వర్గతుల్యాః॥ ౫.

టీ॥ తపనే = సూర్యునియందు, గృహాద్యాః = రాశిమొదలుకొని, ఇహ = ఈగ్రంథమందు, రుద్రాగోజ్ఞాః కువేదాః ॥ రుద్రాః ౧౧ గోజ్ఞాః ౧౯ కువేదాః ౪౧ (౧౧-౧౯-౪౧-౦) విధౌ = చంద్రునియందు, శూలినోగోభువష్షట్ శూలినః ౧౧ గోభువః ౧౯ షట్ ౬ (౧౧-౧౯-౬-౦) తుంగే = చంద్రోచ్చయందు, అత్యష్టిదేవాః- అతు ౫ అత్యష్టి ౧౭ దేవాః ౩౩ (౫-౧౭-౩౩-౦) తమసి = రాహువునందు, ఖముడవోఽష్టాగ్నయః- ఖ = ౦, ఉడవః ౨౭ అష్టాగ్నయ, ౩౮ (౦-౨౭-౩౮-౦) అథ = అటుపిమ్మట, మహీజే = అంగారకునియందు, దిక్శైలాష్టా- దిక్

౧౮ శైల ౭ అష్టౌ ౮ (౧౦-౭-౮-౦) జ్ఞకేంద్రే = బుధశీఘ్రకేంద్రమందు, విభకల నవభం- వి = విగతమైన, భకల = ౨౭ లిప్తలుగల, నవభం = ౯ రాసులు, (౮-౨౯-౩౩-౦) పూజితే = గురునియందు, అద్ర్యశ్విభూపాః- అద్రి ౭ అశ్వి ౨ భూపాః ౧౬ (౩-౭-౧౬-౦) శౌక్రే కేంద్రే = శుక్రకేంద్రమందు, అద్రినఖనవ- అద్రి ౭ నఖ ౨౦ నవ ౯ (౭-౨౦-౯-౦) శనౌ = శనియందు, గోతిథిస్వర్గతుల్యాః- గో ౯ తిథి ౧౫ స్వర్గతుల్యాః౨౧ (౯-౧౫-౨౧-౦) క్షేపకాః=క్షేపకము, స్యాత్=అగును. ౫.

ఉపపత్తిః.— యేత్రగ్రహాః తే గ్రంథారంభ మారభ్యజాతాః । అతో గ్రంథారంభగ్రహా అత్రయోజ్యాః తే కల్పాదితః స్యురితి । తత్సాధనంయథా । ద్వ్యబ్ధీంద్రతుల్యాం = ౧౪౪౨ శకం ప్రకల్ప్య చైత్రశుక్ల ప్రతిపదిసూర్యోదయికా గ్రహామధ్యమా యస్మాత్తస్మాత్పశ్చాద్యే యేఘటంతేతత్ర త్పక్షేభ్యస్తే తే సాధితాస్తేషాం క్షేపకసంజ్ఞాకృతా।యతః క్షిప్యతేఽసౌ క్షేపః అస్య గ్రహేషు క్షేప్యత్వాత్ క్షేపకత్వం.౫.

అథాహర్గణోత్పన్న గ్రహాణాం సంస్కార క్రమమాహ.

శ్లో॥ దినగణభవఖేటశ్చక్ర నిఘ్నధ్రువోనోదివ
సకృదుదయే స్వక్షేపయుఙ్మధ్యమస్స్యాత్।
నిజనిజపుర రేఖాంత స్థితాద్యోజనౌఘాద్ర
సలవమితలిప్తాః స్వర్ణమిందౌపరే ప్రాక్॥ ౬.

టీ. దినగణభవఖేటః- దినగణ = అహర్గణమువలన, భవ = పుట్టినటువంటి, ఖేటః = గ్రహము, చక్రనిఘ్నధ్రువోనః- చక్ర = చక్రముచేత, నిఘ్న= గుణింపబడిన, ధ్రువః = పూర్వధ్రువము, ఊనః = తగ్గించబడినదై, స్వక్షేపయుక్- స్వ= తనయొక్క, క్షేపః = క్షేపము, యుక్ = కలుపబడినదై, దివసకృదుదయే- దివసకృత్ = సూర్యునియొక్క, ఉదయే = ఉదయకాలమగు ప్రాతఃకాలమందలి, మధ్యమః = లంకామధ్యగ్రహము, స్యాత్ = అగును, నిజనిజపుర రేఖాంత స్థితాత్- నిజనిజ = తమతమస్వకీయమైన, పుర = పట్టణమునకును, రేఖా = భూమధ్యరేఖకును, అంతస్థితాత్ = అంతరమందుండునట్టి, యోజనౌఘాత్ = యోజనసమూదాయమునుంచి, రసలవమితలిప్తాః = ౬ చే భాగింపబడగా వచ్చినలిప్తాదులను, పరే = భూమధ్యరేఖకు పశ్చిమదేశమునందును, ప్రాక్ = తూర్పుదేశమునందును, (క్రమముగా) ఇందౌ = చంద్రునియందు, స్వర్ణం = ధనఋణను, (భవతి = అగుచున్నది.) ౬.

ఉపపత్తిః॥ అత్ర పూర్వస్యోపపత్తిః పూర్వమేవోక్తాస్తి। ఉత్తరార్ధస్యోపపత్తిర్యథా। యః కృతో లంకాయాం మధ్యమో గ్రహః సస్వదేశీయః కర్తవ్యః। అతో దేశాంతరం దేయం। యద్దేశాంతరం ద్వివిధం పూర్వాపరం యామ్యోత్తరంచ। యత్తచ్చరం తత్ర రేఖా ర్కోదయ లంకార్కోదయయోః అంతరం తదేవ ప్రతిపాదయిష్యతి। పూర్వాపరం రేఖార్కోదయయోరంతరం రేఖా మధ్య రేఖా భువ ఇతి శేషః। ఉక్తంచ సిద్ధాంత శిరోమణౌ॥ శ్లో॥ యల్లంకోజ్జయినీ పురోపరి కురుక్షేత్రాదిదేశాన్ స్పృశ। త్సూత్రం మేరుగతం బుధైర్నిగదితా సామధ్య రేఖాభువ ఇతి॥ అత్రార్కోదయాత్ స్వార్కోదయః కదా భవిష్యతి। ఇతి జ్ఞానార్థముపాయః। లంకాయాముక్తః పరమో భూపరిధిః సప్తారినందాబ్ధితుల్యః ౪౯౬౭ మేరావపరిధేరభావః మధ్యేను పాతః। స యథా లంకాయామపజ్యా భావాలంబజ్యా పరమా త్రిజ్యా తుల్యా అతః యది త్రిజ్యాతుల్యయా లంబజ్యయా అయముక్తో భూపరిధి స్తదేష్టజ్యా లంబజ్యయా కిమితి। లంబజ్యాయాః సర్వత్ర త్రిజ్యాతోల్పత్వాత్। ఉక్తాత్సర్వత్రోన ఏవ భూపరిధిః స్యాదతః సుఖార్థమష్టచత్వారింశచ్ఛతమితో గృహీతః। ౪౮౦౦। తతోను పాతః। యద్యేభిః పరిధియోజనైః ౪౮౦౦ గ్రహగతికలాః క్రామంతితదేష్టైః కిమితి రేఖా స్వదేశాంతరయోజనైః కిమితి। అత్రాయం సంస్కారః చంద్రస్యైవ కృతః। అన్యేషాం గతేరల్పత్వాత్ నకృతః స్వల్పాంతరత్వాత్త్యక్తమతో న దోషాయ। ఉక్తంచ సిద్ధాంత శిరోమణౌ॥ శ్లో। స్వల్పాంతరత్వాద బహూపయోగాత్ ప్రసిద్ధభావాచ్చ బహుప్రయాసాత్। గ్రంథస్యతత్ జ్ఞైర్గురుతాభయేన యస్స్యాజ్యత్యోఽస నమూపణాయేతి॥ అతో రేఖా స్వదేశాంతస్యాం నవోగతిః ౭౯౦ గుణః పరిధిః ౪౮౦౦ హారః గుణహారౌ గుణేనాపవర్తితౌ జాతో హారః షట్ ౬ అతఉక్తం నిజనిజేత్యాది ధనర్ణోపపత్తిర్యథా యే గ్రహాస్తే మధ్య రేఖోదయజాః మధ్య రేఖాతః పూర్వదేశే రేఖార్కోదయాత్ పూర్వం సూర్యోదయః। అతః ఋణం క్రియతే। రేఖాయాః పశ్చిమదేశే స్థితానాం రేఖోదయానంతరం స్వార్కోదయః। అతః ధనం క్రియత ఇత్యుపపన్నం. ౬.

తా. అహర్గణోత్పన్న గ్రహములలో వర్తమానచక్రముచే చెంపబడిన పూర్వధ్రువములను తివిచి ఆయా గ్రహములకు జెప్పిన క్షేపకములను గలుప ప్రాతఃకాల లంకామధ్య గ్రహంబులగును. పిమ్మట తాను గణితము చేయు దేశమునకును భూమధ్య రేఖకును మధ్యనుండు యోజనములను ౬ చే విభజించగా వచ్చిన లిప్తాములను భూరేఖకు తూర్పు పడమర దేశముల కు త్తిగి చంద్రునియందు ఋణధనములు చేయవలెను, అనగా తూర్పు అయిన ఋణము పడమర అయిన ధనము చేయవలెను. ఈ గ్రం

దృక్కర్మతత్కిన గ్రహములకు గణితశాస్త్రమునకు టవేత దేశాంతర సంస్కారము చెప్పియుండలేదు. అయినను సూర్యసిద్ధాంతాది గ్రంథములయందు జేయబడియున్నందున ఆసంస్కారము యొక్క క్రమముగాన ముందు వివరించెద. ౬.

అథాహర్గణాద్గ్రహానయన మాహ.

శ్లో॥ స్వఖనగలవహీనోద్యు ప్రవృన్దోఽర్కజ్ఞశుక్రాః
ఖతిథిహృతగణోనో లిప్తికాస్వంశకాద్యాః।
మనుగుణహతరిందుః స్వాద్రిభూభాగహీనః
ఖమనుహృతగణోనోలిప్తికా స్వంశపూర్వః. ౭.

టీ॥ ద్యువృన్దః = అహర్గణము, స్వ = వేఱు ప్రతిగానుంచి, ఖనగలవహీనః ఖనగ ౭౦ చేత విభజింపగా, లవ= వచ్చినభాగాదివిభక్తము, హీనః = ప్రతిగానుంచబడిన ద్యుగణములో తగ్గించబడినదై, లిప్తికాసు= లిప్తాములయందు, ఖతిథిహృతగణోనః, ఖతిథి ౧౫౦ చేత, హృత = భాగింపబడిన, గణః = ద్యుగణము, ఊనః = లిప్తాదిచేసి తగ్గించబడిన, అంశకాద్యాః = భాగాదినైన, అర్కజ్ఞశుక్రాః = సూర్య-బుధ-శుక్రులు, (ద్యుః= అగుదురు) మనుగుణహతిః= అహర్గణము, ౧౪ చే గుణింపబడినదై, స్వ = దానియొక్క ప్రతిగా నేర్పఱుపబడి, అద్రిభూభాగహీనః, అద్రిభూ ౧౭ చేత భాగింపబడినదై, భాగ = భాగాది, హీనః = తీసివేయబడినదై, లిప్తికాసు= లిప్తాములయందు, ఖమనుహృతగణోనః, ఖమను ౧౪౦ చేత, హృత= విభజింపబడిన, గణః= అహర్గణము, ఊనః= తీసివేయబడినదై, అంశపూర్వః = భాగాదిగల, ఇందుః= చంద్రగ్రహము, (భవతి=అగుచున్నది) దీనిని రాశ్యాదిగా మార్చుకొనవలెను. ౭.

ఉపపత్తిః॥ అత్ర పూర్వగత్యా గ్రహసాధనం కర్తవ్యం। తత్ర పూర్వగతిజ్ఞానోపాయో యథా పూర్వం। బ్రహ్మణా చైత్రాదౌ రవినా శేభచక్రం క్రాంతిమండలాది వృత్తాత్మకం ప్రవహానిలేక్షిప్తం। తత్ర గ్రహాః ప్రవహానిలవశేన భచక్రం క్రామయిత్వా భిన్న భిన్నయా పూర్వ గత్యా స్వస్థానాత్ కించిత్ కించిచ్చలితాః। ఏవం ప్రత్యహం విలోక్యమానే గ్రహాణాం పూర్వ గతిర్భిన్నా భిన్నా దృష్టా అత్ర గ్రహాణామనేకశ్చిదుపాయోన దృశ్యతే। ప్రతిదిన విలక్షణగతిత్వాత్ తచ్ఛ్రేద్ధా బ్రహ్మణా విరచితం గోళం చక్రవికలాంకితం కృత్వా ప్రత్యహం గ్రహావేధితాః। ఏవమద్యతనశ్చ స్తనయో రంతరం గ్రహస్యగతిః। ఏవం గ్రహభగణ భోగపర్యంతం గ్రహగతీ రాశీయతాసు నక్షత్రేయూపగమాధికాగతిర్యా చ పరమాల్పతమో ర్యోగాన్తం మధ్యగతిః। సైనా గీకృతా మహర్షిర్యా సూక్ష్మాణాం వికలా కోట్యాం శాదీ

నామలక్ష్యత్వాత్ స్వాస్థూలా జాతా సైవాం[illegible]తః। ఏవం కియత్యపి కాలే [illegible]
వసిష్ఠాది భిర్విలోక్యమానే గతే రంతరం దృష్టం । [illegible] ఆర్యభట్ట బ్రహ్మ
గుప్త భాస్కరాద్యైస్తస్మైవ యుక్త్యాగతమోభిన్నా దృష్టాస్తైర్భగణా అపిసా
ధితా । స్వే యథా యద్యేకదినే నైతావతీ గతి స్తదా కల్పదినైః కిమితి । ఏవం సిద్ధాంతే
గ్రహభగణాః భిన్నాభిన్నాః పాఠపఠితాస్తే తత్కాలమేవ ఘటంతేస్మ । ఇదానీం
మహదంతరితా దృశ్యంతే । ఉక్తంచ వరాహసంహితాయాం॥ ఉక్తాభావే వికృతః
ప్రత్యక్షపరీక్షణై ర్వ్యక్తిరితి॥ వసిష్ఠసిద్ధాంతేపి॥ ఇద్ధం మాండవ్య సంక్షేపాదుక్తం
శాస్త్రం మయోత్తమమ్ । విస్తృతిర్విష చంద్రాద్యైర్భవిష్యతి యుగేయుగే॥
యుగేయుగే మహతికాలేతి ప్రసంసనం ప్రస్తితి । శిథిలత్వమితి యావత్॥ ఉక్తంచ
సూర్యసిద్ధాంతే। శాస్త్రమాద్యంత దేవేదం యత్పూర్వం ప్రాహభాస్కరః । యు
గానాం పరివర్తేన కాలభేదోత్ర కేవలం॥ బ్రహ్మసిద్ధాంతేపి। ధ్యానగ్రహోపి
దేశాజ్జీవం జ్ఞాత్వాసుదైవజ్ఞైః । తత్సంస్కృత గ్రహేభ్యః కర్తవ్యా నిర్ణయాదేశా
వితి। అమునాచార్యేణ నలికాబంధేన గ్రహానావేధ్య గ్రహాంతరాణి కృతాని లక్షి
తాని । తద్యథా। సౌరపక్షీయః సూర్యచంద్రోచ్చంచ నవకలాన్యూనా సౌరపక్షీ
యః । చంద్రోఘటతే । ఆర్యపక్షీయా భౌమగురుగాహవః । బుధకేంద్రం బ్రహ్మప
క్షీయం ఆర్యపక్షీయః । శనిః పంచాంశాధికో ఘటతే శుక్రకేంద్రంతు బ్రహ్మపక్షీ
యార్యపక్షీయయో ర్యోగార్ధతుల్యం ఘటతే । అస్మిన్కాలే ఏతే దృగ్గోచరాః ।
ఏవమగ్రేపి భవిష్యన్మహో గణకైర్నలికాబంధాదినా గ్రహవేధం కృత్వా అం
తరాణి లక్షయిత్వా గ్రహకరణాని కార్యాణీత్యగ్రే గ్రంథసమాప్తా వాచా
ర్యేణా ప్యుక్తమస్తి అతోస్మిన్కాలే అత్రత్యా ఏవ గ్రహాఘటంతే । ఏవమన
యా వర్తమానఘటనయా జ్ఞాతా మధ్యమారవిగతి ర్భాగాద్యా ౦-౫౯-౮-
౧౦-౧౫-౯- తత్రానుపాతః । యద్యేకదినే నైతావతీగతిస్తదా హర్గణే నకిమితి ।
అహర్గణస్యగతిః గుణః । అత్రఖండగుణనార్థం గతేరేకం ఖండం గత్యపేక్షయా
అధికం గృహీతం ౦ ౫౯-౮-౩౪-౧౯-౯- అస్యాపి ఏకోద్ధృతః అంతరం ౦-౦-౫౧-
౨౫-౪౨-౫౧- అనేనాహర్గణో గుణ్యః రూపగుణా హర్గణాచ్ఛోధ్యః । అత్రకర్మ
గౌరవం లాఘవార్థ మిదం ౦-౦-౫౧-౨౫-౪౨-౫౧- యద్యేకసంఖ్యం స్యాత్తథా
కేనాపిగుణ్యం ఏవంసప్తతి ౭౦ గుణితే రూర్ధ్వంరూపం ౧ నిక్షేపంభవతి । అతోరూ
పగుణః। స ప్రతిభక్తః। ఫలేనరూపగుణో హర్గణో హీనకార్యః । యతోధికం గృహీ
తే ఉభయత్రరూప తుల్యస్యగుణస్య వికృతత్వాత్ । నాశః। ఏవంస్వల్పన గలవహీన
ఇతి। అథగతే రపేక్షయాధికం గృహీతంయత్ఖండం ౦-౦-౦-౨౪-౮-౦ అనేనగణో

గుణ్యః । ఫలం రవౌ హీనం కార్యం అధికత్వాత్ । అత్రాపి లాఘవార్థమిదం ఖతిథిక్షితి ౧౫౦ సవర్ణితం జాతం కలాస్థానే రూపం ౧ అతః కలాసు ఖతిథిహృతగణో న ఇతి యాం మధ్యమార్కగతిః । సైవ బుధశుక్రయోర్దృష్టా అతో రవిబుధశుక్రా మధ్యమాస్త ఏవ అథ చంద్రం సాధయతి । అత్ర చంద్రమధ్యమగతిః భాగాది ౧౩-౧౦-౩౪-౫౧-౫౬-౦ అనయా గణో గుణ్యః తత్ర గతేరధికం ఖాడం గృహీతం ౧౩-౧౦-౩౫-౧౬-౩౭-౫౧। అత్రాపి లాఘవార్థం పూర్వార్ధాశ్చ తుర్ధశ గృహీతాః । అతఉక్తం। గణమనుహతిరితి ఇదం చతుర్దశభ్యః కియదన్యూనమిత్తి చతుర్దశ శుద్ధం ౮-౪౯-౨౪-౪౨-౨౮-౯ ఇదం సప్తదశగుణితం జాతం మూర్ధ్న స్థానే ౧౪ అత్రోభయ చతుర్దశతుల్య గుణో అతః స్వాద్రిభూభాగహీన ఇత్యుక్తం తతో గతేరపేక్షయా యత్ గృహీతమధికం ఖండం తదిదం ౦-౦-౮-౨౫-౪౨-౫౧ ఖమనుభిః సవర్ణితం జాతం కలాస్థానే రూపం సగుణః ఖమనవో హారః । రూపగుణస్యా వికృతత్వాత్ ఖమనుహృతగణో నో లిప్తికాస్స్యాత్। స్వస్వధ్రువస్య స్వక్షేపసంస్కారః సర్వేషాం గ్రహాణాం కార్య ఏవ. ౭.

తా. అహర్గణమును రెండు ప్రతులుగానుంచి ఒకప్రతిని ౭౦ చే భాగింపగా వచ్చిన భాగాదిని మొదటిప్రతిలో తీవిచి ద్యుగణమును ౧౫౦ చే విభజింపగా వచ్చిన లిప్తాదినికూడ తీవిచిన భాగాది రవి, బుధ, శుక్ర, మధ్యగ్రహములగును రవి, గ్రహమే బుధ, శుక్రు, లగుదురు. భాగలను రాసులుగా మార్చవలెను. ౧౨ రాసుల కధికమయినచో ౧౨ను తీసవవలెను; శేషమును గ్రహింపవలెను. ద్యుగణమును ౧౪ చే హెచ్చించి రెండుప్రతులుగానుంచి రెండవప్రతిని ౧౮ చేత పాలుగొనగా వచ్చిన భాగాదిని మొదటిప్రతిలో తగ్గించి ద్యుగణమును ౧౪౦ చే విభజింపగా వచ్చినలిప్తాదిని మొదటిభాగాదిలో తగ్గించి రాశ్యాదిచేయ చంద్రుడగును. ౭.

సూర్య సిద్ధాంతే.

మానము శ్లో॥ వికలానాం కలాషష్ట్యా తత్షష్ట్యా భాగఉచ్యతే।
తత్త్రింశతా భవేద్రాశిః భగణో ద్వాదశైవ తే॥

తా. ౬౦ విలిప్తలు ౧ లిప్త, ౬౦ లిప్తలు ౧ భాగ, ౩౦ భాగలు ౧ రాశి, ౧౨ రాసులు ౧ భగణము, ఇట్లు మార్చుకొనవలెను.

భా వి విలి.

ఉదాహరణము.— ద్యుగణము ౩౫౩౪ ÷ ౭౦ = ౫౮—౨౯—౭.

[వి విలి.

[భా - వి - విలి.

ప్రతి ౩౫౩౪।౦।౦॥ద్యుగణము ౩౫౩౪ ÷ ౧౫౦= ౨౩—౩౩

౫౦।౨౯।౮

౩౪౮౩।౩౦।౫౨

౦।౨౩।౩౩

౩౦ | ౩౪౮౩।౭।౧౯

౧౨ | ౧౧౬।౩।౭।౧౯

౯।౮।౩।౭।౧౯

భ।రా।భా।వి।విలి.

భగణములతో పనిలేదు రాశ్యాది రవి బుధ శుక్రులు ౮।౩।౭।౧౯

చంద్రస్యోదాహరణము.

౩౫౩౪ ద్యుగణము × ౧౪=౪౯౪౭౬।౦।౦ మరియొకప్రతి ౪౯౪౭౬ ÷
భా వి విలి
౧౭=౨౯౧౦।౨౧।౧౦ మొదటి ప్రతిలో తీసిన ౪౬౫౬౫।౩౮।౫౦ ద్యుగణం
౩౫౩౪ ÷ ౧౪౦=లిప్తాది ౨౫।౧౪భాగాదిలో తీసిన ౪౬౫౬౫।౧౩।౩౬ ÷ ౩౦=
౧౫౫౨।౫।౧౩।౩౬ రాశ్యాది. దీనిని భగణములుచేయ అనగా ౧౨ చే విభజింప
భ ౧౨౯।రా౪భా౫లి౧౩విలి౩౬ (రాశ్యాదిచంద్రః ౪।౫।౧౩।౩౬॥ 7.

అథచంద్రతుంగ రాహ్వోరానయనమాహ.

శ్లో॥ నవహృతదినసంఘశ్చంద్రతుంగంలవాద్యం।
భపతిఖనగభక్తద్యుప్రజోపేతలిప్తం।
నవకుభిరిషు వేదైర్ఘస్రసంఘాద్విభాప్తా।
త్ఫలలవకలికైక్యంస్యాదగుశ్చక్రశుద్ధః॥ 8.

టీ॥ నవహృతదినసంఘః। నవ ౯ చేత। హృత=భాగింపబడిన। దినసంఘః=
అహర్గణము। లవాద్యం=భాగాది। చంద్రతుంగం=చంద్రోచ్చము। భవతి=అగు
చున్నది. (దీనియందు) ఖనగభక్తద్యుప్రజః। ఖనగ ౭౦ చేత। భక్త=భాగింపబడిన

ద్యుప్రజః=అహర్గణము । లిప్తాం=లిప్తాదిని । ఉపేతః=కలుపవలెను । ద్విధా=
రెండుప్రతులుగా నుంచబడిన । ఘస్రసంఘాత్=దినసముదాయమునుంచి । నవకుభిః
౧౯ చేతను । ఇషువేదైః ౪౫ చేతను (వరుసగా) ఆప్తాత్=భాగించుటవల్లనుంచి
ఫలలవకలికైక్యం । ఫల=వచ్చినవిభక్తము । లవ=భాగాదియు । కలిక=లిప్తాదియు,
ఐక్యం=కలుపబడి । చక్రశుద్ధః । చక్ర ౧౨ రాసులనుండి । శుద్ధః=విడచబడినదై ।
అగుః=రాహుగ్రహము । స్యాత్=అగును ॥ 8.

ఉపపత్తిః తత్రచంద్రోచ్చగతిః । ౦।౬।౪౦।౫౧।౨౫।౪౩। అత్రైశఖం
డంగతేర్న్యూనం గృహీతం । ౦।౬।౪౦। అనేనగణోగుణ్యః । తత్రలాఘ
వార్థం ఇదంనవ ॥ ౯ ॥ సవర్ణితంజాతమూర్ధ్వస్థానేరూపం ।౧। సగణో వికృతత్వా
త్త్యక్తః । అతోనవహృతఇత్యుక్త అవశిష్టంఖండం ౦-౦-౫౧-౨౫-౪౩ ఇదంసప్తతి
౭౦సవర్ణితంజాతమూర్ధ్వంకలాస్థానేరూపం ౧అతః ఖనగభక్తద్యుప్రజో పేతలిప్తమి
తియతః । పూర్వఖండం న్యూనం గృహీతం అతోయుక్తం । రాహునామపాతః ।
పాతోనామక్రాంతి మండలయోః సంన్యాసః । సూర్యోయస్మిన్ వృత్తేభ్రమతితత
త్క్రాంతివృత్తంక్రాంతి మండలాత్ గ్రహాయావతాం తరేణదృశ్య తేతస్యాంతరస్య
శర సంజ్ఞాకృతాఏవం రవివ్యతిరిక్తాః । సర్వేగ్రహాః క్రాంతిమండలేనభ్రమంతిశర
తుల్యాంతరేణగ్రహాః । యత్రభ్రమంతితద్వృత్తస్య విమండలసంజ్ఞాకృతా ఏవంక్రాం
తివృత్త శరవృత్త సంపాతస్య విలోమగతిర్దృష్టా । తత్జ్ఞానం యథాగోళే పూర్వసం
పాతాదన్యసంపాతః కియద్భిర్భాగైః । పృష్టతోదృష్టస్తేభాగాః షష్టి ౬౦గుణాః
కలాః త తో Zనుపాతః । య ద్యేభిః సపాతద్వయాంతరదినైః ఏతాః అంతరకలాః
లభ్యంతే త దైకదినేన కతీతి లబ్ధా పాతస్య విలోమగతిః । ఏవం చంద్రపాతగతిః ।
అన్యేషాం గ్రహాణాం పాతసాధనం నోక్తం యత స్తేషాం గతి ర్వర్షే ణాపి వికలా
న లభ్యతే । అత శ్చంద్రపాత ఏవ సాధ్యతే తద్గతిః ౦-౩-౧౦-౪౮-౨౫-౧౫
అతోZనుపాతాత్ అనయా గణో గుణ్యః । అత్ర గతే రపేక్షయా ఊనం ఖండం
ధృతం ౦-౩-౯-౨౮-౨౫-౧౫ అనేన సావయవేన ఖండేన గణో గుణ్యః । ఇతి
కర్మగౌరవం అతో లాఘవార్థం ఇద మేకోనవింశత్యా ౧౯ స వర్ణితం జాత
మూర్ధ్వస్థానే రూపం ౧ ఏవం నవకుభిః గణో భాజ్యః ఫలం భాగా అవశిష్టం
గతిఖండం ౦-౦-౧-౨౦-౦-౦ ఇదం పంచ చత్వారింశతా స వర్ణితం జాతం కలా
స్థానే రూపం ౧ అత ఇషు వేదైః భక్త ఇత్యేకలైక్యం కార్యం యతః పూర్వఖండం
గతే రూనం ధృతం ఏవం జాతః పాతః స ఏవ పాతం ప్రసాధ్య ॥ 8

తా॥ ద్యుగణమును ౯ చే భాగింపఁగా వచ్చినభాగాదిని ౭౦ చే భాగింపఁగా వచ్చిన లిప్తాదిని కలిపి రాశ్యాది చేయ చంద్రోచ్చ యగును। ద్యుగణమును రెండు ప్రతులుగా పెట్టి మొదటిప్రతిని ౧౯ చే విభజింపగా వచ్చినభాగాదితో రెండవ ప్రతిని ౪౫ చే భాగింపగావచ్చిన లిప్తాదిని కలిపి రాశ్యాది చేసి ౧౨ రాసులలో తీవచిన రాహువగును। ఈరాహువునకు సంస్కారములు చేసినపిమ్మట ౬ రాసులు గలుపకేతు వగును॥ గణకానందే॥ రాశిషట్కే యుతే చాస్మిన్ రాహౌ కేతు ర్వినిశ్చితః॥ 8॥

ఉదాహరణము:— ద్యుగణము ౩౫౩౪-౯-౩౯౨-౪౦-౦)×(ద్యుగణము ౩౫౩౪-౭౦-౫౦-౨౯ మొదటిభాగాది ప్రతిలో లిప్తాదిని రెండవప్రతిని గలుప భాగాది ౩౯౩। ౩౦। ౨౯। రాశ్యాది ౧౩। ౩। ౩౦-౨౯ భగణము ౧ త్రోయ రాశ్యాది ౧-౩-౩౦-౨౯ చంద్రతుంగం॥ ద్యుగణము ౩౫౩౪-౧౯—భాగాది ౧౮౬-౦-౦)×(ద్యుగణము ౩౫౩౪-౪౫ లిప్తాది ౭౮-౩౨ భాగాదిలో గలప ౧౮౭-౧౮-౩౨ రాశ్యాది ౬-౭-౧౮-౩౨॥ ౧౨రాసులలో తీవచ ౫-౨౨-౪౧-౨౮ రాహుః ౬ రాసులు గలుప ౧౧-౨౨-౪౧-౨౮ కేతుః॥

అథకుజగ్రహ, బుధశీఘ్ర కేంద్రానయన మాహ.

శ్లో॥ దిఘ్నా ద్విధా దినగణోంకకుభిస్త్రి శైలైర్భక్తః ఫ
లాంశకకలావివరం కుజస్స్యాత్
త్రిఘ్నో గణస్స్వవసు దృగ్ల వయుక్ జ్ఞశీఘ్ర కేంద్రం
లవాద్య హిగుణాప్తగణో నలిప్తమ్॥

టీ॥ దిఘ్నః - ౧౦ చేతగుణింపఁబడిన। దినగణః - ద్యుగణము ద్విధా =రెండుప్రతులు గలదై। అంకకుభిః ౧౯ చేతను। త్రిశైలైః ౭౩ చేతను (వరుసగా) భక్తః= భాగింపఁబడి। ఫలాంశక కలావివరం। విభక్తమగు భాగాది, లిప్తాదుల అంతరము। కుజః= కుజుడు। స్యాత్= అగును। త్రిఘ్నః ౩చే గుణింపఁబడిన। గణః- అహర్గణము। స్వ= ప్రతిగానుంచి। వసుదృక్— మొదటి ప్రతిని౨౮చేత।లవయుక్— భాగింపగా వచ్చిన భాగాది ౧ప్రతిలోగలిపి। అహిగుణాప్తగణోనలిప్తం। అహిగుణ ౩౮చేత। ఆప్త=భాగింపఁ బడిన। గణః=ద్యుగణము। ఊనలిప్తం=లిప్తాదిగాతగ్గించ బడినదై। లవాది=భాగాది। జ్ఞశీఘ్రకేంద్రం=బుధశీఘ్ర కేంద్రము।స్యాత్ =అగును= 9

ఉపపత్తిః॥భౌమగతిః।౦। ౩౧।౨౬।౩౧।౩।౩౬। అత్రాధికంఖండంగృహీతం। ౦।౩౧।౩౪।౪౪।౧౨।౩౬। అనేనగణోగుణ్యః। అత్ర లాఘవార్థమిద మేకోనవింశత్యా సవర్ణితం జాతా భాగస్థానే దశ అత ఉక్తం దిఘ్నో గణ అంకసుభి భౌజ్య ఇతి। అస్మాత్ ఖండాత్ గతి మపాస్య శేషం ఖండం ౦-౦-౮-౧౩-౯ ఇదం త్రిసప్తత్యా సవర్ణితం జాతాః కలాస్థానే దశ ౧౦ ఉభయత్ర దశతుల్యో గుణో తో దిఘ్నో ద్విధే త్యుక్తం ఫలయో రంతరం కార్యం యతః పూర్వఖండగతే రధికం ధృతం బుధశీఘ్రకేంద్రగతిః ౩-౬-౨౪-౮-౭-౧౩ అనయా గణో గుణ్య ఇత్యేకం ఖండం త్రయః ౩ త్రిభిర్గుణ్యః అత స్త్రిఘ్నో గణఇతిఅవశిష్టం ఖండం కించిదధికం గృహీతం ౦-౬-౨౫-౪౨-౫౧-౨౫ అనేన గణోగుణ్య ఇత్య త్రేదమష్టావింశత్యా ౨౮ సవర్ణితం భాగస్థానేత్రయః ఉభయత్రాపిగుణా స్త్రితుల్యాః। అత స్త్ర్యగ్నిధృగ్లవయుగితి। అత్రాధిక మేవ ఏతత్ ఖండం ౦-౦-౧-౩౪-౪౪-౧౨ ఇదం అష్టత్రింశద్భిః ౩౮ సవర్ణితం జాతం కలాస్థానే రూపం ౧ తస్యా వికృతత్వా దహీగుణాప్త గణోనలిప్తమితి పూర్వఖండ మధికం గృహీతం అత ఇదం హీనం కృతం ॥ ౯

తా॥ అహర్గణమును ౧౦ చేత హెచ్చించి రెండుప్రతులుగా నుంచి మొదటి ప్రతిని ౧౯ చే విభజింపగా వచ్చినభాగాదిలో రెండవప్రతిని ౭౩ చేత భాగింపగా వచ్చినలిప్తాదిని తీసివేసి రాశ్యాది చేయ కుజగ్రహ మగును ॥ ద్యుగణమును ౩ చే హెచ్చించి రెండుప్రతులుగా నుంచి రెండవప్రతిని ౨౮ చే పాలుగొనగా వచ్చిన భాగాదిని మొదటిప్రతిలోగలిపి ద్యుగణమును ౩౮ చే విభజింపగా వచ్చిన లిప్తాదిని దీని వేసి రాశ్యాది చేయ బుధశీఘ్రకేంద్ర మగును ॥

ఉదాహరణము:— ద్యుగణము ౩౫౩౪-౧౦—౩౫౩౪౦-౭౩ = లిప్తాది ౪౮౪-౬-- ౬౦—భాగాది ౮-౪-౬ మొదటిప్రతి ౩౫౩౪౦- ౧౯—భాగాది ౧౮౬౦-౦-౦లో తీసిన ౧౮౫౧-౫౫-౫౪ రాశ్యాది ౬౧-౨౧-౫౫-౫౪ భగణములు ౫ పోగా రాశ్యాది ౧-౨౧-౫౫-౫౪ కుజుడు ॥ ౩౫౩౪-౩-౧౦౬౦౨ రెండవప్రతి ౧౦౬౦౨-౨౮—భాగాది ౩౭౮-౩౮-౩౪ మొదటిప్రతిలోఁ కలుప ౧౦౯౮౦-౩౮-౩౪ ద్యుగణము ౩౫౩౪-౩౮—౯౩-౦లిప్తాది వీనిని భాగలుచేయ ౧-౩౩-౦ మొదటిప్రతిలో ౧తీసివేయగా ౧౦౯౭౯-౫-౩౪రాశ్యాది ౩౬౫-౨౯-౫-౩౪ భగణములు ౩౦ పోగా రాశ్యాది ౫-౨౯-౫-౩౪ బుధశీఘ్రకేంద్రమగును ॥

అథ గురు, శుక్ర శీఘ్రకేంద్రానయనమాహ.

శ్లో॥ ద్యుపిండోఽర్కభక్తో లవాద్యో గురుః స్యా ద్ద్యుపిండా త్ఖశైలాప్తలిప్తావిహీనః ।
త్రినిఘ్న ద్యుపిండా ద్ద్విధాస్త్రైః క్వీభాబ్ధై రవాప్తాంశ
యోగో భృగో రాశుకేంద్రం ॥ 10.

టీ॥ అర్కభక్తః ౧౨ చే భాగింపఁబడిన। ద్యుపిండః—అహర్గణము (భాగాది) ద్యుపిండాత్—ద్యుగణమువల్లనుంచి। ఖశైలాప్తలిప్తావిహీనః। ఖశైల—౭౦ చేత। ఆప్త—భాగింపఁబడిన విభక్తము। లిప్తా—లిప్తాదికము। విహీనః—తీయఁబడినదై। లవాద్యం—భాగాది। గురుః — బృహస్పతి గ్రహము। స్యాత్ — అగును। త్రినిఘ్న ద్యుపిండాత్। త్రినిఘ్న 3 చే గుణింపఁబడిన। ద్యుపిండాత్ — అహర్గణమువల్ల నుంచి। ద్విధా—రెండుప్రతులుపెట్టి। అస్త్రైః—(మొదటిప్రతిని) ౫ చేతను (రెండవ ప్రతిని) క్వీభాబ్ధైః ౧౮౧ చేతను। అవాప్తాంశయోగః। అవాప్త—భాగింపగావచ్చిన విభక్తముల। అంశ—భాగాదులు। యోగః—కలుపుట। భృగోః—శుక్రునియొక్క। ఆశుకేంద్రం—శీఘ్రకేంద్రము (భవతి—అగుచున్నది.) 10.

ఉపపత్తిః॥ గురోర్గతిః -౦-౪-౫౯-౮-౩౪-౧౨ అనయా గణో గుణ్య ఇతి అత్రైకం ఖండం ౦-౫ ఇదం ద్వాదశభిః ౧౨ సవర్ణితం జాతం। భాగస్థానే రూపం ౧ హారస్థానే ద్వాదశ। అత ఉక్తం ద్యుపిండోఽర్కభక్త ఇతి। అస్మాద్గతి మపాస్య శేషం ౦-౦-౦-౫౧-౨౫-౪౩ ఇదం సప్తతి సవర్ణితం జాతం కలాస్థానే రూపం ౧ హారస్థానే సప్తతిః ౭౦ పూర్వఖండ మధికం గృహీతం। అత ఉక్తం। ఖశైలాప్తలిప్తావిహీనఇతి॥ శుక్రశీఘ్రకేంద్రస్య గతిః। ౦-౩౬-౫౯-౪౦-౬-౩౨ అనయా గణో గుణ్యః। అత్రైకం ఖండం ౦-౩౬ ఇదం పంచభిః సవర్ణితం జాతం. భాగస్థానే త్రియం 3 హారస్థానే పంచ ౫ అత ఉక్తం త్రినిఘ్న ద్యుపిండాత్ అక్షభక్తాత్ అవాప్తాంశ ఇతి అవశిష్టం ఖండం ౦-౦-౫౯-౪౦-౬-౩౨ ఇద మే కాశీత్యధికశతేన ౧౮౧ సవర్ణితం అత్రాపి జాతం భాగస్థనే త్రయం 3 ఉభయ త్రాపి గణ స్త్రిభి ర్గుణ్యః। ఏకత్రపంచభి ౫ భాజ్య ఏకత్ర చైకాశీత్యధికశతేన ౧౮౧ భాజ్యః। ఫలైక్యం కార్య మేవ యతః పూర్వఖండం న్యూనం గృహీత మస్తి అత ఏవోక్తం త్రినిఘ్నద్యుపిండా దిత్యాది॥ 10.

తా॥ అహర్గణమును ౧౨ చే విభజింపఁగా వచ్చిన భాగాదిలో ద్యుగణమును, ౭౦ చేత భాగింపఁగా వచ్చిన లిప్తాదిని తివచి రాశ్యాది చేయ బృహస్పతి యగును। ద్యుగణమును 3 చే హెంచి రెండుప్రతులు పెట్టి ౫ చేత మొదటిప్రతిని ౧౮౧ చేత రెండవప్రతిని విభజింపఁగా వచ్చినభాగాది లబ్ధములను కలిపి రాశ్యాదిచేయ శుక్రశీఘ్రకేంద్ర మగును ॥ 10.

ఉదాహరణము:— ద్యుగణము 3౫3౪ ÷ ౧౨=భాగాది ౨౯౪-30-0 ద్యుగణము 3౫3౪ ÷ ౭౦ = లిప్తాది ౫౦-౨౯ తివచ భాగాది ౨౯3-3౯-3౧ ÷ 30 రాశ్యాది ౯-౨3-3౯-3౧ గురుఁడు ॥ ద్యుగణము 3౫3౪ × 3=౧౦౬౦౨ ÷ ౫ = భాగాది ౨౧౨౦-౨౪-0 ద్యుగణము 3౫3౪ × 3=౧౦౬౦౨ ÷ ౧౮౧ =భాగాది ౫౮-3౪-౨౮ కలుప ౨౧౭౮-౫౮-౨౮ భగణాది ౬ పోఁగా రాశ్యాది 0-౧౮-౫౮-౨౮ శుక్రశీఘ్రకేంద్రము.

అథశనేరానయనమాహ.

శ్లో॥ ఖాగ్న్యుద్ధృతో దినగణోంశముఖః శనిః స్యాత్ ।
షట్పంచభూహృతగణా త్ఫలలిప్తికాఢ్యః ॥ 11.

టీ॥ ఖాగ్న్యుద్ధృతః 30 చేత భాగింపఁబడిన । దినగణః—అహర్గణము (భాగాది) షట్పంచ భూహృతగణాత్ ౧౫౬ చేత భాగింపఁబడిన ద్యుగణమువల్లనుంచి । ఫలలిప్తికాఢ్యః- వచ్చిన విభక్తమగు లిప్తాదులతోఁ గలుపబడినదై । అంశముఖః — భాగాదియైన । శనిః—శని । స్యాత్—అగును ॥ 11

ఉపపత్తిః॥ శనేర్మధ్యమగతిః 0-౨-0-౨3-౪-3౭ అనయాగత్యా అహర్గణో గుణ్య ఇతి । అత్రైకం ఖండం గృహీతం 0-౨ ఇదం త్రింశతా సవర్ణితం భాగస్థానే రూపం ౧ జాతం తస్యా వికృతత్వాత్ । ఖాగ్న్యుద్ధృతో దినగణ ఇత్యుపపన్నం। ఏతత్ఖండం గతే రపాస్య శేషం 0-0-0-౨3-౪-3౭ ఇదం షట్పంచాశదధికశతస వర్ణితం జాతం । కలాస్థానే రూపం ౧ తస్యాప్యవికృతత్వాత్ । షట్పంచభూహృతగణా దిత్యుక్తం । ఫలయో ర్యోగః కార్యో గతః । పూర్వఖండం గతే యూనం ధృతం అత ఉక్తం ఫలలిప్తికాఢ్య ఇతి॥ 11

తా॥ ద్యుగణమును 30 చేత విభజింపఁగా వచ్చిన భాగాదిలో అహర్గణమును ౧౫౬ చే భాగింపఁగా వచ్చిన లిప్తాదిని కలిపి రాశ్యాది చేయ శనియగును॥11

ఉదాహరణము:— ద్యుగణము ౩౫౩౪ ÷ ౩౦—భాగాది ౧౧౭-౪౮-౦ ద్యుగణము ౩౫౩౪ ÷ ౧౫౬=లిప్తాది ౨౨-౩౯ కలుప భాగాది ౧౧౮-౧౦-౩౯ రాశ్యాది ౩-౨౮-౧౦-౩౯ శనిగ్రహము.

అథగ్రహాణాం మధ్యగతినిర్ణయ మాహ

శ్లో॥ గోక్షా గజా రవిగతిః శశినోఽభ్రగోశ్వాః పంచాగ్న
యోఽథ షడిలాబ్ధయ ఉచ్చభుక్తిః ॥
రాహోస్త్రయం కుశశినో ఽసృజ ఇందు రామా
స్తర్కాశ్వినో జ్ఞచలకేంద్రజ వార్యహిక్ష్మాః ।
లిప్తా జినా వికలికా శ్చ గురోః శరాః ఖం శుక్రాశు
కేంద్రగతి రద్రిగుణాః శనే ర్ద్వే ॥ 12.

టీ॥ గోక్షా: ౫౯ లిప్తలు, గజా: ౮ విలిప్తలు, రవిగతి:—సూర్యునియొక్క దినభుక్తి, (అస్తి—కలదు) శశిన:—చంద్రునకు, అభ్రగోశ్వా: ౭౯౦, పంచాగ్నయ: ౩౫, అథ పిమ్మట, షట్ ౬, ఇలాబ్ధయ: ౪౧, ఉచ్చభుక్తి:—చంద్రోచ్చభుక్తి యగును, రాహో:—రాహువునకు, త్రయం ౩, కుశశిన: ౧౧ అగును, అసృజ:—కుజునకు, ఇందురామా: ౩౧, తర్కాశ్విన: ౨౬ అగును, అర్యహిక్ష్మా: ౧౮౬, లిప్తా:— లిప్తలును జినా:౨౪ వికలికా: లిప్తలునుజ్ఞచలకేంద్రవ:—బుధశీఘ్రకేంద్రగతి యగును, గురో:—గురునకు, శరా:—౫-ఖం—౦ అగును, అద్రిగుణా:—౩౭లిప్తలు, శుక్రాశుకేంద్రగతి:శుక్రశీఘ్రకేంద్రగతియగును, శనే:—శనికి, ద్వే ౨లిప్తలగును॥12.

ఉపపత్తి॥రూప మహర్గణం పకల్ప్య సర్వే గ్రహాః పూర్వోక్తవ న్మధ్యమాః సాధితా స్తా ఏవ గతికలాః రాశివృత్తస్య ఏతావతీః కలాః। ప్రత్యహం ప్రాచ్యాం గృహా:। పృథక్ పృథక్ స్వస్వ కక్షాయాం క్రామం తీతి భావ:। త త్కథం రాశి మండలం ప్రవాహానిలే క్షిప్తం। అతివేగేన నియతం పశ్చిమాభిముఖం భ్రమతి। శీఘ్ర మందభేదేన భిన్నగత్యా గ్రహా విచరంతీతి య ద్యేవం తర్హి తేషాం గ్రహాణా మేక మార్గ స్థానాం మధ్యమగతేః శీఘ్రత్వమందత్వ మిత్యన్యథా త్వం కథం సంభవతీతి। అత: పృథ క్పృథ జ్మార్గగతా భ్రమం తీతిభావ:। గతే ర్విసదృశత్వం కస్మా దిత్యుచ తే। యో హి భూమే రాసన్న: స స్వల్పేన కాలేన భగణంక్షిభుంక్తే తస్య శీఘ్రగతి త్వం సంభవతి। యో హి దూరగ: స మహతా కాలే నేతి। తస్మా త్తస్య మందగతి

త్వ మితి, ఏకస్మా దేకస్మా దన్యోన్యోఽసుందగతిః సంభవతి॥ తథా చోక్తం, సిద్ధాంతశిరోమణౌ॥

శ్లో॥ కక్షాః సర్వా అపి దివిషదాం చక్రలిప్తాంకితాస్తా।
వృత్తేలఘ్వ్యో లఘుని మహతిస్యుర్మహత్యశ్చ లిప్తాః।
తస్మా దేతే శశిజభృగుజాదిత్య భౌమేజ్యమందా।
మందాక్రాంతా ఇన శశధరా ద్భాంతి యాంతః క్రమేణేతి॥ ఏవం గ్రహాణాం కక్షాః సప్తగ్రహకక్ష్యోపరి అష్టమం నక్షత్రమండలం। తత్ర సమా ద్వాదశరాశయః। తదంశా స్తే ష్వేత్రాంశా స్తస్య పూర్వాభిముఖనియతగతే రభావః। ప్రవహానిలాక్షిప్తం। పశ్చిమాభిముఖ మేవ పరిభ్రమ తీతి తదా రాశ్యంశకలాద్యవయవభోగవశాత్। గ్రహాణాం శీఘ్రమందత్వ ముక్తం। నను యో హి యోజనాత్మకో దినగతిర్మార్గః। స సర్వేషాం గ్రహాణాం సమాన ఏవ అత ఏ వాహ భాస్కరః॥

శ్లో॥ సమాగతి స్తు యోజనై ర్నభః సదాంసదా భవేత్।
కలాదికల్పనావశాన్మృదుద్రుతా చ సా స్మృతేతి। అత్ర భచక్రం ఏకత్ర స్థిరత్వేన స్థాతుం న శక్నోతి అతః। కించి త్ప్రాక్పశ్చా దపి చల తీ త్యవగమ్యతే। కస్మా ద్విషువాయనచిహ్నోదయ స్థానానాం నైకత్రావస్థితత్వాత్ విషువాయనచిహ్నాని స్వదేశస్థానా దతిక్రాంతాని దృశ్యంతే॥ తదా చక్రం ప్రత్యక్చలితం భవతి అథాగతప్రాక్స్థాని తదా ప్రాక్చలితా మితి జ్ఞేయం అత ఉక్తం సూర్యసిద్ధాంతే॥

సిద్ధాన్తగ్రహలాఘవము.

శ్లో॥ ప్రాక్చక్రం చలితం హీనే ఛాయార్కాత్కరణాగతే।
అన్తరాంశైః సమావర్త్య పశ్చాచ్ఛేషై

కస్మాత్ స్థానాత్ ప్రాక్పశ్చా చ్చలితం దృశ్యతే యథా యత్ర విషయే దక్షిణోత్తరధ్రువౌ క్షితిజస్థౌ భవతః। స నిరక్షదేశ స్తస్మిన్ సమం య త్పూర్వాపరవృత్తం తద్విషువవృత్తసంజ్ఞం తతో యస్మి న్మార్గే రవిః పూర్వగత్యా ద్వాదశ రాశీన్ భుంక్తే తద్వృత్తస్య క్రాంతిమండల సంజ్ఞాకృతా ఏవ ముభయోః క్రాంతి వృత్త విషువవృత్తయోః షడ్భాంతరే పాతద్వయం వర్తతేఽసౌ సంపాతౌ రాశి మండలే మేషాదితులాదిసంజ్ఞౌ జ్ఞేయౌ, తయో ర్విషువత్సంపాతయోః ప్రాగపరత్ర క్షితిజస్థయో స్త్రిభే తద్విషువవృత్తా ద్దక్షిణోత్తరత శ్చతుర్వింశత్యంశాంతరే క్రాంతి స్తద్దక్షిణోత్తరవృత్తయోః సంపాతద్వయం తన్మృగకర్కాదిసంజ్ఞం అనయో రయన చిహ్నసంజ్ఞా కృతా, ఏవం విషువాయనచిహ్నచతుష్టయం రాశిమండలస్థం ప్రత్యక్ భ్రమణవశాత్, క్షితిజే యత్రోదేతి తత్ర తత్ర క్షితిజే వి తేషాం తా ఏవ సంజ్ఞాః కృతాః, తస్మాత్ భచక్రం చలిత మి త్యవగమ్యతే, యథా సర్వోపరి రాశిమండలం తత్ర ద్వాదశరాశీన్ సమానాన్ సావయవాన్ పరికల్ప్య భూమధ్యా త్తదవయవ ప్రాపీని సూత్రాణి సంలక్ష్యాణి, యస్మిన్ యస్మిన్ సూత్రే స్వకక్షాస్థితో గ్రహ స్తిష్ఠతి స తస్మిన్ రాశౌ తదంశాద్యవయవస్థో జ్ఞేయః, ఏవం శ్రీబ్రహ్మణా రాశి చక్రం స నక్షత్రం తదధిష్ఠిత గ్రహకక్షాసహితం దక్షిణోత్తరధ్రువయో ర్బధ్వా తత్ర సర్వాన్ గ్రహాన్ మేషాదిచిహ్నసూత్రగాన్ సంస్థాప్య, ఏవంభచక్రం సృష్ట్వా ప్రవహానిలస్య పశ్చిమాభిముఖభ్రమత్వే నియుక్తం, గ్రహాస్తుపూర్వాభిముఖభ్రమత్వే నియుక్తాః। తతః సర్వే గ్రహాః స్వస్వమార్గే ప్రత్యగ్భ్రమంతోఽపి పూర్వాభిముఖం ఏకాదశసహస్రాణి అష్టశతాని చ పాదోనషష్టిసహితాని యోజనాని పూర్వాభిముఖం ప్రత్యహం గంతుం ప్రవృత్తాః, ఉక్తంచ సృష్ట్వా భచక్ర మిత్యాది, తత్ర స్వస్వకక్షాస్థితలిప్తానాం లఘుమహత్త్వాత్ లిప్తావశేన శీఘ్రమందత్వ ముచ్చవశేన చ గతీనా ముపపన్నం, తత్ర భచక్రస్య ప్రాక్పశ్చాత్ చలనం తేఽయనాంశా ఏవ తద్వశేన తత్ర స్థితరాశీనాం విషువవృత్తాత్, దక్షిణోత్తరదూరాసన్నత్వం యావద్భి రంశైః భవతి తేషా మంశానాం క్రాంతిసంజ్ఞా, తత్ర క్రాంతివశేన యత్కర్మ క్రియతే తత్సాయనగ్రహో దేవ కర్తుం ప్రయుజ్యతే, తేషామవస్థితి [illegible] రాశిచక్రం భచక్రా ద్వ్యత్రస్థితం తేషాం సాధన మేవ ప్రమాణం స్వస్వ[illegible]కలానా ముపపత్తి రేవ మపి సంక్షిప్తోక్తా, పూర్వప్రతిపాదిత ప్రమేయా[illegible]

తా॥ సూర్యునకు ౫౯-౮ చంద్రునకు ౭౯౦-౩౫ చంద్రోచ్చకు ౬-౪౧ రాహువునకు ౩-౧౧ కుజునకు ౩౧-౨౬ బుధశీఘ్రకేంద్రమునకు ౧౮౬-౨౪ గురునకు ౫-౦ శుక్రశీఘ్రకేంద్రమునకు ౩౭-౦ శనికి ౨-౦ ఇట్లు లిప్తా విలిప్తలు దిన **మధ్యగతి** యగును, అనగా ప్రతిగ్రహము భచక్రమునందు అది నడచు మార్గసమీపములనుబట్టి యిట్లు గతి యేర్పడెను. గాని గ్రహము లన్నియు నొక మాదిరిగనే నడచును॥ 12.

అథ స్వదేశగ్రహానీతార్థం సూర్యసిద్ధాంతోక్తవిధినా భూమధ్యరేఖాత్ స్వదేశస్య యోజనప్రమాణసాధన మాహ.

అథ భూపరిధినిర్ణయః.

శ్లో॥ యోజనాని శతా న్యష్టౌ భూకర్ణో ద్విగుణాని తు ।
తద్వర్గతో దశగుణా త్పదం భూపరిధి ర్భవేత్ ॥

టీ॥ అష్టౌ ౮ అయిన, శతాని—వందల, యోజనాని — యోజనములను, (యోజనమనగా ఆమడ లేక ౫ మైళ్లు) ద్విగుణాని—రెంటిచే హెచ్చించినవది, భూకర్ణః-భూమధ్యభాగప్రమాణము (స్యాత్-అగును) తద్వర్గతః తత్-ఆభూకర్ణయోజనములు వర్గతః—వర్గింపగావచ్చినదానినినుండి, దశగుణాత్—౧౦ చే గుణింపగావచ్చు లబ్ధముయొక్క, పదం—మూలము (కనుగొనిన) భూపరిధిః—భూమిచుట్టుకొలత, భవేత్ అగును ॥

తా॥ భూమధ్యకొలది ౧౬౦౦ యోజనములు గలది, దీనిని వర్గించి ౧౦ చే హెచ్చించి మూలము గనుగొనిన నది భూమియొక్క—చుట్టుకొలత యగును.

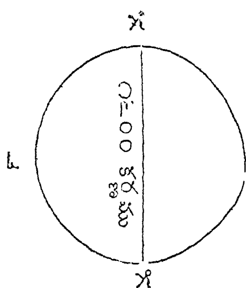
ఉదాహరణము—

౮౦౦ × ౨ = ౧౬౦౦. ౧౬౦౦ × ౧౬౦౦ = ౨౫౬౦౦౦౦. ౨౫౬౦౦౦౦ × ౧౦—౨౫౬౦౦౦౦౦. దీనిమూలము

౨౫౬౦౦౦౦౦(౫౦౫౯ వర్గమూలముయొక్క యోజనములు. ఇదే భూమియొక్క చుట్టుకొలత.
౨౫

౧౦౦౫)౬౦౦౦
౫౦౨౫ కీ యోజనము లిప్పటికొలది. ౫ మైళ్లు—౧ యోజన మగును.

౧౦౧౦౯)౯౭౫౦౦
౯౦౫౩౧

ఈ మధ్యగీతయే దక్షిణోత్తరములుగా నుండిభూమధ్యరేఖ యని చెప్పఁబడును.

అథ స్వదేశభూపరిధిసాధనమాహ.

శ్లో॥ శంకుచ్ఛాయా కృతియుతే ర్మూలం కర్ణస్యవర్గతః । శంకుచ్ఛాయాహతే త్రిజ్యేవిషువత్కర్ణ భాజితే।లంబజ్యాఘ్న స్త్రిజీవాప్తః స్ఫుటోభూపరిధిః స్వకః॥

టీ॥ శంకుచ్ఛాయాకృతియుతేః, శంకు — ద్వాదశాంగుళపరిమాణ శంకువుయొక్కయు, ఛాయా—శంకువలన మేషాయన తులాయనములయందుఁ గలుగు విషువచ్ఛాయయొక్కయు, కృతి — వర్గలు, యుతేః — కలిపినదాని మొత్తముయొక్క, మూలం—మూలము, కర్ణస్య—విషువత్కర్ణముయొక్క (ప్రమాణమగును) వర్గతః అను శబ్ద మిచ్చట నవసరము లేనందున విడువఁబడియెను, శంకు—శంకుప్రమాణాంగుళములు, త్రిజ్యా-త్రిజ్యచేత, హతా-గుణింపఁడినదై, విషువత్కర్ణభాజితా-విషువత్కర్ణముచేత భాగింపఁబడినదై (లంబజ్య యగును) ఈచరణములో ఛాయాఅనుదానినిబట్టి యిట్లే గణిత మితరత్రోపయోగము నిమిత్తము చెప్పఁబడుటచే, హతే, త్రిజ్యే, భాజితే అను ద్వివచనము లుపయోగింపఁబడెను. కాని యిచ్చట నవసరము లేదు. కాన ఛాయను విడిచి శంకును బట్టి యే గణితార్థము (వ్రాయఁబడెను.) లంబజ్యాఘ్నః-లంబజ్యచేత భూపరిధియోజనసంఖ్య గుణింపఁబడినదై త్రిజీవాప్తః - త్రిజ్యయగు ౩౪౩౮ చేత భాగింపఁబడినదై, స్వకః-స్వదేశసంబంధమైనటువంటి, భూపరిధిః - భూమిచుట్టుకొలత, స్ఫుటః-స్పష్టము, (స్యాత్ -అగును.)

తా॥ శంకుయొక్కయు విషువచ్ఛాయయొక్కయు వర్గలను గలిపి మూలము చేయఁగా నది విషువత్కర్ణ మగును, త్రిజ్యను శంకుచేఁ హెంచి విషువత్కర్ణముచే భాగింప లంబజ్య యగును, భూపరిధియోజనములను లంబజ్యచే హెంచి త్రిజ్యచే భాగింప స్వదేశభూపరిధి స్ఫుటప్రమాణ మగును ॥

ఉదాహరణము;— శంకుయొక్క అంగుళములు ౧౨×౧౨=౧౪౪ శంకువర్గు, విషువచ్ఛాయ రాజమంద్రికి ౩-౪౨. ౩-౪౨×౩-౪౨-౧౩-౪౧-౨౪ ఇది విషువచ్ఛాయవర్గు, యీరెండింటి మొత్తము ౧౫౭-౪౧.౨౪ దీనిమూలము ౧౨ ౩౨ యిది విషువత్కర్ణము, త్రిజ్య ౩౪౩౮×౧౨ (శంకు) ౪౧౨౫౬ ÷ ౧౨, ౩౨ (విషువత్కర్ణము) ౩౨౯౧-౪౨ లంబజ్య, భూపరిధి ౫౦౫౯×౩౨౯౧, ౪౨ (లంబజ్య) =౧౬౬౫౨౭౧౦ ÷ ౩౪౩౮ (త్రిజ్య) =౪౮౪౩-౪౩ స్వదేశ స్ఫుట భూపరిధిప్రమాణము అనఁగా రాజమంద్రివద్ద భూమి చుట్టుకొలత.

అథ భూమధ్యరేఖాత్ యోజనసాధన మాహ.

శ్లో॥ అతీతోన్మీలనా దిందోః దృక్సిద్ధగణితాగతాత్ ।
తయోరంతరనాడీభిః హన్యా ద్భూపరిధింస్ఫుటం ।
షష్ట్యా విభజ్య లబ్ధైస్తు యోజనైః ప్రాగథాపరైః ।
స్వదేశపరిధిః జ్ఞేయః కుర్యా ద్దేశాంతరం హితైః ॥

టీ॥ ఇందోః-పూర్ణగ్రహణకాలమందుగ్రహము, దృక్సిద్ధగణితాగతాత్ - దృక్సిద్ధగణితమువల్ల వచ్చినటువంటి, అతీతోన్మీలనాత్ అతీత - అతీతమయినటువంటి, ఉన్మీలనాత్-ఉన్మీలనమువల్లనుంచి, తయోః-ఆరెండింటియొక్క, అంతరనాడీభిః - భేదముగల గడియలచేత, స్ఫుటం-స్పష్టమయిన, భూపరిధిం - స్వదేశభూపరిధిని, హన్యాత్-గుణింపవలెను (అథ-పిమ్మట) షష్ట్యావిభజ్యలబ్ధైః. షష్ట్యా ౬౦ చేత, విభజ్య-భాగింపఁగావచ్చిన, లబ్ధైః-విభక్తమయినటువంటి, ప్రాగథాపరైః - తూర్పు పడమరలయిన, హితైః-ఇష్టమయినటువంటి, యోజనైః-యోజనములచేత, స్వదేశపరిధిః-స్వస్థానమందలి భూమిచుట్టుకొలత, జ్ఞేయః-తెలియవలెను, (అథ-పిమ్మట) దేశాంతరం-స్వదేశగ్రహమును, కుర్యాత్-చేయవలెను ॥

తా॥ గణితాగతమయిన చంద్రగ్రహణోన్మీలనకాలమునకును చంద్రునియందు దృశ్యమయిన కాలమునకును ఉండు భేదగడియలచేత స్వదేశస్ఫుటభూపరిధిని హెంచి ౬౦ చేత భాగింప రేఖాస్వదేశాంతరయోజనము లగును. ఆ యోజనములఁబట్టి దేశాంతరసంస్కారము గ్రహములకుఁ జేయవలెను.

ఉదాహరణము;— ౧।౦।విఘ ౩౭ గణితాగత చంద్రగ్రహణోన్మీలనదృక్సమయములయంతరము స్వదేశస్ఫుటభూపరిధి ౪౮-౪౩-౪౩ × ౩౭ ÷ ౬౦ - విభక్తము ౫౦ యోజనములు, గణితోన్మీలనము అతిక్రమించుటచేత తూర్పుదిశ యని తెలియవలెను ॥

అథ భూమధ్యరేఖానిర్ణయ మాహ.

శ్లో॥ రాక్షసాలయదేవౌకః శైలయో ర్మధ్యసూత్రగాః ।
రోహీతక మవంతీ చ తథా సన్నిహితం సరః ॥

తా॥ లంకామేరువులకు మధ్యగానుండిన రోహీతక అవంతీదేశములను స్పృశించి వెళ్లినది యే భూమధ్యరేఖ యగును॥

సిద్ధాంతశిరోమణౌ ॥ యల్లంకోజ్జయినీ పురోపరి కురుక్షేత్రాదిదేశాన్ స్పృశ త్సూత్రం మేరుగతం బుధై ర్నిగదితా సా మధ్యరేఖా భువ ఇతి ॥

అథ దేశాంతర సంస్కార ధృవకతత్సంస్కారం చాహ.

శ్లో॥ భాస్కర స్యేషువసుభి స్తుంగ స్యాబ్ధ్యక్షభూధరైః ।
రాహో స్తర్కాశ్వషట్చంద్రై ర్భౌమస్యాభ్రనృపైస్తతః ।
బుధస్య ఋతునేత్రైశ్చ గురోః పంచాభ్రఖేందుభిః ।
శుక్రస్య రామవిశ్వైశ్చ శనే ర్వేదేందు తత్త్వకైః ।
యోజనా న్యాప్తజఫలం ఋణం లిప్తాదికం సదా ।
ప్రాగ్దేశే ధన మన్యత్ర కుర్యా న్మధ్యగ్రహేషు చ ॥

తా॥ సూర్యునకు ౮౫ చంద్రునకు ౬ తుంగమునకు ౭౫౪ రాహువునకు ౧౬౭౬ కుజునకు ౧౬౦ బుధునకు ౨౬ గురునకు ౧౦౦౫ శుక్రునకు ౧౩౩ శనికి ౨౫౧౪ ధృవకము లగును. ఈ ధృవకములచే యోజనసంఖ్యను భాగింప లిప్తాది ఫలము వచ్చును. భూరేఖకుఁ దూర్పుననున్న దేశములకుఁ జేయునప్పుడు ఋణమును పడమటి దేశములకుఁ జేయునప్పుడు ధనమును గ్రహములలో సంస్కరింప స్వదేశ గ్రహము లగును.

ఉదాహరణము:— ర ౫౦ ÷ ౮౫=౦-౩౫ చం ౫౦ ÷ ౬=౮-౨౦ తుం ౫౦ ÷ ౭౫౪=౦-౪ రా ౫౦ ÷ ౧౬౭౬=౦-౨ కు ౫౦ ÷ ౧౬౦ =౦-౧౯ బుధునకు ౫౦ ÷ ౨౬=౧-౫౬ గురునకు ౫౦ ÷ ౧౦౦౫=౦-౩ శు ౫౦ ÷ ౧౩౩=౦-౨౩ శ ౫౦ ÷ ౨౫౧౪=౦-౧.

ద్యుగణజనితగ్రహములకు సంస్కారక్రమము.

ఉదాహరణము:— ద్యుగణజనిత రవి రాశ్యాది ౮-౩-౭-౧౯ రవి పూర్వ ధృవం ౦-౧-౪౯-౧౧ × ౩౪ (చక్రం) =౨-౧-౫౨-౧౪ తీవఁగా ౬-౧-౧౫-౫ క్షేపకము ౧౧-౧౯-౪౧-౦ కలుపఁగా ౫-౨౦-౫౬-౫ దేశాంతర విలిప్తలు ౩౫ తీవఁగా ౫।౨౦।౫౫।౩౦ ఇట్లు తక్కిన గ్రహములకును జేయవలెను. వర్తమాన చక్రము ౩౪ గనుక పూర్వధృవములను గుణింపఁగా వచ్చిన ధృవములు రవికి ౨।౧।౫౨।౧౪ చంద్రునకు ౪।౮।౧౦।౧౪ తుంగమునకు ౯।౩।౩౦।౦ రాహువునకు ౧।౬। ౨౦।౦ కుజునకు ౨।౨౮।౮।౦ బుధశీఘ్రమునకు ౭।౨౭।౧౮।౦ గురునకు ౫।౨౪। ౧౨।౦ శుక్రశీఘ్రమునకు ౧।౨౭।౮।౦ శనికి ౩।౨౩।౪౮।౦॥

చక్రము మారినప్పుడు పూర్వధృవములను చక్రముచే బెంచి వేసికొనవలయును. అట్టి ధృవకము ౧౧ సంవత్సరములు పనికివచ్చును.

(1) పూర్వధ్రువాదులు తెలియుచక్రము.

గ్రహ ములు.	పూర్వధ్రువములు రాశ్యాది	క్షేపకములు రాశ్యాది	దేశాంతర ధ్రువకములు	మధ్యగతిలిప్తాది	చక్రం ౩౫కి ధ్రువకము రాశ్యాది	చక్రం ౩౬కి ధ్రువకము రాశ్యాది	చక్రం ౩౭కి ధ్రువకము రాశ్యాది
ర	౦-౧-౪౯-౧౧	౧౧-౧౯-౪౧-౦	౫౮	౫౯-౮	౨-౩-౪౧-౨౫	౨-౫-౩౦-౩౬	౨-౭-౧౯-౪౭
చం	౦-౩-౪౬-౧౧	౧౧-౧౯-౬-౦	౬	౭౯౦-౩౫	౪-౧౧-౫౬-౨౫	౪-౧౫-౪౨-౩౬	౪-౧౯-౨౮-౪౭
కుం	౯-౨-౪౫-౦	౫-౧౭-౩౩-౦	౭౫౪	౬-౪౧	౬-౬-౧౫-౦	౩-౯-౦-౦	౦-౧౧-౪౫-౦
రా	౭-౨-౫౦-౦	౦-౨౭-౩౮-౦	౧౬౭౬	౩-౧౧	౮-౯-౧౦-౦	౩-౧౨-౦-౦	౧౦-౧౪-౫౦-౦
శు	౧-౨౫-౩౨-౦	౧౦-౭-౮-౦	౧౬౦	౩౧-౨౬	౪-౨౩-౪౦-౦	౬-౧౯-౧౨-౦	౯-౧౪ ౪౪-౦
బు	౪-౩-౨౭-౦	౮-౨౯-౩౩-౦	౨౬	౧౮-౬-౨౪	౦-౦-౪౫-౦	౪-౪-౧౨-౦	౮-౭-౩౯-౦
గు	౦-౨౬-౧౮-౦	౭-౨-౧౬-౦	౧౦౦౫	౫-౦	౬-౨౦-౩౦-౦	౭-౧౬-౪౮-౦	౮-౧౩-౬-౦
శు	౧-౧౪-౨-౦	౭-౨౦-౯-౦	౧౩౩	౩౭-౦	౩-౧౧-౧౦-౦	౪-౨౫-౧౨-౦	౬-౯-౧౪ ౦
శ	౭-౧౫-౪౨-౦	౯-౧౫-౨౧-౦	౨౫౧౪	౨-౦	౧౧-౯-౩౦-౦	౬-౨౫-౧౨-౦	౨ ౧౦-౫౪-౨

(2) సంస్కారమధ్య గ్రహానయనచక్రము.

గ్రహములు	ద్యుగణజనితగ్రహములు	చక్రనిఘ్నధ్రువోన గ్రహములు.	క్షేపకయుక్తగ్రహములు	దేశాంతరలిప్తలుఋణము	స్వదేశ మధ్యగ్రహములు	
ర	౮-౩-౭-౧౯	౬-౧-౧౫-౫	౫-౨౦-౫౬-౫	౦-౩౫	౫-౨౦-౫౫-౩౦	రహుపులో ౬ రాసులు గలుప కేతువగును ౧౧-౧౩-౫౯-౩౬
చం	౪ ౫ ౧౩-౩౬	౧౧-౨౭-౩-౨౮	౧౧-౧౬-౯-౨౮	౮-౨౦	౧౧-౧౬-౧-౮	
తుం	౧-౩-౩౦-౨౦	౪-౦-౦-౨౦	౯-౧౭-౩౩-౨౦	౦-౪	౯-౧౭-౩౩-౧౬	
రా	౫-౨౮-౪౧-౨౮	౪-౧౬-౨౧-౨౮	౫-౧౩-౫౯-౨౮	౦-౮	౫ ౧౩-౫౯-౩౬	
కు	౧-౨౧-౫౫-౫౪	౧౦-౨౩-౪౭-౫౪	౯-౦-౫౫-౫౪	౦-౧౯	౯ ౦ ౫౫-౩౫	
బు	౫-౨౯-౫-౩౪	౧౦-౧-౪౭-౩౪	౭-౧-౨౦-౩౪	౧-౫౬	౭-౧ ౧౮-౩౮	
గు	౯-౨౩-౩౯-౩౧	౩-౨౯-౨౭-౩౧	౧౧-౧-౪౩-౩౧	౦-౩	౧౧-౧-౪౩-౨౮	
శు	౦-౧౮-౫౮-౨౮	౧౦-౨౧-౫౦-౨౮	౬-౧౧-౫౯-౨౮	౦-౨౩	౬-౧౧-౫౯-౫	
శ	౩-౨౮-౧౦-౩౯	౨-౪-౨౮-౩౯	౯-౧౯-౪౩-౩౯	౦-౧	౯-౧౯-౪౩-౩౮	

అథక స్మిన్ప క్షేకో గ్రహో ఘటతే ఇత్యేకవృత్తేనాహ

శ్లో॥ సౌరోఽ ర్కోఽ పివిధూచ్చ మంకకలికోనాబ్జో
గురుస్త్వార్యజోఽ సృగ్గ్రహా చ కుజ జ్ఞ కెంద్రికమధార్యస్త్యైతేషు
భాగశ్శనిః శౌక్రం కేంద్రిమజార్యమధ్యగమితీ మే యాంతి దృక్తుల్య
తాంసిద్ధే సైరిహ పర్వధర్మనయసత్కార్యాదికం త్వాది శేత్ ౧౩।

దీని కుపపత్తి వెనుక వ్రాయఁబడినందున తాత్పర్యము మాత్రిము వ్రాయఁబడెను.

తా॥ రవి చంద్రోచ్చయు, ౯ కలలు తీవచఁబడిన చంద్రుఁడును, సౌరపక్షీయము లగును. కుజ గురు రాహువులును ౫ భాగలతోఁ గలసిన శనియు ఆర్యభట సిద్ధాంత గ్రిహములు బుధకేంద్రిము బ్రహ్మసిద్ధాంతజము శుక్రకేంద్రము బ్రిహ్మార్య మధ్యమము వీనిని సౌరపక్షీయములుగా నీ గ్రింథమందు స్ఫుటసంస్కారములు చేయఁబడినందున దృక్తుల్యములగును. కాన పర్వములయందును, నీతి ధర్మ శుభ కార్యములయందును నీగ్రిహములనుబట్టియే యాచరింపఁదగును ॥

అథ బీజసంస్కారనిర్ణయమహ.

విశ్వనాథదైవజ్ఞః ॥

శ్లో॥ గణేశకృతసిద్ధాహర్గణా ద్వేదాద్రిపంచభిః ।
రసవేదాద్రిభి ర్భూపైః ఖబాణైః గుణబాహుభిః ॥
వేదార్ణవైః రసాశాభిః రసైః రష్టర్తులోచనైః ।
పృథ గాప్తా విలిప్తా స్స్యు రిమే సిద్ధః ఖచారిణాం ॥
శుక్రాశు కేంద్రే సూర్యేచ గురౌ భౌమే ఋణంస్మృతః।
ధన మన్యగ్రిహే ప్వేవం గణేశాభిమతో గ్రహః ॥

తా॥ గణేశదైవజ్ఞునిచేఁ జెప్పఁబడినరీతిగా వచ్చిన అహర్గణమును వరుసగా ౫౭౪–౭౪౬–౧౬–౫౦–౨౩–౪౪–౧౦౬–౬–౨౬౮ సంఖ్యలచే వేఱు వేఱుగా భాగింప రవి, చంద్రి, తుంగ, రాహు, కుజ బుధ, కేంద్రి, గురు, శుక్రి, కేంద్రి, శని గ్రిహములకు విలిప్తాదులు వచ్చును. అవి శుక్రి, కేంద్రి, సూర్య, గురు, కుజులకు ఋణమును చంద్ర, తుంగ, రాహు, బుధ, కేంద్రి, శనులకు ధనమును జేయవలయును.

చంద్రసూర్యయో ర్గ్రహణస్య స్పర్శమోక్షావార్యపక్షేణ భవత ఇతి దృశ్య తే తి కారణా దార్యపక్షస్థతిథిసాధనార్థం రవీందు తుంగానాం ధృవక క్షేపకానాహ॥

విశ్వనాథదైవజ్ఞః.

శ్లో॥ ఖవిధుతానగజాస్తరణే ర్ధ్రువః ౦-౧-౪౯-౮ ఖ మనలా రసవారిధి సమ్మితాః। నగగుణాః ౦-౩-౪౬-౩౭ శశినోఽథ ఖగా యమా శరకృతాః ఖయమాః ౯-౨-౪౫-౨౦ విధుతుంగజాః॥ క్షే పోథవానంద భువో ద్రివేదావిశ్వే। ౧౧-౧౯-౪౭-౧౩ ర్క-ఇందో కుభువో గజాబ్జాః। రామేషు వా బాణయమా ౧౧-౧౮-౫౩-౨౫ స్తదుచ్చే ర్బాణా షడబ్జాః శ్రుతయః కువేదాః। ౫-౧౬-౪-౪౧.

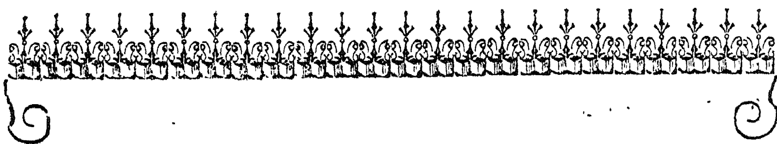
అథ సూర్యచంద్రతుంగానాం బీజసంస్కార మాహ.

విశ్వనాథదైవజ్ఞః॥

శ్లో॥ యద్వా శ్రీగ్రహలాఘవోద్ధతరణౌ లిప్తో హి బీజంధనం। షడ్విశ్వే ౬ ౧౩ థ విధావృణంయమభువః పంచాగ్నయ ౧౨-౩౫ స్తుంగగే। నాగేభేనవభూమయః ౮౮-౧౯ స్వ మనలా స్త్రర్కా-శ్వినఃఖాశ్వినః। ౩-౨౬-౨౦ చక్రఘ్నా వికలా రవీందుశశభృత్తుంగే స్వమస్వం ఋణమ్॥

తా॥ గణేశదైవజ్ఞ కృతగ్రహలాఘవమందు వచ్చిన సూర్యచంద్ర తుంగము లందు వరుసగా చక్రమును ౩-౨౬-౨౦ చేత గుణించి వచ్చిన విలిప్తలను ఈక్రింది రవిధృవకమందు ధనమును చంద్ర చంద్రోచ్చలయందు ఋణమును జేయగా వచ్చిన (ర ౬-౧౩, చం ౧౨-౩౫, తుం ౮౮-౧౯) ధృవకములు లిప్తాదిరవియందు ధనము ను చంద్రునియందు ఋణమును, చంద్రోచ్చయందు ధనమును చేయవలెను.

ఇతి శ్రీ గణేశ దైవజ్ఞ కృతగ్రహలాఘవే
మధ్యాధికారః ప్రథమ
స్సమాప్తః.

అథ రవిచంద్రస్ఫుటాధికారః

అత్రాదౌ భుజకోటిసాధనమాహ.

శ్లో॥ దోస్త్రిభోనం త్రిభోర్ధ్వం విశోధ్యం రసై శ్చక్రతోऽం కాధికం స్యా ద్భుజోనం త్రిభం। కోటి రేకైకం త్రిత్రిభైః స్యా త్పదం సూర్యమందోచ్చ మష్టాద్రయోంశా భవేత్॥

టీ॥ (మందోచ్చం గ్రహవర్జితం నిగదితం కేంద్రం తదాఖ్యం బుధైః। అని ముందు చెప్పఁబోవుకీతిని మంద సంస్కారము చేయుటకు ముందుగా గ్రహమును ఆ గ్రహముయొక్క మందోచ్చములోనుండి తివచఁగా మిగిలినది కేంద్రమగును. త్రిభోనం=౩ రాసులకుఁ దక్కువగా నున్నటువంటి (కేంద్రం=కేంద్రము) దోః=భుజ। భవతి=అగుచున్నది। త్రిభోర్ధ్వం=౩రాసుల కెక్కువగా నున్న కేంద్రము । రసైః=౬ రాసులచేత। విశోధ్యం=శోధింపఁబడినదై । దోః=భుజ।స్యాత్=అగును।షడ్భాధికం=౬ రాసులకుఁబైగా నున్న కేంద్రము । షడ్రహితం=౬ రాసులచే తివచఁబడి । దోః=భుజ । స్యాత్=అగును । అంకాధికం=౯ రాసుల కెక్కువగా నుండు కేంద్రము । చక్రతః=౧౨ రాసులనుంచి ।విశోధ్యా=తివచఁబడినదై। దోః-భుజః స్యాత్=అగును । భుజోనం=భుజచేత తివచఁబడిన। త్రిభం=౩ రాసులు। కోటిః=కోటి। స్యాత్=అగును। త్రిత్రిభైః= మూడేసిరాసులచేత। ఏకైకం=ఒక్కొక్కటైన। పదం=పదము। స్యాత్=అగును। అష్టాద్రయః=౭౮ । అంశాః-భాగలు। సూర్యమందోచ్చం- రవిమందోచ్చము భవేత్ - అగును,

ఉపపత్తిః॥ అహర్గణా త్సాధితో యో గ్రహః స మధ్యమః। యతో యం ప్రవేధే నాకాశే విలోక్య మానేతావాన్ గ్రహో న దృష్టః। కించి దంతరం దృష్టం ప్రత్యహం గతే ర్విసదృశత్వాత్। ఏవం ప్రత్యహం గ్రహాన్ గోళేన చక్రయంత్రేణ వా విద్ధ్వా। అహర్గణోత్పన్నమధ్యమగ్రహవేధితస్పష్టగ్రహయో రంతరాణి సాధితాని ఏవం ప్రత్యహం గ్రహాణాం యామ్యోత్తరగమనాని క్రాంతిమండలా ద్యావద్భాగమితాని దృష్టాని తాని శరసంజ్ఞాని జ్ఞాతాని। ఏవం పరమశరపరమాల్పశరయో ర్యోగార్ధం మధ్యమః శరో జ్ఞాతః। త ఏవ గ్రహాణాం శరాః అగ్రేఆచార్యై ర్నోదయాస్తాధి

కారే పతితాః సంతి । తతోఽనుపాతే నేష్టశరః ప్రసాధితోఽస్తి । స యథా । యది త్రిజ్యాతుల్యసపాతగ్రహదోర్జ్యా ఏతే శరా స్తదేష్టదోర్జ్యయా క ఇతి । ఏవం దోర్జ్యా త్రిజ్యాభక్తా పతితశరగుణా ఇష్టశరః స్యాత్ = సోఽపి గ్రహస్థానీయః । గ్రహస్థానాని త్రీణి తద్వృత్తాని చ మధ్యమో గ్రహః మందప్రతిమండలేఽస్తీతి కల్పనా । మందస్పష్టోగ్రహః శీఘ్రప్రతిమండలే భ్రమతీతి స్పష్టో గ్రహః స్వస్వవిమండలేఽస్తీతి కల్ప్యతే శరః సాధితో మందస్పష్టగ్రహాత్ । యతః పాతాః ప్రతిమండలస్థా వేధితాః సంతి । అతః శరాః శీఘ్ర ప్రతిమండలస్థా గ్రహస్థానీయా స్తత్ర శీఘ్రకర్ణో వ్యాసార్థే । తదగ్రే శరాః సాధితా స్తే తు త్రిజ్యాగ్రహస్థానీయాః । కార్యాః । జ్యారూపత్వాత్ । అతో ద్వితీయోఽనుపాతః । యది శీఘ్రకర్ణాగ్రే అయంశరస్తదా త్రిజ్యాగ్రే కః । పూర్వం త్రిజ్యా హారః । ఇదానీం గుణః । తుల్యత్వాత్తయో ర్నాశః ఏవం దోర్జ్యాపతితశరగుణా శీఘ్రకర్ణభక్తా శరః స్యాత్ । శీఘ్రకర్ణో నామ కిం ఉచ్యతే । దోర్జ్యా భుజః కోటిజ్యాంత్యఫలజ్యయో ర్మృగకర్క్యాదికేంద్రే యదోర్యోగాంతరం సా కోటిః । తద్వర్గైక్యపదం కర్ణః । తస్య కర్ణస్య త్రిజ్యాతః । పరమనూనాధికం యదంతరం సాంత్యఫలజ్యైవ । తద్ధనుః పరమ ఫల మిత్యర్థః । అత్ర శరా ద్విలోమవిధినా కర్ణః । సాధితః సా యథా దోర్జ్యాపతితశరగుణా పరమాధికశరేణ పరమాల్పశరేణ చ భక్తా సతీ క్రమేణ పరమాల్ప పరమాధికా శీఘ్రకర్ణా లభ్యేతే । ఉభయత్ర త్రిజ్యయా సహాంతరే కృతే జాతా పరమశీఘ్రఫలజ్యా తుల్యైవ । తస్యాః ధనుః పరమం శీఘ్రఫలం । ఏవం యద్దినజాచ్ఛరాదేవం శీఘ్రఫలం సాధితం । తద్దినమధ్యగ్రహస్పష్టగ్రహాంతర మపి జ్ఞాత్వేద మంతరం పరమఫలం । శీఘ్రఫలం తుల్యం నాసీత్ । అతోఽన్యత్ఫలం కల్ప్యం । మధ్యస్పష్టాంతరం ఫలయోగః । అస్మాత్పరమం శీఘ్రఫలం విశోధ్య జాతం ద్వితీయం ఫలం । తస్య మందఫలసంజ్ఞా కృతా । ఏవం ప్రత్యహం విలోక్యమానే యస్మిన్ దినే పరమం మందఫలం తస్య గ్రహస్య దోర్జ్యా త్రిజ్యాఽభూత్ । పున ర్దృఢప్రతీత్యర్థం విలోక్యమానే పరమఫలస్థానే దోర్జ్యా గ్రహస్య త్రిజ్యాతుల్యాతో నాభూత్ । పరమఫలదినే దోర్జ్యా త్రిజ్యాతుల్యయా భవితవ్యం పరమత్వాత్ । సా న జాతా । అత స్తస్మిన్ గ్రహే తదూనం కార్యం । యథా రాశిత్రయం భుజః స్యాత్ । యదన్యూనం కార్యం తస్య చ సంజ్ఞా మందఫలశీఘ్రఫలానయనే మందోచ్చ శీఘ్రోచ్చసంజ్ఞే కృతే । పున ర్విలోక్యమానే తావ తోచ్చేన పరమత్వం న భవతి । అత స్తస్యోచ్చస్య మందగతిః జ్ఞాతా । తత్రోపాయో యథా । అద్యతనశ్చ స్తనమందస్పష్ట గ్రహయో రంతరాళం స్పష్టగతిః । ఏవముభయో రుచ్చయో రంతరం కృత్వానుపాతః కృతః

స యథా । య ద్యేభిః పరమఫలాంతరదినైః ఏతావంత్య ఉచ్చాంతరకలా లభ్యంతే తదైకేన దినేన కేతః । జ్ఞే తే మందోచ్చశీఘ్రోచ్చగతీ । ఏవం మందోచ్చగతీ శ్చంద్ర స్యైవ । అన్యేషాం వర్షే ణాపి వికలా నోత్పద్యతే । అస్యాః గతేః కల్పే ఉచ్చభగణః పఠితా స్తేయథా । యద్యేకదినే నైతావతీ గతి స్తదా కల్పకుదినైః కి మితి । ఏవం ప్రసా ద్యోచ్చభగణః । సిద్ధాః । పాఠపఠితా స్తథైన సూర్యస్య కర్మమందోచ్చ భగణాః ౪౭-౦ కల్పసౌరవర్షై రేతే భగణా లభ్యంతే । తదా కల్పగతాబ్దైః కిమి తి అనుపాతా ద్గ్రంథాదౌ రవేర్మందోచ్చం । ౨-౧౭-౫౬-౪౧ సప్తభి ర్వర్షైః రవే ర్మందోచ్చగతి రేకా ౧ వికలా లభ్యతే । అత ఆచార్యేణ స్థిరం నిబద్ధం బహుకాలేన యే గణకతిలకా ఉత్పత్స్యంతే । తే అనేనై వానుపాతేన రచయిష్యంతి । ఏవం మందోచ్చశీఘ్రోచ్చవాసనా సర్వేషాం గ్రహాణాం సంక్షిప్తోక్తా । గ్రంథవిస్తరభయాత్ ॥

తా॥ గ్రహమును తనమందోచ్చములో తివిచిన మిగిలినది కేంద్రమగును. ఆ కేంద్రము 3 రాసులకుం దక్కువగానుండిన అదే భుజ యగును. 3 కంటె హెచ్చుగా నుండునపుడు ౬ రాసులలోనుండి తివిచిన భుజ యగును. ౬ రాసులకంటె నధికముగా నుండునపుడు ౬ రాసులు తివచగా భుజయగును. ౯ రాసులకంటె నధికముగా నుండిన ౧౨ రాసులలో తివచ భుజయగును. భుజను 3 రాసులలోనుండి తివచ కోటి యగును. 3 రాసుల కొక్కొక్క పదము అగును ॥

ఉదాహరణము:— రవిమందోచ్చము రా ౨ భా ౧౭ లో రవిమధ్యగ్రహము రాశ్యాది ౫-౨౦-౫౫-30 తివచ రాశ్యాది ౮-౨౬-౪-30 కేంద్రము. ఇది ౬ రాసులకంటె హెచ్చుగా నున్నందున ౬ రాసులు తివచ ౨-౨౬-౪-30 భుజ యగును. 3 రాసులలో తివచ ౦-౩-౫౫-30 కోటి యగును.

అథ సూర్య స్పష్టీకరణానయన మాహ.

శ్లో॥ మందోచ్చం గ్రహవర్జితం నిగదితం కేంద్రం తదాఖ్యం
బుధైః । కేంద్రే స్యా త్స్వమృణం ఫలం క్రియ తులా
ద్యేధో విధేయం రవేః । కేంద్రం తద్భుజభాగఖేచరలవో
నఘ్నా నఖా స్తే పృథక్ । త ద్గోంశోనసగేషుభిః పరి
హృతా స్తైఽంశాదికం స్యా త్ఫలమ్ ॥ 2.

టీ॥ గ్రహావర్జితం=గ్రహముచేత తీవేయఁబడిన, మందోచ్చం=మందోచ్చము, బుధైః=పెద్దలచేత, తదాఖ్యం=దానిపేరు, కేంద్రం—కేంద్రమని, నిగదితం—చెప్పఁబడును, క్రియతులాద్యే—మేషతులాదులైనటువంటి, కేంద్రే—కేంద్రములయందు, స్వం—ధనమును, ఋణం—ఋణమును, (వరుసగా) స్యాత్—అగును, అథ—అటుపిమ్మట, రవేః—సూర్యునియొక్క, కేంద్రం—కేంద్రము, విధేయం—తెలిసికొనవలెను, తద్భుజభాగఖేచరలవోనఘ్నాః । తత్—ఆకేంద్రముయొక్క, భుజభాగ—భుజభాగల, ఖేచరలవ—౯ చే విభజింపఁగా వచ్చిన విభక్తముచేత, ఊన—తీవేయఁబడినదానిచేత, ఘ్నాః—గుణింపఁబడినటువంటి, నఖాః—౨౦ భాగములు, (కార్యాః—చేయవలెను) తే—ఆగుణింపఁగావచ్చిన ...ము, పృథక్—ప్రతిగానుంచి, దిగ్గ్వంశోనగేషుఘ్నాః । తత్—ఆప్రతిగానుంచినదాని, దిగంశ—౯ వ భాగము, ఊన—తీవేయఁబడిన, నగేషుఘ్నః—౫౭ చేత, పరిహృతాః—హరింపఁబడినవై, తే—ఆవిభక్తము, అంశాదికం—భాగాదులైనటువంటి, ఫలం—మందఫలము, స్యాత్—అగును ॥ 2.

ఉపప॥ అత్ర కేంద్రహీనస్య యదోచ్చస్యాల్పగతిత్వాత్ । గ్రహగతిబాహుళ్యాత్ ... మందోచ్చరహితో గ్రహః కృత స్తస్య కేంద్రసంజ్ఞా । అత్ర ముహుర్ముహుర్వ్యావృత్తితః కేంద్రశబ్దస్యార్థో న జాయతే । కేంద్రశబ్దేన వృత్తస్య మధ్య ముచ్యతే । అథ గ్రహస్ఫుటస్థానం జ్ఞాతుం బుద్ధిమద్భిరాద్యైరతీంద్రియజ్ఞైర్యంత్రాదివేధేన వృత్తత్రయం కల్పితం । తేషాం యాని మధ్యచిహ్నాని తాని కేంద్రసంజ్ఞాని । వృత్తస్య మధ్యం కిల కేంద్ర ముక్త మితి భాస్కరాచార్యవచనాత్ । తత్ప్రథమం కక్షావృత్తం తత్పరిధౌ ద్వితీయం మందనీచోచ్చవృత్తం । తత్పరిధౌ తృతీయం శీఘ్రనీచోచ్చవృత్తం తత్పరిధౌ గ్రహః । స భూమధ్యాద్రాశిమండలగామి సూత్రస్థో యస్మిన్ రాశ్యవయవే దృశ్యతే । తత్రస్థః స్ఫుటో జ్ఞేయః । కక్షాపరిధిస్థితమందనీచోచ్చవృత్తపరిధౌ శీఘ్రనీచోచ్చవృత్తమధ్యపరిధిజ్ఞానాయ మందకేంద్రం కల్పితం । భూమధ్యాద్దూరే నీచోచ్చవృత్తస్య యః ప్రదేశ స్తస్యోచ్చసంజ్ఞా । తదుక్తం । యావద్గ్రహో ద్వ్యోర్మధ్యస్తే । తావన్మందనీచోచ్చవృత్తయో రంతరజ్ఞానం భవతి । తస్మాదపి శీఘ్రనీచోచ్చవృత్తపరిధావస్థితస్ఫుటజ్ఞానాయ శీఘ్రకేంద్రం కల్పితం । తస్మిన్ కేంద్రచిహ్నే గ్రహాస్తిష్ఠంతీతి భావః । యద్యప్యత్ర గ్రహభగణాపేక్షయా మందోచ్చభగణా అల్పా ఇతి మందోచ్చేన హీనో గ్రహో మందకేంద్ర మితి వక్తు ముచితం । తథాపి గ్రహవర్జిత ముచ్చం కేంద్ర మితి యదుక్తం తదపి భగణానాం ప్రయోజనాభావా ద్దోర్జ్యాదిసామ్యేన ఫలే ఽ పి వైలక్షణ్యాభావా దేకోక్త్యా మాందచలఫలయో ర్ధనర్ణ

తాశ్చ ధనలాఘవాచ్చ యుక్త మేవేతి ధ్యేయం। ఏవం కేంద్రవాసనా॥ సమాయాం భూమా వభీష్టత్రిజ్యామితేన కర్కటేన వృత్తమాలిఖ్య దిగంకితం కుర్యాత్। తత్పూర్వాద్యత్రప్రభృతి మేషాదీన్ రాశీన్ పరికల్ప్య। రాశౌ చ త్రింశద్భాగా నంకయేత్। తతో గ్రహమందోచ్చం యత్రాంశే భాగే లిప్తాయాం వర్తతే। తత్ర చిహ్నం కృత్వా। తతో భూమధ్యా ద్యావ ద్రేఖాం కుర్యాత్। తత్ర మధ్యా ద్గ్రహపరమమందఫలపరిణతం సూత్రం ప్రతీ ప్యనిఃస్సార్య చిహ్నం కార్యం। తత చ్చిహ్నే తత్పూర్వం కర్కటేన యద్వృత్త ముత్పద్యతే। తన్మందప్రతిమండలం। తస్య యత్రాత్యుచ్చతా తత్రోచ్చవ్యపదేశః। ఏత దపి పూర్వవదాత్యుచ్చతాయాం రాశ్యాదిభి రంకయేత్। ఏవం స్థితే కక్ష్యాయాం గ్రహో యత్ర వర్తతే। మధ్యమ స్తత్ర చిహ్నం కారయేత్ [illegible] హి పరమం మందఫలం। జ్యావ్యాసార్ధేన తత్పరిణతేన య ద్వృత్త ముత్పద్యతే। తన్మంద నీచోచ్చవృత్తం తద్భాగాంకితం చ। తతః ప్రతిమండలోచ్చ ప్రదేశా దుచ్చవృత్త మనులోమం గ్రహప్రదేశ మానీయ గ్రహచిహ్నం తస్య మధ్యం కారయేత్। ఏవం స్థితే పరితః ప్రతిమండలపరిధే శ్చ సంపాతో య స్తత్ర పగమాధనో గ్రహః। నను సంపాతత్రయం తిష్ఠతి। తేషాం మధ్యే కతమే నైవం గృహీతవ్యం। అత్రోచ్యతే। ఉచ్చరేఖాయాః కక్ష్యామండలపరిధే స్త్రయః। సంపాతా స్తస్మా దతిదూరే మధ్యమో గ్రహః స్థిత స్తావ త్యేవదూరే ప్రతిమండలగతోచ్చతో భుజజ్యా। గృహీతా కక్ష్యామండల ప్రతిమండల యోస్తుల్యా భవతి సా భుజజ్యాస్వమం దపరిధివృత్తే। తచ్చాపం మందఫలం। అత్ర రవే ర్మందపరిధ్యంశాః। ౧౩-౪౩-౪౨ అస్మా దనుపాతః। యది ఖాంశపరిధౌ ౩-౬౦ త్రిజ్యామితం ౧౨౦ వ్యాసార్ధం లభ్యతే। తదా ఏషాం పరిధిభాగానాం కిమితి తేషాం త్రిజ్యా ౧౨౦ గుణో భగణాంశా ౩౬౦ భాగహారః। అత్ర గుణహారౌ గుణ్యే నాపవర్త్య। హారస్థానే త్రయో లబ్ధా స్తస్మా త్త్రిభక్తాః పరిధయః పరిధీనాం వ్యాసార్ధానాం వ్యాసార్ధానిస్యుః। తాః పరమఫలజ్యాః ఏవం రవేః పరమఫలజ్యా ౪-౩౪-౩౪ అస్యా ధనుః సూర్యస్య పరమం మందఫలం ౨-౧౦-౪౫ ఏవం చంద్రాదీనా మపి పరమ మందఫలాని సాధ్యాని। ఇయం ఫలోపపత్తిః। పూర్వోక్తఫలయుక్తిమూలా। అథేష్టఫలం సాధ్యతే। తత్ర త్రిజ్యాతుల్యయా దోర్జ్యయా య దేదం పరమం మందఫలం। త దేష్టకేంద్రదోర్జ్యయా కిమితి। ఏవ మిష్టఫలాని సాధ్యాని। తత్రాచార్యేణాస్మిన్ గ్రంథే ధనుర్జ్యేన సాధితే జీవాం వినా ఫలాదిసిద్ధి ర్న స్యాత్। ద్భాగేభ్య స్త్రైరాశికాసంభవాత్। ద్వృత్తక్షేత్రే యత్పరిధ్యాశ్రితం తత్త్రైరాశికేన సిద్ధ్యతి। వర్గాత్మకత్వాద।

త ఏవాహ భాస్కరః। వర్గే వర్గపదం ధనం ధనపదం సంత్యజ్య యద్గణ్యతే తత్త్రైరాశికమితి। అతో జీవాం వినా ఫలసిద్ధిర్న। అత్ర ధనుర్జ్యేన క్రియతే। ఇత్యాచార్యేణ గ్రంథాదౌ ప్రతిజ్ఞా కృతాస్తి। ఫలసిద్ధిరితి కృతాస్తి। తత్ర కా యుక్తి రితి కేచిదల్పమతయోఽత్ర ముహ్యన్తి। అత్రోచ్యతే। తత్రాచార్యేణ జీవా ప్రతిఫలం ఖండై ర్వినా ఫలమధ్యే సాధిత మస్తి। ఉక్తం చ। కోట్యంశవర్గేణ తదంఘ్రిణా చ ధియో న యుక్తాః ఖఖభూగజా శ్చ ౮౧౦౦ ఆద్యో గుణస్తేన గుణాః ఖసూర్య ౧౨౦ స్త్వన్యో హర స్తేన హృతాః క్రమజ్యాః॥ అథ వా భుజభాగానాం నవాంశేన ఊనా హృతా ద్వావింశతిః ౨౨ ఖార్క ౧౨౦ మితే వ్యాసార్ధే క్రమజ్యా భవతి। అత్రాచార్యేణ రవిమందఫలానయనే త్రిజ్యా శత ౧౦౦ మితా ధృతా। తతఇష్టజీవా సాధితా। సా యథా। పరమభుజాంశానవతిః ౯౦ ఏషాం నవాంశేన ౨౦ వింశతి ౧౦రూనా ౧౦ తతస్తైనైవహృతాజాతాత్రిజ్యా ౧౦౦ ఏవమిష్టభాగేభ్యోఽపి ఇష్టా జీవా స్యాత్। అత ఏవోక్తం। తద్భుజ భాగఖేచరలవో నఘ్నా నఖా ఇతి ఇయం త్రిజ్యా కేన భక్తా పరమం మందఫలం స్యాత్। అత ఇయ మేవ పర మఫలభక్తా జాతో హారః సావయవః ౪౫-౫౩-౨౦ అత్ర లాఘవార్థం నగేషవో గృహీతాః। అత్ర హారాంతర ౧౧-౬-౪౦ మిదం నవభిః సవర్ణితంజాత మూర్ధ్వస్థానే నిఃశేషం శతం ౧౦౦ సైవ త్రిజ్యా। ఏవం దోర్జ్యా. నవాంశ హీననగేషుభి ర్భక్తా లబ్ధం ఫలం స్యాత్। అత ఉక్తం। తే పృథ గిత్యాది। అథ ధనర్ణోపపత్తి మాహ। మందప్రతిమండల పరిధే ర్మందోచ్చపరిధే శ్చ సంపాతా ద్యత్ సూత్రం భూమధ్యం నీయతే। తత్కక్షామండలపరిధే శ్చ మధ్యమగ్రహా దపరేణ సంపాత స్తత్ర పారమార్థికో గ్రహః। స చ మధ్యా దూనో పరేణ స్థితత్వాత్। మధ్యగ్రహస్య కక్షాయాః సూత్రయోగ స్య చ యదంతరం తత్ఫలం। అత స్తేనోనో మధ్యమః స్ఫుటో భవతి। ప్రథమపదే భుజజ్యా వర్తతే। ఫల మపి వర్ధతే। ద్వితీయపదే ప్రథమానీతం ఫల మపచీయతే। తతాల్పం భవతి। పదా దర్వాక్ పదాంతే చ తుల్యం తుల్యత్వాత్। ఋణధనయో ర్నాశే సతి ఫలాభావ స్తృతీయపదే భక్తస్య భుజజ్యా భవతి। తత్ర మధ్యగ్రహప్రదేశే ప్రతిమండలప్రదేశా న్నీచోచ్చవృత్తంయావ దానీయతే। తస్య కక్షాపరిధే శ్చ యః సంపాతః స మధ్యగ్రహా త్పూర్వే ణైవ భవతి। తస్య మధ్యగ్రహస్యచాంతరం ఫలం। తేన మధ్యమోధికః సన్ స్ఫుటో భవతి। స్ఫుటగ్రహో తృతీయపదే భుజజ్యా వర్తతే। ఫల మపి వర్ధతే। చతుర్థపదే ఫల మపచీయతే। పదాంతేఫలాభావః। అతో మేషాదికేంద్రేధన మిత్యుపపన్నం

పర మిదం వ్యుహూచ్చేన హీనోగ్రహో మందకేంద్ర మితి పక్షే చ కల్ప్యతే। ఇహ తు కేంద్రస్యైవ వ్యత్యస్తత్వా ద్ధనర్ణత్వయో రపి వ్యత్యాసేన భావ్యం। అత ఉక్తం। కేంద్రే ద్వ్యాత్స్వమృణం ఫలం క్రియతులాద్య ఇతి ॥ 2.

తా॥ మందోచ్చలోనుండి గ్రహమును తివచఁగా కేంద్రమగును. ఆకేంద్రమును భుజ చేసి భుజభాగలను ౯ చే భాగింపఁగా ఖేచరలవ మగును. దానిని ౨౦ భాగల లోనుండి తివిచి మిగిలినదానిని ఖేచరలవముచేఁ బెంచి ప్రతిగా నుంచి రెండవ ప్రతిని ౯ చే భాగింపఁగా వచ్చిన విభక్తమును ౫౭ భాగలలో నుండి తివిచి మిగిలినదాని చేత ప్రతిగా నుంచినదానిని విభజింప భాగాదిమందఫల మగును. ఈ మందఫలము మేషాదికేంద్రమయిన మధ్య రవిలోఁ గలుపవలెను. తులాదికేంద్రమయిన తివచవలెను కేంద్రము ౬ రాసులకుఁ దక్కువగా నున్నప్పుడు మేషాదికేంద్రము ౬ రాసులకుఁ బైగా నున్నప్పుడు తులాదికేంద్రము నగును ॥ 2.

ఉదాహరణము:— రవి మందోచ్చము ౨-౧౮-౦-౦ రవిమధ్యగ్రహము ౫-౨౦-౫౫-౩౦ తివచఁగా ౮-౨౭-౪-౩౦ కేంద్రము ఇది ౬ రాసులకు బైగా నున్నందున ౬ రాసులు తివచఁగా ౨-౨౭-౪-౩౦ భుజ దీని భాగాది ౮౭-[illegible]-౩౦ దీనిని ౯ చే విభజింపఁగా ౯-౪౦-౩౦ ఖేచరలవము దీనిని ౨౦-౦-౦ లో తివచ ౧౦-౧౯-౩౦ × ౯-౪౦-౩౦ = ౯౯-౫౩-౩౯ ÷ ౯ = ౧౧-౫-౫౬ దానిని ౫౭-౦-౦ లో నుండి తివచ ౪౫-౫౪-౩ దీని విలిప్తలు ౧౬౫౨౪౩ దీని ౯౯-౫౩-౩౯ ని విలిప్తలు చేయ ౩౫౯౬౧౯ ని భాగింప భాగాది ౨-౧౦-౩౪ రవి మందఫలం దీనిని రవిమధ్యగ్రహము ౫-౨౦-౫౫-౩౦ లోను తులాదికేంద్రమగుటచే ఋణముచేయ మందఫల సంస్కృతరవి ౫-౧౮-౪౪-౫౬ ॥

అథఫలభాచర ఖండసాధనమాహ.

శ్లో॥ మేషాదిగే సాయనభాగసూర్యే దినార్ధజా భాఫలభా భవేత్సా।
త్రిష్ఠా హతా స్యు ర్దశభి ర్భుజంగై ర్దిగ్భి శ్చరార్ధాః గుణోద్ధృతాంత్యా ॥ 3

టీ॥ సాయనభాగసూర్యే—రవి అయనాంశయుక్తుడైనటువంటివాఁడై। మేషాదిగే—భాగరహితమైనమేషరాశ్యాదిని బొందినటువంటిదినమందు (మేషాయనము) దినార్ధజా— పగలు రెండుజాములవేళగలిగిన। భా—ఛాయ। ఫలభా— విషువచ్ఛాయ। భవేతు—అగును। సా—ఆ విషువచ్ఛాయాంగుళవియంగుళములు। త్రిష్ఠా—మూఁడుప్రతులుగా నుంచఁబడినవై। దశభిః—మొదటిప్రతి ౧౦ చేతను। భుజంగైః—రెండవ

ప్రతి ౮ చేతను । దిగ్భిః= మూడవ ప్రతి ౧౦ చేతను । హతాః= గుణింపఁబడినవై (తతః= పిమ్మట) అంత్యా= చివరనుండు మూడవప్రతి । గుణోద్ధృతా= ౩చే భాగింపఁబడి । చరార్థాని= చరఖండములు । స్యుః= అగును॥ ౩॥

ఉపపత్తిః॥ సాయనసూర్యో యద్దినే మేషాదౌ తద్దినే సూర్యస్య నాడికామండలే స్థితిః । నాడికామండలం లంకాపూర్వాపరం । అత స్తద్దినే మధ్యాహ్నే లంకాయాం శంకుచ్ఛాయా నాస్తి । ఖమధ్యస్థితత్వాత్ । అన్యదేశేతు పూర్వాపరం సమమండల మధ్య స్తద్దినే తు మధ్యాహ్నేఽన్యదేశే శంకుచ్ఛాయా భవతి । సైవ పలభా । తస్యాః పలభా విషువతీతి చ పర్యాయాః । ఏవ మత్రైతాంగుళాం పలభాం ప్రకల్ప్య । అత్రప్రభాం సంగుణితాపమజ్యాత్యాద్యుక్త ప్రకారేణ రాశిత్రయస్య చరాణి ప్రసాధ్య । తాన్యన్యోఽన్యం శుద్ధాని జాతాని చరఖండాని । ౧౦-౮-౩- తతోఽనుపాతః యద్యేకాంగులే యావత్ప్రభయా ఏతావ న్మితాని చరఖండకాని । త దేష్టాత్మప్రభయా కా ఇతి । ఏవ మక్షప్రభా త్రిస్థా । ఏభిః పృథగ్గుణితా హారేణహృతా సతీష్టచరఖండాని భవంతీతి । అత్రైత త్రైరాశికం సుఖార్థ మంగీకృతం । అప్రాప్తా వపి ప్రాప్తిః కృతా । వృత్తక్షేత్రే పరిధ్యాదిత్రితత్వాత్ । అతో విరోధః ప్రతిభాతి । స వస్తు మశక్యతే । య న్మహద్భి రాచార్యై రంగీకృతం తద్దోషయుక్త మ ప్యదుష్టం । యావ దష్టాంగులాత్ ప్రభా తావ దంతరం నాస్తి । తత్పరతః సాంతరాణి భవంతి ఇతి బుద్ధిమద్భి ర్విలోక్యం॥ ౩॥

తా॥ ముందుఁ జెప్పబోవురీతిని అయనాంశలఁ దెచ్చి సూర్యునిలోఁ గలుప సాయనరవి యగును. మేషరాశిని బొందును. అనఁగా మేషాయనదినముయొక్క పగలు రెండుజాములవేళ ౧౨ అంగుళములపొడవుగల శంకువల్ల సమప్రదేశమందుఁ గలిగినఛాయ విషువచ్ఛాయ యనఁబడును । దానిని ౩ ప్రతులుగా నుంచి మొదటి ప్రతిని ౧౦ చేతను రెండవప్రతిని ౮ చేతను మూడవప్రతిని ౧౦ చేతను హెంచి మూడవప్రతిలబ్ధమును ౩చే భాగింపఁగా వచ్చినవిశిష్టమును క్రమముగా నుంచ ౧-౨-౩- చరఖండము లగును॥ ౩॥

ఉదాహరణము॥ రాజమండ్రికి విషువచ్ఛాయ అం ౩ వి యంగుళములు ౪౩

౩ - ౪౩	౩ - ౪౩	౩ - ౪౩
౧౦	౮	౧౦
౩౭ - ౧౦	౨౯ - ౪౪	౩ | ౩౭ - ౧౦
		౧౨ - ౨౩

౧ చరఖండము 32

౨ చరఖండము అర్ధోత్తర

న్యాయమున 30 మూడవచరఖండము ౧౨ ఆయ్యెను.

అథ చరసాధనసంస్కారానయన మాహ.

శ్లో॥ స్యా త్సాయనోష్ణాంశుభుజర్క్షసంఖ్యా చరార్ధయోగో
లవభోగ్యఘాతాత్ । భాగాప్తియుక్త స్తుచరం ధనర్ణం
తులాజషడ్కే తప నేఽన్యథాస్తే॥ 4॥

టీ॥ సాయనోష్ణాంశుభుజర్క్షసంఖ్యాచరార్ధయోగః । సాయన = అయనాంశల
తోఁ గూడినఁ ఉష్ణాంశు= రవియొక్క । భుజర్క్షసంఖ్యా= భుజరాశిసంఖ్యచేత ।
చరార్ధయోగః = గతచరఖండములగును । లవభోగ్యఘాతాత్ । లవ = భాగాదిని ।
భోగ్య = భోగ్యఖండముచేత। ఘాతాత్ = గుణించుటవల్ల। భాగాప్తియుక్తః ।
భాగ్ని 30చేత। ఆప్తి=భాగింపఁగా వచ్చిన విభక్తమందు: యుక్తః = గత
ఖండముల మొత్తముకు కలుపఁబడినదై । చరం=చరము । స్యాత్=అగును । తత్తు
=ఆచరమన్నను। తప నే=సూర్యునియందు । తులాజషడ్కే=తుల। మేషాదిషట్కము
లయందు । ధనర్ణం=ధనఋణములు। స్యాత్ = ఆగును । అస్తే = సాయంకా
లగ్రహకరణమందు । అన్యథా = మఱియొకరీతిగా ఋణధనములుచేయవలెను. 4

ఉపపత్తిః॥ చరంనామ లంకోదయస్వోదయయో రంతరం : అత స్తద్దక్షిణోత్త
రం తత్సాధనా యోపాయః। అత్ర ప్రతిరాశిఖండాని సంత్యతో భుజరాశిమిత
యోగః కర్తవ్యః। శేషా త్త్రైరాశికం యది త్రింశద్భిః 30 భాగై రష్యఖండతుల్యం
చరం లభ్యతే। తదా శేషభాగైః కి మితి। సుగమం। అథ ధనర్ణోపపత్తిః। జాతా
గ్రహా లంకార్కోదయకాలీనా రేఖార్కోదయకాలీనాః కార్యా స్తత్ర లంకాయాం
యత్ క్షితిజం తస్యోన్మండలసంజ్ఞా। అన్యదేశీయస్య క్షితిజస్య క్షితిజసంజ్ఞైవ। ఉ
త్తరగోళే ఉన్మండలార్కోదయా త్పూర్వం క్షితిజార్కోదయస్య భూతత్వాత్
ఉన్మండలాస్తాత్ । పశ్చాత్ క్షితిజాస్తమయో యతః। క్షితిజా దుపర్యున్మండలం
అత ఉత్తరగోళే ఉదయే చర మృణం। అస్తే చ ధనం। దక్షిణగోళే స్మా ద్విప
రీతం। త ద్యథా। ఉన్మండలార్కోదయానంతరం క్షితిజార్కోదయస్య భూతత్వా
త్। ఉన్మండలాస్తమయా త్పూర్వం క్షితిజాస్తమయో యతః క్షితిజా దధ ఉన్మం
డలం। అతో దక్షిణగోళే ఉదయే చరం ధన మస్తే ఋణ మి త్యుపపన్నం॥4॥

తా॥ సాయనరవిభుజయొక్క రాశిసంఖ్యలో నెన్నియంకె లుండునో అన్ని చరఖండములు గతించునట్లు తెలిసికొని ఏష్యఖండముచేతఁ బెంచి ౩౦చేతవిభజింపఁగా వచ్చినవిభక్తమందు గతఖండములను గలుప చరవిలిప్తలగును, వీనిని రవి యందు సాయనరవితులాదిషట్కమయిన ధనమును మేషాదిషట్కమయిన ఋణమును జేయవలెను. రాత్రియందుఁ జేయుగ్రహములకు అనఁగా చంద్రగ్రహణము మొదలగు రాత్రి గ్రహములకు పై ధనఋణములు వ్యతిరేకముగాఁ జేయవలెను. 4

ఈశ్లోకములోని అన్తే అన్యథాయను గణితమును గొందఱు సిద్ధాంతులు. అన్యథా యనునది యీగ్రంథమునకుఁ జెల్ల దనియు ఈ గ్రహములు ప్రాతఃకాల గ్రహములనియుఁ జేయుట లేదు. అందువల్లనే గ్రహణములు ఋజువుగా వచ్చుట లేదు। ఇందునకు సిద్ధాంతశిరోమణియందు

శ్లో॥ చరఘ్న భుక్తిర్ద్యునిశాసుభక్తా తయో నియుక్తః ఖచరో
విధేయః। క్రమా దుదగ్దక్షిణగోళ గేఽర్కే సూర్యో
దయే వ్యస్త మతోఽస్తకాలే॥

ఉదాహరణము॥ మందఫలసంస్కృతరవి ౫।౧౮।౪౪।౫౬ ముందుఁ జెప్పఁబోవురీతిని వర్తమాన ౧౮౨౬ శకమునకు వచ్చిన అయనాంశలు భాగాది ౨౩।౨౦ వీనిని గలుప ౬।౧౧।౪౬।౫౬ సాయనరవి ౬ రాసులకంటె నెక్కువగానుండినందున ౬ రాసులు తీసిన ౦।౧౧।౪౬।౫౬ భుజ. రాశిస్థానమందు ౦ అగుటచేత గతఖండములు లేవు గాన ఏష్యఖండము ౩౨ చేత భుజను గుణింప ౪౩౫।౧౯।౩౨। దీనిని ౩౦ చేత భాగింప ౧౪ విభక్తము, ఆశేష మవసరము లేదు. గతఖండములు లేనందున కలుపలేదు ౧౪ చరవిలిప్తలు. భుజరాశిస్థానమందు ౧ ఉన్నయెడల మొదటిఖండము ౩౨ ఉంచి రెండవఖండమగు ౩౦ చేత గుణియించి ౩౦ చే విభజింప వచ్చిన విభక్తమును మొదటిఖండమగు ౩౨ ను గలుప చరవిలిప్తలగును. రాశిస్థానమందు ౨ ఉన్నయెడల మూడవఖండముచే బెంచి ౩౦ చే విభజింపఁగావచ్చిన విభక్తమందు ౧।౨ ఖండముల మొత్తమును గలుప చరవిలిప్తలగును.

	౫।౧౮।౪౪।౫౬	మందఫల సంస్కృతరవి
	౧౪	చరవిలిప్తలు. సాయనరవితులాది కేంద్రమగు
స్ఫుటరవి	౫।౧౮।౪౫।౧౦	టచేతను పగటి గ్రహమగుటచేతను ధనము.

అథ చంద్రస్య చర రవిమంద ఫలసంస్కారాయనాంశా నయనమాహ॥

శ్లో॥ దేయం తచ్చర మయనే విలిప్తికాసు మధ్యేందౌ ద్విగుణనవో
ద్ధృతం కలాసు భాప్తం తద్ద్యుమణిఫలం లవేష్వథ వేదాబ్ధ్య
బ్ధ్యూనః ఖరసహృతః శకోఽయనాంశాః॥ ౫.

టీక॥ తత్ — ఆ । చరం — చరవిలిప్తలను । అయనే — రవియందు । విలిప్తి
కాసు = విలిప్తలయందు । దేయం — సంస్కరింపవలెను, (తదేవ — ఆచరవిలిప్త
లనే) ద్విగుణనవోద్ధృతం । ద్విగుణ — రెండుచేగుణింపఁబడి । నవోద్ధృతం — ౯ చే
భాగింపఁబడి । (ఫలము) మధ్యేందౌ — మధ్యమచంద్రునియందు । కలాసు —విలిప్తల
యందు (దేయం — సంస్కరింపవలెను) భాప్తం—౨౭ చేత భాగింపఁబడిన। (యత్-
యే) ద్యుమణిఫలం — రవిమంద ఫలము గలదో । తత్ = అది । లవే — భాగల
యందు (దేయం = సంస్కరింపవలెను । అథ — అటుపిమ్మట । శకః = శాలివా
హనశకము । వేదాబ్ధ్యబ్ధ్యూనః — ౪౪౪ చేత తీసివేయఁబడినదై । ఖరసహృతః ౬౦చే
భాగింపఁబడినదై । అయనాంశాః — అయనాంశలు । స్యుః — అగుచున్నవి॥ ౫.

ఉపపత్తిః॥ యదానీతం చరం ఫలాత్మకం । యద్గ్రహాణాం స్వస్వగతిరశా
ద్దేయం । తద్యథా । యదహోరాత్రఫలైః ౩౬౦౦ రేఖా గతికలా లభ్యంతే తదేతచ్చ
రఫలైః కిమితి । ఏవం సర్వేషాం గ్రహాణాం దేయం । తత్రాప్యన్యేషా మాగసం సం
స్కారో రవీంద్వో రేవకృతః । అన్యేషాం స్వల్పగతిత్వాత్ స్వల్పాంతరత్వాత్ త్యక్
క్తః । తత్ర రవిగతిః షష్టి ౬౦ తుల్యా । తయా చరస్తేన ఫలాని షష్ట్యా భాజ్యా
నీత జాతం । ఏవం తాః కలావికలార్థం షష్టిగుణాః । షష్టిహృత్యా తా గుణహార
యో ర్నాశే కృతే చరఫలతుల్యా ఏవ వికలా ఇతి విలిప్తా ఇత్యుపపన్నం । ఏవం
చరఫలానాం చంద్రమధ్యగతి ౭౯౦ గుణా హారాస్తు ఏవ। ౩౬౦౦ అత్ర గుణహా
రౌ గుణాగ్ర నాపవర్త్య । జాతో గుణః ౨ హారః । ౯ అధికానన్తే సుఖార్థే
నవైవ గృహీతాః । అతో ద్విగుణం నవ ౯ భక్తం చరం చంద్రే కలాసు దేయ
మితి యుక్త ముక్తం । అథ దోః ఫలోపపత్తిః దేశాంతరఫలేన స్వదేశమధ్య మా
ర్కోదయకాలీనా గ్రహాః కృతాః । సూర్యస్య మందఫలేన స్ఫుటార్కోదయకాలీ
నాః క్రియంతే । అస్మాకం స్ఫుటార్కోదయే నభవితవ్యం । మధ్యమార్క స్యాదృ
శ్యత్వాత్ । అత్ర త్రైరాశికం । యది చక్రకలాభి ౨౧౬౦౦ రిష్టత్వం ప్రవాహానిలేన
పశ్చా ష్షష్టియమానాభి గ్రహా అహోరాత్రవృత్తేన స్వీయగతితుల్యాః కలాః స్వవాప్యా

హారేణ ప్రాపయంతి। తదా రవిమందఫలికలాభి రపరేణ నీయమానాభిః కి మితి ఫలం గ్రహేషు ఋణధన మతేః క్రియతే। ఋణఫలే స్ఫుటార్కా స్యోనత్వాత్। భుజ ఫలే నోనాః సంతః స్ఫుటార్కోదయకాలీనా భవంతి। ధనఫలే స్ఫుటార్కా దధికత్వాత్। మధ్యమార్కాత్ ఫలేనాధికాః సంతః స్ఫుటార్కోదయకాలికా భవంతి। ఏవ మత్రాచార్యే ణాయం సంస్కార శ్చంద్రస్యైవ కృతః। గతిబాహుల్యాత్। అన్యేషాం స్వల్పగతిత్వా న్నోక్తః। ఏవం రవిఫలం లవాద్యం షష్టిగుణం కలాద్యం స్యా త్తచ్చంద్రమధ్యమగత్యా గుణ్యం। ఏవం గుణఘాతో గుణః ౪౭-౪౩-౫ చక్రకలా ౨౧౬౦౦ హారో లవాదిఫలార్థం షష్టి ౬౦ శ్చ ఏవం హారఘాతో హారః ౧౨౯౬౦౦౦ గుణా హారౌ గుణేనాపవర్త్య జాతో హారః ౨౭ అత ఉక్తం। భా స్తం చ ద్యుమణిఫలం లవ ఇతి। అథాయనాంశోపపత్తిః॥

ఇష్టదినే దినార్ధే యంత్రాదివేధేన సావయవా నున్నతాంశా న్ పరిసాధ్య తాన్ నవతే ర్విశోధ్య శేషాంశస్వాంశయో ర్దేశాక్షదిశో రంతరం యోగం విధాయ తేభ్యః క్రాంతిభాగేభ్యః క్రాంతిఖండక జ్యాయం కుర్యాత్। స సాయనసూర్యస్య భుజః స్యాత్। పత్త్రాలికాగణితాగతస్ఫుటార్కా స్యాపి భుజః కార్య స్తద్భుజప్రాగ్భుజయో రంతరం తే యనాంశాః యదిగణితాగతా న్మధ్యా ద్భుజోధిక స్తదా తే ధనాఖ్యాః। ఊనా స్తదా ఋణాఖ్యా ఏవ। అత్రోపలబ్ధి రేవ వాసనా। ఏషాం ప్రతివర్షే మేషాదౌ కలా ఉత్పద్యంతే। చతుశ్చత్వారింశదధికచతుశ్శత ౪౪౪ మితే శకే యనాంశాభావో భూత్। ప్రతివర్షం కలావృద్ధిః। అతో వేదాబ్ధ్యబ్ధ్యూనే శకే యావంతి వర్షాణి తావంత్య ఏవాయనాంశకలా స్తాః షష్టిభక్తా భాగాః స్యుః। అపిః గణకస్తాదితి। చత్వారింశదధికచతుర్దశశతవర్షైః ౧౪౪౦ పరమాయనచలనస్య వ్యాప్తి ర్భవతి। తత్ర యస్మిన్ పక్షే కలోపచయ స్తస్మిన్ పక్షే చతుర్వింశత్యంశాః పరమాయనచలనాంశాః। యస్మిన్ పక్షే చతుః పంచాశ ౫౪ ద్వికలా ఉపచీయంతే। లప్పక్షే సప్తవింశత్యంశాః ౨౭ పరమా ఉత్పద్యంతే। అష్టాదశశత ౧౮౦౦ వర్ష మధ్యేఏవ మేషాంత యోపచయవశాత్ ప్రాగపరవశాచ్చ ధనర్ణసంభవః స్యాత్తు॥ 5

తా॥ చరవిలిప్తలు రవియందు విలిప్తలలోను ద్విగుణితనవోద్ధృతమైనకలాది మధ్య చంద్రునియొక్క కలాదియందును సంస్కరింపవలెను. రవిమందఫలమును ౨౭ చే భాగించి భాగాదిదెచ్చి మధ్యచంద్రునియందు రవిలోవలెనే ధనరుణములుగా

సంస్కరింపవలెను. శాలివాహనశకవత్సరములలో ౪౪౪ తీసివేసి ౬౦చే విభజింపగా వచ్చినవి భాగాదిఅయనాంశ లగును. 5

ఉదాహరణము:— దేశాంతరసంస్కారమధ్య చంద్రుడు ౧౧-౧౬-౧-౨ చరఫలము.

లిప్తాది 3-౬ ధనము ౧౧-౧౬-౪-౭ రవియొక్క చరం ౧౪ × ౨ % ౯ =
సంస్కారరవిమందఫలము ౦-౦-౪-౫౦ 3-౬ లిప్తాది

ఫలత్రయ సంస్కృతము౧౧-౧౬-౭-౫౭
ధ్యచంద్రుడు రవిమందఫలం ౨-౧౦-౩౪ % ౨౭=౦-౪-౫౦
శాలివాహనశకవర్షములు ౧౭౨౬—౪౪౪=౧౩౭౨ % ౬౦=౨౩-౨-౦
అయనాంశలు 5.

అథచంద్రస్పష్టీకరణానయన మాహ.

శ్లో॥ విధోః కేంద్రదోర్భాగషష్ఠోననిఘ్నాః ఖరామాః పృథక్ తన్న
ఖాంశోనితైస్తైశ్చ। రసాక్షైర్హృతాస్తే లవాద్యం ఫలం స్యా
ద్రవీందూస్ఫుటౌ సంస్కృతౌ స్తశ్చ తాభ్యామ్॥ 6.

టీక॥ విధోః - చంద్రునియొక్క। కేంద్రదోర్భాగషష్ఠోననిఘ్నాః, కేంద్ర- కేంద్రమునుండి వచ్చిన దోః - భుజయొక్క, భాగ-భాగాదిలో, షష్ఠ - ఆఱవవంతు చేత, ఊన - తీయఁబడి, నిఘ్నాః - గుణింపఁబడినటువంటి, ఖరామాః - 30 భాగలు, పృథక్ - ప్రతిగానుంచి, తన్నఖాంశానితైః, తత్ - వెనుక గుణింపఁగావచ్చిన లబ్ధమును, నఖాంశ - ౨౦ చే భాగింపఁగావచ్చిన భాగాది, ఊనితైః - తీయఁబడినటువంటి, రసాక్షైః -౫౬ భాగలచేత, హృతాః - విభజింపవలెను, తేచ - ఆ ఫలమును, లవాద్యం - భాగాది, ఫలం - ఫలము, స్యాత్తు - అగును, తాభ్యాం - ఆ ఫలముచేత, సంస్కృతౌ - సంస్కరింపఁబడినవై, స్ఫుటౌ - స్ఫుటగ్రహములయిన, రవీందూ - సూర్యచంద్రులు, స్తః - అగుదురు॥ 6.

ఉపపత్తిః॥ పరమచంద్రఫలం భాగాద్యం ౫।౧।౪౦ అత్ర చంద్రమందఫలానయనే త్రిజ్యా పంచవింశత్యధికశతద్వయమితా ధృతా యావ ద్యావదధికా తావత్తావత్ఫలస్య సూక్ష్మత్వం, అతః సూక్ష్మత్వార్థమేతావతీ త్రిజ్యా ౨౨౫ పరమభా

గా నవతీనాం అత్రైషాం భుజభాగానాం షడంశేన ౧౫ ఊనా స్త్రింశతో ౧౫ తత
స్తైనైవ హృతా పరమదోర్జ్యా భవతి ౨౨౫ ఏవమిష్టభాగే భోగ్యేష్టజీవా భవతి అత
ఉక్తం, కేంద్రదోర్భాగషష్ఠోననిఘ్నాః ఖరామాయితి, సా త్రిజ్యాకేన భక్తా పర
మమందఫలం స్యా దితి జ్ఞానార్థం పరమఫలే నైవ భక్తా జాతో హారః సావయవః
౪౪।౪౫।౦ అసౌ సావయ వో తో లాఘవార్థం రసాక్షైర్గృహీతా, అనయోరంత
రం ।౧౧।౧౫।౦ ఏతద్వింశత్యా ౨౦ సంవర్తితం త్రిజ్యా భవతి :౨౨౫। అత ఏవోక్తం
తన్నఖాం శోనిత్రైః రసాక్షైర్హృతా ఇతి స్వస్వమందఫల సంస్కృతా వేవ సూర్యేం
దూ స్ఫుటౌ భవత స్తయోః శీఘ్రఫలాభావాత్తు॥ 6.

తా॥ ఫలత్రియ సంస్కృతచంద్రుని తన మందోచ్చలోనుండి తివిచి భుజచేసి
భుజభాగలయొక్క ఆఱవవంతు భాగాది ౩౦ భాగలలో తివచినదానిచే ఆ యాఱ
వవంతును హెంచి ప్రతిగానుంచి ౨౦ చే హరింపఁగా వచ్చినదానిని ౫౬ భాగల
లోతివచి మిగిలినదానిచే ప్రతిగానుంచినదానిని విభజింపవలెను. భాగాదిచం
ద్రమందఫలమువచ్చును. ఈ ఫలమును సూర్యునియందువలెనే మేషతులాదికేంద్ర
ముల నెఱఁగి ధనఋణములు చేయ చంద్రుఁడు స్ఫుట మగును, 6.

ఉదాహరణము. చంద్రతుంగము ౯।౧౭।౩౩।౨౫ ఫలత్రయ సంస్కృత
చంద్రుఁడు ౧౧।౧౬।౮!౫౮ తివచఁగా ౧౦।౧।౨౪।౨౭ కేంద్రము (తులాది) దీని
భుజ ౧।౨౮।౩౫।౩౩ భాగాది ౫౮।౩౫।౩౩ ఆఱవవంతు ౯।౪౫।౫౬×౨౦।౧౪।౪

౩౦। ౦।౦
౯।౪౫।౫౬

౧౯౭।౧౯।౧౦ ÷ ౨౦ = ౯।౫౧।౫౭

౨౦।౧౪।౪

౧౯౭।౧౯।౧౦ వీని విలిప్తలు

౫౬। ౦।౦
౯।౫౧।౫౭

౭౧౦౩౫౦ — ౧౬౬౦౮౩ = ౪।౧౬।౩౭ భాగాదిమందఫలం ౪౬।౮।౩ వీనిలిప్తల
తులాదికేంద్రముగాన ఫలత్రియసంస్కృతచంద్రునిలో ఋ ౧౬౬౦౮౩
ణము చేయ ౧౧।౧౧।౫౨।౨౧। స్ఫుటచంద్రుఁడు

అథరవిచంద్రయోఃగతిస్ఫుటీకరణానయనమాహ,

శ్లో॥ కేంద్రస్య కోటిలవభాశ్విలవోననిఘ్నా రుద్రా రవేస్త్రిరుహృతాః శశినో ద్వినిఘ్నాః। స్వాంగాంశకేన సహితాశ్చ గతౌ ధనర్ణం కేంద్రే కుళీరమృగషట్కగతే స్ఫుటా సా॥ 7.

టీ॥ కేంద్రస్యకోటిలవభాశ్విలవోననిఘ్నాః, కేంద్రస్య - కేంద్రముయొక్క కోటిలవ - కోటిభాగలను, భాశ్వి - ౨౦ చేత, లవ - విభజింపఁగావచ్చిన విభక్తముచేత, ఊన - తీసివేయఁబడి, నిఘ్నాః - గుణింపఁబడినటువంటి, రుద్రాః ౧౧ భాగలు (కార్యాః - చేయవలెను) తే - అవి, రవేః - సూర్యునకు, త్రిరుహృతాః - ౧౩ చె భాగింపబడినవై (తదా - అప్పుడు) రవేః - రవికి, కలాద్యం - లిప్తాది గతిఫలం - గతిఫలము, స్యాత్ - అగును) శశినః - చంద్రునకు (కోటిభాగలు) ద్వినిఘ్నాః - ౨ చే గుణింపఁబడినవై, స్వాంగాంశకేన - తన ఆఱవపంతుచేత, సహితాః - కలుపఁబడినవై, (తదా - అప్పుడు, చంద్రగతేః - చంద్రగతియొక్క, కలాద్యం - లిప్తాది, ఫలం - ఫలము, స్యాత్ - అగును.) కుళీరమృగషట్కగతే - కర్కాటకమకరముల షట్కమును బొందినటువంటి, కేంద్రే - కేంద్రములయందు గతౌ - రవిచంద్రులమధ్యగతులయందు, ధనర్ణం - ధనఋణములు, భవతః - అగుచున్నవి, సా - అది, స్ఫుటా - స్ఫుటమయిన, గతిః - గతి, భవతి - అగుచున్నది॥ 7.

ఉపపత్తిః॥ అద్యతనశ్వస్తనస్పష్టగ్రహయో రంతరం స్పష్టగతి స్తథాద్యతనశ్వస్తనయో ర్గ్రహఫలయో రంతరం గతిఫలం, తజ్జ్ఞానార్థ ముపాయః, ప్రథమపదాదౌ భుజజ్యాశూన్యం, తత్ర గ్రహఫల మపి శూన్యం తత్రకోటిజ్యా పరమా తత్ర గతిఫల మపిపరమం, యథా యథా గ్రహఫలస్య వృద్ధి స్తథా తథా గతిఫలస్యాపచయో దృశ్యతే, ఏవం కోటిజ్యాయాః పరమత్వే గతిఫలస్య పరమత్వం, కోటిజ్యాభావే గతిఫలాభావః, అతః కేంద్రకోటిజ్యాతో గతిఫలసాధనం కర్తుం యుజ్యతే తద్యథా, అత్రోభయత్రాపి త్రిజ్యా సపాదైకోనత్రింశన్మితా ౨౮।౧౫ ధృతా తత్సాధనం యథా కోటిభాగానాం పరిమాణం ౯౦ నఖాంశేన ౪-౩౦ ఊనా [illegible] ద్రా ... [illegible] ౨౮।౧౫ ... [illegible] ఇష్టా స్యా [illegible], అత ఉక్తం కోటిలవభాశ్విలవోననిఘ్నా ఇతి తతో [illegible] ఫలసాధనం రవేః [illegible] గతిఫలం ౨౮।౧౫ త్రిజ్యా [illegible] కేన [illegible]

త్రిజ్యా భక్తా జాతో హార స్త్రయోదశ ౧౩ అతో రవేస్త్రిరుహ్నాతా ఇతి ఏవం చం ద్రస్య పరమం గతిఫలం ౬౮-౧౫ అత్ర దోర్జ్యా కేన గుణితా సతీదం ఫలం స్యా దత త్రిజ్యాభక్తం ఫలం జాతం గుణస్థానే ౨ - ౨౦ అత్ర ద్వావేవ గృహీతౌ అత ఉక్తం శశినో ద్వినిఘ్నా ఇతి ఏవం ద్విగుణ త్రిజ్యాయాం జాతం ౫౮-౩౦ అస్య పరమగతిఫలస్య చాంతర మిదం ౯-౪౫ షడ్భిః సవర్ణితం జాతం తత్తుల్యామేవ అతః స్వాంగాంశకేన సహితా ఇతి తచ్చంద్రగతేః ఫలం తత్ఫలద్వయం స్వస్వమధ్యమగతౌ దేయం ఏవం స్ఫుటా గతిః అథధనర్ణోపపత్తిః తత్ర తావ దుచ్చోనో గ్రహః కేంద్ర మిత్యస్మిన్ పక్షే మకరాదికేంద్రే గ్రహస్య ధనఫల స్యాపచయా న్మృగాదికేంద్రే గతిఫల మృణం వర్ధతే, మేషాదికేంద్రే గ్రహస్య ఋణఫలవృద్ధౌ సత్యాం మేషాదికేంద్రే గతిఫల మృణ మపచీయతే, అతో మృగాదికే షడ్భే కేంద్రే గతిఫల మృణం, కర్క్యాదికేంద్రే గ్రహస్య ఋణఫలహ్రాసే గతే ర్ధనఫలం వర్ధతే, తులాదిత్రయే కేంద్రే గ్రహధనఫలవృద్ధౌ గతేః ఫల మపచీయతే, అతః కర్క్యాదిషట్కే ధన మితి యుక్తం, గ్రహోన ముచ్చం కేంద్ర మిత్యస్మిన్ అపి పక్షే మకరాదిత్రికే ఋణఫల వృద్ధి మేషాదిత్రికే ధనఫలహ్రాసః, అతో మకరాదిషడ్భే గతిఫల మృణమేవ ఏవం కర్క్యాదిషట్కే ధనమితి, అతో యుక్త ముక్తం ధనర్ణే కేంద్రే కులీరమృగషట్కగతే ఇతి.

తా॥ కోటిభాగలను ౨౦ చే పాలుగొని ౧౧ భాగలలో దానిని తివిచి శేషముచే భాశ్వలవమును బెంచి ౧౩ చేవిభజింపగా వచ్చినలిప్తాదిఫలము రవిమధ్య గతియందును చంద్రకోటిభాగలను ౨౦ చే పాలుగొని ౧౧ భాగలలో దానినితివిచి శేషముచే భాశ్వలవమును బెంచి దానిని రెట్టించి ప్రతి పెట్టి ఆఱవవంతు గలుపగా వచ్చినలిప్తాదిని చంద్రమధ్యగతియందును కర్కిమకరకేంద్రముల నెఱిఁగి ధనఋణములు చేయ రవిచంద్రులకు స్ఫుట గతులగును. 7

ఉదాహరణము రవిభుజ ౨ - ౨౭ - ౪ - ౩౦ దీనిని ౩ రాసులలో తివచ ౦ - ౨ - ౫౫ - ౩౦ కోటిదీని ౨౦ వ - వంతు ౦ - ౮ ఇది ౧౧ లో తివచ ౧౦ - ౫౧ + ౦ - ౮ = ౧ - ౨౬ ÷ ౧౩ = ౦ - ౬ గతిఫలంధనం మధ్యగతి ౫౯ - ౮ + ౦ - ౬ = ౫౯ - ౧౪ రవిస్ఫుటగతి॥ చంద్రభుజ ౧ - ౨౭ - ౨౫ - ౫౩ దీనిని ౩ రాసులలో తివచ ౧ - ౧ - ౩౪ - ౭ కోటి దీనిభాగాది ౩౧ - ౩౪ - ౭ దీని ౨౦వవంతు ౧ - ౩౫ - ౦ ఇది ౧౧ లో తివచ ౯ - ౨౫ × ౧ - ౩౫ = ౧౪ - ౪౫ దీనిని ౨ చే హెంచ ౨౯ - ౩౦ ÷ ౬ = ౪ - ౫౫ + ౨౯ - ౩౦ = ౩౪ - ౨౫ గతిఫలం ఋణం మధ్యగతి ౭౯౦ - ౩౫ — ౩౪ - ౨౫ = ౭౫౬ - ౧౦ చంద్రస్ఫుటగతి

అథ తిథికరణనక్షత్రయోగానయన మాహ.

శ్లో॥ భక్తా వ్యర్కవిధో ర్లవా యమకుభి ర్యాతా తిథిః స్యాత్ఫలం, శేషం యాత మిదం హారాత్ప్రపతితం భోగ్యం విలిప్తా స్తయోః। భుక్త్యో రంతరభాజితాశ్చ ఘటికా యాతైష్యకాః స్యుఃక్రమాం త్పూర్వార్ధే కరణం బవా ద్గతతిథి ర్ద్విఘ్న్య ద్రితష్టాభవేత్॥ 8

శ్లో॥ త త్త్రైకం త్వపరే దళేఽథ శకునేః స్యుః కృష్ణభూతోత్తరా దర్ధాచ్చాథ విధో శ్చ సార్కసితగో ర్లిప్తాః ఖఖాష్టోద్ధృతాః యాతే స్తో భయుతీ క్రమా ద్గగన షణ్ణిఘ్నౌ గతైష్యే తయో రిందో ర్భుక్తిహృతే జవైక్యవిహృతే యాతైష్యనాడ్యః క్రమాత్॥ 9

టీ॥ వ్యర్కవిధోః- రవినితీవిచిన చంద్రునియొక్క। లవాః- భాగలు। యమకుభిః- ౧౨ చేత। భక్తాః- భాగింపఁబడినవై। ఫలం- విభక్తము। యాతాతిథిః- గతతిథిసంఖ్య। స్యాత్ - అగును। శేషం- శేషము। యాతం- గతతిథిఘటికలగును। ఇదం- ఇది। హారాత్- హారమగు ౧౨ నుంచి। ప్రపతితం- తీసివేయఁబడినదై। భోగ్యం-భోగ్యఘటికాది। స్యాత్ - అగును। తయోః- వాటియొక్క విలిప్తాః-విలిప్తలు। భుక్త్యోః-రవిచంద్రగతులయొక్క। అంతరభాజితాః అంతరముచేత భాగింపబడినవై । క్రమాత్ - వరుసగా। యాతైష్యకాః- గతైష్యములగు । ఘటికాః- నాడులు (గడియలు) స్యుః- అగును। ద్విఘ్నీ- ౨ చే గుణింపబడినటువంటిన్ని అద్రితష్టా- ౭ చే భాగింపబడినటువంటిన్ని। గతతిథిః- గతతిథిసంఖ్య। బవాత్ - బవకరణము మొదలుకొని। తిథేః- తిథియొక్క। పూర్వార్ధే- మొదటిభాగమందు। కరణం- కరణము ౧ చొప్పున। భవేత్ - అగును॥ సైకంతు- ౧ కలిపినట్లయితే। తత్ - అది। అపరే- రెండవదియగు। దళే-భాగమందు। కరణం- కరణము (స్యాత్ -అగును) అథ- అటుపిమ్మట। కృష్ణభూతోత్తరార్ధాత్। కృష్ణభూత- బహుళచతుర్దశియొక్క। ఉత్తరార్ధాత్ - రెండవభాగమునుంచి। శకునేః- శకునికిని। స్యుః- అగును। అథ- పిమ్మట। విధోః- చంద్రునియొక్క। సార్కసితగోశ్చ- రవిచంద్రయోగముయొక్క। లిప్తాః- లిప్తలు। ఖఖాష్టోద్ధృతాః- ౮౦౦ చే భాగింపఁబడినవై। (ఫలం-విభక్తము) క్రమాత్ - వరుసగా। యాతే- గతించిన। భయుతీ- నక్షత్రయోగములు। స్తః- అగును। తయోః- వానియొక్క । గతైష్యే- గతైష్యములు। గగనషణ్ణిఘ్నౌ- ౬౦ చేత గుణింపఁబడినవై । ఇందోః- చంద్రునియొక్క భుక్తిహృతే- గతిచేత భాగింపఁబడినవై నక్షత్రమును। జవైక్యహృతే- రవిచంద్రగతి

యోగముచేత భాగింపబడినవై యోగమును (తదా- అప్పుడు। క్రమాత్-వరుసగా) గతైష్యనాడ్యః- గతైష్యఘటికలు (స్యుః- అగును) 8 - 9

ఉపపత్తిః॥ దర్శాంతే సూర్యచంద్రౌ సమౌ భవతః। దర్శస్సూర్యేందుసంగమ ఇతి స్మరణాత్।తతో దర్శాంతా చ్చంద్రో బహుగతిత్వా దగ్రే యాతి।పున రమాం తే సమౌ తయోరంతరే చాంద్రమాసః॥దర్శావధి శ్చాంద్రమసో హి మాసస్మరణాత్। తయో రంతరం త్రింశ త్తిథయః। త్రింశత్తిథిభి ర్యది భాంశతుల్యం ౩౬౦ సూర్యచం ద్రాంతరం లభ్యతే।తదైకతిథ్యా కి మితి।జ్ఞాతాద్వాదశభాగాః ౧౨ ఏకతిథౌ సూ ర్యచంద్రాంతరం యది ద్వాదశభాగతుల్యేన రవిచంద్రాంతరే నైకాతిథిః।త దేష్టసూ ర్యచంద్రాంతరభాగైః కియత్య ఇతి। అత్రసూర్యగత్యధికా చంద్రగతి రతో వ్యర్క విధో ర్లవా యమునభి ర్భక్తా ఇతి।తతో య చ్ఛేషం తత్ యాతం।గ్రహాభుక్తత్వాత్। తతోహితద్ద్వాదశశుద్ధం భోగ్యం స్యాత్।ఏవం తతో ఘటికాజ్ఞానార్థ మనుపాతః। యది గత్యంతరకలాభిః షష్టిఘటికా స్తదా గతైష్యకలాభిః కిమితి।కలాః షష్టిగుణా వికలాః స్యుః। అతోయాతైష్యవికలాః। గత్యంతరకలా భక్తాః । తిథి యాతైష్యఘటి కాస్స్యురిత్యుపపన్నం। అథకరణోపపత్తిః ఏకతిథౌ కరణద్వయ మిత్యాగమః। త తోఽనుపాతః। య ద్యేకతిథ్యా కరణద్వయం త దేష్టతిథ్యా కి మితి। అత స్తిథి ద్విగుణా కదాచి త్సప్తాధికా స్యాత్। కరణాని సప్తైవ। అతః స ప్తతష్టశేషమితం శుక్లప్రతిపదాదితో గతతిథిగ్రహణాత్ కిం స్తు ఘ్నాదికం కరణం వ ర్తమానతిథిపూ ర్వార్ధం గతం స్యాత్। త ద్బవాదితో గణనార్థం నిరేకం కార్యం। వ ర్తమానత్వార్థం చ సైకమితి। తుల్యయో ర్ధనర్ణ క్షేపయో రేకస్యనాశే శేషమితమేవవర్తమానతిథిపూ ర్వార్ధే వర్తమానకరణ మితి యుక్తం। తదేవ సైక ము త్తరార్ధే స్యా దితి ప్రత్యక్షు సిద్ధంశకున్యాదికరణచతుష్టయసంస్థాన మాగమప్రమాణకం। అథ నక్షత్రయోగసాధ నోపపత్తిః। సమస్తో భపంజరో ద్వాదశరాశిభి ర్వ్యాప్త స్తథా స ప్తవింశతినక్షత్రై శ్చ। అతో భగణకలానా మేకనక్షత్రకరణాయానుపాతః। యది స ప్తవింశతినక్షత్రై శ్చక్రకలా౨౧౬౦౦ భవంతి। త దైకనక్షత్రేణ కి మితి। అతో జాతోఽష్టకలాః ౮౦౦ అష్టశతకలాభి రేకం నక్షత్రం త దేష్టగ్రహకలాభిః కియం తీతి। లబ్ధం గతనక్ష త్రాణి శేషం భుక్తం హారశుద్ధం భోగ్యం స్యా దేవ। తతోఽన్యోఽనుపాతః। యది చంద్రగతికలాభిః షష్టిఘటికా స్తదా గతైష్యకలాభిః కా ఇతి। కలాః షష్టిగుణాః వికలాః। తా శ్చంద్రగతిభక్తాః నక్షత్రగతైష్యఘటికాః స్యు రిత్యుపపన్నం। అథ యోగసాధనా రవిచంద్రయో ర్మిళితయో ర్య న్నక్షత్రంసయోగ ఇత్యుచ్యతే। అతో-

త్రయుక్తిర్నక్షత్రవత్ । గతగమ్యఘటికార్థ మనుపాతో గతియోగేన కర్తుం యుజ్యతే। యోగానయనత్వాదితి ప్రత్యక్షోపపత్తిః 8 - 9

తా॥ వ్యర్కేందుభాగలను ౧౨ చే విభజింప గతతిథిసంఖ్య వచ్చును శేషమును వ్యర్కేందుగతిచే విభజింప తిథియొక్క గతఘటికలును శేషమును ౧౨ లోనుండి తీవిచిన దానిని వ్యర్కేందుగతిచే పాలుగొన ఏష్యఘటికలును వచ్చును తిథిలో సగము కరణప్రమాణమగును. గతతిథులను ద్విగుణించి ౭ చే భాగింప శేషము బవాదిచరకరణములగును. చరకరణములలో నొకటిగలుప ఏష్యమయినప్పుడు వర్తమాన కరణమగును. ప్రతిమాసమందును బహుళ చతుర్దశియొక్క ఉత్తరార్ధమందు శకుని అమావాస్య పూర్వోత్తరభాగములయందు చతుష్పాత్తు నాగవమును శుక్లప్రతిపత్తుయొక్క పూర్వభాగమందు కింస్తుఘ్నమును ఉత్తరభాగాది బవాదిచరకరణములును వచ్చును. చంద్రునిలిప్తలను ౮౦౦ చే విభజింప గతనక్షత్రమువచ్చును. ఆవిలిప్తలను చంద్రగతిచే విభజింప నక్షత్రము యొక్క గతైష్యగడియలును అగును. ఇష్టరవిచంద్రుల గలిపి ౮౦౦ చే విభజింప గతయోగసంఖ్య కలుగును మిగిలినదానిని గతైష్యముల నెఱిగి రవిచంద్రగతియోగముచే విభజింప యోగఘటికలు వచ్చును 8 - 9

ఉదాహరణము॥ స్ఫుటచంద్రుడు ౧౧।౧౧।౪౨।౫౪ దీనిలోనుండి స్ఫుటరవి ౫।౧౮।౪౫।౧౦ నితీవచగా ౫।౨౨।౫౭।౪౪ వ్యర్కేందు దీనిభాగలు ౧౭౨ ÷ ౧౨ =౧౪గతతిథులు శేషభాగాది ౪-౫౭-౪౪ ను విలిప్తలుచేయ ౧౭౮౬౪ × ౬౦ =౧౦౭౧౮౪౦ ÷ ౪౧౮౧౬ గడియాది ౨౫-౩౭ ఇవి తిథియొక్క గతఘటికలు ఇందులో ౪౧౮౧౬ వ్యర్కేందుగతివిలిప్తలు అనగా చంద్రస్ఫుటగతి ౭౫౬-౧౦ లో రవిస్ఫుటగతి ౫౯-౧౪ ను తీవచగా ౬౯౬-౫౬ వ్యర్కేందుగతి దీనివిలిప్తలు ౪౧౮౧౬- ఇకను ఏష్యతిథిఘటికల నెఱుంగువిధము- హారమగు ౧౨ లోనుండి ౪-౫౭-౪౪ అగు శేషమును తీవచ ౭-౨-౧౬దీనివిలిప్తలు ౨౫౩౩౬ × ౬౦ = ౧౫౨౦౧౬౦ ÷ ౪౧౮౧౬ వ్యర్కేందుగతిచే భాగింప ౩౬-౨౧ ఏష్యఘటికలు వర్తమానపూర్ణిమది నే ఘటికాః ౩౬ విఘటికాః ౨౧

కరణోదాహరణము॥ గతతిథిసంఖ్యా ౧౪ × ౨=౨౮ గతకరణములు హారమగు ౬-౦-౦ లో ౪-౫౭-౪౪ తిథిలోని శేషభాగాది తీవచ ౧-౨-౧౬ దీనివిలిప్తలు ౩౭-౩౬ × ౬౦=౨౨౪౧౬౦ వ్యర్కేందు గతియగు ౪౧౮౧౬ చేతభాగింప విభక్తము ౫-౨౧ ఘటికాది- గతకరణములు ౨౮ ÷ ౭=౪ శేషము -౦- అగుట వల్ల ౭ వ కరణము భద్రాకరణము- ఇది పూర్ణిమ పగటిభాగమందున్నందున- దీనికి

విష్టియని పేరు- ఈదినమున విష్టికరణము ఘటికాది ౫-౨౧ నక్షత్రోదాహరణము॥ స్ఫుటచంద్రుడు ౧౧-౧౧-౪౨-౫౪ విలిప్తలు ౨౦౫౦౨ ÷ ౮౦౦=౨౫ గతనక్షత్రములు- శేషము ౫౦౨-౫౪ విలిప్తాది-దీనివిలిప్తలు ౩౦౧౭౪ × ౬౦ = ౧౮౧౦౪౪౦ దీనిని చంద్రగతివిలిప్తలకు ౪౫౩౭౦ చే భాగింప ఘటికాది ౩౯-౫౪- గత నక్షత్రఘటికలు॥ ఇంక ఏష్య నక్షత్ర ఘటికలు- హారమగు ౮౦౦-౦-౦ లలో ౫౦౨-౫౪ తివచ ౨౯౭-౬ దీనిని విలిప్తలుచేయ ౧౭౮౨౬ × ౬౦ = ౧౦౬౯౫౬౦ ÷ ౪౫౩౭౦ చంద్రగతివిలిప్తలచే భాగింప ఘటికాది ౨౩-౩౪- గతనక్షత్రములు ౨౫ గాన వర్తమానము ౨౬ వది ఉత్తరాభాద్రా॥ ఘటికాది ౨౩-౩౪- గతదినమందు భుక్తి ౩౯-౫౪

యోగోదాహరణము॥చంద్రుడు౧౧-౧౧-౪౨-౫౪ రవి ౫-౧౮ - ౪౫-౧౦ కలుపగా ౫-౦-౨౮-౪ దీనివిప్తలు ౯౦౨౮ ÷ ౮౦౦ = ౧౧ గతయోగములు- శేషము ౨౨౮-౪ దీనివిలిప్తలు ౧౩౬౮౪ × ౬౦ = ౮౨౧౦౪౦ దీనిని రవిచంద్రల గతులను గలుపగా వచ్చిన విలిప్తలు ౪౮౯౨౪ చేభాగింప ఘటికాది ౧౬-౪౬ ఇవిగతయోగ గడియలగును గతయోగములు ౧౧ గాన వర్తమానము ధ్రువనామయోగము ఇంకనీదినముయొక్క ఘటికాదిని దెచ్చుటకు- హారమగు ౮౦౦-౦-౦ లో ౨౨౮-౪-ను తివచగా ౫౭౧-౫౬ దీనివిలిప్తలు ౩౪౩౧౬ × ౬౦= ౨౦౫౮౯౬౦ ÷ గతివిలిప్తలు ౪౮౯౨౪=౪౨-౫ ఇవి వర్తమానదినమందు ధ్రువనామయోగ ఘటికాది యగును॥

ఇతి శ్రీగణేశ దైవజ్ఞకృతగ్రహలాఘవే
రవి చంద్ర స్ఫుటాధికారః ద్వితీయ
స్సమాప్తః

శ్రీరస్తు.

శ్రీగణేశాయ నమః.

అథ కుజాదిపంచగ్రహాస్ఫుటాధికారః

అథ కుజశీఘ్రాంకానాహ

శ్లో॥ ఖ మష్టమరుతో ఽద్రిభూభువ ఉదధ్యగోర్వ్యోఽష్టదృగ్దృ
శో నవనగాశ్వినోఽక్షుదశనాః శరాంగాగ్నయః,
గుణాంకదహనాః ఖఖాబ్ధయ ఇభాంగరామాః క్రమాన్న
వాంబుధిదృశో నభః క్షితిభువ శ్చలాంకా ఇమే॥

టీ॥ ఖం=౦- అష్టమరుతః ౫౮ అద్రిభూభువః ౧౧౭ ఉదధ్యగోర్వ్యః ౧౭౪ అష్టదృగ్దృశః ౨౨౮ నవనగాశ్వినః ౨౭౯ అక్షుదశనాః ౩౨౫ శరాంగాగ్నయః ౩౬౫ గుణాంకదహనాః ౩౯౩ ఖఖాబ్ధయః ౪౦౦ ఇభాంగరామాః ౩౬౮ నవాంబుధిదృశః ౨౪౯ నభః=౦- ఇమే=ఇవి- క్రమాత్ వరుసగా- క్షితిభువః= అంగారకునికి - చలాంకాః శీఘ్రాంకములు (సంతి=కలవు)

తా॥ కుజునికి శీఘ్రాంకములు-౦-౫౮-౧౧౭-౧౭౪-౨౨౮-౨౭౯-౩౨౫-౩౬౫-౩౯౩-౪౦౦-౩౬౮- ౨౪౯-౦-వీనికేపదక విలిప్తలని పేరు

అథబుధశీఘ్రాంకా నాహ

శ్లో॥ ఖం భూకృతాః కువసవోఽద్రిభవాః ఖతిథ్యో ఽష్టాద్రీం
దవో నవనవక్షితయోఽర్కపక్షాః।
అర్కాశ్వినః శరఖగక్షితయోఽకుతిథ్యో గోష్టౌ ఖ మా
శుఫలజాః స్యు రిమే విదోంకాః॥ 2

టీ॥ ఖం -౦- భూకృతాః ౪౧ కువసవః ౮౧ అద్రిభవాః ౧౧౭ ఖతిధ్యః ౧౫౦ అష్టాద్రీందవః ౧౭౮ నవనవక్షితయః ౧౯౯ అర్కపక్షాః ౨౧౨ అర్కాశ్వినః ౨౧౨ శరఖగక్షితయః ౧౯౫ అకుతిథ్యః ౧౫౧ గోష్టౌ ౮౯ ఖం =౦- ఇమే= ఇవి- విదః= బుధునియొక్క- ఆశుఫలజాః= శీఘ్రఫలమువచ్చునటువంటి- అంకాః=అంకములు- స్యుః- అగును ॥

తా॥ బుధునకు -౦-౪౧-౮౧-౧౧౭-౧౫౦-౧౭౮ - ౧౯౯ - ౨౧౨-౨౧౨-
-౧౫౫- ౮౯-౦- ఇవి శీఘ్రాంకములగును

అథగురుశీఘ్రాంకానాహ

శ్లో॥ ఖం తత్వాని నగాబ్ధయో ఽష్టషట్కాః పంచేభాగజఖేచ
రా రశాః। నాగాశా ద్విదిశో నవాహయః షట్షష్టిః షట్కగుణా నభో
గురోః స్యుః॥ 3

టీ॥ ఖం=౦ - తత్వాని ౨౫ నగాబ్ధయః ౪౭ అష్టషట్కాః ౬౮ పంచేభాః
౮౫ గజఖేచరాః ౯౮ రసాశాః ౧౦౬ నాగాశాః ౧౦౮ ద్విదిశః ౧౦౨ నవాహ
యః ౮౯ షట్షష్టిః ౬౬ షట్కగుణాః ౩౬ నభః=౦- గురోః= గురునకు- స్యుః=
అగును- ఇందులోనవాహయః అనునపుడు - నవ=౯-అహయః=౮=(౮౯)

ఏకవచనము అహిః=పాము- 3

తా॥ గురునకు - ౦ - ౨౫ - ౪౭ - ౬౮ - ౮౫ - ౯౮ - ౧౦౬ - ౧౦౮
- ౧౦౨ - ౮౯ - ౬౬ - ౩౬ - ౦ - ఇవి - శీఘ్రాంకము లగును. 3

అథశుక్రశీఘ్రాంకానాహ

శ్లో॥ ఖమగ్న్యంగైః స్తుల్యా రసయమభువః షట్కధృతయోఽరిసి
ద్ధాః పక్షాభ్రాగ్నయ ఉదధినారాచదహనాః। ద్విశూన్యోదన్వంతః।
ఖజలధికృతా భూరసకృతా స్త్రివేదోదన్వంతో రసయమగుణాః
ఖంభృగుజనేః॥ 4

టీ॥ ఖం -౦- అగ్న్యంగైః= ౬౩ రసయమభువః ౧౨౬ షట్కధృతయః
౧౮౬ అరిసిద్ధాః ౨౪౬ పక్షాభ్రాగ్నయః ౩౦౨ ఉదధినారాచదహనాః ౩౫౪ ద్వి
శూన్యోదన్వంతః ౪౦౨ ఖజలధికృతాః ౪౪౦ భూరసకృతాః ౪౬౧ త్రివేదోదన్వంతః
౪౪౩ రసయమగుణాః ౩౨౬ ఖః -౦- భృగుజనేః శుక్రునకు - తుల్యాః = స
మానములయిన యంకములు । స్యుః=అగును॥ 4

తా॥ శుక్రునకు - ౦ - ౬౩ - ౧౨౬ - ౧౮౬ - ౨౪౬ - ౩౦౨ - ౩౫౪
- ౪౦౨ - ౪౪౦ - ౪౬౧ - ౪౪౩ - ౩౨౬ - ౦ - ఇవిశీఘ్రాంకము లగును- 4

అథశనిశీఘ్రాంకానాహ

శ్లో॥ ఖమిషుక్షితయో గజాశ్వినో గోదహనా నాగకృతాః పయోధిబాణాః। ద్విరగేషు మితా హుతాశబాణాః శరవేదా స్త్రిగుణా ధృతిః ఖ మార్క్యాః ॥ 5

టీ॥ ఖం - ౦ - ఇషుక్షితయః ౧౫ గజాశ్వినః ౨౮ గోదహనాః ౩౯ నాగకృతాః ౪౮ పయోధిబాణాః ౫౪ ద్విరగేషు ౫౭-౫౭ హుతాశబాణాః ౫౩ సరవేదాః ౪౫ త్రిగుణాః 33 ధృతిః ౧౮ ఖం - ౦- ఆర్క్యాః= శనికిమితాః= ఈ పరిమితము గలవి- స్యుః=అగును ॥ 5

తా॥ శనికి - ౦ - ౧౫ - ౨౮ - ౩౯ - ౪౮ - ౫౪ - ౫౭ - ౫౭ - ౫౩- ౪౫ - 33 - ౧౮ - ౦ - ఇవి శీఘ్రాంకములు - 5 ఉపపత్తిః - అత్ర గ్రహస్పష్టీకరణార్థం గ్రహాణా మసకృన్మందఫలాని శీఘ్రఫలాని ప్రసాధ్య - తత్సంస్కృతో గ్రహః స్పష్టో భవతి - త ద్యథా - ప్రథమం శీఘ్రఫలం ప్రసాధ్యం శీఘ్రకేంద్రస్య దోర్జ్యాకోటిజ్యే విధాయ తతః కోటిజ్యాంత్య ఫలజ్యయోః కర్కాద్యృగాదికేంద్రే అంతరయోగౌ క్రమేణ సా కోటిః దోర్జ్యాభుజః- తత స్తత్కృత్యో ర్యోగపద మితి శీఘ్రకర్ణః ప్రసాధ్యః తతో౽ను పాతద్వయా త్ఫలం - యది త్రిజ్యా తుల్యయా శీఘ్రకేంద్ర దోర్జ్యా పరమశీఘ్రఫలజ్యా తుల్యంఫలం లభ్యతే తదేష్టయా కి మితి తతో౽న్యోను పాతః యతి శీఘ్రకర్ణాగ్రే ఇదం ఫలం తదా త్రిజ్యాగ్రే కి మితి-త్రిజ్యాతుల్యయో ర్గుణహారయో ర్నాశే శీఘ్రకేంద్రదోర్జ్యా అంత్యఫలజ్యా గుణా శీఘ్రకర్ణభక్తా ఇష్టఫలజ్యా భవ తీతి - తద్ధనుః శీఘ్రఫలం - అ త్రేదం జడకర్మ దృష్ట్వా ఆచార్యేణ శీఘ్రకేంద్రంపంచదశభాగవృద్ధ్యా ప్రకల్ప్య- శీఘ్రఫలాని ప్రసాధ్య- తాని సావయవా న్యతో దశగుణాని రాశిషట్కమధ్యే ద్వాదశసర్వేషాం గ్రహాణాం పృథక్ పృథగుత్పాదితాని- తత్ర మందావబోధార్థం భూరి కర్మప్రతి ర్నోచ్యతే- తత్ర ప్రథమం భౌమశీఘ్ర ఫలానయనార్థం శూన్యం శీఘ్రకేంద్రం ప్రకల్ప్య జాతం శీఘ్రఫలమపి శూన్యం - భుజాభావాత్- ఏవం ద్వితీయశీఘ్రాంకోత్పత్త్యై శీఘ్రకేంద్రం పంచదశభాగాః ౧౫ అస్యదోర్జ్యా ౩ ౧ కోటిజ్యా ౧౧౫- ౬౦ భౌమస్య పరమశీఘ్రఫలజ్యా ౭౭ అస్యై ర్భాస్కరాద్యైః భూమిసంజరా ౮౧ ఉక్తాః - అస్మిణ్ కాలే ఆచార్యేణ ఏతావతీ జ్ఞాతా- అత ఇయం కోటిజ్యా ౧౧౫-౩౦ పరే జానేన ౭౭ ద్వాభ్యాం చ గుణితా-౧౭౭౮౭ అనయా ఖాభ్రాభ్ధిశక్రైః ౧౪౪౦౦ యుతా పరకృతి ర్యక్తా కృతా ౩౭౮౧౯ అత్ర పరకృతి ర్యక్తా కృతా క్వచి ద్యూనాపి కర్తవ్యా- ఏవ

యస్యాః మూలం జాతః శీఘ్రకర్ణః ౧౯౫-౧౮ పరేణ ౭౭ దోర్జ్యా ౩౧ గుణితా జాతా ౨౩౮౭ ఇయం కర్ణేన భక్తా జాతా ౧౨- ౧౩ అస్యాః ధనుః శీఘ్రఫలం భాగాద్యం ౪-౪౮ ఏతే త్సావయవ మతో దశగుణం జాత మేకస్థానే ౫౮ అతో భౌమస్యాంకో ద్వితీయోఽష్టమయత ఇత్యుక్తః - ఏవ మగ్రేఽపి - పంచ దశభాగవృద్ధ్యా శీఘ్రకేంద్రం ప్రకల్ప్య- సర్వేషాం శీఘ్రాంకాః- అత్ర దోర్జ్యా కోటిజ్యే రాశిత్రయమధ్యేఽతో రాశిత్రయమధ్యే షడేవ శీఘ్రాంకా వక్తవ్యాః । కథ మత్ర షడ్రాశిమధ్యే ద్వాదశోక్తాః ఉచ్యంతే । ఇదం శీఘ్రఫలం కర్ణాశ్రితం కర్ణస్య పరమాధిక్యం త్రిభే న భవతి । కించి దధికే నైవ త్రిభేణ భవతి । కర్ణాంత్యాల్పత్వాత్ ద్వితీయ త్రిభే ఊన ఏవ భవతి । ఏవం షడ్రాశిమధ్యే కర్ణహ్రాసవృద్ధీ । అతః శీఘ్రఫలానయనే పదం త్రిభా దూనాధికం భవతి । తద్యథా । ప్రథమం పదం త్రిభం శీఘ్రఫలాంశై రధికం ద్వితీయం శీఘ్రఫలాంశోనం తృతీయం । శీఘ్రఫలాంశోనం చతుర్థం శీఘ్రఫలాధిక మితి । అత ఏవోక్తం సిద్ధాంతశిరోమణౌ॥ శ్లో॥ చాపేన శీఘ్రాంత్యఫలజ్యకాయాః త్రిభం యుతోఽనేన యుతం పదాని । దో స్త్రీషు యాతైష్య మయుగ్మ యుగ్మే ఇతి ॥ అతః షడ్రాశిమధ్యే ఉక్తాని షడ్రాశిభాగాః । అశీత్యధిక శతం । అత ఏతే పంచదశభక్తాః ద్వాదశైవాంకా భవంతి॥ 1 - 2 - 3 - 4 - 5.

అథ కుజాదీనాం మాంద్యాంక మందోచ్చానాహ.

శ్లో॥ ఖంగోశ్వినోఽద్రిమయుతోఽక్షగజా నవాశాః
సిద్ధేందవః ఖదహనక్షితయోఽస్త్రజోంకాః।
మాంద్యా బుధస్య ఖమినాః కుదృశోఽష్టపక్షౌ
దేవా శ్శరానలమితా రసవహ్నయస్స్యుః॥ 6.

శ్లో॥ ఖేంద్రదస్రాణి నవాగ్నయో హ్యుదధయో ఖఖా నగాఖా గురో శ్శుక్రస్యాభ్రశైలేశవిశ్వమనవో ద్విత్రాబ్ధిచంద్రాః క్రమాత్। ఖంగోబ్జాః ఖకృతాః ఖషణ్ణగనగా గోష్ఠా త్రినందా శ్శనేః । శుద్ధోర్ధ్వద్రి షడగ్నినాగగృహత స్స్యాన్మంద కేంద్రం కుజాత్॥ 7.

టీ॥ ఖం = ౦ - గోశ్వినః ౨౯ అద్రిమరుతః ౫౭ అక్షగజాః ౮౫ నవాశాః ౧౦౯ సిద్ధేందవః ౧౨౪ ఖదహనక్షితయః ౧3౦ (ఏతే=ఇవి) అస్రుజః = అంగారకునకు - మాందాంకాః = మందసంస్కారాంకములు - స్యుః = అగును - ఖం= ౦, ఇనాః ౧౨ కుదృశః ౨౧ అష్టపక్షాః ౨౮ దేవాః 33 శరానలమితాః 3౫ రసవహ్నయః 3౬ (ఏతే = ఇవి) బుధస్య = బుధునకు - స్యుః = అగును. ఖం = ౦ ఇంద్ర ౧౪ ఋక్షాణి ౨౭ నవాగ్నయః 3౯ ఆహ్వ్యుదధయః ౪౮ అక్షాక్షాః ౫౫ నగాక్షాః ౫౭ (ఏతే = ఇవి) గురోః = గురునకు - స్యుః = అగును. అభ్రం = ౦, రస ౬ ఈశ ౧౧ విశ్వ ౧3 మనవః ౧౪ ద్విర్బాణచంద్రాః = ద్విః = రెండయిన- బాణచంద్రాః=౧౫ - ౧౫ (ఏతే = ఇవి) క్రమాత్ = వరుసగా - శుక్రస్య = శుక్రునకు స్యుః = అగును. ఖం = ౦ గోజ్ఞాః ౧౯ ఖకృతాః ౪౦ ఖషట్ ౬౦ నగనగాః ౭౭ గోష్టౌ ౮౯ త్రినందాః ౯3 (ఏతే=ఇవి) శనేః = శనికి - మాందాంకాః= మందాంకములు - స్యుః = అగును. అబ్ధ్యద్రిషడగ్ని నాగగృహాతః - అబ్ధి ౪ అద్రి ౭ షట్ ౬ అగ్ని 3 నాగ ౮ గృహాతః = వీనిని రాశ్యాదినుంచి - శుద్ధః = గ్రహముతీవచబడినదై - కుజాత్ = కుజుఁడు మొదలుకొని - మందకేంద్రం = మందకేంద్రము- స్యాత్ = అగును. 7.

తా॥ కుజునకు ౦ - ౨౯ - ౫౭ - ౮౫ - ౧౦౯ - ౧౨౪ - ౧3౦ - బుధునకు ౦ - ౧౨ - ౨౧ - ౨౮ - 33 - 3౫ - 3౬ గురునకు ౦ - ౧౪ - ౨౭ - 3౯ - ౪౮ - ౫౫ - ౫౭ శుక్రునకు ౦ - ౬ - ౧౧ - ౧3 - ౧౪ - ౧౫ - ౧౫ శనికి ౦ - ౧౯ - ౪౦ - ౬౦ - ౭౭ - ౮౯ - ౯3 ఇవి మందాంకము లగును. కుజాదులకు వరుసగా ౪-౭-౬-3-౮ ఇవి రాశ్యాదిమందోచ్చములగును. 6 - 7.

ఉపపత్తిః॥ మందోచ్చకేంద్రవాసనా మందఫల పరమత్వజ్ఞానే వాసనాచ్చ పూర్వ మే వోక్తా । అత్ర మందఫలానయనే రాశిత్రయ మేవ పదం గృహీతం । తత్కథం కర్ణానంగీకారాత్ । అహో అత్ర శీఘ్రఫలార్థం కర్ణో గృహీతః । మందఫలార్థం న గృహీతః । స కథం కర్ణో హి గ్రహ కక్షాయా వ్యాసార్థం । ఏవం మందకర్ణో మందప్రతిమంద ప్రతిమండలే వ్యాసార్థం । శీఘ్రకర్ణః । శీఘ్రప్రతిమండలే వ్యాసార్థం । ఏవం యత్సాధితం మందఫలం తన్మధ్యమాత్ । మధ్యమే మందప్రతిమండలే అతో జాతం మందఫలం మందకర్ణాగ్రస్థానీయం । అతో మందఫలానయనే

మందకర్ణోఽపి గ్రాహ్యః । స సర్వైరపి నాంగీకృత స్తత్ర గ్రహకర్ణాగ్రహణే ఏకం కారణం వక్తవ్యం । శీఘ్రఫలా న్మందఫల స్యోనత్వాత్ । స్వల్పాంతరత్వాత్ మంద కర్మణి కర్ణో న గృహీతః । ఏవం చే త్తర్హి స్వల్పేపి శీఘ్రఫలే కర్ణో గృహ్యతే। తదధికే మందఫలే న గృహ్యతే । ఏవం కథం అతోఽత్ర యుక్తయా హేతుజ్ఞానం భవతి । ఫలావాసనావిచిత్రాస్తి । ఏతాదృశేనైవ కర్మణా । ఆకాశే గ్రహస్పష్ట త్వం దృశ్యతే । అతః ప్రత్యక్షప్రమాణోపలబ్ధ్యా ఏత త్కృతమితి వక్తవ్యం । సర్వం నిరవద్యం । ఉక్తం చ సిద్ధాంతశిరోమణౌ॥ శ్లో॥ స్వల్పాంతరత్వా న్మృదుకర్మణో హ కర్ణః కృతో నేతి చ కేచి దూచుః । నా శంకనీయం న చలే కి మిద్ధం యతో విచిత్రా ఫలవాస నాత్రే తి ॥ అత్ర త్రిజ్యాతుల్యయా మందకేంద్రదోర్జ్యయా యది పరమం మందఫలం । త దేష్టదోర్జ్యయా కి మితి । ఏవం పంచదశభాగవృద్ధ్యా మందకేంద్రం ప్రకల్ప్య । అనయా యుక్త్యా మందఫలాని ప్రసాధ్యాని। తాని సావయవా న్యతో దశగుణాని కృత్వా రాశిత్రయమధ్యే గ్రహాణాం పృథక్పృథక్ షడంకాః మాందాః భవంతీత్యుపపన్నం అత్రభూశీకర్మ ప్రథమాంకో భుజాభావాచ్ఛూన్యం తతః- పంచదశ ౧౫ భాగా స్తేషాం జ్యా ౩౧ భౌమమందపరమఫలేన గుణితా జాతా ౩౮౭ - ౧౨ ఇయం హార్యా ౧౨౦ భక్తా జాతం ఫలం ౨౫౪ ఇదం సావయవత్వా ద్దశగుణం ౨౫ జాతో భౌమస్య ద్వితీయో మాందాంకః । ఏవం సర్వేషాం సర్వేఽంకా ఉత్పాద నీయాః॥ 6 7.

కుజాదీనాం శీఘ్రపదకాంతరానయన చక్రమ్.

పదకసంఖ్యా	కుజః.		బుధః.		గురుః.		శుక్రః.		శనిః.	
	పదకం.	అంతరం.	పదకం.	అంతరం.	పదకం.	అంతరం.	పదకం.	అంతరం.	పదకం.	అంతరం.
౦	౦	౫౮	౦	౪౧	౦	౨౫	౦	౬౩	౦	౧౫
౧	౫౮	౫౯	౪౧	౪౦	౨౫	౨౨	౬౩	౬౩	౧౫	౧౩
౨	౧౧౭	౫౭	౮౧	౩౬	౪౭	౨౧	౧౨౬	౬౦	౨౮	౧౧
౩	౧౭౪	౫౪	౧౧౭	౩౩	౬౮	౧౭	౧౮౬	౬౦	౩౯	౯
౪	౨౨౮	౫౧	౧౫౦	౨౮	౮౫	౧౩	౨౪౬	౫౬	౪౮	౬
౫	౨౭౯	౪౬	౧౭౮	౨౧	౯౮	౮	౩౦౨	౫౨	౫౪	౩
౬	౩౨౫	౪౦	౧౯౯	౧౩	౧౦౬	౨	౩౫౪	౪౮	౫౭	౦
౭	౩౬౫	౨౮	౨౧౨	౦	౧౦౮	ఋ ౬	౪౦౨	౩౮	౫౭	ఋ ౪
౮	౩౯౩	౭	౨౧౨	ఋ౧౭	౧౦౨	ఋ౧౩	౪౪౦	౨౧	౫౩	ఋ ౮
౯	౪౦౦	ఋ౩౨	౧౯౫	ఋ౪౦	౮౯	ఋ౨౩	౪౬౧	ఋ౧౮	౪౫	ఋ౧౨
౧౦	౩౬౮	ఋ౧౧౯	౧౫౫	ఋ౬౬	౬౬	ఋ౩౦	౪౪౩	ఋ౧౧౭	౩౩	ఋ౧౫
౧౧	౨౪౯	ఋ౨౪౯	౮౯	ఋ౮౯	౩౬	ఋ౩౬	౩౨౬	ఋ౩౨౬	౧౮	ఋ౧౮
౧౨	౦	ఋ ౦	౦	ఋ ౦	౦	ఋ ౦	౦	ఋ ౦	౦	౦

కుజాదీనాం మందపదకాంతరానయన చక్రమ్.

కేంద్ర రాశి	కుజః.		బుధః.		గురుః.		శుక్రః.		శనిః.		
	పదకం.	అంతరం.	పదకం.	అంతరం.	పదకం.	అంతరం.	పదకం.	అంతరం.	పదకం.	అంతరం.	
౦	౦	౨౯	౦	౧౨	౦	౧౪	౦	౬	౦	౧౯	పదకమునందలియంకెలు లిప్తాది గాను, మందోచ్చ యొక్క యంకెలు రాశ్యాది గాను గణనచేయవలెను.
౧	౨౯	౨౮	౧౨	౯	౧౪	౧౩	౬	౫	౧౯	౨౧	
౨	౫౭	౨౮	౨౧	౭	౨౭	౧౨	౧౧	౨	౪౦	౨౦	
౩	౮౫	౨౪	౨౮	౫	౩౯	౯	౧౩	౧	౬౦	౧౭	
౪	౧౦౯	౧౫	౩౩	౨	౪౮	౭	౧౪	౧	౭౭	౧౨	
౫	౧౨౪	౬	౩౫	౧	౫౫	౨	౧౫	౦	౮౯	౪	
౬	౧౩౦	౦	౩౬	౦	౫౭	౦	౧౫	౦	౯౩	౦	
మందోచ్చములు.	౪		౭		౬		౩		౮		

అథ శీఘ్రఫలసాధన మాహ.

శ్లో॥ భౌమార్కిజ్యవిహీనమధ్యమరవిస్స్యాత్స్వాశుకేంద్రంతు
విద్భృగ్వోస్తు క్తమిదంరసోర్ధ్వమినభాచ్ఛుద్ధంతదంశాదినైః।
భక్తాఃఖాదిఫలంక్రమాదిహగతాంకోఽసౌక్షయద్ధ్యాహతా
చ్ఛేషాద్బాణకులబ్ధిహీనయుగయం దిగ్భ్రాల్లవాద్యంఫలం॥ ౪

టీ॥ భౌమార్కిజ్యవిహీనమధ్యమరవిః-భౌమ=అంగారకుఁడు-అర్కి=శని-ఇజ్య=బృహస్పతి (ఈగ్రహములచేత) విహీన= తివఁబడిన - మధ్యమరవిః= రవిమధ్యగ్రహము- స్వ=తమయొక్క- ఆశుకేంద్రం=శీఘ్రకేంద్రము - స్యాత్ = అగును- విద్భృగ్వోస్తు= బుధశుక్రులకయినచో ఉక్తం= వెనుకఁ జెప్పఁబడినది - ఇదం = ఈశీఘ్రకేంద్రము - రసోర్ధ్వంచేత్ = ౬ రాసులకధికమయిన - ఇనభాత్ = ౧౨ రాసులలో నుంచి - శుద్ధం = తివఁబడవలెను (అప్పుడు శీఘ్రభుజయగును) తదంశాః = ఆభుజభాగలు - దినైః= ౧౫ చేత భక్తాస్సంతః = భాగింపంబడినవై - ఇహ=ఈగ్రంథమందు - క్రమాత్ = వరుసగా - ఖాదిఫలం= ఖమ్షష్ఠేత్యాది శీఘ్రఫలమును - గతాంకః= గతమగు అంకసంఖ్యయు (భవేత్=అగును) అసౌ=ఈఖాదిఫలము - క్షయద్ధ్యాగతైష్యాంకాంతరముచేత - హతాత్ = గుణింపఁబడినటువంటి । శేషాత్ = శేషమువల్ల బాణకులబ్ధి హీనయుక్ - బాణకు=౧౫చేత - లబ్ధి=భాగింపంగావచ్చినవిభక్తమందు - హీనయుక్ = ఋణపదకమయ్యెనేనిఁ దోయుటయును ధనపదకమయినచో గలుపుటయును - కార్యాః= చేసుకోతగినవి- అయం= ఇది - దిక్ హృత్ = ౧౦ చే భాగింపఁబడినదై - లవాద్యం = భాగాదియైన - ఫలం = ఫలము (భవేత్ - అగును) ౪

ఉపపత్తిః॥ యది పంచదశభాగైరేకః శీఘ్రాంకస్తదేష్టైః కిం - ఏవం యల్లబ్ధంతన్మితో గతః స్యాత్ - తతః శేషా దనుపాతః - యది పంచదశభాగైః గతైష్యాంతరతుల్యా హ్రాసర్ద్ధిర్లభ్యతే- తదా శేషాంశైః కిమితి - ఫలేన క్షయే హీనః వృద్ధౌ యుక్తః - గతాంకః కార్య ఏవ - తతో దశగుణాంకాః సంత్యతో దశభిర్భక్తో భాగాద్యం శీఘ్రఫలం భవతి ౪

తా॥ కుజ శని గురువులకు మధ్యరవి యే శీఘ్రోచ్చ కనుక మధ్యరవిలోనుండి ఆయాగ్రహములను తివిచిన శీఘ్రకేంద్ర మగును - బుధశుక్రులకు ఈవఱకు గణితరీతిని వచ్చినదే శీఘ్రకేంద్రము - ఈశీఘ్రకేంద్రము ౬ రాసులకుఁ బైగానున్నప్పుడు ౧౨ రా

కూలలోనుండి తీసివచిన శీఘ్రభుజ యగును - ఆభుజభాగలను ౧౫ చే భాగింప గతాంకము వచ్చును - మిగిలినదానిని గతాంకముయొక్కయు దానిపిమ్మట అంకముయొక్కయు అంతరముచే హెచ్చి ౧౫ చే విభజించి వచ్చినభాగాది గతాంకము క్షయించునదియైన ఆయంకఫలమునుండి తీసివవలెను. వృద్ధి పదకమయిన యెడలఁ గలుపవలెను పిమ్మట ౧౦చే భాగింప భాగాది శీఘ్రఫలమువచ్చును= 8.

ఉదాహరణము = మధ్యరవి ౫ - ౨౦ - ౫౫ - ౩౦ మధ్యకుజుఁడు ౯ - ౦ - ౫౫ - ౩౫ తీసివ ౮ - ౧౯ - ౫౯ - ౫౫ కేంద్రము ఇది ౬ రాసుల కధికముగాన ౧౨ రాసులతో తీసివ - ౩ - ౧౦ - ౦ - ౫ భుజ దీనిభాగలు ౧౦౦ ÷ ౧౫=౬ గతాంకములు శేషము భాగాది ౧౦ - ౦ - ౫ దీనిని ౭ - ౬ అంకములఅంతర మగు ౪౦ చేఁ హెచ్చఁగా ౪౦౦ - ౩ - ౨౦ ÷ ౧౫ = ౨౬ - ౪౦ - ౧౩ ఇందులో ౬ అంకధనపదకం ౩౨౫ - ౦ - కలుపఁగా ౩౫౧ - ౪౦ - ౧౩ ÷౧౦= ౩౫ - ౧౦ - ౧ శీఘ్రఫలం ... ... ప్రాఙ్మధ్యమేత్యాది శ్లోకోక్తవిధినా అయం అర్ధీకృతం ౧౭ - ౩౫ - ౦ - మధ్యకుజుఁడు ౯ - ౦ - ౫౫ - ౩౫ - శీఘ్రఫలార్ధం - మధ్యగ్రహము తులాదికేంద్రము మగుటచే ఋణముచేయ ౮ - ౧౩ - ౨౦ - ౩౫ ఇది ప్రథమశీఘ్రఫలసంస్కారగ్రహము 8.

అథ మందఫలానయనమాహ.

శ్లో॥ మృదుకేంద్రభుజాంశకాదినాప్తాః ఫలమంకః ప్రగత స్తదూనితైష్యః । పరిశేషహతోదినాప్తియుక్తో దశభక్తః ఫలమంశకాదిమాందమ్॥ 9.

టీ॥ మృదుకేంద్రభుజాంశకాః । మృదుకేంద్ర = మందకేంద్రముయొక్క - భుజాంశకాః = భుజభాగలు - దినాప్తాః = ౧౫ చేత భాగింపఁబడినవై - ఫలం = విభక్తము - ప్రగతః = గతమయిన - అంకః = అంకము - స్యాత్ = అగును - తదూనితైష్యః తత్ = ఆగతాంకముచేత - ఊనిత = తీసివఁబడిన - ఏష్యః = ఏష్యాంకము- పరిశేషహతః = గతాంకములలో మిగిలిన భాగాదిచేత గుణింపఁబడినదై - దినాప్తియుక్తః = ౧౫ చే భాగింపఁగావచ్చిన విభక్తమునందు మాందాంకఫలము కలుపఁబడినదై దశభక్తః = ౧౦ చే భాగింపఁబడి - అంశకాది = మాందం = భాగాది- మందసంబంధమయిన - ఫలం = ఫలము - భవతి = అగుచున్నది॥ 9.

ఉపపత్తిః ॥ అనుపాతద్వయేన । యది పంచదశభాగై రేకో మాందాంక స్తేద్దేష్టైః మందకేంద్రాంశైః కిమితి । అతో గతాంశాదినాప్తాగతాంకః స్యాదితి శేషా

నుపాతః । యది పంచదశభాగై రేతావతీ గతైష్యాంతరతుల్యా వృద్ధి ర్లభ్యతే - తదా శేషాంశైః కిమితి - అంకాదిగుణితాః సంత్యత స్తద్దశభి ర్భాజ్యం ఫలం భవతీత్యుపపన్నం॥ 9.

తా॥ మందోచ్చలోనుండి ప్రథమశీఘ్రఫల సంస్కారగ్రహమును తీవచ మందకేంద్ర మగును - దానిని రవిచంద్రులవలెనే మందభుజచేసి ఆ భుజభాగలను ౧౫ చేత విభజింప గతాంకము వచ్చును. శేషమును గతగమ్యాంకాంతరముచేఁ బెంచి ౧౫ చేత విభజించి మందపదకమును గలిపి ౧౦ చేత భాగింప భాగాదిమందఫల మగును. 9.

ఉదాహరణము ॥ కుజునికి మందోచ్చరాశ్యాది ౪ - ౦ - ౦ - ౦ ప్రథమ శీఘ్రఫలసంస్కారకుజుఁడు ౮ - ౧౩ - ౨౦ - ౩౫ ను తీవఁగా ౭ - ౧౬ - ౩౯ - ౨౫ మందకేంద్రము. ఇది ఆఱురాసుల కధికముగా నున్నందున ౬ రాసులు తీవఁగా ౧ - ౧౬ - ౩౯ - ౨౫ మందభుజ - దీనిభాగలు ౪౬ ÷ ౧౫ = ౩ గతాంకము ౧ - ౩౯ - ౨౫ శేషము ౪ - అంకముల అంతరము ౨౪ చేత గుణింప ౩౯ - ౪౬ - ౦ ÷ ౧౫ = ౨ - ౩౯ - ౪ పదకం ౮౫ - ౦ - ౦ కలుప ౮౭ - ౩౯ - ౪ ÷ ౧౦ = ౮ - ౪౫ - ౫౪ మందఫలం - మధ్యకుజుఁడు ౯ - ౦ - ౫౫ - ౩౫ లో తులాదికేంద్రమగుటచే ఋణముచేయ ౮ - ౨౨ - ౯ - ౪౧ మందఫలసంస్కారకుజుఁడు. 9.

అథ శీఘ్ర - మంద - శీఘ్రఫలసంస్కారానయన మాహ.

శ్లో॥ ప్రాగ్వన్మధ్యమే చలఫలస్య దళం విదద్యా త్తస్మాచ్చ మాంద
మఖిలం విదధీత మధ్యే । ప్రాక్కేంద్రకేఽపిచ విలోమ
మతశ్చ శీఘ్రం సర్వంచతత్ర విదధీతభవేత్స్ఫుటోఽసౌ॥10

టీ॥ ప్రాక్=ముందు - చలఫలస్య = శీఘ్రఫలముయొక్క - దళం = సగమును మధ్యమే= మధ్యగ్రహమునందు - విదద్యాత్ = సంస్కరింపవలెను - తస్మాత్=శీఘ్ర సంస్కార గ్రహమువల్ల మాందం = వచ్చిన మందఫలము - అఖిలం = అంతయు - మధ్యే = మధ్యగ్రహమునందు - విదధీత = సంస్కరింపవలెను - అపిచ తత్ = ఆఫలమును - ప్రాక్కేంద్రకే= శీఘ్రకేంద్రమునందు - విలోమం = వ్యత్యయముగా - విదద్యాత్ = సంస్కరించవలెను - అతః = దానినుంచి - శీఘ్రం = ద్వితీయ శీఘ్రఫలము - సర్వం = అంతయు । తత్ర = మందఫలసంస్కృత గ్రహమునందు - విదధీత = సంస్కరించవలెను - అసౌ = ఈగ్రహము - స్ఫుటః = స్పష్టమైనది - భవేత్ = అగును॥ 10.

తా॥ (ప్రథమశీఘ్ర) ఫలమును అర్థించి మధ్యగ్రహమందు సంస్కరింప వలెను. ఈ సంస్కారగ్రహమువల్ల మందఫలమును సాధించి మందఫలమంతయు మధ్యగ్రహములోనే సంస్కరింపవలెను. మందఫలమంతయు శీఘ్రకేంద్రములో విలోమముగా సంస్కరింపఁగా ద్వితీయ శీఘ్రకేంద్ర మగును. ఇందువల్ల వచ్చిన శీఘ్ర ఫలమంతయు మందఫలసంస్కార గ్రహములో సంస్కరించిన స్ఫుటమగును. ఈ మూఁడుసంస్కారములను మేషతులాకేంద్రముల నెఱిఁగి ధనఋణములు చేయవలెను. 10.

ద్వితీయ శీఘ్రఫలసంస్కారోదాహరణము.

ప్రథమ శీఘ్రకేంద్రం ౮ - ౧౯ - ౫౯ - ౫౫ మందఫలంధనం - ౦ - ౮ - ౪౫ - ౫౪ గలుప ౮ - ౨౮-౪౯-౪౯ యిది ద్వితీయ శీఘ్రకేంద్రం బహ్యో. దీని భుజ రాశ్యాది 3 - ౧ - ౧౪ - ౧౧ భాగాది ౯౧ - ౧౪ - ౧౧ ÷ ౧౫= ౬ గతాంక ౧ - ౧౪ - ౧౧ శేషము. ఏష్యాంక ౩౬౫ గతాంక ౩౨౫ అంతరం ౪౦ చే గుణింపఁగా ౪౯ - ౨౭ - ౨౦ ÷ ౧౫ = 3 - ౧౭ - ౪౯ ఫలకము గలుప + ౩౨౫- ౦ - ౦ = ౩౨౮ - ౧౭ - ౪౯ ÷ ౧౦ = ౩౨ - ౪౯ - ౪౭ ద్వితీయశీఘ్రఫలం॥ మందసంస్కార కుజుఁడు ౮ - ౨౨ - ౯ - ౪౧ ద్వితీయ శీఘ్రఫలం ఋణం ౧- ౨- ౪౯ - ౪౭ తీసివేయ ౭ - ౧౯ - ౧౯ ౫౪ స్ఫుటకుజుఁడు॥

బుధస్ఫుటోదాహరణము.

(౧) బుధశీఘ్ర కేంద్రం ౭ - ౧ - ౩౮ - ౩౮ శీఘ్రభుజ ౪ - ౨౮ - ౨౧- ౨౨ భుజభాగాదులు ౧౪౮ - ౨౧ - ౨౨ ÷ ౧౫ = ౯ గతాంకము - శేషము ౧౩ - ౨౧ - ౨౨ దీనిని గతగమ్యాంతరముల అంతరమగు ౪౦ చే గుణింప ౫౩౪ - ౧౪ - ౪౦ ÷ ౧౫ = ౩౫ - ౩౬ - ౫౮ ఋణఫలకము గాన ఫలకసంఖ్యయగు ౧౯౫లో నుండి తీవఁగా ౧౫౯ - ౨౩ - ౨ ÷ ౧౦ = ౧౫ - ౫౬ - ౧౮ దీని సగము ౭ - ౫౮ - ౯ ఋణశీఘ్రఫలం (తులాదికేంద్రం) బుధునకు మధ్యగ్రహము రవిగాన రవిమధ్యగ్రహము ౫ - ౨౦ - ౫౫ - ౩౦ లో శీఘ్రఫలమును తీవఁగా ౫ - ౧౨ - ౫౭ - ౨౧ ప్రథమ శీఘ్రసంస్కారబుధుఁడు.

(౨) బుధమందోచ్చ ౭ - ౦ - ౦ - ౦ ప్రథమ శీఘ్రఫలసంస్కారబుధుఁడు ౫ - ౧౨ - ౫౭ - ౨౧ తీవఁగా ౧ - ౧౭ - ౨ - ౩౯ మందకేంద్రము 3 రాసులకు తక్కువగా నున్నందున ఇదేభుజ - దీని భాగాదులు ౪౭ - ౨ - ౩౯ ÷ ౧౫ = 3 గతాంకము - శేషము ౨ - ౨ - ౩౯ గతగమ్యాంతరమగు ౫ చే పెంచి

౧౫ చే భాగింప ౦ - ౪౦ - ౫౩ పదకము ౨౮ కలుప ౨౮ - ౪౦ - ౫౩ ÷ ౧౦ = ౨ - ౫౨ - ౫ మందఫలము బుధునికి గ్రహమగు మధ్యరవిలో మేషాది కేంద్రమగుటచేఁ కలుపఁగా రాశ్యాది ౫ - ౨౩ - ౪౭ - ౩౫ మందఫల సంస్కృత బుధుఁడయ్యెను.

(౩) ప్రథమ శీఘ్రకేంద్రము ౭ - ౧ - ౩౮ - ౩౮ లో మందఫలము ౨ - ౫౨ - ౫ ను విలోమముగా సంస్కరింప ౬ - ౨౮ - ౪౬ - ౩౨ ద్వితీయ శీఘ్రకేంద్రము - దీని భుజ ౫ - ౧ - ౧౩ - ౨౭ భాగాది ౧౫౧ - ౧౩ - ౨౭ ÷ ౧౫ = ౧౦ గతాంకము - శేషము ౧-౧౩-౨౭ దీనిని అంతరమగు ౬౬ చే హెంచి ౧౫ చే భాగింప ౫ - ౨౩ - ౧౧ పదకము ఋణమగుటచే పదక మగు ౧౫౫ లో తీవచ ౧౪౯ - ౩౬ - ౪౯ ÷ ౧౦ = ౧౪ - ౫౭ - ౪౦ శీఘ్రఫలము - మందఫల సంస్కృత బుధుఁడు ౫ - ౨౩ - ౪౭ - ౩౫ కేంద్రము తులాదియగుటచే తీవచఁగా ౫-౮-౪౯-౫౫ స్ఫుటబుధుఁడు॥

గురుస్ఫుటోదాహరణము.

(౧) శీఘ్రోచ్చ ౫ - ౨౦ - ౫౫ - ౩౦ మధ్యగురుఁడు ౧౧ - ౧ - ౪౩ - ౨౮ కేంద్రము ౬ - ౧౯ - ౧౨ - ౨ భుజ ౫ - ౧౦ - ౪౭ - ౫౮ భుజభాగాది ౧౬౦ - ౪౭ - ౫౮ ÷ ౧౫ = గతాంక ౧౦ శేషము ౧౦ - ౪౭ - ౫౮ × అంతరం ౩౦ ÷ ౧౫ = ౨౧ - ౩౫ - ౫౬ ఋణపదకమగు ౬౬ లో తీవచఁగా ౪౪ - ౨౪ - ౪ ÷ ౧౦ = ౪ - ౨౬ - ౨౪ అర్ధీకృతం ౨ - ౧౩ - ౧౨ ఋణం ౧౧ - ౧ - ౪౩ - ౨౮ లో తీవచ ౧౦ - ౨౯ - ౩౦ - ౧౬ శీఘ్రఫల సంస్కృతగురుఁడు॥

(౨) మందోచ్చ ౬ - ౦ - ౦ - ౦ శీఘ్రఫల సంస్కృత గురుఁడు ౧౦ - ౨౯ - ౩౦ - ౧౬ తీవచ ౭ - ౦ - ౨౯ - ౪౪ కేంద్రము - దీనిభుజ ౧ - ౦ - ౨౯ - ౪౪ - భుజభాగాది ౩౦ - ౨౯ - ౪౪ ÷ ౧౫ = ౨ గతాంక శేషము ౦ - ౨౯ - ౪౪ × అంతరం ౧౨ ÷ ౧౫ = ౦ - ౨౩ - ౪౭ పదకము + ౨౭ - ౦ - ౦ = ౨౭ - ౨౩ - ౪౭ ÷ ౧౦ = ౨ - ౪౪ - ౨౨ మందఫలం ఋణం - మధ్యగ్రహమగు ౧౧ - ౧ - ౪౩ - ౨౮ లో నుండి తీవచ ౧౦ - ౨౮ - ౫౯ - ౬ మందఫల సంస్కృతగురుఁడు॥

(౩) ప్రథమ శీఘ్రకేంద్రం ౬ - ౧౯ - ౧౨ - ౨ మందఫలం ౨ - ౪౪ - ౨౨ విలోమముగా సంస్కరింప ౬ - ౨౧ - ౫౬ - ౨౪ శీఘ్రకేంద్రం - దీనిభుజ ౫ - ౮ - ౩ - ౩౬ భుజభాగాది ౧౫౮ - ౩ - ౩౬ ÷ ౧౫ = ౧౦ గతాంక శేషం ౮ - ౩ - ౩౬ × అంతరం ౩౦ ÷ ౧౫ = ౧౬ - ౭ - ౧౨ పదకమగు ౬౬లో

నుండి తీవఁగా ౪౯ - ౫౨ - ౪౮ ÷ ౧౦ = ౪ - ౫౯ - ౧౬ శీఘ్రఫలం - మందఫలసంస్కృత గురుఁడు ౧౦ - ౨౮ - ౫౯ - ౬ లో తీవ ౧౦ - ౨౩ - ౫౯ - ౫౦ స్ఫుటగురుఁడు॥

శుక్రస్ఫోదాహరణము.

(౧) శీఘ్రకేంద్రము ౬ - ౧౧ - ౫౯ - ౫ భుజ ౫ - ౧౮ - ౦ - ౫౫ - భాగాది ౧౬౮ - ౦ - ౫౫ ÷ ౧౫ = ౧౧ గతాంక - శేషము ౩ - ౦ - ౫౫ × అంతరము ౩౨౬ ÷ ౧౫ = ౬౫ - ౩౧ - ౫౫ పదకము ౩౨౬ లో తీవఁగా ౨౬౦ - ౨౮ - ౫ ÷ ౧౦ = ౨౬ - ౨ - ౪౮ ÷ ౨ = ౧౩ - ౧ - ౨౪ ఋణము - ౫ - ౨౦ - ౫౫ - ౩౦ లో తీవ - ౫ - ౭ - ౫౪ - ౬ శీఘ్రఫల సంస్కృతశుక్రుఁడు

(౨) మందోచ్చ ౩ - ౦ - ౦ - ౦ మందఫలసంస్కృతశుక్రుఁడు ౫ - ౭ - ౫౪ - ౬ తీవఁగా ౯ - ౨౨ - ౫ - ౫౪ మందకేంద్రము - భుజ ౨ - ౭ - ౫౪ - ౬ భాగాది ౬౭ - ౫౪ - ౬ ÷ ౧౫ = గతాంక - ౪ - శేషము ౭ - ౫౪ - ౬ × అంతరము ౧ ÷ ౧౫ = ౦ - ౩౧ - ౩౬ పదకము ౧౪ కలుపఁగా ౧౪ - ౩౧ - ౩౬ ÷ ౧౦ = ౧ - ౨౭ - ౯ మందఫలముఋణము ౫ - ౨౦ - ౫౫ - ౩౦ లో తీవఁగా ౫ - ౧౯ - ౨౮ - ౨౧ మందఫలసంస్కృత శుక్రుఁడు

(౩) ప్రథమశీఘ్రకేంద్రము ౬ - ౧౧ - ౫౯ - ౫ మందఫలము ౧ - ౨౭ - ౯ తీవ - ౬ - ౧౩ - ౨౬ - ౧౪ ద్వితీయశీఘ్రకేంద్రము భుజ ౫ - ౧౬ - ౩౩ - ౪౬ భాగాది ౧౬౬ × ౩౩-౪౬ ÷ ౧౫ = గతాంక ౧౧ శేషము ౧-౩౩-౪౬ × అంతరము ౩౨౬ ÷ ౧౫ = ౩౩-౫౭-౫౨ ఋణపదకమగు ౩౨౬ లో తీవఁగా ౨౯౨-౨-౮ ÷ ౧౦ = ౨౯ - ౧౨ - ౧౨ శీఘ్రఫలముతీవఁగా ౪ - ౨౦ - ౧౬ - ౯ ద్వితీయ శీఘ్రఫల సంస్కృతశుక్రుఁడు ఈగ్రహమునకు అంతిమాంకమగు ౧౧వ యంకము వచ్చినందున ముందుఁ జెప్పఁబోవు శుక్రాకారయోశ్చలభవాంత్యేతి శ్లో కరీతిని నాల్గవసంస్కారము చేయఁగా శుక్రుఁడు స్ఫుట మగును. ఆశ్లోకము వద్దనే దానిగణితము వ్రాయఁబడెను.

శనిస్ఫుట స్ఫోదాహరణము.

(౧) శీఘ్రోచ్చ ౫ - ౨౦ - ౫౫ - ౩౦ మధ్యశని ౯ - ౧౯ - ౪౩ - ౩౮ కేంద్రము ౮ - ౧ - ౧౧ - ౫౨ - భుజ ౩ - ౨౮ - ౪౮ - ౮ భుజభాగాది ౧౧౮ ౪౮ - ౮ ÷ ౧౫ = గతాంక ౭ శేషం ౧౩ - ౪౮ - ౮ × అంతరం ౪ ÷

౧౫ = ౩ - ౪౦ - ౫౦ ఋణపదక మగు ౫౭లో తీసివేయగా ౫౩ - ౧౯ - ౧౦ ÷ ౧౦ = ౫ - ౧౯ - ౫౫ ÷ ౨ = ౨ - ౩౯ - ౫౭ ఋణం మధ్య శనిలో తీసివేయ ౯ - ౧౭ - ౩ - ౪౧ ప్రథమశీఘ్రఫలసంస్కృతశని

(౨) మందోచ్చ ౮ - ౦ - ౦ - ౦ ప్రథమశీఘ్రఫల సంస్కృతశని ౯ -౧౭ - ౩ -౪౧ తీసివేయగా ౧౦ - ౧౨ - ౫౬ - ౧౯ కేంద్రము - మందభుజ ౧ - ౧౭- ౩ - ౪౧ భాగాది ౪౭ - ౩ - ౪౧ ÷ ౧౫ గతాంక - ౩ - శేషము ౨ - ౩ - ౪౧ × అంతరం ౧౭ ÷ ౧౫ = ౨ - ౨౦ - ౧౦ - పదకమగు ౬౦గలుప ౬౨ - ౨౦ - ౧౦ ÷ ౧౦ = ౬ - ౧౪ - ౧ మందఫలము ఋణము - ౯ - ౧౯ - ౪౩ - ౩౮ లో తీసివేయగా ౯ -౧౩ - ౨౯ - ౩౭ మందఫలసంస్కృతశని

(౩) ప్రథమశీఘ్రకేంద్రము ౮ - ౧-౧౧ - ౫౨ మందఫలము విలోమముగా సంస్కరింప ౮ - ౭ - ౨౫ - ౫౩ ద్వితీయశీఘ్రకేంద్రము ౩ - ౨౨ - ౩౪ - ౭ ఇది భుజ దీనిభాగాది ౧౧౨ - ౩౪ - ౭ ÷ ౧౫ = గతాంక ౭ శేషము ౭ - ౩౪ - ౭ × అంతరము ౪ ÷ ౧౫ = ౨ - ౧ - ౬ పదకమగు ౫౭ లోనుండి తీసివేయగా ౫౪ - ౫౮ - ౫౪ ÷ ౧౦ = ౫ - ౨౯ - ౫౩ ఋణము - ౯ - ౧౩ - ౨౯ - ౩౭లో తీసివేయ ౯ - ౭ - ౫౯ - ౪౪ స్ఫుటశని.

రాహుకేతువులకు స్ఫుటము లేనందున మధ్యగ్రహములే స్ఫుటగ్రహము లగును 10

అథ కుజశుక్రయోః పునః స్పష్టీకరణ మాహ.

శ్లో॥ శుక్రారయో శ్చలభవోంత్యగతో యదాంకః శేషాంశకా
శ్చ పతితాః పృథగక్షుభూభ్యః । యేఽల్పా భృగో స్త్రివి
హృతా అసృజోఽక్షభక్తా దేయాస్స్వశీఘ్రఫలవ త్స్ఫుట
యో స్స్ఫుటౌ తౌ॥ 11.

టీ॥ యదా=ఎప్పుడు-శుక్రారయోః = శుక్రకుజులకు- చలభవః=ద్వితీయ శీఘ్ర కేంద్రమువల్లఁబుట్టిన - అంకః = అంకము - అంత్యగతః స్యాత్ = ౧౧ వదియగు చివరయంక మగునో (తదా=అప్పుడు) శేషాంశకాః = మిగిలిన భాగలు - పృథక్ = ప్రతిగా (స్థాప్యాః=ఉంచఁబడవలెను) ఏకత్ర=ఒకప్రతి - అక్షుభూభ్యః= ౧౫ లోనుంచి పతితాః= తీసివేయఁబడవలెను (తయోః= మొదటిప్రతి తీసివేయఁగావచ్చినశేషము ఈరెండిటిలోను) యే=ప్రతి - అల్పాః = తక్కువగా నుండునో (తే=అవి) భృగోః= శుక్రుని

కు - త్రివిహృతాః = 3 చేత భాగింపఁబడవలెను - అసృజః = అంగారకునకు - అక్ష భక్తాః = ౫ చే భాగింపఁబడవలెను (తే=అవి) స్వశీఘ్రఫలవత్ = శేషయొక్క శీఘ్ర ఫలమును ధనఋణములు చేసినట్టుగానే స్ఫుటయోః=స్ఫుటములయందు - దేయాః = సంస్కరింపవలెను (తదా=అప్పుడు) తౌ=ఆ శుక్రకుజులు, స్ఫుటౌ= స్ఫుటగ్రహములు భవతః = అగుదురు = 11

ఉపపత్తిః॥ ఏవం శీఘ్రఫలాంత్యాంకాగమే అంత్యాంకతుల్యహ్రాసాను పాతాత్ అంతరం జాతం - తద్భౌమశుక్రయో శేషాంకబహుత్వా దుక్తం - అన్యేషా మప్యంతరమ స్తి- తత్స్వల్పత్వా న్నోక్తం అంత్యాంకాః పంచషష్ట్యధికశత (౧౬౫)(మిత శీఘ్రకేంద్ర భాగాంతే అశీత్యధికశత (౧౮౦) భాగాంతేషాన్యం-౦-తుల్యాః పంచదశ భాగానాం మధ్యాః సార్ధాః సప్త 2-30 తేష్వంతరం భౌమస్య ౧ - 30 శుక్రస్య ౨ - 30 అతోనుపాతాగ్రం సార్ధ సప్తభాగాల్ప ప్రయోజనాత్ । పంచదశశుద్ధా భాగా స్తయో రల్పాః గృహీతాః । యది సార్ధసప్తభాగై రంతరే భౌమశుక్రయో రేతే లభ్యేతే - తదేభి ర్భాగైః కిం - ఉభయత్రాపి సార్ధసప్తహారః - స్వల్పాంతరే గుణౌ గుణహారా గుణాభ్యా మపవర్త్యజాతౌ హారౌ మంగళ ౫ శుక్ర 3 అభ్యాంతే లబ్ధభాగాః భాజ్యాః - ఫలం శీఘ్రఫలసంబంధిత్వాత్ స్పష్టయోః శీఘ్రఫల వద్ధనర్ణం కార్య మిత్యుపపన్నం - పరంతు అనేనాపి విశేషఫలేన సంస్కృతౌ భౌమశుక్రా మహాంతరితౌ దృశ్యేతే - అంత్యాంకబాహుళ్యాత్ । - అత్రసుధీభిః ఏకాంత్యాం కమధ్యే త్రీం శ్చతురో వా అంకాన్ కృత్వా - శీఘ్రఫలసిద్ధిః కర్తవ్యా - ఫల సాధనార్థం సూత్రం మయోక్తం ॥ శ్లో ॥ కుజసితచపలాంకో౽ంత్య స్తదా శేషభాగత్రిల వమితగతాంక స్తత్పరాంకాంతరేణ - వినిహతనిజశేషా దగ్ని 3 భాగేన హీనః స చ దశవిహృతః స్యా దంశపూర్వం ఫలం హి॥ శ్లో ॥ శీఘ్రాంకాః కుసుతస్య గో జనమితా ద్వ్యంకేంద వోగేంద్రకాః - శూన్యాశాద్విశరాశ్చఖం త్వధభృగో స్తర్కాశ్విరామా స్తథా - శూన్యాంగాశ్విమితా గజాంబరదృశో౽బ్ధీంద్రా నవాశ్వా శ్చ ఖం దేయం తచ్చఫలం ఫలం హీసకలం మందస్ఫుటే స్యాత్స్ఫుటః. 11.

తా॥ శుక్రాంగారకులకు ద్వితీయ శీఘ్రఫలాంకము ౧౧ వది వచ్చినప్పుడ అంక శేషభాగలను ప్రతిగానుంచి ౧౫ భాగలలో తివిచి యీరెండిటిలో నేది అ ల్పముగా నుండునో దానిని శుక్రునకు 3 చేతను, కుజునకు ౫ చేతను పాలు గొనగా వచ్చిన భాగాదిని ద్వితీయ శీఘ్రఫల సంస్కారములో వలెనే ధనఋణముల సేటి సంస్కరింప స్ఫుట మగును. 11.

ఉదాహరణము ॥ శుక్రునకు శేషాంశలు ౧ - ౩౩ - ౪౬ వీనిని ౧౫ భాగల లో తీసివేయగా ౧౩ - ౨౬ - ౧౪ యీ రెండింటిలో ౧ - ౩౩ - ౪౬ అల్పముగాన ౧ - ౩౩ - ౪౬ ను ౩ చే భాగింప ౦ - ౩౧ - ౧౫ ఫలం - శీఘ్రఫలం ఋణము గాన ద్వితీయ శీఘ్రఫల సంస్కారశుక్రుఁడు ౪ - ౨౦ - ౧౬ - ౯ లో ఋణము చేయ ౪ - ౧౯ - ౪౪ - ౫౪ స్ఫుటశుక్రుడు, కుజునకు అంతిమాంక మిప్పుడూ రానందున కుజునకు యీనాల్గవ సంస్కార మిప్పుడక్కరలేదు॥ 11.

అథ గ్రహాణాం మందగతి స్ఫుటానయనమాహ.

శ్లో॥ మాందాంకాంతరమార్క్యసృగ్గురూణాంభక్తంబాణనగై
శ్శరైః ఖరామైః । విడ్భృగ్వోర్ద్విహతేషు భాజితం తద్దద్యా
త్ప్రాగ్వదితౌ మృదుస్ఫుటా సా॥ 12.

టీ॥ ఆర్క్యసృగ్గురూణాం = శనికుజగురువులయొక్క - మాందాంకాంతరం= మందాంకములయొక్క అంతరమును (క్రమేణ = వరుసగా) బాణనగైః = శనికి ౭౫ చేతను - శరైః = కుజునికి ౫ చేతను - ఖరామైః = గురునికి ౩౦ చేతను - భక్తం= భాగింపవలెను. విడ్భృగ్వోః = బుధశుక్రులకు - ద్విహతేషు భాజితం ౨ చే గుణించి ౫ చే భాగింపవలెను. తత్ = ఆవిభక్తమగు కలాదిని - ప్రాగ్వత్ = రవిచంద్ర స్ఫుటాధ్యాయమందు జెప్పినరీతి కర్కిమృగకేంద్రముల నెఱిఁగి - ఇతౌ = మధ్యగతి యందు - దద్యాత్ = సంస్కరించవలెను. సా = అది - మృదుస్ఫుటా = మందస్ఫుటగతి (భవేత్ = అగును) 12.

ఉపపత్తిః॥ ప్రతిపాదిత ప్రమేయా - తథాపి కించిదుచ్యతే - అత్ర గ్రహాఫలాభావే గతిఫలం పరమం - గ్రహాఫల పరమత్వే - గతిఫలాభావః - గ్రహాఫలాభావ స్తు భుజాదౌ - తత్ర మాందాంకాంతరమపి పరమం - తత్రగతిఫలాని మాందాని పరమాణి కలాదీని లక్షితాని - భౌమ ౫ - ౪౮ బుధ ౪ - ౪౮ గురు ౨౮ శుక్ర ౨ - ౨౪- శని ౧౫ ఏభ్యోఽనుపాతః - యది మాందాంకాంతరేణ ప్రథమాంకతుల్యేన ఏతాని త దేష్టేన కానీతి - ఏవ మిష్టమాందాంకాంతరం ఏభిః పరమఫలైర్గుణ్యం - పరమ మాందాంకాంతరై రాధ్యాంకతుల్యై ర్భాజ్యం - ఏవం సర్వత్ర గుణహారౌ గుణే నాపవర్తితౌ జాతౌ భౌమాదీనాం హారః - భౌమస్య ౫ బుధస్య ౨ - ౩౦ గురోః ౩౦ శుక్రస్య ౨ - ౩౦ శనేః ౭౫ ఏవం భౌమగురు. శనీనాం హారాః నిరవయవాః-

అహే మాందాంశాంతర మేభి ర్భాజ్య మితి - బుధశుక్రయోః హరౌ సావయవావత స్తౌ ద్వి ౨ సవర్ణితౌ జాతౌ సమా వేవ ౫ అత స్త యో ర్ద్విహతాంశుగో ధృతమితి ఏవ మేతత్ మందఫలం మధ్యగతౌ దేయం - సా మందస్పష్టా గతి ర్భవ తీత్యుపప న్నం - అత్రగతిఫలధనణత్వవాసనా పూర్వోక్తైవ జ్ఞాతవ్యా॥ 12.

తా॥ శనికుజగురులయొక్క మందసంస్థా రాంతరమును వరుసగా ౭౫ - ౫ - 30 చేత భాగింప లిప్తాది ఫలమగును. ఆయా గ్రహమధ్యగతిలో కర్క్యాదిమకరాది కేంద్రముల నెఱింగి ధనరుణములు చేయవలెను. బుధశుక్రులకు మాందాంశాంతరమును ౨ చేం జెంచి ౫ చే విభజింప వచ్చిన లిప్తాదిని, బుధశుక్రులకు గ్రహమగు రవి మధ్య గతిలో సంస్కరింప మందస్ఫుటగతి యగును॥ 12.

ఉదాహరణము = కుజుండు = మాందాంశాంతరము ౨౪ ÷ ౫ = ౪ - ౪౮ ఫలము కర్క్యాది కేంద్రము గాన మందగతి 3౧-౨౬ లోగలుప = 3౬ - ౧౪ కుజ మందస్ఫుటగతి ... ... బుధుడు - మాందాంశాంతరము ౫ × ౨ ÷ ౫=౨ ౦ - మకరాదికేంద్రము ఋణము మధ్యగతి ౫౯ - ౮ — ౨ - ౦ = ౫౭ - ౮ బుధ మందస్ఫుటగతి = గురుడు - మాందాంశాంతరము ౧౨ ÷ 3౦ = ౦ - ౨౪ ధనం= మ. ధ్యగతి - ౫ - ౦ + ౦ - ౨౪ = ౫ - ౨౪ గురుమందస్ఫుటగతి ... శుక్రుడు- మాందాంశాంతరము ౧ × ౨ ÷ ౫ = ౦ - ౨౪ ఋణము ౫౯ - ౮ - ౦ - ౨౪ = ౫౮ - ౪౪ శుక్రమందస్ఫుటగతి - శని మాందాంశాంతరము - ౧౭ ÷ ౭౫ = ౦ - ౧3 - మధ్యగతి ౨ - ౦ ఋణం - ౦ - ౧3 = ౧ - ౪౭ శనిమందస్ఫుటగతి 12.

అథ శీఘ్రస్ఫుటగత్యానయనమాహ.

శ్లో॥ భౌమాచ్చ లాంకవివరం శరహృ త్స్వబాణాం
శాక్యం త్రిహృత్ కృతహృతం ద్విగుణాశుభ క్తం।
త ద్ధీనయుక్ కుయచయే తు మృదుస్ఫుటా స్యా
త్స్పష్టాఖ్ చే ద్బహుఋణా త్పతితౌ తు వక్రా॥ 13.

టీ॥ భౌమాత్ = అంగారకుడు మొదలుకొని - చలాంకవివరం = ద్వితీయ శీ ఘ్రాంశాంతరమును, క్రమేణ = వరుసగా (కుజ, బుధ, గురు, శుక్ర, శనులకు). శర

హ్రాత్=కుజునకు ౫ చేత భాగింపవలెను. స్వబాణాంశాఢ్యం=బుధునకు దాన అంతరముయొక్క ౫ వ వంతు గలుపవలెను. త్రిహ్రాత్ = గురునకు 3 చేత భాగింపవలెను. కృతహ్రుతం=శుక్రునకు ౪ చేత భాగింపవలెను. ద్విఘ్నాత్తషభక్తం = శనికి ౨ చే గుణించి ౫ చే భాగింపవలెను. (లబ్ధము) (గతియొక్క శీఘ్రఫల మగును) క్షయచయే=క్షయవృద్ధులయందు - తత్=ఆ శీఘ్రఫలమును - హీనయుక్=క్షయమందు ఋణమును, వృద్ధియందు ధనమును జేయవలయును. మృదుస్ఫుటాః=మందస్ఫుటగతులు - స్పష్టాః=స్పష్టమైనవి - స్యాః=అగును - అధ= పిమ్మట (యదా=యెప్పుడు - ఋణఫలం=ఋణఫలము) బహుచేత్=అధికమగునో (తదా=అప్పుడు) ఋణాత్=ఋణములోనుంచి - పతితా=మందస్ఫుటగతి తివచబడినదై (శేషము=మిగిలినది) వక్రా = వక్రగతి - స్యాత్ = అగును. 13.

ఉపపత్తిః॥ అత్రోపపత్తి ర్గతి ర్మందఫలవత్ - అత్ర శీఘ్రఫలానంతరం గతేః శీఘ్రఫలం - తత్రానుపాతః - యది పంచదశభాగ కలాప్రమాణేన ౯౦౦ ఇదం శీఘ్రాంకాంతరం - తదా శీఘ్రకేంద్రగతికలాప్రమాణేన కి మితి - తతః శీఘ్రాంకానాం దశ ౧౦ గుణితత్వాత్ - తద్దశభి ర్భాజ్యం కలార్థం చ షష్ట్యా గుణ్యః - ఏవం శీఘ్రాంకాంతరస్య హారఘాతో హారః ౯౦౦౦ షష్టి ర్గుణః గుణహారౌ గుణే నాపవర్త్య జాతో హారః ౧౫౦ కేంద్రగతి ర్గుణోఽస్తి - అత్ర భౌమగురుశుక్రాణాం కేంద్రగతిభి రేభిః ౨౮ - ౫౪ - 32 సార్ధశతే ౧౫౦ హారే భక్తే జాతా హారాః ౫-3 - ౪ బుధకేంద్రగతి ర్గుణాః ౧౮౬ అత్ర గుణహారౌ త్రింశతాపవర్తితౌ - జాతో గుణః ౬ హారః ౫ యో రాశిః షడ్భి ౬ ర్గుణ్యతే - పంచ ౫ భి ర్భాజ్యతే స స్వబాణాంశాఢ్య ఏవభవతి - తదా శనేః కేంద్రగతిః ౫౭ అత్ర గుణహారౌ గుణార్ధేనాపవర్త్య - జాతో గుణః ౨ హారః ౫ అతో ద్విహతాత్తషభక్తం శీఘ్రాంకాంతరం శనే ర్గతిఫలం స్యా దిత్యుపపన్నం - ఏవ మేతత్ మందఫలం మందస్పష్టగతౌ దేయం - స్పష్టాస్యాదేవ - తత్ర ధనర్ణోపపత్తిః - అంకాంతరే అగ్రే చేత్ క్షయః - తదా గ్రహే స్వల్పఫలత్వాత్ గతిరపి న్యూనా - అగ్రే చే ద్వృద్ధి స్తదా గ్రహే ఫలాధికత్వాత్ స్పష్టగతి రధికా - అతః క్షయద్వౌ ఋణధనసంయుక్తౌ చేత్ ఫలం మందస్పష్టగతే ర్న శుధ్యతి - తదా విపరీతశోధనేన విపరీతగతి ర్వక్రాగతి ర్భవతీత్యుపపన్నం - వక్రత్వవాసనా మగ్రే [illegible] వక్ష్యామః॥ 13.

తా॥ శీఘ్రగతి స్ఫుటముచేయుటకు ద్వితీయ శీఘ్రాంకాంతరమును కుజునకు ౧౫ చేత భాగింపవలెను, బుధునకు ౧౫వ వంతు కలుపవలెను, గురునకు 3 చేతను, శుక్రునకు ౪ చేతను భాగింపవలెను. శనికి ౨ చే హెంచి ౧౫ చేత భాగింపవలెను. లి ప్తాదిఫలము వచ్చును. ఆ ఫలము ధనఋణముల పదకముల నెఱిఁగి మందస్ఫుటగతిలో సంస్కరింపవలెను, స్ఫుటగతి యగును. మందస్ఫుటగతికంటె ఈ ఫలము అధికమ యిఋణము చేయవలసియున్నప్పుడీఫలములో మందస్ఫుటగతిని తివచఁగా వక్రగతి యగును॥ 13.

ఉదాహరణము ॥ కుజశీఘ్రాంతరము ౪౦ ÷ ౧౫ = ౮ ధనము. మందస్ఫుటగతి 3౬ - ౧౪ లో గలుప ౪౪ - ౧౪ స్ఫుటగతి ॥ బుధశీఘ్రాంతరం ౬౬ ÷ ౧౫ = ౧3- ౧౨ గలుప ౭౯ - ౧౨ మందస్ఫుటగతికంటె నధికమై ఋణమగుఁగాన ౭౯-౧౨- ౧౫౭ - ౮ = ౨౨ - ౪ వక్రగతి ... ... గురుశీఘ్రాంకాంతరం 3౦ ÷ 3 = ౧౦ - ౦ మందస్ఫుటగతికంటె నధికమై ఋణముగాన ౧౦ - ౦—౧౫ - ౨౪= ౪ - 3౬ వక్రగతి ॥ శుక్రునకు అంతిమాంకమగుటచేత ముందుచెప్పఁబోవు శ్లోకము నందు వ్రాయఁబడును. శని శీఘ్రాంకాంతరము ౪ × ౨ ÷ ౧౫ = ౧ - 3౬ ఋణము ౧ - ౪౭ మందస్ఫుటగతి యిందులో తివప ౦ - ౧౧ ఋజుగతి వక్రము వదలి ఋ జుగతికి వచ్చినది॥ 13.

కుజ బుధ శుక్రాణాం గతివిశేష మాహ.

శ్లో॥ కుజబుధ భృగుజానాం చేచ్చలాంకోఽంతిమస్స్యా ద్దశహత
పరిశేషాంశా నగాద్ర్యగ్నిభక్తాః । ఫల మిషుదహనైర్వ్యస్త
స్తగోభి స్త్రిబాణై ర్భవతి గతిఫలం తత్ స్యాత్తదా నైవ
పూర్వమ్॥ 14.

టీ॥ కుజబుధ భృగుజానాంచేత్ =కుజ బుధ శుక్రులకన్నచో - చలాంకః = ద్వితీయ శీఘ్రాంకము (యదా=ఎప్పుడు) అంతిమస్స్యాత్ = కడపటిదయిన ౧౧వ దియగునో - తదా = అప్పుడు - దశహత పరిశేషాంశ - దశహత = ౧౦ చే గుణిం

పఁబడిన - పరిశేషాంశాః = అంకశేషభాగలు (క్రమేణ = వరుసగా) నగాద్ర్యగ్ని భక్తాః - నగ=కుజునకు ౭ చేతను - అద్రి = బుధునకు ౭ చేతను- అగ్ని = శుక్రునకు 3 చేతను - భక్తాః = భాగింపఁబడినవై - ఫలం = విభక్తము (వరుసగా) ఇషుదహనైః=కుజునకు 3౫ చేతను - సప్తగోభిః = బుధునకు ౯౭ చేతను - త్రిబాణైః= శుక్రునకు ౫3 చేతను - యుక్ = కలుపఁబడవలెను. తత్ = ఆమొత్తము - గతిఫలం=గ్రహముయొక్క శీఘ్రస్ఫుటగతిఫలము - స్యాత్ = అగును - పూర్వంఏవ= ముందురీతివలెనే - న = కాదు. 14.

తా॥ కుజబుధశుక్రులకు అంతిమాంకము వచ్చినప్పుడు అంకశేష భాగలను ౧౦ చే హెంచి కుజునకు ౭ చేతను, బుధునకు ౭ చేతను, శుక్రునకు 3 చేతను విభజింప విభక్తమగు లిప్తాదిలో కుజబుధశుక్రులకు వరుసగా 3౫ - ౯౭ - ౫3 గలుప శీఘ్రగతి ఫలమగును. దీనిని మందస్ఫుటగతిలో ఋణధనముల నెఱిఁగి సంస్కరింప స్ఫుటగతియగును గాని మొదటఁజెప్పిన రీతి కాదు. 14.

ఉదాహరణము॥ శుక్రునకు అంతిమాంకమువచ్చినందున శుక్రగతిచేయువిధము గతాంకశేషభాగలు ౧ - 33 - ౪౬ X ౧౦ ÷ 3 = ౫ - ౧౨ + ౫3 - ౦ = ౫౮ - ౧౨ ఋణముగాన మందస్ఫుటగతి ౫౮ - ౪౪ - లో తివచఁగా ౦ - 3౨ ఋజుగతి॥ 14.

అత్ర గణితోదాహరణమ్.

గ్రహముల పేర్లు.	మధ్యగ్రహములు.	స్ఫుటగ్రహములు.	కేంద్రములు.	స్ఫుటగతి.	
రవి.	౫-౨౦-౫౫-౩౦	౫-౧౮-౪౫-౧౦	౮-౨౭-౪-౩౦	౫౯-౧౪	శోభకృతు సం॥ ర ఆశ్వయుజ శు ౧౫ మంగళవారం గ్రహము.
చం	౧౧-౧౬-౧-౨	౧౧-౧౧-౪౨-౫౪	౧౦-౧-౩౪-౭	౭౫౬-౧౦	
రా	౫-౧౩-౫౯-౨౬	౫-౧౩-౫౯-౨౬	... ...	౩-౧౧	
కే	౧౧-౧౩-౫౯-౨౬	౧౧-౧౩-౫౯-౨౬	... ...	౩-౧౧	
కు	౯-౦-౫౫-౩౫	౭-౧౯-౧౯-౫౪	౮-౨౮-౪౫-౪౯	౪౪-౧౪	ప్రతి పర్వమునకు గ్రహముల నీరీతి వ్రాసికొనిన,ప్రవేశ, వక్రములు మొదలయినవి సులభముగాఁ దెలియును.
బు	౭-౧-౩౮-౩౮	౫-౮-౪౯-౪౫	౬-౨౮-౪౬-౩౨	౨౨-౪ (వ)	
గు	౧౧-౧-౪౩-౨౮	౧౦-౨౩-౫౯-౫౦	౬-౨౧-౫౬-౨౪	౪-౩౬ (వ)	
శు	౬-౧౧-౫౯-౫	౪-౧౯-౪౪-౫౪	౬-౧౩-౨౬-౧౪	౦-౩౨ (ఋ)	
శ	౯-౧౯-౪౩-౩౮	౯-౭-౫౯-౪౪	౮-౭-౨౫-౫౩	౦-౧౧ (ఋ)	

ఆ: సిద్ధాంత గ్రహలాఘవము:

అథ నక్షత్రపాద ధ్రువకానాహ.

శ్లో॥ రామాఃఖమశ్వి రసశూన్య యుగాభ్రిచంద్రో
విశ్వాఃఖపక్ష నృపశూన్య కృతాభ్రి నేత్రే।
రామాశ్విఖాక్షి రసనేత్ర ఖవార్ద్రిత్రింశ
న్నక్షత్రపాద గ్రహచార ధ్రువాంశ్చ విన్ద్యాః॥

టీ॥ రామాః ఖమశ్విరసశూన్య యుగాభ్ర చంద్రః । రామాః = 3 ఖమశ్వి = ౨౦ (3 - ౨౦) రస = ౬ శూన్యయుగ= ౪౦ (౬ - ౪౦) అభ్రచంద్రః =౧౦-౦ విశ్వాః ఖ పక్షనృపశూన్యకృతాభ్ర నేత్రే విశ్వాః = ౧3 ఖపక్ష = ౨౦ (౧3 - ౨౦) నృప = ౧౬ శూన్యకృత = ౪౦ (౧౬ - ౪౦) అభ్ర నేత్రే = ౨౦ - ౦ రామాశ్విఖాక్షిరసనేత్ర ఖవార్ద్రిత్రింశత్ । రామాశ్వి = ౨3 ఖాక్షి = ౨౦(౨3 - ౨౦) రసనేత్ర = ౨౬ ఖవారి = ౪౦ (౨౬-౪౦) త్రింశత్ = 3౦-౦ (ఏతే = ఇవి) నక్షత్ర పాదగ్రహచారధ్రువాః । నక్షత్రముయొక్క - పాద= పాదములయందు - గ్రహసంచార= గ్రహసంచారములుగల- ధ్రువాః=ధ్రువములు (అని)విన్ద్యాః = తెలియవలెను.

తా॥ రాశి ౧కి ౯ పాదములు గనుక అశ్వని ౪ భరణి ౪ కృత్తిక ౧ కలిపి ౯ పాదము లయ్యెను. పాదప్రవేశములకు ౯ పాదములకు వరుసగా ధ్రువకము లేర్పడెను. అవియెట్లనగా ౧ పాదమునకు భాగాది 3 - ౨౦ రెండవ పాదమునకు ౬-౪౦ మూడవ పాదమునకు ౧౦ - ౦ నాల్గవ పాదమునకు ౧3 - ౨౦ అయిదవ పాదమునకు ౧౬ - ౪౦ ఆఱవ పాదమునకు ౨౦ - ౦ ఏడవ పాదమునకు ౨3-౨౦ ఎనిమిదవ పాదమునకు ౨౬ - ౪౦ తొమ్మిదవ పాదమునకు 3౦ - ౦

నక్షత్రరాశ్యాది ధ్రువాః.

నక్షత్రములు.	పాదములు.	రాసులు.	భాగలు	లిప్తలు.	న.	పా.	రా.	భా.	లి.
అశ్వి	౧	–	౩	౨౦	పున	౪	౩	౩	౨౦
	౨	–	౬	౪౦	పుష్య	౧	౩	౬	౪౦
	౩	–	౧౦	...		౨	౩	౧౦	...
	౪	–	౧౩	౨౦		౩	౩	౧౩	౨౦
భ	౧	–	౧౬	౪౦		౪	౩	౧౬	౪౦
	౨	–	౨౦	...	ఆశ్లే	౧	౩	౨౦	...
	౩	–	౨౩	౨౦		౨	౩	౨౩	౨౦
	౪	–	౨౬	౪౦		౩	౩	౨౬	౪౦
కృ	౧	౧	...	...		౪	౪	...	...
	౨	౧	౩	౨౦	మఖ	౧	౪	౩	౨౦
	౩	౧	౬	౪౦		౨	౪	౬	౪౦
	౪	౧	౧౦	...		౩	౪	౧౦	...
రో	౧	౧	౧౩	౨౦		౪	౪	౧౩	౨౦
	౨	౧	౧౬	౪౦	పుబ్బ	౧	౪	౧౬	౪౦
	౩	౧	౨౦	...		౨	౪	౨౦	...
	౪	౧	౨౩	౨౦		౩	౪	౨౩	౨౦
మృ	౧	౧	౨౬	౪౦		౪	౪	౨౬	౪౦
	౨	౨	...	...	ఉత్త	౧	౫	...	...
	౩	౨	౩	౨౦		౨	౫	౩	౨౦
	౪	౨	౬	౪౦		౩	౫	౬	౪౦
ఆర్ద్ర	౧	౨	౧౦	...		౪	౫	౧౦	...
	౨	౨	౧౩	౨౦	హస్త	౧	౫	౧౩	౨౦
	౩	౨	౧౬	౪౦		౨	౫	౧౬	౪౦
	౪	౨	౨౦	...		౩	౫	౨౦	...
పున	౧	౨	౨౩	౨౦		౪	౫	౨౩	౨౦
	౨	౨	౨౬	౪౦	చిత్త	౧	౫	౨౬	౪౦
	౩	౩	–	...		౨	౬	...	...

ఈ ధ్రువములవలన స్ఫుటగ్రహమును జూచియేరాశిలో యేనక్షత్రములో యేపాదములోనున్నదిసులభముగాఁ దెలిసికొనఁదగును.

నక్షత్రరాశ్యాదిధ్రువాః.

న	పా	రా	భా	లి	న	పా	రా	భా	లి
చి	౩	౬	౩	౨౦	ఉ-షా	౨	౯	౩	౨౦
	౪	౬	౬	౪౦		౩	౯	౬	౪౦
స్వాతి	౧	౬	౧౦	...		౪	౯	౧౦	...
	౨	౬	౧౩	౨౦	శ్ర	౧	౯	౧౩	౨౦
	౩	౬	౧౬	౪౦		౨	౯	౧౬	౪౦
	౪	౬	౨౦	...		౩	౯	౨౦	...
విశా	౧	౬	౨౩	౨౦		౪	౯	౨౩	౨౦
	౨	౬	౨౬	౪౦	ధని	౧	౯	౨౬	౪౦
	౩	౭	...	...		౨	౧౦	...	...
	౪	౭	౩	౨౦		౩	౧౦	౩	౨౦
అనూ	౧	౭	౬	౪౦		౪	౧౦	౬	౪౦
	౨	౭	౧౦	...	శత	౧	౧౦	౧౦	...
	౩	౭	౧౩	౨౦		౨	౧౦	౧౩	౨౦
	౪	౭	౧౬	౪౦		౩	౧౦	౧౬	౪౦
జ్యేష్ఠ	౧	౭	౨౦	...		౪.	౧౦	౨౦	...
	౨	౭	౨౩	౨౦	పూ భా	౧	౧౦	౨౩	౨౦
	౩	౭	౨౬	౪౦		౨	౧౦	౨౬	౪౦
	౪	౮	...	...		౩	౧౧	...	...
మూల	౧	౮	౩	౨౦		౪	౧౧	౩	౨౦
	౨	౮	౬	౪౦	ఉభా	౧	౧౧	౬	౪౦
	౩	౮	౧౦	...		౨	౧౧	౧౦	...
	౪	౮	౧౩	౨౦		౩	౧౧	౧౩	౨౦
పూ-షా	౧	౮	౧౬	౪౦		౪	౧౧	౧౬	౪౦
	౨	౮	౨౦	...	రేవతి.	౧	౧౧	౨౦	...
	౩	౮	౨౩	౨౦		౨	౧౧	౨౩	౨౦
	౪	౮	౨౬	౪౦		౩	౧౧	౨౬	౪౦
ఉ-షా	౧	౯	...	...		౪	౧౨	...	...

ఈ ధ్రువములవలన స్ఫుటగ్రహమును జూచి యే రాశిలో యేనక్షత్రములో యేపాదములోనున్నది సులభముగాఁ దెలిసికొనఁదగును.

అథ పాదప్రవేశానయన మాహ.

శ్లో॥ గ్రహభాగాదికం హీనం నక్షత్రధ్రువకే తతః ।
గత్యాప్తా చ ఫలం యుక్తం దినాదీక్ స్ఫుటవాసరే॥

టీ॥ నక్షత్రధ్రువకే = నక్షత్రపాదధ్రువకములోనుంచి - గ్రహభాగాదికం = గ్రహముయొక్క భాగాదిని = హీనం = తివచవలెను - తతః = పిమ్మట - గత్యాప్తా = గతిచేత భాగింపఁగా వచ్చిన - ఫలం = దినాదిఫలమును - స్ఫుటవాసరే = స్ఫుటపర్వదినముతో - దినాదీక్ = దిన, గడియ, విగడియలను = యుక్తం = కలుపవలెను.

తా॥ నక్షత్ర ధ్రువకములోనుండి గ్రహభాగాదులను తివచి ఆ గ్రహస్ఫుటగతిచేత భాగింపగా వచ్చిన దిన, గడియ, విగడియలను స్ఫుటదినమందలి వారముతోఁగలుప ప్రవేశవారగడియాదులు వచ్చును.

ఉదాహరణము॥ స్ఫుటకుజుఁడు ౭ - ౧౯ - ౧౯ - ౫౪ స్ఫుటగతి ౪౪ - ౧౪ చక్రరీత్యా జ్యేష్ఠాప్రథమపాదములో నుండెను. ధ్రువకం ౨౦ - ౦ - ౦ గ్రహభాగాది ౧౯ - ౧౯ - ౫౪ తివచఁగా ౦ - ౪౦ - ౬ విలిప్తలు ౨౪౦౬ గతి విలిప్తలు ౨౬౫౪ చే భాగింప వారం ౦ గడి ౫౪ విగ ౨౩ ఆశ్వయుజశుక్ల ౧౫మం గళవారము గాన, వారసంఖ్య - ౩ కలుప ౩ - ౫౪ - ౨౩ అనఁగా మూడవదియైన మంగళవారము దినమున గడి ౫౪ - ౨౩ (ఈ దినముననే) ౫౪-౨౩లకు జ్యే ౨ కుజః అని ప్రవేశము చేసికొనవలెను. ఇదిఏష్యప్రవేశము, గతప్రవేశమున కుదాహరణముస్ఫుటకుజుఁడు ౭-౧౯ - ౧౯ - ౫౪ ధ్రువకము భాగాది ౧౬ - ౪౦ - ౦ తివచ ౨ - ౩౯ - ౫౪ విలిప్తలు ౯౫౯౪ ÷ గతివిలిప్తలు ౨౬౫౪ = వారాది ౩ - ౩౬ - ౫౩ దీనిని స్ఫుటపర్వవారము ౩ - ౦ - ౦ లో నుండి తీసివేయగా వారాది ౬ - ౨౩ - ౭ ఆశ్వయుజ శు ౧౧ శుక్రవారము. జ్యే ౧ కుజః ౨౩ - ౭ అని వెనుకకుఁ జేయవలెను. ఇట్లు అన్ని గ్రహములకు ప్రవేశములు వేసికొనవలయును. పంచాంగము చేయువారలు ప్రతిదినమును గ్రహస్ఫుటమును జేయఁ బూనినచో మిగులఁగష్టతరం బగును గాన ప్రతిపూర్ణిమా- అమావాశ్యపర్వములకు ముందుఁ జెప్పఁబోవు పక్షమధ్యగతులను ఆ యా మధ్యగ్రహములకుఁ గలిపి స్ఫుటముఁ జేసి ప్రవేశమునకు పర్వాంతర చాలనము చేసిన సులభసాధ్యం బగును.

అథ పర్వాంతర చాలనానయన మాహ.

శ్లో॥ స్ఫుటద్వయోస్త్వంతరంచలిప్తాః పక్షదినైర్భజేత్ ।
శేషంనాడ్యాదికంకార్యం పక్షభుక్తిర్విధీయతే॥

పక్షభుక్తివినాడ్యైశ్చ భపాదధ్రువకంభజేత్ ।
వారనాడ్యాదికం యుక్తం ప్రవేశే గతపర్వకే॥

టీ॥ స్ఫుటద్వయోః = గతైష్య పర్వముల స్ఫుటగ్రహములయొక్క - అంతరః = అంతరమగు - లిప్తాః = లిప్తలను - పక్షదినైః = ఆ పర్వపక్ష దినములచేత - భజేత్ - విభజింపవలెను. శేషం = మిగిలినదానిని - నాడ్యాదికం = విగడియల సయితము = కార్యం = చేయవలెను. పక్షభుక్తిః = పక్షగతి - విధీయతే = నిర్ణయింపఁ బడుచున్నది - భపాదధ్రువకం = నక్షత్రపాదధ్రువకను - పక్షభుక్తివినాడ్యైః = పక్షగతి వినాడికలచేత - భజేత్ = భాగింపవలెను. గతపర్వకే = గతపర్వమందలి - ప్రవేశే = ప్రవేశదినాదికముతో - వారనాడ్యాదికం = వారము, గడియ, విగడియలు, యుక్తం = కలుపవలెను॥

తా॥ గతైష్య పర్వముల అంతర్లిప్తలను పక్షదినములచే విభజింప పక్షగతి యగును- నక్షత్రపాదధ్రువక మగు ౧౨౦౦౦ విలిప్తలను పక్షగతి విలిప్తలచేత భాగింప దినములు. గడియలు - విగడియలు వచ్చును. ఈలబ్ధమును మొదటి ప్రవేశమునకు పాదసంఖ్యల ప్రకారము కలుపుకొనుచుండిన పర్వాంతర ప్రవేశములు వచ్చును॥

ఉదాహరణము॥ ఆశ్వయుజ శు ౧౫ మంగళవారము మధ్యకుజుఁడు ౯-౦-౫౫-౩౫ ఈ బ ౩౦ మంగళవారము ఇందలి పక్షదినములు ౧౪ కి కుజునిమధ్యగతి ౦-౭-౨౦-౪ మధ్యరవి పక్షగతి సహితరాశ్యాది ౬-౪-౪౩-౨౨-చాలితకుజః ౯-౮-౧౫-౩౯-స్ఫుటకుజః ౭-౨౯-౩౭-౪౫-స్ఫుటగతి ౪౧-౧౯ కి ప్రవేశము అమావాస్యామంగళవారము గ ౩౨-౧౮ లకు మూలా ౧కుజః ఇప్పుడు పూర్ణిమామావాస్యలకు మధ్యప్రవేశములు వేయవలెను పూర్ణిమాదినమున గ ౫౪ ౨౩ లకు జ్యే ౨ కుజః అని యుండినందున నిక ౩-౪ పాదముల ప్రవేశములు వేయువిధము.........బ ౩౦ మంగళవారము స్ఫుటకుజుఁడు ౭-౨౯-౩౭-౪౫- శు ౧౫ మంగళవారము స్ఫుటకుజుఁడు ౭-౧౯-౧౯-౫౪- స్ఫుటాంతరము ౦-౧౦-౧౭-౫౧-దీనిలిప్తలు ౬౧౭ ÷ పక్షదినములు ౧౪-౪౪-౭- పక్షగతి దీనివిగడియలు ౨౬౪౭- పాదప్రమాణ విగడియలు ౧౨౦౦౦ లను భాగింప వారాది ౪-౩౨-౦-శు ౧౫ మంగళవారము వారాద్యప్రవేశము ౩-౫౪-౨౩-జ్యే ౨ కుజః దీనికి ౪-౩౨-౦-కలుప ౧-౨౬-౨౩-అనఁగా బః ఆదివారము జ్యే ౩ కుజః ౨౬-౨౩-తిరిగి ౪-౩౨-౦ కలుప ౫-౫౮-౨౩- అనఁగ బ ౯ గురువారం జ్యే ౪ కుజః పిమ్మట బ ౩౦ మంగళవారము మూ ౧ కుజః అయియున్నది.

గ్రహములు.	౧౩ దినములు.	౧౪ దినములు.	౧౫ దినములు.	౧౬ దినములు.
రవి	౦-౧౬-౪౮-౪౪	౦-౧౩-౪౭-౫౨	౦-౧౪-౪౭-౧	౦-౧౫-౪౬-౮
చం	౦-౬-౪౮-౩౮	౦-౭-౨౦-౪	౦-౭-౫౧-౩౦	౦-౮-౨౨-౫౬
కు	౧-౧౦-౨౩-౧౨	౧-౧౩-౨౯-౩౬	౧-౧౬-౩౬-౦	౧-౧౯-౪౨-౨౪
గు	౦-౧-౫-౦	౦-౧-౧౦-౦	౦-౧-౧౫-౦	౦-౧-౨౦-౦
శు	౦-౮-౧-౦	౦-౮-౩౮-౦	౦-౯-౧౫-౦	౦-౯-౫౨-౦
శ	౦-౦-౨౬-౦	౦-౦-౨౮-౦	౦-౦-౩౦-౦	౦-౦-౩౨-౦
రా	౦-౦-౪౧-౨౩	౦-౦-౪౪-౩౪	౦-౦-౪౭-౪౫	౦-౦-౫౦-౫౬

అన్ని గ్రహములకు పక్షమధ్య గ్రహములతో ఈపక్షధ్రువకములను గలుపుకొనవలయును. రాహువునుండి తీసివేయవలయును, మధ్య గ్రహము లగును.

అథ వక్ర వక్రత్యాగ స్థానార్థం కేంద్రభాగా నాహ.

శ్లో॥ త్రినృపైః శరజిష్ణుభి శ్శరార్కైర్నగభూపై స్త్రిభవైః క్రమాత్కుజాద్యాః। చలకేంద్రదలవైః ప్రయాంతి వక్రం భగణా త్తైః పతితై స్త్యజంతి మార్గమ్॥ 15.

టీ॥ కుజాద్యాః = కుజుండు మొదలగు గ్రహములు - క్రమాత్ = వరుసగా- త్రినృపైః = ౧౬౩ అయినటువంటివియు - శరజిష్ణుభిః = ౧౪౫ శరార్కైః = ౧౨౫- నగభూపైః = ౧౬౭ త్రిభవైః = ౧౧౩ అయినటువంటివియు- చలకేంద్రదలవైః = ద్వితీయ శీఘ్రకేంద్రభాగలచేత - వక్రం = వక్రమును- ప్రయాంతి= పొందుదురు (తథా= ఆప్రకారము) భగణాత్ = భగణభాగలగు ౩౬౦ నుంచి - పతితైః= తీవవఁబడిన- తైః = ఆభాగలచేత - మార్గం = ఋజుగతిని - వ్రజంతి= పొందుదురు. 15.

ఉపపత్తిః॥ గ్రహస్య వక్రారంభే మార్గారంభే చ గతిః శూన్యా యదోచ్చగతిసమా కేంద్రగతి స్తదైవ అత్ర గ్రహాణాం శీఘ్రోచ్చగతిర్జ్ఞాతా వాఽస్థితయా స్పష్టకేంద్రగతితుల్యా భవితవ్యం అత్రోదాహరణార్థం భౌమస్య శీఘ్రోచ్చగతిః ౫౯-౮ తథా తస్య మధ్యమాగతిః ౩౧-౨౬ కేంద్రగతిః ౨౭-౪౨ ఇయం తథా శీఘ్రఫల కోటిజ్యయా గుణ్యా శీఘ్రకర్ణేన భాజ్యా యథా ఉచ్చగతేస్సమా స్యాత్తచ్ఛీఘ్రఫలం కస్మాత్కేంద్రాత్ సిధ్యతీతి విలోమేన శీఘ్రకేంద్రంజాయతే అత స్తే శీఘ్రకేంద్రాంశాః స్థిరా ఉక్తాః తఏవ చక్రశుద్ధాః మార్గే స్యుః యత శ్చక్రమధ్యే ద్వివారం గతే రభావః॥ 15.

తా॥ ద్వితీయ శీఘ్రకేంద్రభాగలు కుజునికి ౧౬౩ బుధునకు ౧౪౫ గురునకు ౧౨౫ శుక్రునకు ౧౬౭ శనికి ౧౧౩ అయినప్పుడు వక్రములు కలుగును. చక్రభాగలగు ౩౬౦ లో నుండి యీవక్రభాగలను తీవవఁగా కుజాదులకు వరుసగావచ్చిన ౧౯౭ - ౨౧౫ - ౨౩౫ - ౧౯౩ - ౨౪౭ భాగలగునప్పుడు వక్రము వదలి ఋజుగతిఁ బొందుదురు. బుధశుక్రశనులకు నిందలి స్ఫుటకాలమునకు ౨౦౮- ౧౯౩-౨౪౭- కేంద్రభాగలు వచ్చినందున వక్రత్యాగ గణితముఁ జేయవలసియుండెను. ప్రవేశగ్రంథము ౧౮ వ శ్లోకములో నుండినందున నీ యుదాహరణము ఆ శ్లోకముపద్ధ వ్రాయఁబడును. 15-

అథ కుజగురుశనీనాముదయాస్తమయ భాగనిర్ణయ మాహ.

శ్లో॥ క్షితిజోఽష్టయమైరుదేతి పూర్వే గురు రింద్రై రవిజస్తు సప్తచంద్రైః । స్వస్వోదయభాగ సంవిహీనై ర్భగణాంశై రపరత్ర యాంతి చాస్తమ్॥ 16.

టీ॥ క్షితిజః = అంగారకుడు - అష్టయమైః = ౨౮ భాగలచేతను - గురుః = బృహస్పతి - ఇంద్రైః = ౧౪ భాగలచేతను - రవిజస్తు = శనియైన సప్తచంద్రైః = ౧౭ భాగలచేతను - పూర్వే = తూర్పుదిశయందు - ఉదేతి = ఉదయమును బొందుదురు. స్వస్వోదయభాగసంవిహీనైః - స్వస్వ = తమతమ - ఉదయభాగ = ఉదయ భాగలచేత - సంవిహీనైః = తీసివేయబడి నట్టువంటి - భగణాంశైః = భగణభాగలగు ౩౬౦ చేత - అపరత్ర = పశ్చిమదిశయందు - అస్తం = అస్తమయమును - యాంతి = పొందుదురు. 16.

ఉపపత్తిః ॥ పూర్వవత్కక్షానీచోచ్చవృత్త ప్రతిమండలాని వినిర్దిశేత్ - భౌమగురుశనీనాం రవిః శీఘ్రోచ్చ - బుధశుక్రయో రపి సాధిత మస్తి - అతో రవేః సమసూత్రస్థో యదా గ్రహో భవతి - తదా పర మోఽస్తమయః - యదాద్యంతౌ కాలాంశౌ భవతః - అత ఏవోదయాస్తమయే రవే రస్తమానానంతరం గ్రహో నదృశ్యతే - శీఘ్రత్వాత్ - రవి రస్తమాసాదయతి - తేన పశ్చా దస్తః - ఉదయే శీఘ్రత్వాత్ - రవే రుదయాత్ ప్రథమం దృశ్యతే - తస్మాత్ప్రాగుదయ ఇత్యుపపన్నం - బుధశుక్రౌ తు వక్రిణౌ పశ్చా దస్తం వ్రజతః - తయో ర్విలోమగతిత్వా ద్రవేః ప్రాగ్గతిత్వాచ్చ - అత ఏవ వక్రిణోః ప్రాగుదయః - తయో రపరగతిత్వా ద్రవేః ప్రాగ్గతిత్వాత్ - య దాధికగతీ భవత స్తదా శీఘ్రత్వాత్ రవి మాసాదయతః - తస్మాత్పూర్వాస్తః తా వేవ శీఘ్రగతిత్వాత్ సూర్యం త్యక్త్వా అగ్రతో గచ్ఛతః - అత ఏవాస్తంగతేఽర్కే పశ్చిమాయాం తయోరుదయః - ఉదయాస్తాధ్యాయే యే కాలాంశాః ఉక్తాః స్పష్టార్క స్తదంశాంతరితే గ్రహే ఉదయోఽస్తో వా స్యాత్ స్థూలః - ఇహ యచ్ఛీఘ్రకేంద్ర ముక్తం తన్మందస్పష్టమధ్యార్కాంతరం స్యాత్ - యథా భౌమ స్యాష్టావింశతిభాగైః ఏకాదశభాగాః ఫలం తైరధికో భౌమోఽర్కా ద్యావ ద్దృశ్యతే తావత్సప్తదశ ౧౭ భాగా భవంతి - అతస్తావత్ కేంద్ర ఉదయః ఏభిశ్చక్రశుద్ధై రస్తస్స్యాత్ - యతో తైరేభిర్భాగైః ౩౩౨ ఫల మేకాదశభాగాః తైరధికోఽర్కా ద్యావద్దృశ్యతే తావ త్సప్తదశభాగాంతరంస్యాత్ ఏవంసర్వేషాం. 16

తా॥ ద్వితీయ శీఘ్రకేంద్ర భాగలు కుజునికి ౨౮ గురునకు ౧౪ శనికి ౧౭ అయినప్పుడు తూర్పున ఉదయించెదరు. ఈ యుదయభాగలను ౩౬౦ భాగలలోనుండి తీసివేయగా వచ్చిన ౩౩౨ - ౩౪౬ - ౩౪౩ చేత కుజగురు శనులు పడమట న[illegible]ంతురు. 16,

అథ బుధశుక్రయో రుదయాస్తమయభాగా నాహ.

శ్లో॥ ఖశరైశ్చ జినైః పరేజ్ఞభృగ్వో రుదయోఽస్తోఽక్షదిగ్నైః ర్నగాద్రిభూభిః। ఉదయోఽక్షనఖై స్త్ర్యబ్ధీందుభిః ప్రాగస్తో దిగ్గుణై శ్చ షట్స్వరైస్స్యాత్॥ 17.

టీ॥ జ్ఞభృగ్వోః = బుధశుక్రులకు (వరుసగా) ఖశరైః = ౫౦ భాగలచేతను - జినైః = ౨౪ భాగలచేతను - పరే = పడమటదిశయందు - ఉదయశ్చ = ఉదయము ను - అక్షదిగ్నైః = ౧౫౫ భాగలచేతను - నగాద్రిభూభిః = ౧౭౭ భాగలచేతను- (పరే = పశ్చిమదిశను) అస్తః = అస్తమయమును = స్యాత్ = అగును - అక్షనఖైః= ౨౦౫ భాగలచేతను- త్ర్యబ్ధీందుభిః= ౧౪౩ భాగలచేతను- ప్రాక్ =తూర్పుదిశయందు- ఉదయశ్చ = ఉదయమును- దిగ్గుణైః = ౩౧౦ భాగలచేతను- షట్స్వరైః = ౩౩౬ భాగలచేతను - ప్రాక్ = తూర్పున = అస్తః = అస్తమయమును - స్యాత్ = అగును- ఉపపత్తిః పూర్వమేవోక్తం॥ 17.

తా॥ బుధుఁడు ౫౦ భాగలచేతను శుక్రుఁడు ౨౪ భాగలచేతను పడమట ఉదయించెదరు. బుధుఁడు ౧౫౫ భాగలచేతను శుక్రుఁడు ౧౭౭ భాగలచేతను పడమట అస్తమించెదరు, బుధుఁడు ౨౦౫ భాగలచేతను శుక్రుఁడు ౧౪౩ భాగలచేతను తూర్పున ఉదయమును బుధుఁడు ౩౧౦ భాగలచేతను శుక్రుఁడు ౩౩౬ భాగలచేతను అస్తమయమును బొందుదురు॥ 17.

అథవక్రవక్రత్యాగోదయాస్తమయభాగజ్ఞానచక్రము.

గ్రహములు.	వక్రభాగలు.	వక్రత్యాగభాగలు.	పూర్వోదయభాగలు	పశ్చిమాస్తమయభాగలు.	పశ్చిమోదయభాగలు.	పూర్వాస్తమయభాగలు.	
కు	౧౬౩	౧౯౭	౨౮	౩౩౨	...	...	పశ్చిమోదయ పూర్వాస్తమయములు కుజగురు శనులకు లేవు.
బు	౧౪౫	౨౧౫	౨౦౫	౧౫౫	౫౦	౩౧౦	
గు	౧౨౫	౨౩౫	౧౪	౩౪౬	...	...	
శు	౧౬౭	౧౯౩	౧౮౩	౧౭౭	౨౪	౩౩౬	
శ	౧౧౩	౨౪౭	౧౭	౩౪౩	...	...	

అథ వక్రవక్రత్యాగాది దినజ్ఞానానయన మాహ.

శ్లో॥ వక్రోదయాదిగదితాంశకతోఽధికాల్పాః కేంద్రాంశకాః క్షితిసుతా ద్ద్విగుణాస్త్రిభక్తాః। సాంకాంశకా దశహతాంగహృతాః కుభక్తా వక్రాద్యవాప్తదివసైః క్రమశో గతైష్యమ్॥ 18.

టీ॥ వక్రోదయాదిగదితాంశకతః ; వక్ర = వక్రమునకును - ఉదయాది = ఉదయము మొదలగువానికిని - గదిత = చెప్పఁబడిన - అంశకతః = భాగలనుంచి - కేంద్రాంశకాః = కేంద్రభాగలు - అధికాల్పాః = ఎక్కువతక్కువలుగలవి (స్యుః = అగును - తదా = అప్పుడు) క్షితిసుతాత్ = అంగారకునుంచి - ద్విగుణాః = కుజునికి ధ్రువకశేషమును ౨ చే బెంచవలెను - త్రిభక్తాః = బుధునకు 3 చేత భాగింపవలెను. సాంకాంశకాః = గురునకు ౯ వ భాగముఁ గలుపవలెను - దశహతాంగహృతాః = శుక్రునకు ౧౦ చేఁ బెంచి ౬ చే భాగింపవలెను. కుభక్తాః = శనికి ౧ చే విభజింపవలెను. అవాప్తదివసైః = ఇట్లుభాగింపఁగావచ్చినదినాదికముచేత - క్రమశః = వరుసగా - వక్రాద్యం = వక్ర = వక్రత్యాగోదయాస్తమయములు - గతైష్యం = గతైష్య దినగడియాది - స్యాత్ = అగును॥ 18.

ఉపపత్తిః ॥ ఉక్తశీఘ్రకేంద్రతుల్యం యదా శీఘ్రకేంద్రం స్యాత్ - తత్కాలే ఉదయాస్తాద్యం స్యాదేవ ఊనాధికేఽనుపాతః - యది శీఘ్రకేంద్రగతికలాభి రేకం

దినం తదాంతరభాగకలాభిః కిమతో౽ంతర భాగానాం కలార్థం సర్వత్ర షష్టిగుణః స్వకేంద్రగతి ర్హారః తత్రాచార్యేణ లాఘవార్థం స్వల్పాంతరత్వాత్ - శీఘ్రకేంద్రగతయో మధ్యమా ఏవగృహీతాః - తత్ర భౌమస్య శీఘ్రకేంద్రగతిః ౨౭ - ౪౨ అత్ర గుణహారౌ హరే ణాపవర్త్య జాతో గుణః ౨ బుధశీఘ్రకేంద్రగతిః ౧౮౬ - ౨౪ గుణహారౌ గుణే నాపవర్త్య జాతో హరః 3 గురోః ౫౪ గుణహారౌ షడ్భిః రపవర్తితౌ గుణః ౧౦ హరః ౯ యోరాశిర్దశభిర్గుణ్యతే నవభిర్భజ్యతే సస్వనవమాంశాధిక ఏవ భవతి - ఏవం శుక్రస్య శీఘ్రకేంద్రగతిః 3౭ అత్ర గుణహారౌ షడ్భిరపవర్త్య గుణః ౧౦ హరః ౬ అతో దశహతాంగహృతాః - ఏవం శనేః శీఘ్రకేంద్రగతిః ౫౭-౮ - గుణహారయోః సామ్యాత్ కుభక్తా ఇతిలబ్ధై ర్దినై ర్వక్రాద్యం గతైష్యం స్యాదిత్యుపపన్నమ్॥ 18.

తా॥ వక్ర వక్రత్యాగోదయాస్తమయములు గ్రహములయొక్క ద్వితీయశీఘ్ర కేంద్ర భాగలను బట్టి చెప్పఁబడియున్నందున ఆ ధ్రువకములకంటె కేంద్రభాగ లెక్కువగా నుండునపుడు ధ్రువకమును తివిచి శేషమును గతముగాను - లెక్కువగానుండు నపుడు ధ్రువకములోనుండి తివిచి ఏష్యముగాను జేయవలెను. ఎట్లనఁగా శేషభాగాదిని కుజునకు ౨ చే గుణింపవలెను. బుధునకు 3 చే భాగింపవలెను - గురునకు ౯ వ భాగము గలుపవలెను - శుక్రునకు ౧౦ చేఁ హెంచి ౬ చే విభజింపవలెను - శనికి ౧ చే భాగింపవలెను. ఇందువలన వక్రము మొదలగువాని ప్రవేశముయొక్క దినము గడియలు - విగడియలు వచ్చును - గతైష్యముల నెఱిఁగి పర్వస్ఫుటవారములో ఋణధనములు చేయవలెను॥ 13.

ఉదాహరణము ॥ బుధవక్రత్యాగమునకు - ధ్రువకము భాగాది ౨౧౫ - ౦ - ౦ - శీఘ్రకేంద్రభాగలు ౨౦౮ - ౪౬ - 3౨ = ౬ - ౧3 - ౨౮ ÷ ౨ - ౪ - ౨౯ దినాది పూర్ణిమ మంగళవారము పర్వము గలుప - వారాది 3 - ౦ - ౦ = ౫ - ౪ - ౨౯ అయిదవవారము గురువారము ఆశ్వయుజ బ ౨ గురువారముగాన ఆదినమున గడి ౪ విగ ౨౯ కి బుధవక్రత్యాగము - ఇది ఏష్యప్రవేశము - శుక్రకేంద్ర భాగాది ౧౯3 - ౨౬ - ౧౪ — వక్రత్యాగ ధ్రువకము ౧౯3 - ౦ - ౦ శేషము ౦ - ౨౬ - ౧౪ × ౧౦ ÷ ౦-౪3-౪3 గతప్రవేశము గాన పూర్ణిమామంగళవారము 3-౦-౦

లోనుండి తీవచఁగా వారాది ౨ - ౧౬ - ౧౭ రెండవది సోమవారము గాన పూర్ణిమకు లోఁగడ శుక్ల ౧౪ సోమవారము గడి ౧౬విగ ౧౭ కి శుక్రవక్రత్యాగము. బుధోదయమునకు - పూర్వోదయభాగలు ౨౦౫ కంటె శీఘ్రకేంద్రభాగలధికముగాన గతముగాఁ జేయవలెను. కేంద్రభాగాది ౨౦౮-౪౬ - ౩౨—ధ్రువకభాగాది ౨౦౫-౦ - ౦ శేషము ౩ - ౪౬ - ౩౨ ÷ ౩ = ౧ - ౧౫ - ౩౦ మంగళవారములో తీవచఁగా ౧ - ౪౪ - ౩౦ ఆశ్వయుజ శుక్ల ౧౩ ఆదివారము ప్రాగుదయంబుధః గడి ౪౪ - ౩౦ శని శీఘ్రకేంద్రము ౨౪౭-౨౫ - ౫౩—వక్రత్యాగ ధ్రువకము ౨౪౭-౦ - ౦ తీవచఁగా ౦ - ౨౫ - ౫౩ ÷ ౧ = ౦ - ౨౫ - ౫౩ గతముగాన మంగళవారములో తీవచఁగా ౨ - ౩౪ - ౭ కి శుక్ల ౧౪ సోమవారము ౩౪ - ౭ కి శనివక్రత్యాగము వక్రాస్తమయములకు నిట్లే యూహింపవలెను॥ 18.

అథ భౌమగురుశనీనాం పశ్చాదస్తాది దినప్రమాణానాహ.

శ్లో॥ భౌమస్యాస్తాదుదయకుటిలర్జుత్వమౌఘ్యం క్రమాత్స్యాన్మాసై ర్వేదై రథదశమితై ర్లోచనాభ్యాం చ దిగ్భిః। జీవస్యోర్వ్యాసచరణయుగైః సాగరైః స్సాంఘ్రివేదైః సాంఘ్ర్యేకేన త్రియుగదహనై రర్ధయుక్తై స్తథార్కైః॥ 19.

టీ॥ భౌమస్య = అంగారకునికి - అస్తాత్ = అస్తమయము మొదలుకొని = వేదైః = ౪ అయినటువంటియు - అథ = పిమ్మట - దశమితైః = ౧౦ అయినటువంటియు - లోచనాభ్యాం = ౨ అయినటువంటియు - దిగ్భిశ్చ = ౧౦ అయినటువంటియు - మాసైః = మాసములచేత - క్రమాత్ = వరుసగా - ఉదయకుటిలర్జుత్వ మౌఘ్యం = ఉదయము - వక్రము - ఋజుత్వము - అస్తమయమును - స్యాత్ = అగును- జీవస్య = బృహస్పతికి - ఉర్వ్యా = ౧ అయినటువంటియు - సచరణయుగైః = $౪ - \frac{౧}{౪}$ (౪।) అయినటువంటియు - సాగరైః = ౪ అయి నటువంటియు - సాంఘ్రివేదైః $౪ - \frac{౧}{౪}$ (౪।) అయినటువంటియు - మాసైః = మాసములచేత - క్రమాత్ = వరుసగా - ఉదయకుటిలర్జుత్వమౌఘ్యం = ఉదయము - వక్రము- ఋజుత్వము - అస్తమయము - స్యాత్ = అగును - తథా= ఆప్రకారమే - అర్కైః=

శనికి - అస్తాత్ = అస్తమయము మొదలుకొని - సాంఘ్ర్యేకేన = ౧-౧/౪ అయినటువంటియు, అర్ధయుక్తైః = సగముతోఁగూడిన - త్రియుగదహనైః = 3-౪- 3 అయినటువంటియు - మాసైః = మాసములచేత - క్రమాత్ = వరుసగా - ఉదయకుటిలర్జుత్వమౌఢ్యం = ఉదయము - వక్రము - ఋజుత్వము - అస్తమయమును-స్యాత్ = అగును. 19.

ఉపపత్తి ముందుశ్లోకములో వ్రాయఁబడును.

తా॥ కుజునకు పశ్చాదస్తము మొదలు ౪ మాసములకు ఉదయమును - ఉదయము మొదలు ౧౦ మాసములకు వక్రమును - వక్రము మొదలు ౨ మాసములకు ఋజుత్వమును - ఋజుత్వము మొదలు ౧౦ మాసములకు పశ్చాదస్తమయమును గలుగును- గురునకు ౧ - ౪ - ౧/౪ ॥ ౪ - ౪ - ౧/౪ మాసములును- శనికి ౧ - ౧/౪ ॥ 3 - ౧/౨ ౪ - ౧/౨ ॥ 3 - ౧/౨ మాసములుకును కుజునివలెనే ఉదయాదులకు వరుసగా ప్రమాణము లగును॥ 19.

అథ బుధశుక్రయోః పూర్వాస్తాది దినప్రమాణా న్యాహ.

శ్లో॥ పూర్వాస్తాదుదయః పరేఽనృజుగతి స్తోయాస్తమైంద్ర్యుద్గమో । మార్గాస్తోఽత్రచ దంతదంతదహనా ష్ట్యాజ్యాశదంతైర్దినైః । చాంద్రేస్తత్పరతత్పరం త్వథభృగో స్తద్వద్విమాసాత్యతోఽ । ష్టాభి ర్వ్యంఘ్రిభువాంఘ్రిణా విచరణైకే నాష్టమాసైః క్రమాత్॥ 20.

టీ॥ దంతదంతదహనాష్ట్యాజ్యాశదంతైః - దంత = 3౨- దంత 3౨ దహనాః= 3 - అష్టి ౧౬ ఆజ్యాశ = 3 - దంతైః = 3౨ - అయినటువంటి-దినైః = దినములచేత- చాంద్రేః = బుధునకు - క్రమాత్ =వరుసగా- పూర్వాస్తాత్ = తూర్పున అస్తమయము మొదలుకొని - పరే=పశ్చిమదిశను - ఉదయః = ఉదయము - అనృజుగతిః= వక్రత్వము- తోయాస్తం = పశ్చిమాస్తమయము - ఐంద్ర్యుద్గమః = పూర్వోదయము - మార్గః = ఋజుత్వము - అస్తః = పూర్వాస్తమయము - తత్పరతత్పరం = ఒకదానిపిమ్మట నొకటి

వరుసగా - స్యాత్ = అగును, భృగోః = శుక్రునకు - క్రమాత్ = వరుసగా - ద్విమాస్యా = ౨ మాసములచేతను - తతః = పిమ్మట - అష్టాభిః = ౮ మాసములచేతను - వ్యంఘ్రిభువా=పాదరహితమైన=౧-మాసము (౨౨౫ దినములు) చేతను - అంఘ్రిణా= మాసములోని = ౧ - పాదము (౭౫ దినములు) చేతను-విచరక్షై కేనచ = పాదోనమాసము (౨౨౫ దినములు) చేతను - అష్టమాసైః = ౮ - మాసములచేతను - తద్వత్ = బుధునకువలెనే పూర్వాస్తాది దినప్రమాణములు - స్యాత్ = అగును॥ 20.

ఉపపత్తిః॥ పూర్వాస్తశీఘ్రకేంద్రాంశాః పశ్చిమోదయశీఘ్రకేంద్రాంశకేభ్యో యావదంతరితా స్తావదంశానాం కలాః కేంద్రగతిభక్తాః దినాని స్యుః - ఏవం వక్రమార్గాదీనా మపి తత్తత్కేంద్రాంతరా ద్దినాని స్యు రిత్యుపపన్నమ్॥ 20.

తా॥ బుధశుక్రులకు వరుసగా పూర్వాస్తమయము మొదలుకొని - 3౨-౬౦ దినములకు పశ్చాదుదయమును - పశ్చాదుదయము మొదలుకొని - 3౨ - ౨౪౦ - దినములకు వక్రత్వమును వక్రత్వమును మొదలుకొని - 3 - ౨౨౫ దినములకు పశ్చాదస్తమయమును - పశ్చాదస్తమయము మొదలుకొని - ౧౬ - ౭౫ దినములకు ప్రాగుదయమును - ప్రాగుదయము మొదలుకొని - 3 - ౨౨౫ దినములకు ఋజుత్వమును-ఋజుత్వము మొదలుకొని - 3౨ - ౨౪౦ దినములకు ప్రాగస్తమయమును గలుగును॥ 20.

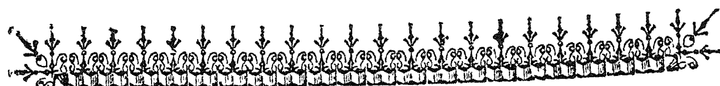
పశ్చాదస్తాదిపూర్వాస్తమయపర్యంతం దినప్రమాణచక్రము.

గ్రహములు.	పశ్చాదస్తాత్ ప్రాగుదయం.	ప్రాగుదయాత్ వక్రత్వం.	వక్రాత్ ఋజుత్వం.	ఋజుత్వాత్ పశ్చాదస్తం.	పూర్వాస్తాత్ పశ్చాదుదయం.	పశ్చాదుదయాత్ వక్రత్వం.	వక్రాత్ పశ్చాదస్తం.	పశ్చాదస్తాత్ పూర్వోదయం.	పూర్వోదయాత్ ఋజుత్వం.	ఋజుత్వాత్ ప్రాగస్తమయం.
కు	మా ౪	మా ౧౦	మా ౨	మా ౧౦	...	...	...	...	...	...
బు	ది ౧౬	...	...	...	ది ౩౨	ది ౩౨	ది ౩	ది ౧౬	ది ౩	ది ౩౨
గు	మా ౧	మా ౪।	మా ౪	మా ౪।	...	...	...	...	...	...
శు	ది ౭౫	...	...	...	మా ౨	మా ౮	ది ౨౨౫	ది ౭౫	ది ౨౨౫	మా ౮
శ	మా ౧।	మా ౩౫	మా౪౫	మా ౩౫	...	...	...	...	...	...

వక్రాది దినప్రమాణ చక్రమ్.

గ్రహాః.	వక్రప్రమాణదినాని.	ప్రాగుదయాత్ పశ్చాదస్తదినాని.	పశ్చాదుదయాత్పశ్చాదస్తదినాని.	పశ్చాదస్తాత్ మాఢ్యదినాని.	ప్రాగస్తమయాత్ మాఢ్యదినాని.
	ది	ది	ది	ది	
కు	౬౬	౬౬౦	...	౧౨౦	...
బు	౨౧	౩౭	౩౯	౧౬	౩౨
గు	౧౨౦	౩౭౨	...	౩౦	...
శు	౯౨	౨౯౧	౨౬౨	౧౦	౬౦
శ	౧౩౯	౩౪౨	...	౩౬	...

ఇతి శ్రీగణేశదైవజ్ఞ విరచిత గ్రహలాఘవే - కుజాదిపంచగ్రహస్ఫుటాధికార స్తృతీయః.

శ్రీరస్తు.

త్రిప్రశ్నాధికారః.

అథ మేషాదీనాం స్వోదయా నాహ.

శ్లో॥ లంకోదయా విఘటికా గజభాని గోంకదస్రా స్త్రిపక్షదహనాః క్రమ గోత్క్రమస్థాః । హీనాన్వితా శ్చరదళైః క్రమగోత్క్రమస్థై ర్మేషాదితో ధటత ఉత్క్రమత స్త్విమేస్యుః॥ 1.

టీ॥ గజభాని=౨౭౮ - గోంకదస్రాః = ౨౯౯ - త్రిపక్షదహనాః = 323 - ఏతే = ఇవి - క్రమస్థాః=వరుసగానుంచబడినవై (మేషాదిత్రయాణాం=మేషవృషభ మిథునములకు) లంకోదయాః = లంకాలగ్నప్రమాణములగు - విఘటికాః= విగడియ లు - స్యుః = అగును - ఏతే = ఇవి - ఉత్క్రమస్థాః = తుదనుండి మొదటికి నుంచ బడినవై (కర్కాటాదిత్రయాణాం = కర్కాటకము మొదలు 3 రాసులకు - లంకో దయాః = లంకాలగ్నప్రమాణములు - స్యుః = అగును) ఇమే = ఇవి - క్రమగోత్క్రమస్థాః - క్రమగః=ఈ యీఱురాసుల ప్రతులుపైని వరుసప్రకారముగాను-ఉత్క్రమస్థాః = చివరనుండి మొదటికి నుంచబడినవై లంకాలగ్నప్రమాణము లగును - క్రమగోత్క్రమస్థైః = క్రమముగాను ఉత్క్రమముగా నుంచఁబడిన- చరదళైః = చరఖండములచేత-హీనాన్వితాః - హీన=తివచఁబడి - అన్వితాః = కలుపబడినవి యయి (క్రమతః = వరుసగా నుంచఁబడినవి) మేషాదితః = మేషము మొదలుకొనియు - ధటతః = తుల మొదలుకొనియు - ఉత్క్రమతః = చివరనుండి మొదటి నుంచఁబడి నవి - స్యుః=అగును. 1.

ఉపపత్తిః॥ క్రాంతివృత్తే క్షేత్రవిభాగేన ద్వాదశరాశయ స్తుల్యప్రమాణా ఏవ భవంతి - నాడీవృత్తే కాలాంశవిభాగేన సర్వేరాశయః ఉదయంతి - నిరక్షే తన్నా డీవృత్తం సమం పూర్వాపరం సమమండలవద్భ్రమతి - క్రాంతిమండలం చ దక్షిణో త్తరత స్తిరశ్చీన ముదేతి - క్రాంతివృత్తస్థో మేషో యావ త్తిరశ్చీన ఉదేతి - తావ ద్విషువద్వృత్తేఽష్టావింశతిభాగాః కించిన్న్యూనాః - ఏవం - సర్వేఽపి సాధనోపా యో యథాసిద్ధాంతోక్త బృహజ్జ్యయైన మేషాదీనాం త్రయాణాం స్వక్రాంత్య

గ్రేషు త్రీణి స్వాహోరాత్రవృత్తాని విషువత్ ఉత్తరతో బధ్నీయాత్ తథా తులాదికానాం విషువద్వృత్తతో దక్షిణత స్త్రీణి స్వాహోరాత్రవృత్తాని స్వక్రాంత్యగ్రేషు బధ్నీయాత్ - తత్క్రాంతిమండలే మేషాంతే సూత్ర స్యైకం అగ్రం బధ్వా ద్వితీయ మగ్రం మీనాదౌ బధ్నీయాత్ - ఏవం వృషమిథునాంతయోః సూత్రాగ్రే బధ్వా - తయో ర్ద్వితీయాగ్రకే కుంభమకరాదౌ బధ్నీయాత్ - తేషాం సూత్రాణాం యా న్యర్ధాని తాని క్రమేణ మేషవృషమిథునాంతనాం జీవా స్త ఏవ మీనకుంభమకరాణాం తత స్తాభిః కర్కటసూత్రా ద్విషువత్కల్పనం మధ్యే త్రీణివృత్తాని కృత్వా నిష్పాదయేత్ - తత్ర స్వజీవాకర్ణః స్వక్రాంతిజ్యా యామ్యోత్తరా భుజః - కోటి రూర్ధ్వాధరా న జ్ఞాయతే - మేషవృషయోః మిథునజ్యయా యద్వృత్త ముత్పద్యతే - త ద్యామ్యోత్తరవృత్త మేవ భవతి = త త్రైరాశికోర్ధ్వాధరా కోటిః స్వాహోరాత్రవ్యాసార్ధతుల్యా భవతి - మేషవృషయో రూర్ధ్వా కోటిః స్వాహోరాత్రేన జ్ఞాయతే - తత్పరిజ్ఞానా యాఽనుపాతద్వయం -త ద్యథా - యది మిథునజ్యా త్రిజ్యా కర్ణస్య మిథునస్వాహోరాత్రవృత్తవ్యాసార్ధతుల్యోర్ధ్వాధరకోటి స్తదా మేషజ్యాకర్ణేన కేతి - తతో వ్యాసార్ధవృత్తపరిణామాయ ద్వితీయం త్రైరాశికం-యది మేషస్య స్వాహోరాత్రవృత్తే ఏతావతీ కోటి స్తదా త్రిజ్యావృత్తే కి మితి - ఏవం ప్రథమంత్రిజ్యాగుణోనంతరం హారస్తుల్యత్వాత్తయోర్నాశే కృతే మిథునస్వాహోరాత్రవ్యాసార్ధస్య మేషజ్యాగుణః - మేషః స్వాహోరాత్రవృత్తవ్యాసార్ధం హారః ఫలం మేషస్య వృత్తే వ్యాసార్ధే ఊర్ధ్వా కోటిః - ఏవం వృషమిథునయోః కోటీ సాధ్యే-కోటిఫలానాం జ్యారూపాణాం ధనూంషి కర్తవ్యాని - యతో వృత్తగత్యా క్రాంతిమండల ముదేతి - అతో ధనుఃకరణం మిథునకోట్యా ఉదయంత్యా మేషవృషావప్యుదయతః - అతో వృషచాపం మిథునచాపా ద్విశోధ్యతే - మిథునోదయప్రాణాః స్యుః - మేషోదయప్రాణా యథా గతా ఏవ తే చైతే మేషే - ౧౬౭౦ - వృషే-౧౭౯౫ - మిథునే - ౧౯౩౫ - ఏతే షడ్భక్తాః ఫలాని స్యుః - యతః షడ్భి రసుభిరేకం ఫలం - ఏవం జాతా గజభా నీత్యాదయః - మేషజ్యాకర్ణః సన్నిహితత్వా న్మేషకోట్యా ఉదేతి - వృషజ్యాకర్ణః కించి ద్విప్రకృష్టత్వాత్ మహత్యా వృషకోట్యా ఉదేతి - మిథునజ్యాకర్ణః విషువన్మండలా దతిదూరే స్థితత్వాత్ తిర్యక్త్వే నాతిమహత్యా మిథునకోట్యా ఉదేతి - తతో మిథునాంతాదిభ్యాం కర్కటా

ద్యంతౌ సమావతో మిథు నోదయప్రాణాః కర్కోదయః స్యాత్ - ఏవం వృష మేషాంతాదిభ్యాం సింహకన్యాద్యంతౌ సమా అతో వృషమేషసమౌ సింహకర్కా- ద్వితీయమండలార్ధస్య విషువతో దక్షిణేన స్థితత్వాత్ - మేషాద్యుదయానా ముత్క్రమే ణోదయప్రాణా స్తులాదిషు భవంతి - ఏవం నిరక్షదేశే - అన్యథా యది విషువద్వృత్తే రాశయః స్యు స్తదా పంచఘటికా రాశ్యుదయాః స్యుః - రాశయ శ్చాపమండలే తస్మా ద్భిన్నప్రాణా రాశ్యుదయా నిరక్షే స్యుః- ఏత త్సర్వం యథా స్థితే నిరక్షగోళే దర్శయేత్ - అథ స్వదేశోదయోపపత్తిః - అక్షవశా ద్విషువద్వృత్త మపి తిర్య గ్భవతి - తద్వశా న్మేషాదీనాం స్వాహోరాత్రా ణ్యపి తిర్య గ్భవంతి - అతో మేషాదయః స్వచరార్ధై ర్వియుజ్యంతే - మేషాదయ స్తిర్యక్కర్ణరూపాః కర్ణాచ్చకోటి రల్పా స్యాత్ - క్రమా చ్చరదళహీనాః స్వదేశోదయాః స్యుః-అతో విషువన్మండలపాదేన చరదళహీనే నాయ మపవృత్తపాదః ప్రథమ ఉదేతి కర్కా- దయః వ్యస్తైః చరదళై ర్యుక్తాః క్రియతే యత స్తేషాం విపరీతం తిర్య క్త్వం తే ఉత్క్రమచరఖండయుక్తాః - కర్కాదీనాం త్రయాణా ముదయాః స్యురితి - అతః క్రాంతివృత్తపాదో ద్వితీయ శ్చరదళయు క్తేన విషువద్వృత్తపాదే నోదే తీత్యుపప న్నం - ద్వితీయపాదవ త్తృతీయః - ప్రథమవత్ చతు ర్థోపి - వృత్తపాద ఉదేతి- ఉక్తం చ భాస్కరీయే సిద్ధాంతే॥ శ్లో॥ మేషాదే ర్మిథునాంతా న్నాడీభి స్థితిమి తాభి రుద్వలయే - లగతి కుజే త దధఃస్థే ప్రథమం తాభి శ్చరో నాభిః॥ 1 "కన్యాం తా ద్ధనుషేంత స్థితిమితనాడీభి రుద్వృత్తే లగతి కుజే చోర్ధ్వస్థే పశ్చా త్తాభి శ్చ రార్ధ్యాభిః॥,, 2 ఏవ మత్ర సంక్షిప్తోదయోపపత్తి ర్విస్తరభయా దుక్తా॥ 1

తా॥ లంకాలగ్నప్రమాణము లగు ౨౭౮-౨౯౯-౩౨౩-౩౨౩-౨౯౯-౨౭౮- ౨౭౮-౨౯౯-౩౨౩ - ౩౨౩ - ౨౯౯ - ౨౭౮ - విఘటికాప్రమాణములలో రవిచంద్ర స్ఫుటాధ్యాయములోఁ జెప్పఁబడిన స్వదేశచరఖండముల మూడింటిని క్రమముగాను, ఉత్క్రమముగాను ఋణధనములు చేయ స్వదేశలగ్నప్రమాణము లగును॥ 1.

ఉదాహరణము॥ రాజమంద్రికి చరఖండములు ౩౭-౩౦-౧౨.

౨౭౮ ౩౭	౨౯౯ ౩౦	౩౨౩ ౧౨	౩౨౩ ౧౨	౨౯౯ ౩౦	౨౭౮ ౩౭
౨౪౧	౨౬౯	౩౧౧	౩౩౫	౩౨౯	౩౧౫
౨౭౮ ౩౭	౨౯౯ ౩౦	౩౨౩ ౧౨	౩౨౩ ౧౨	౨౯౯ ౩౦	౨౭౮ ౩౭
౩౧౫	౩౨౯	౩౩౫	౩౧౧	౨౬౯	౨౪౧

అథ లగ్నస్ఫుటసాధన మాహ.

శ్లో॥ తత్కాలార్కః సాయనః స్వోదయఘ్నా భోగ్యాంశాః ఖత్ర్యుద్ధృతా భోగ్యకాలః। ఏవం యాతాంశైర్భవేద్యాతకాలో భోగ్యః శోధ్యోభీష్టనాడీపలేభ్యః॥ 2.

శ్లో॥ తదను జహీహి గృహోదయాంశ్చ శేషం గగనగుణఘ్న మశుద్ధహృల్లవాద్యం। సహిత మజాదిగృహై రశుద్ధపూర్వై ర్భవతి విలగ్న మధోఽయనాంశహీనం॥ ౩.

టీ॥ (యస్మిన్ కాలే లగ్నం సాధ్యతే = జననకాలమునకుఁగాని పర్వాంతమున కుఁగాని యెప్పటికి లగ్నస్ఫుటము కావలయునో ఆ కాలమునకు) తత్కాలార్కః = తాత్కాలిక స్ఫుటసూర్యుఁడు- సాయనః - అయనాంశ సహితుఁడై- భోగ్యాంశాః= భోగ్యభాగలు (ఏష్యభాగలు) అనఁగా ౩౦ భాగలలో తివచఁబడి- స్వోదయఘ్నాః= అప్పుడు రవియుండు లగ్నప్రమాణముచేఁ బెంచబడి - ఖత్ర్యుద్ధృతాః = ౩౦ చే భాగింపఁబడఁగా - భోగ్యకాలః = ఏష్యకాలము - స్యాత్ = అగును - ఏవం = ఈ ప్రకారముగా - యాతాంశైః = గతభాగలచేత - యాతకాలః= గతకాలము- భవేత్ = అగును - భోగ్యః = భోగ్యకాలము - అభీష్టనాడీపలేభ్యః = ఇష్టఘటికలనుండి- శోధ్యః = తివచఁబడవలెను. తదను = పిమ్మట (తస్మాత్ = దానినుండి) గృహోదయాంశ్చ = సాయన రవియుండులగ్నమునకుఁ బిమ్మట లగ్నముల ప్రమాణము లెన్ని

పోవునో అన్నియును - జహీహి = తివిచి - శేషం = మిగిలినదానిని - గగనగుణ
ఘ్నం = 30 చేత గుణించి - అశుద్ధహృత్ = పిమ్మటనుండు లగ్న ప్రమాణముచే వి
భజింప - లవాద్యం = భాగాది (స్యాత్ = అగును) తత్ = అది - అజాదిగృహైః=
మేషము మొదలుకొనియైన - అశుద్ధపూర్వైః= తివచఁబడిన లగ్నముల సంఖ్యచేత-
సహితం = రాశిస్థానములో గలుపఁబడినదై - అథ = పిమ్మట - అయనాంశ హీనం=
అయనాంశలు తివచఁబడినవై- విలగ్నం=స్ఫుటలగ్నము- భవతి= అగుచున్నది॥ 2, 3.

ఉపపత్తిః॥ అభీష్టకాలే యః క్రాంతిమండలప్రదేశః క్షితిజే లగ్నస్తల్లగ్న
మిత్యుచ్యతే - ఉక్తంచ సిద్ధాంతే ॥ యత్ర లగ్న మపమండలం కుజే తద్గృహాద్య మి
హాలగ్నముచ్యతే ॥ తచ్చలగ్న మవధేః సాధ్యం - అవధిస్తు రవిః - తస్యమండలే స్థి
తత్వాత్ - సదైవ రవ్యుదయే రవి రేవ లగ్నం తస్య పూర్వగతిత్వేన తాత్కాలికం
క్రియతే- ప్రవహాక్షిప్త మపమండలే ఇష్టఘటీషు ప్రత్యక్చలితం - తదా క్షితి జేఽ
పమండల ప్రదేశో లగ్న స్తజ్జ్ఞానా యోపాయః - సాయనార్కేణ యదోభోగ్యం-
తత్రకాలః సాధ్యతే - యది త్రింశద్భాగైః - 30 రవ్యాక్రాంతోదయఫలాని లభ్యం
తే - తదా భోగ్యభాగైః కి మితి - ఏవం సత్ భోగ్యఫలాని ఇష్టఘటీపలేభ్యః శో
ధ్యాని - తతో యచ్ఛేషం తస్మాదుదయాః శోధ్యాః యావంతః శుధ్యంతి - తావం
తః రాశయః రవౌ యోజ్యాః - యతో రవిరాశి తోఽగ్రే లగ్నసైతావంతో రాశ
యోజాతాః - తేతు అశుద్ధపూర్వా మేషాదయో రాశయ ఏవభవంతి - శుద్ధశేషపలే
భ్యోఽంశానయన వాసనాఽను పాతా ద్యథా - యది అశుద్ధోదయపలై స్త్రింశ
ద్భాగాః లభ్యంతే - తదా శేషపలైః కి మితి - ఫలం భాగాదితదశుద్ధపూర్వ మేషాది
రాశియుక్తం లగ్నం స్యా దేవ - తత్రాయనాంశాహీనాః కార్యాః- యతః పూర్వం
యోజితాః సంతి పూర్వ మదయగ్రహణార్థం అయనాంశా యోజ్యా ఏవ యతః స
ర్వాణి విషువాయనచిహ్నాని సాయనా న్యేవ॥ 2, 3.

తా॥ తాను స్ఫుటముచేయు గడియలవఱకు తాత్కాలిక రవిని స్ఫుటముచేసి
అయనాంశలు గలిపి భాగాదిమాత్రము 30 భాగలలో తివచ పీమ్యభాగలగును - సా
యనరవియుండే లగ్నప్రమాణవిఘటికలచే భాగాదిని హెంచి 30 చేత విభజింప భోగ్య
కాల మగును. ఇట్లే యాతాంశలచేత యాతకాలమును సాధింపవలెను - అభీష్టవిగడి
యలనుండి భోగ్యకాలము తివచి పిమ్మట సాయనరవి యుండులగ్నము తరువాతలగ్న
ము మొదలుకొని యెన్నిలగ్నప్రమాణములు పోవునో అన్నియు తివిచి మిగిలినదానిని

౩౦ చే గుణించి త్రోయఁబడని లగ్నప్రమాణముచే విభజింప భాగాది యగును - మేషాది యెన్నిలగ్నములు తీవచఁబడునో అన్నిసంఖ్యలు రాశిస్థానమందుఁ గలిపి అయనాంశలు తీవచఁగా స్ఫుటలగ్న మగును. 2, 3.

ఉదాహరణము॥ శోభకృతు సం॥ర ఫాల్గుణ బ ౩౦ గురువారము ౧౦ - ౪౭ పూ-భా ౭ = ౧౨ సూర్యపర్వావలోకనార్థం లగ్నస్ఫుటానయన మాహ.

పంచాంగస్థతిథ్యంత సమకలాగ్రహములు ఉదయాది ఘటికాః ౧౦ - ౪౭ కి రవి ౧౧ - ౩ - ౫౦ - ౫౨ గతి ౫౯ - ౭ చంద్రుఁడు ౧౧ - ౩ - ౩౫ - ౫౫ గతి ౭౨౨ - ౨౭ లంబనం ధనం ౧ - ౨౧ లంబనం సంస్కృత తిథ్యంతః ౧౨- ౮ కి చాలి సమకలాగ్రహములు రవి ౧౧ - ౩ - ౫౨ - ౧౦ చంద్రుఁడు ౧౧-౩-౫౨-౧౦ రాహువు ౫ - ౫ - ౨౦ - ౨౭ .... రవి ౧౧ = ౩ - ౫౨ - ౧౦ ÷ అయనాంశలు ౦ - ౨౩ - ౨ - ౦ = ౧౧ - ౨౬ - ౫౪ - ౧౦ సాయన రవి భాగాది ౩౦-౦-౦ లో సాయనరవి భాగాది ౨౬-౫౪-౧౦ తీవచఁగా ౩-౫-౫౦ వేష్యకాలము మీనస్వోదయం ౨౪౧=౭౪౬ - ౨౫ - ౫౦ ÷ ౩౦ = ౨౫ భోగ్యకాలము అభీష్ట ఘటికలు ౧౨ - ౮ వీని విగడియలు ౭౨౮—భోగ్యకాలము ౨౫= ౭౦౪ దీని మేషస్వోదయము ౨౪౧ వృషభోదయము ౨౬౯ తీవచఁగా - వృషభోదయ శేషము ౧౮౪ × ౩౦=౫౫౨౦ ÷ మిథున ప్రమాణము ౩౧౧= ౧౭ - ౪౨-౪౯- శోధిత లగ్నములు ౨-౦-౦-౦ గలుపరాశ్యాది ౨-౧౭-౪౨-౪౯ — అయనాంశలు ౦-౨౩-౨-౦=౧-౨౫-౪౦-౪౯ స్ఫుటలగ్నము.

యాతకాలమునకు సాయనరవిభాగాదిని ౩౦ లో నుండి తీవచ నక్కరలేదు. సాయనరవి ౧౧- ౨౬-౫౪-౧౦ × మీనోదయము ౨౪౧=౬౪౭౩ - ౩౪- ౧౦ ÷ ౩౦ = ౨౧౬ (యాతకాలము అనఁగా గతకాలము.) 2, 3.

అథ భోగ్యకాలాదల్పే ఇష్టకాలసహిత లగ్నసాధనం లగ్నాదిష్ట కాలజ్ఞానం చాహ.

శ్లో॥ భోగ్యతోఽల్పేష్టకాలాత్ ఖరామాహతాత్స్వోదయాప్తాంశయుగ్భాస్కరః స్యాత్తనుః । అర్కభోగ్యస్తనోర్భుక్తకాలాన్వితో యుక్తమధ్యోదయోఽభీష్టకాలో భవేత్ ॥ 4.

టీ॥ భోగ్యతః = భోగ్యకాలముకంటె - అల్పేష్టకాలాత్ - అల్ప=తక్కువది యగు - ఇష్టకాలాత్ - ఇష్టకాలమునుబట్టి - ఖరామాహతాత్=౩౦ చేగుణించుట వలన - స్వోదయాప్తాంశయుక్-స్వోదయ = తత్కాలసాయనరవియుండు లగ్నప్రమాణముచేత - ఆప్త= భాగింపఁబడఁగా వచ్చిన - అంశ = భాగాదిని - యుక్ = కలుపఁబడిన - భాస్కరః = సూర్యుఁడు - తనుః = లగ్నము - స్యాత్ = అగును - అర్క-భోగ్యః = రవిభోగ్యకాలము - తనోః = లగ్నముయొక్క - భుక్తకాలాన్వితః= లగ్నశోధ్యశేషము కలుపఁబడినదై - యుక్తమధ్యోదయః - యుక్త = కలుపఁబడిన మధ్యోదయః = సాయనసూర్యసాయన లగ్నములమధ్యలగ్నముయొక్క ప్రమాణము గలదై - అభీష్టకాలః=కోరినకాలము - భవేత్ = అగును॥ ౪.

ఉపపత్తిః॥ ఇష్టకాలే సూర్యా దుదయపర్యంతం ఇష్టకాలో వర్తతే - రవి భోగ్యభాగానాం కాల స్తదగ్రతో రాశ్యుదయా స్తత స్తదను భుక్తకాలే తేషాం యోగ ఇష్టకాలో భవ తీతి సుగమం - ప్రత్యక్షం గోళే చ దృశ్యతే॥ ౪.

తా॥ భోగ్యకాలముకంటె ఇష్టకాలము తక్కువగా నున్నప్పుడు ఇష్టకాలమును - ౩౦-చే గుణించి సాయనరవియుండు స్వోదయముచే విభజించి భాగాదిని స్ఫుటసూర్యునిలోఁ గలుప స్ఫుటలగ్నమగును - అర్క-భోగ్యకాలమును లగ్నశోధ్యశేషమును గలిపి సాయనసూర్యసాయనలగ్నములమధ్య నుండులగ్నప్రమాణముల గలుప ఇష్టకాలము వచ్చును॥ ౪.

ఉదాహరణము॥ సూర్యోదయాది ఇష్టకాలః గడి - ౦ - ౧౦ - భోగ్యకాలః-౨౫-సాయనరవిః - ౧౧-౨౬-౪౨-౧౨ "స్ఫుటలగ్న సాధనం" ఇష్టకాలః-౦-౧౦ X ౩౦ = ౩౦౦ ÷ ౨౪౧ = ౧-౧౪-౪౧ + స్ఫుటరవి-౧౧-౩-౪౦-౧౨ కలుప-౧౧-౪-౫౪-౫౩ స్ఫుటలగ్నము. . ఇష్టకాలసాధనం=ఇష్టకాలలగ్నం- ౧ - ౨౩-౧౧-౨౦ + అయనాంశలు=౨-౧౬-౧౩-౨౦ సాయనలగ్నము - గతభాగలు ౧౬-౧౩-౨౦ X మిథునస్వోదయం ౩౧౧ = ౫౦౪౫-౬-౪౦ ÷ ౩౦=౧౬౮ తనోర్భుక్తకాలము + అర్క-భోగ్యకాలము ౨౫ = ౧౯౩ + మేషం ౨౪౧ + వృషభం ౨౬౯ = ౭౦౩ ÷ ౬౦= ౧౧ - ౪౩ ఇష్టకాలము॥ ౪.

అథ సాయనలగ్నార్కా వేకరాశౌ యది తదా
ఇష్టకాలసాధన మాహ.

శ్లో॥ యదితనుదిననాథా వేకరాశౌ తదంశాంతరహత ఉదయః
స్యా త్ఖాగ్నిహృత్విష్టకాలః । ఇనత ఉదయ ఊన శ్చే త్సశోధ్యో
ద్యురాత్రా న్నిశి తు సరసభార్కా త్స్యాత్తనూ రిష్టకాలే॥ 5.

టీ॥ తనుదిననాథౌ=లగ్నసూర్యులు - ఏకరాశౌయది = ఒకేరాశియందుండు-నప్పుడు తదంశాంతరహతః - తత్ =ఆలగ్నసూర్యులయొక్క-అంశా=భాగలయొక్క-అంతర=అంతరముచేత - హతః=గుణింపఁబడిన-ఉదయః=లగ్నము - ఖాగ్నిహృత్ = 30 చేత భాగింపఁబడినదై - ఇష్టకాలః = ఇష్టకాలము - స్యాత్ =అగును (దీనిని ౬౦ చే విభజింపవలెను) యదా సూర్యాత్ లగ్న మూనం-తదా ఇష్టకాల సాధనం) చేత్ =ఒకప్పుడు - ఉదయః=సాయనలగ్నము - ఇనతః=సూర్యునికంటె - ఊనశ్చేత్ = తక్కువగా నున్నప్పుడు - సః=ఆ యిష్టకాలము- ద్యురాత్రాత్ =౬౦ గడియలనుంచి-శోధ్యః=శోధింపఁబడవలెను - నిశితు=రాత్రియందైతే - సరసభార్కాత్ = షడ్రాశి యుక్తమయినరవినుండి - ఇష్టకాలే=ఇష్టకాలమందలి - తనూః=లగ్నము - స్యాత్ = అగును॥ 5.

ఉపపత్తిః॥ యది త్రింశద్భి ర్భాగైః సూర్యాధిష్ఠితోదయఫలాని - తదా త్ర యో రంతరాంశైః కి మితి - ఫల మిష్టకాలః స్యాత్ - సూర్యా ల్లగ్నే ఊనే సూర్యోదయా త్పూర్వ మేవ భవిష్యతి - అతః స కాలః షష్టిశుద్ధ ఇత్యుక్తం - రాత్రౌ లగ్నసాధనార్థం రవిః సషడ్భైః కార్య ఏవ యతః ప్రాగపరత్ర క్షితిజ యో రంతరం షడ్రాశయ ఏవ భవంతి - అత ఉదయలగ్నషడ్రాశియుక్తం అస్తలగ్నం భవతి - యత్ "సిద్ధాంతే" యోఽభ్యుదేతి సమయేన యేన తత్సప్త మోఽస్తముప యాతి తేన చ॥ 5.

తా॥ లగ్నము, సూర్యుఁడు ఒకేరాశియందే యుండఁగా ఆ యంతరాంశలను రవియుండు లగ్నప్రమాణముచే గుణించి - 30 - చే భాగింప ఇష్టకాలము వచ్చును-

దీనిని - ౬౦ చే భాగింప ఇష్టకాలఘటికాది వచ్చును॥ (1) సూర్యునికంటె లగ్నము తక్కువగా నున్నప్పుడు రవిలోనుండి భాగాదిలగ్నము తీసివచి రవియుండులగ్న ప్రమాణముచే హెంచి - ౩౦ - చే భాగింపవలెను - రాత్రి యిష్టకాలమన్నచో - ౬౦ - నుండి తీసవచవలెను - ఇష్టకాల మగును॥ (2) రాత్రి యిష్టకాలమయినప్పుడు రవిలో ౬ రాసులు కలిపి యుంచి యిష్టకాలగడియలలో దినప్రమాణము తీసవచ అస్తమయాదియిష్టకాల మగును - దానిని ౬౦ చేఁ హెంచి యిష్టఘటికలు తీసివచి షడ్రాశియుక్తుఁ డగురవియున్నరాశికిఁ బిమ్మట రాశి నుంచి లగ్నప్రమాణముల అయిదింటి మొత్తమును పైదానిలో తీసివచి - ౩౦ - చే గుణించి రవియుండు రాశిప్రమాణవిఘటికలచే భాగింప భాగాది వచ్చును - పిమ్మట రవియుండుఁలగ్నము - రాశిస్థానమందుంచి అయనాంశలు తీసవచ స్ఫుటలగ్న మగును॥ (3). 5.

ఉదాహరణము॥ "(1) సాయనరవి -౧౧-౨౬-౪౧-౧౭-సాయనలగ్నం౦-౧౧-౨౭-౫౬-౫౩-అంతరం-౦-౧-౧౫-౪౧ మీనోదయం-౨౪౧ చేఁ హెంచ - ౩౦౩-౫౯-౪౧÷౩౦=౧౦విగడియ విష్టకాలము॥" "(2)పూర్వదినే ఉదయాదీష్టకాలః-౫౮-౦-కి సాయనరవి-౧౧-౨౬-౩౯-౪ సాయనలగ్నం౦-౧౧-౧౧-౫౬-౫౩ అంతరం ౧౪-౪౭-౧౧ మీనోదయేనగుణితలబ్ధం - ౩౫౪౩ - ౨౬-౧౧÷౧౧౮ అహోరాత్రప్రమాణము ౬౦ తీసవచ - ౫౮ - ౦ - ఇష్టకాలము - రాత్రిశేషం - ౨ - ౦ - గడియలు" "(3) ఉదయాది యిష్టకాలము ౫౮-౦-కి రాత్రిలగ్నస్ఫుటానయనము॥ సాయనరవి-౧౧-౨౬-౩౯-౪ - ఆఱురాసులు తీసవచఁగా ౫-౨౬-౩౯-౪ కన్యాలగ్నములో నుండెను - ఇష్టకాలము ౫౮-౦-దినప్రమాణము ౨౯-౫౪ నుతీసవచ ౨౮-౬ అస్తమయాది ఇష్టకాలము, దీని విగడియలు ౧౬౮౬ ఇష్టకాలమును తీసవచఁగా-౧౬౨౮ - దీనిలో నుండి తుల - వృశ్చికధను-ర్మకర - కుంభములమొత్తం ౧౫౩౫ ను తీసవచఁగా - ౯౩- దీనిని ౩౦ చేఁ హెంచ - ౨౭౯౦ ÷ మీనోదయము - ౨౪౧ = ౦-౧౧-౩౪-౩౬ రవియుండు రాశిమీనముగాన దీనిలో పదకొండురాసులు గలుప ౧౧-౧౧-౩౪-౩౬ అయనాంశలు-౨౩-౨-౦-తీసవచఁగా-౧౦-౧౮-౩౨-౩౬ స్ఫుటలగ్నమయ్యెను" 5.

అథ గోళాయనదినరాత్ర్యర్ధతత్థాంశజ్ఞానంచాహ

శ్లో॥ గోళౌ స్తః సౌమ్యయామ్యౌ క్రియఘటరసభే ఖేచ రేఽఽథాయనే తే సక్రాత్కర్కాచ్చ మధ్యేఽథచరపలయుతో నాస్తు పం

చేందునాడ్యః । ఘస్రార్ధం గోళయోః స్యాత్తదయుతఖగుణాః స్యాన్నిశార్ధం త్వథాక్షచ్ఛాయేషుఘ్న్యక్షఛాయాః కృతిదశమలవోనా యమాశాపలాంశాః॥ 6.

టీ॥ ఖేచరే = గ్రహములు క్రియఘటరసభే, క్రియ = మేషము ఘట = తుల (మొదలు) రసభే = ఆరురాసులను బొందిన వారగుచుండఁగా సౌమ్యయామ్యౌ = ఉత్తరదక్షిణములయిన - గోళౌ = గోళములు - స్తః = అగును - అథ = పిమ్మట - నక్రాత్ = మకరరాశినుంచియు - కర్కాత్ = కర్కటరాశినుంచియు - షడ్భే=ఆరు రాసుల (వంతున) అయనే ఉత్తరాయణ దక్షిణాయనములు - స్తః = అగును- అథ = పిదప - పంచేందునాడ్యః ౧౫ గడియలు - గోళయోః = ఉత్తర దక్షిణగోళములయందు - చరపలయుతోనాః - చరపల = చరపలలగు విలిప్తలు - యుతః = కలుపఁబడినవియు - ఊనాః = తివచఁబడినవియు (అయి) ఘస్రార్ధం = దినార్ధము - స్యాత్ = అగును - తదయుతఖగుణాః = తత్ = ఆదినార్ధము - ఖగుణాః=3౦ లో అయుత = తివచఁబడినదై - నిశార్ధం = రాత్ర్యర్ధము - స్యాత్ = అగును - అథ = పిమ్మట - అక్షచ్ఛాయేషుఘ్నీ - అక్షచ్ఛాయ = విషువచ్ఛాయ - ఇషుఘ్నీ = ౫చే గుణింపఁబడినదై - అక్షఛాయాః = విషువచ్ఛాయయొక్క - కృతిదశమలవోనా - కృతి = వర్గుయొక్క - దశమలవః = ౧౦ యవ భాగము - ఊనాః = తివచబడినదై - యమాశాపలాంశాః - యమాశా = దక్షిణదిక్కుయొక్క - పలాంశాః = అక్షాంశలు- స్యుః = అగును॥ 6.

ఉపపత్తిః ॥ గోళాయనవిషయే ॥ క్రాంత్యభావో యత్ర సగోళాదిః క్రాంత్యభావః - సాయనభుజాభావే భుజాభావో మేషాదౌ తులాదౌ - అతస్తౌ గోళసంధీ మేషాది షడ్రాశయః భచక్రే ఉత్తరార్ధే సంత్యత ఉత్తరగోళః - తులాదయో దక్షిణార్ధతః సదక్షిణగోళ ఇతి యత్ర పరమక్రాంతిస్తు భుజపరమత్వే- భుజపరమత్వంచకర్కాదౌ మకరాదౌ చ భవత్యతస్తావయనసంధీ “(1) దినరాత్రివిషయే” నిరక్షదేశే అహోరాత్రవృత్తే ఉన్మండలాత్ - యామ్యోత్తర వృత్తసంపాతం యావత్సదా పంచదశ ఘటికా భవతి. క్షితిజోన్మండలయో రేకత్వాత్ - తథా ప్రవహాక్షిప్తచక్రస్య సమ

పూర్వాపరభ్రమణత్వాత్ - అన్యదేశే క్షితిజోన్మండలయో ర్భిన్నత్వాత్ - తదంతర వినాడీభిః ఊనాదికాః పంచదశఘటికాః సంభవంతి - ఉన్మండలక్షితిజయోరంతరం చరం - ఉక్తంచ భాస్కరాచార్యేణ "ఉన్మండలక్ష్మావలయాంతరాళే ద్యురాత్రవృత్తే చరఖండకాల" ఇతి ఉత్తరగోళే ఉన్మండలాదధః క్షితిజం స్థితం - తస్మాచ్చరేణాధికాః పంచదశఘటికాః క్రియంతే - తద్దినార్థం స్యాత్ - యామ్యేతు ఉన్మండలా దూర్ధ్వం క్షితిజం తస్మాత్తదూనా ఏవ దినదళం స్యాత్- తత్ త్రింశత్ శుద్ధం రాత్రిదళం స్యా దేవ - తే ద్విగుణో దినరాత్రిమానే క్షితిజాదస్తక్షితిజం- యావత్ అహోరాత్రవృత్తే యావంత్యో ఘటికాస్తావద్దినం క్షితిజాదో విభాగా దస్తక్షితిజపర్యంతం రాత్రిమానం - తత్సర్వం గోళోపరి దర్శయేత్- వాసనామాత్రముక్తం "(2)అక్షాంశవిషయే" యదిపలకర్ణే పలభా భుజః - తదా త్రిజ్యాకర్ణే కః - ఫలమక్షజ్యాతద్ధను రక్షాంశాః జాతాః - ధనురాయనవాసనా పూర్వోక్తైవ - అత్రైరి కాంగుళాం పలభాం ప్రకల్ప్య అక్షాంశాః సాధితాః-౮-౫౮-య ద్వ్యేకాంగుళయా పలభయా ఏతే తదేవ్వయా కఇతి - ఏభిః పలాంశాః గుణ్యా ఇత్య త్రైరిషాం పంచైవ గృహీతాః - అతః పంచగుణ పలభాపలాంశాఇతి - అధికం ఖండం గృహీత మిదం - ౦ - ౬ ఇదం పలభావర్గస్య దశమాంశేన సమం - అత స్తదూనా ఏవ కార్యాః - అధికస్య గృహీతత్వాత్ తే సదా దక్షిణా ఏవ - యతో లంకా తః ఉత్తరే సమమండలాన్నాడికామండలం దక్షిణత ఏవ సదా వర్తతే - లంకాౕతో దక్షిణే మనుష్య సంచార ఏవ నాస్తి - అత స్తే నోక్తాః ॥ (3) 6.

తా॥ రవి మేషాదిషట్కములయం దుండునప్పుడు ఉత్తరగోళమనియు తులాదిషట్కములో నుండునపుడు దక్షిణగోళమనియు - మకరాదిషట్కములో నుండునపుడు ఉత్తరాయణమనియు కర్కాట్యదిషట్కములోనుండునపుడు దక్షిణాయనమనియుఁజెప్పఁబడును॥ లంకాదినార్ధ యగు ౧౫ గడియలలో మేషాదిషట్కసమయ చరపలము ధనమును తులాదిషట్కసమయచరపలము ఋణమును జేయ స్వదేశాహర్దళమగును - 3౦ గడియలలో అహర్ధను తీవఁగా రాత్ర్యర్ధ యగును -విషువచ్ఛాయను ౫ చే బెంచి విషువచ్ఛాయ యొక్కవర్గులో ౧౦ వ భాగమును తీవఁగా అక్షాంశ లగును - ఇవి సదాదక్షిణాక్షాంశ లని చెప్పఁబడును॥ 6.

ఉదాహరణము॥ స్ఫుటరవి ౧౧ - ౩ - ౪౦ - ౧౨ ఇపుడు ౧౧ రాసులు గతించి పండ్రెండవ రాశిలో (మీనములో) నున్నందున మీనము తులాదిషట్క మగుటచే దక్షిణగోళమనియు మకరాదిషట్కమగుటచే ఉత్తరాయణ మనియుఁ దెలియవలెను ॥ లంకాదినార్ధ ౧౫ - ౦ చరవిలిప్తలు - ౦ - ౧౫ ఋణముచేయ ౧౪-౪౫ దినార్ధము-౩౦ - ౦—౧౪ - ౪౫ = ౧౫ - ౧౫ రాత్ర్యర్ధము ॥ విషువచ్ఛాయ ౩ - ౪౩ × ౫ = ౧౮ - ౩౫ ॥ ౩ - ౪౩ × ౩ - ౪౩ = ౧౩ - ౪౮ వర్గ÷ ౧౦ = ౧ - ౨౨ ను ౧౮ - ౩౫లో తివచఁగా ౧౩ - ౧౭ అక్షాంశలు వర్గగణితవిధి

```
3 - 43          3 - 43
3 -  3         43 - 43
--------------------------
౯ - ౧౨౯ - ౧౨౯) ౬౦ (౧౮౪౯
          ౧౨౯
           ౩౦            ౩౦
     ౬౦ | ౨౮౮
           ౪ - ౪౮
           ౯
       ౧౩ - ౪౮ వర్గ.
```

అథ నతోన్నత సంజ్ఞా - అక్షకర్ణజ్ఞానం చాహ.

శ్లో॥ యాతః శేషః ప్రాక్పరతోన్నతం స్యాత్కాల స్తేనోనం ద్యుఖండం నతం స్యాత్ । అక్షచ్ఛాయావర్గతత్వాంశయుక్తా మార్తండాః స్యాదంగులాద్యోఽక్షకర్ణః॥ 7.

టీ॥ ప్రాక్ = సూర్యోదయాది దినార్ధపర్యంతం - యాతః = గతకాలము - ఉన్నతా = పూర్వోన్నతము - స్యాత్ = అగును - పరత్ర= దినార్ధాత్పరము- శేషః= మిగిలినకాలము - ఉన్నతం = పశ్చిమోన్నతము - స్యాత్ = అగును - తేన = ఆయున్నతముచేత - ఊనం = తివచఁబడిన - ద్యుఖండం = దినార్ధము - నతం = నతము - స్యాత్ = అగును - అక్షచ్ఛాయా వర్గతత్వాంశయుక్తాః - అక్షచ్ఛాయా =

విషువచ్ఛాయయొక్క - వర్గ = వర్గయొక్క - తత్ర్యాంశ= ౨౫-వ వంతు-యుక్తాః= కలుపఁబడినటువంటి - మార్తండాః = ౧౨ అంగుళాద్యః = అంగుళవియంగుళ ములుగల - అక్షకర్ణః = అక్షకర్ణము - స్యాత్ = అగును॥ 7.

ఉపపత్తిః॥ దినకరకరనిహతతమసో నభసో వృత్తాకార తైవ ప్రతిభాసతే త స్య యామ్యోత్తరవృత్త మవధిం కృత్వా ద్వే కపాలే పరికల్పితే - తత్ర యత్రస్థో రవి రుదయం యాతి - తత్పూర్వకపాలం యత్రాస్త ముపయాతి - త త్పశ్చిమకపాలం - యల్లో రవి రేవ పూర్వాది దిగభివ్యంజకః - తతః పూర్వక్షితిజాద్యావ తాభీష్టకాలేన రవిరున్నత స్తావా నున్నతకాల ఇత్యభిధీయతే - అపరకపాలేఽస్త క్షితిజా ద్యా వాన్ శేషకాలః - స ఉన్నతకాలః స్యాత్ - ఉన్నతం కాలది నార్ధా దపాస్య - యః శేషకాలః తేనరవి ర్మధ్యాహ్నా తోనతో భవతి- అపరకపాలే రవిదనార్ధయో రంతరే యః కాలః స ఏవ నతో భవతి - మధ్యాహ్న ద్రవే స్తావతాకాలేన నతత్వా దితి॥ (1) అక్షకర్ణవిషయే ॥ పలభా భుజః ద్వాదశాంగుళశంకుః కోటిః - పలకర్ణః కర్ణ ఏవం పలభావర్గో ద్వాదశవర్గ యుక్తః - తస్య మూలం పలకర్ణః స్యాత్ -అత్రైవ కాంగుళపలభాయాం జాతః పలకర్ణః - ౧౨-౨-౨౮ అస్మా ద్ద్వాదశవిశోధ్య శేషం ౦-౨-౨౮ ఇదం పలభావర్గతత్ర్యాంశతుల్యం - అత స్తద్యుక్తాః - ద్వాదశపలకర్ణాః స్యా దిత్యుపపన్నం॥ (2) 7.

తా॥ సూర్యోదయాది దినార్ధపర్యంతము పూర్వకపాల మనియు-మధ్యాహ్న ప్రభృతి సూర్యాస్తమయపర్యంతము పశ్చిమకపాల మనియుఁజెప్పఁబడును - ప్రాక్క పాలమందు సూర్యోదయాదీష్టకాలపర్యంతము గతఘటికలు ఉన్నత మనియు-పశ్చిమ కపాలమందు పశ్చిమోన్నత మనియుఁజెప్పఁబడును - ఉన్నతమును దినార్ధములో నుండి తీసివేఁగా నత మగును - విషువచ్ఛాయను వర్గించి దాని ౨౫-వ భాగము ౧౨-లోఁ గలుప అంగుళాద్యక్షకర్ణ మగును॥ 7.

ఉదాహరణము॥ దినార్ధము ౧౮-౪౫ ఇష్టకాలము ౧౧-౪౩ ను తీసివేఁగా- 3-౨ పూర్వనతము పూర్వకపాల మగుటచే ఉన్నతమనఁబడును - అక్షచ్ఛాయ 3 - ౪3 వర్గ ౧3-౪౮ దీని ౨౫ వంతు - ౦ - 33 ఇందుఁ జేర్పఁగా - ౧౨ - 33 అంగు ళాద్యక్షకర్ణము॥ 7.

అథ హోరానయన మాహ.

శ్లో॥ వేదేశాః శరహృచ్చరాఢ్యరహితాః సౌమ్యాన్యు దగ్గోళయో । హోరోఽథో ఘటికార్ధయుఙ్నతకృతే ర్ద్వ్యంశః సమాఖ్యాః స్మృతః । చేత్సార్ధత్రికుతో నతం య దధికం వేదాహతం తద్వియుక్ స్పష్టోఽసౌ తదయుక్ హార స్త్వభిమతః స్యాద్గుణకర్ణో ద్ధృతః॥ 8.

టీ॥ వేదేశాః=౧౧౪ సౌమ్యానుదగ్గోళయోః=ఉత్తరదక్షిణగోళములయందు శరహృచ్చరాఢ్యరహితాః - శరహృత్=౫-చే భాగింపబడిన - చర=చరవిలిప్తలు - ఆఢ్య=ఉత్తరగోళములోఁ గలుపఁబడినవిన్ని - రహితాః=దక్షిణగోళములోనుండి తీవఁబడినవిన్ని అయి - హోరః=హోరము-స్యాత్=అగును - అథ-పిమ్మట - ఘటికార్ధ యుక్=30 విగడియలు కలుపఁబడిన - నతకృతేః=నతవర్గముయొక్క - ద్వ్యంశః = ౨-వ వంతు - సమాఖ్యాః = సమాఖ్యయని - స్మృతః=చెప్పఁబడును - చేత్=ఒకప్పుడు - నతం=నతము - యత్ = ఎప్పుడు - సార్ధత్రికుతః = ౧3½ పదమూఁడున్నర గడియలకంటె - అధికం = ఎక్కువ (స్యాత్ = అగునో - తదా = అప్పుడు - సార్ధత్రయోదశహీనం = ౧3-30 తీవఁబడిన దానినిగా - కృత్వా = చేసి) వేదాహతం = ౪ చే గుణింపఁబడినదై = తద్వియుక్ = అది, మధ్యాహోరములోఁ గలుపఁబడి - అసౌ= ఇది - స్ఫుటః = స్పష్టమయినది - స్యాత్=అగును - తదయుక్ = అది ౧3-30 కంటె తక్కువగా నున్నప్పుడు సమాఖ్యచేఁ తీవఁబడిన - హారః = మధ్యాహోరము - అక్షకర్ణోద్ధృతః = అక్షకర్ణముచేత భాగింపఁబడినదై - అభిమతః = ఇష్టాహోరము-స్యాత్ = అగును॥ 8.

ఉపపత్తిః॥ అత్ర గోళే అహోరాత్రవృత్తే క్షితిజసంపాతయో ర్బద్ధం మూత్రం - త దుదయాస్తసూత్రం ఏవ మున్మండలసంపాతయో ర్బద్ధం తదహోరాత్ర వ్యాససూత్రం తదుదయాస్తసూత్రయోః అంతరం కుజ్యైవ - అథ యామ్యోత్తరవృత్త సౌమ్యోత్తరయో ర్బద్ధం - తన్మితం తస్య వ్యాససూత్రం - తయోర్వ్యాససూత్రయో ర్యః సంపాత స్తస్మా దుపరితనం ఖండం ద్యుజ్యా - సా ఉత్తరగోళే అథ స్తసయా

కుజ్యయా యుతా యావత్ క్రియతే తావ ద్విస్వార్థే అగ్రోదయాస్తసూత్రయో రం
తరం స్యాత్ - దక్షిణే తు కుజ్యయా హీనా యుతా - అగ్రోదయాస్తసూత్రా దధః
కుజ్యా చ దగ్రోదయాస్తసూత్రయో రంతరం సాగ్రా హృతి రిత్యుచ్యతే - ఏవ
మంత్యాపి చరజ్యయా త్రిజ్యాయుతోనాదినార్థాంత్యా స్యాత్ - అహోరాత్రవ్యా
సార్థం త్రిజ్యాతుల్యై రంశై రంక్యతే తావ త్త్రిజ్యాతుల్యం భవతి - తై రంశై
ర్యావత్ కుజ్యా గుణ్యతే - తావ చ్చరజ్యా తుల్యా భవతి - అత శ్చరజ్యయా త్రి
జ్యా - యుతోనాంత్యా సంజ్ఞా భవతి - నాంత్యాహృత్యో ర్క్షేత్రసంస్థానభేదః -
కింతు అంకానాం గురులఘుత్వాత్ కేవలః సంఖ్యాకృతో భేద ఇత్యుపపన్నం -
తత్ర తావత్ అంత్యార్థం చరజ్యా సాధ్యా - సా యథా - చరఫలాని షష్టిభక్తాని
నాడ్యః స్యుః- తాః షడ్గుణాః భాగాః స్యుః- తే ద్విగుణాః జీవా - అత్ర చరఫలా
నాం హారః - ౬౦ - గుణద్వయఘాతో గుణః - ౧౨ - గుణహారయోః గుణోనాప
వర్తితయోః లబ్ధాః పంచ - అత ఉక్తం శరహృచ్చరేణేతి - శరహృచ్చరం చరజ్యా
జాతా తయా త్రిజ్యా సౌమ్యయామ్యగోళయోః క్రమేణ యుతోనా కార్యా -
అత్రాచార్యేణ త్రిజ్యా వేదేశమితా కృతా - అతో వేదేశా ఇతి - ఏవం జాతా
దినార్థాంత్యా తస్యాః హారసంజ్ఞా కృతా - ఇయం దినార్థాంత్యా నతోత్క్రమజ్యయా
హీనా సతీ ష్టాంత్యా స్యాత్ ఏవ మత్ర నతోత్క్రమజ్యా ఘటికార్ధయుక్తస్య నతస్య
వర్గేణ దళితేన తుల్యా భవతి - అత్ర ప్రతీత్యర్థం కల్పితం నతం - ౫ - ఇదం షడ్గుణ
మంశాః - ౩౦ - ఏషాం ఖార్కే - ౧౨౦ - మితే వ్యాసార్థే ఉత్క్రమజ్యా - ౧౬-
యది ఖార్కే మితే వ్యాసార్థే ఇయం తదా వేదేశతుల్యే కేతి జాతాః = ౧౫-౧౨
ఘటికార్ధసంయుక్తం నతం - ౫=౩౦-అస్య వర్గః - ౩౦-౧౫-అర్ధం - ౧౫-౭-ఏవం
స్వల్పాంతరా జాతానతోత్క్రమజ్యైవ - తస్యాః సమసంజ్ఞా కృతా - చే న్నతం
సార్థత్రయోదశాధికం స్యా త్తదా తత్సార్థత్రయోదశహీనం కృత్వా య దధికం త
ద్వేదై శ్చతుర్భిః ఆహతం గుణితం తేన వియుక్ హీనః సమాఖ్యః స్ఫుటః స్యాత్ -
తేన సమాఖ్యేన అయుక్ హీనః హారః అక్షకర్ణేన ఉద్ధృతో భక్తః ఇష్టహారః స్యా
దిత్యర్థః । అత్ర సమాభిధాయా నతోత్క్రమస్యా సాధితా సా సార్థత్రయోదశనత
పర్యంతం భవతి - తతః పరం సాంతరా - అత్ర కల్పితం నతం - ౧౪ - ౩౦ అస్య

నతస్య వేదేశతుల్యా ఇతి - ౧౧౪ - త్రిజ్యాయా ముత్క్రమజ్యా - ౧౦౮-౩౦-ఘటి కార్ధయుక్తనతస్య ౧౫ వర్గోద్వ్యాప్తః - ౧౨-౩౦ - అత్రానయో రంతరం చత్వారః-౪ - తదంతర మేకఘటికాయాం చతుర్మితం - తత్రానుపాతః - య ద్యేకఘటికాయాం చత్వారోంతరం - తదేష్టేన సార్ధత్రయోదశాధికేన నతేన కి మితి - ఫలం హీనం కార్యం అధికభూతత్వాత్ - తత స్తేన హీనో హార ఇష్టహారః స్యాత్ - యతోనతోత్క్రమజ్యాహీనాదినార్ధాంత్యా ఇష్టాంత్యా భవతి-సా ఇష్టహారసంజ్ఞా - అత్రాక్షకర్ణాభజనే యుక్తి స్త్వనుపద మేవ స్పష్టీకరిష్యతే॥ 8.

తా॥ రవి ఉత్తరగోళమందుండునపుడు చరవిలిప్తలను ౫-చే భాగించి విభక్తము ౧౧౪ లోఁ గలుపవలెను - దక్షిణగోళ మైనప్పుడు తివచవలెను. మధ్యాహార మగును - పిమ్మట - గ-౦-౩౦ లో నతముఁ గలిపి వర్గుచేయ దానియొక్క రెండవ వంతు సమాఖ్య యనఁబడును - హారములో సమాఖ్యను తివిచి అక్షకర్ణముచే భాగింప ఇష్టాహార మగును - నతము ౧౩-౩౦-కంటె నధికముగానున్నప్పుడు దానిలో ౧౩-౩౦ తివిచి ౪-చేఁ హెంచ సమాఖ్య యగును - దీనిని మధ్యాహారములోఁ గలిపి అక్షకర్ణముచే భాగింప అభిమతాహార మగును॥ 8.

ఉదాహరణము॥ చరవిలిప్తలు ౧౪ దీనిని ౫-చే భాగింప - ౨ - ౪౮ ఇది ౧౧౪-లో నుంచి తివచఁగా ౧౧౧-౧౨ మధ్యాహారము - నతం - ౩-౨ ఇందులో - ౦-౩౦ కలుప-౩-౩౨ దీనివర్గు ౧౨-౪౯ రెండవవంతు-౬-౧౪-ఇదిసమాఖ్య - మధ్యాహారములోనుండి తివచ-౧౦౪-౫౮-అక్షకర్ణము - ౧౨-౩౩ చే భాగింప-౮-౨౧ ఇష్టాహారము............౧౪-౨౦ నత మయినప్పుడు దీనిలోనుండి ౧౩ - ౩౦ తివచఁగా - ౦-౫౦ × ౪ = ౩-౨౦ మధ్యాహారము + ౧౧౧-౧౨=౧౧౪-౩౨ దీనిని అక్షకర్ణముచే భాగింప - ౯-౭ ఇష్టాహార మగును॥ 8.

అథభాజ్య - ఇష్టకర్ణ - ఛాయాజ్ఞానంచాహ.

శ్లో॥ దిఘ్నాక్షభాహృతచరం స్వగుణం ద్వినిఘ్నం స్వేష్వంశ
యుగ్వ్యగభవాన్విత మత్రభాజ్యః । కర్ణోంగులాదికఇహేష్టహారాప్త
భాజ్యః కర్ణార్కవర్గవివరా త్పదమిష్టభా స్యాత్॥ 9.

త్రిప్రశ్నాధికారము.

టీ॥ దిఘ్నాక్షభావృత్తచరం - దిక్=౧౦ చేత - ఘ్న=గుణింపఁబడినటువంటి - అక్షభా=విషువచ్ఛాయచేత - వృత్త=భాగింపఁబడిన - చరం=చరవిలిప్తలు- స్వగుణం= వర్గింపఁబడినవై - ద్వినిఘ్నం=౨ చే గుణింపఁబడి - స్వేష్వంశయుక్ = దాని యయిదవవంతు కలుపఁబడి - యుగభవాన్వితం = ౧౧౪ చేఁ గలుపఁబడినదై - అత్ర= యిచ్చట - భాజ్యః= భాజ్యము - స్యాత్ =అగును - ఇష్టహారాప్తభాజ్యః = ఇష్టాహారముచేత భాగింపఁబడినభాజ్యము - ఇహ=ఇక్కడ - అంగులాదికః = అంగుళవియంగుళములుగల - కర్ణః=కర్ణము - స్యాత్ =అగును - కర్ణార్కవర్గవివరాత్ - కర్ణ = కర్ణముయొక్కయు - అర్క=౧౨ యొక్కయు = వర్గ = వర్గముల - వివరాత్ = అంతరమువల్లనుంచి - పదం=వచ్చినమూలము - ఇష్టభా=ఇష్టచ్ఛాయ - స్యాత్ = అగును॥ ౯.

ఉపపత్తిః॥ ఇష్టహారసంజ్ఞేష్టాంత్యా జ్ఞాతాస్తి - తస్యాః వృత్తికరణాయాను పాతః - త్రిజ్యావృత్తే ఇయ మంత్యా తదా ద్యుజ్యావృత్తే కేతి - జాతేష్టివృత్తిః - పరకర్ణే ద్వాదశకోటి స్తదేష్టవృత్తికర్ణే కేతి - జాతా ఇష్టశంకుః - శంకుకోటౌ కర్ణస్త్రిజ్యా తదా ద్వాదశకోటౌ క ఇతి - జాత ఇష్టకర్ణః - ఏవ మత్ర త్రిజ్యావర్గస్య పలకర్ణో గుణః - ద్యుజ్యేష్టాంత్యాఘాతో హారః తేన త్రిజ్యావర్గో ద్యుజ్యాభక్తః - ఫలస్య భాజ్యసంజ్ఞా కృతా - తత్ర పరమాల్పద్యుజ్యయా - ౧౦౫ - ౪౦ - త్రిజ్యావర్గే భక్తే జాతఃపరమో భాజ్యః - ౩౧ - ౨౦ సార్కమితే వ్యాసార్ధేఽయం తదా వేదేశమితే క ఇతి - జాతో భాజ్యః-౧౨౪-౪౫ - సభాజ్యఫలకర్ణగుణా ఇష్టాంత్యా భక్తః కార్యః - తత్ర పలకర్ణగుణేన గుణహారాపవర్తితౌ - ఏవం పలకర్ణే భక్తేష్టాంత్యై వేష్టహారసంజ్ఞా కృతా-అత ఇష్టహారాప్తభాజ్యఇష్టకర్ణః స్యా దిత్యుపపన్నం - అస్య సాధనప్రక్రియా ద్యుజ్యాక్రాంతిజ్యా వినా నసిధ్యతి - తత్ ప్రక్రియాగౌరవమతోఽనుకల్పేన దిఘ్నాక్షమ యేత్యాదినా భాజ్యో జ్ఞాతః - అనుకల్పః స యథా ఏకాంగుళపలభాయాం ఖండత్రయయోగః పరమం చరం - ౨౧-౨౦ ఇదం దశగుణపలభా భక్తం - ౨-౮ వర్గితం - ౪-౩౩ - ద్విగుణం-౯-౬-ఇదం స్వపంచాంశయుతం-౧౦-౪౫ వేదేశయుతం స ఏవ భాజ్య ఇతి ప్రతీతః - అయం భాజ్యో హారహృతో భీష్టకర్ణో భవతి - ఇతి యుక్తిః పూర్వమేవోక్తా కర్ణార్కవర్గద్వాదశాగ్రాంతరా న్మూలం - ఇష్టభా ఇష్టఛాయా స్యాత్ - అస్యోపపత్తిః - ఛాయాభుజః ద్వాదశాంగుళశంకుః - కోటిః ఛాయాకర్ణః- అతః కోటికర్ణయో ర్వర్గాంతరమూలం ఛాయా భవతీ త్యుపపన్నం॥ ౯.

తా॥ విషువచ్ఛాయను ౧౦ చేఁ బెంచి దానిచేత చరవిలిప్తలభాగించి వచ్చిన దానిని వర్గించి ౨.చే గుణించి దాని అయిపవవంతును గలిపి - ౧౧౪ గలుప భాజ్య మగు ఈభాజ్యమును ఇష్టాహారముచే భాగింప అంగుళాదికర్ణ మగును - ఈ కర్ణము యొక్కయు ౧౨ యొక్కయు వర్గులయంతరము వల్లనుంచి వచ్చుమూలము ఇష్టచ్ఛా య యగును॥ 9.

ఉదాహరణము॥ విషువచ్ఛాయ-3-౪3 × ౧౦=3౭-౧౦ చేత చరవిలిప్తలగు ౧౪ ను భాగింప - ౦ - ౨౨ దీనివర్గ-౦.౮-ద్విగుణింప-౦-౧౬ అయిపవవంతుఁగలుప -౦-౧౯ దీనిలో - ౧౧౪ గలుప - ౧౧౪ - ౧౯ ఇది భాజ్యము - దీనిని ఇష్టాహార మగు - ౮-౨౧ చే విభజింప-౧3-౪౧ ఇది యిష్టకర్ణము - దీనివర్గ-౧౮౭-౧౪ ను ౧౨ యొక్కవర్గ ౧౪౪ ను వీని అంతరము - ౪3 - ౧౪ దీని మూలము ౬ - 3౬ ఇది ఇష్టఛాయ యగును॥ 9.

అథ ఉష్టచ్ఛాయయాకర్ణ - నతజ్ఞాన మాహ.

శ్లో॥ కర్ణ స్స్యా త్పదమర్కభాకృతియుతే స్తద్భక్తభాజ్యో హా
రోఽభీష్ట స్తత్ఫలకర్ణఘాతరహితో మధ్యో హరో ద్వ్యాహతః।
చే ద్వేదాంకధరాధికః పృథగతో వేదాంకఘూనా గ్గుణాప్తాత్స్యా త్త
స్య పదం ఘటీముఖనతం స్యాదర్ధనాడీ వియుక్॥ 10.

టీ॥ అర్కభాకృతియుతేః - అర్క = ౧౨ యొక్కయు - భా = ఇష్ట చ్ఛాయయొక్కయు - కృతి = వర్గులు - యుతేః = కలిపినదానియొక్క - పదం = మూలము - కర్ణః = కర్ణము - స్యాత్ = అగును - తద్భక్తభాజ్యః - తత్ = ఆక ర్ణముచేత - భక్త = భాగింపఁబడిన - భాజ్యః = భాజ్యము - అభీష్టః = ఇష్టమయిన టువంటి - హారః = హారము - స్యాత్ = అగును - తత్ఫలకర్ణఘాతరహితః - తత్ఫ ల = ఆహారమగుఫలము - కర్ణ = కర్ణముచేత - ఘాత = గుణింపఁబడినదై - రహి తః = తీవఁబడినటువంటి - మధ్యః = మధ్యమమయిన - హారః = హారము - ద్వ్యా హతః = రెంటచే గుణింపఁబడియున్న - వేదాంకధరాధికశ్చేత్ = ౧౯౪ కంటె నె క్కువదియైనప్పుడు - పృథక్ = ప్రతిగానుంచఁబడి - అతః = దానినుండి - వేదాం కఘూనాత్ = ౧౯౪ ను తీసివేసిన దానినుంచి - గుణాప్తాత్స్యః = 3 చేత భాగింపఁ

బడినదై - ఆప్త్యాః = ప్రతిగానుంచిన దానితోఁ కలుపఁబడినదై - తస్య = దానియొ క్క - పదం = మూలము - అర్ధనాడీవియుక్ = ౩౦ విగడియలు తివుచుటచేతను నతము ౧౩ - ౩౦ కంటె నధికముగా నున్నప్పుడు కలుపుటచేతను - ఘటీముఖనతం = గడియలు మొదలుగాగల నతము - స్యాత్ = అగును॥ 10.

(ఉపపత్తిః॥ విలోమవిధినా ప్రసిద్ధైవ॥ 10.)

తా॥ ౧౨ యొక్కయు ఇష్టచ్ఛాయయొక్కయు వర్గలను గలిపి మూలముచేయ కర్ణ మగును - ఆకర్ణముచేత భాజ్యమును భాగింప అభీష్టహార మగును. ఆ హారము కర్ణముచే గుణింపఁబడి మధ్యాహారములో తివచఁబడి ౨ చే గుణింపఁబడిన గానిమూలములోనుండి ౩౦ విగడియలు తివచఁబడుటచేత గడియలాదిగా నతము వచ్చును. మధ్యాహారములోనుండి తివిచి రెట్టించినపిమ్మట ౧౯౪ కంటె నధికముగానున్నప్పుడు ౨ ప్రతులు పెట్టి రెండవప్రతిలో ౧౯౪ తీసివేసి శేషమును ౩ చే భాగింపఁగా వచ్చిన విభక్తమును మొదటిప్రతితో గలిపి మూలముఁ గనుగొని ౩౦ విగడియలు తివచఁగా నత మగును॥ నతము ౧౩ - ౩౦ కంటె నధికముగా నుండునపుడు ౩౦ విగడియలు నతముతోఁ గలిపి వర్గచేసి ౨ చే భాగింప సమాఖ్య యగును. పిమ్మట నతములో ౧౩ - ౩౦ తివిచి ౪ చేఁ బెంచి సమాఖ్యలో తివిచి మధ్యాహారములో తివిచి అక్షకర్ణముచే భాగింప అభిమతాహార మగును. భాజ్యమును అభిమతాహారముచే విభజింప ఇష్టకర్ణమగును. దీనియొక్కయు ౧౨ యొక్కయు వర్గల అంతరమునకు మూలముచేయ ఇష్టచ్ఛాయ యగును॥ 10.

ఉదాహరణము॥ నతవిషయే ॥ ౧౨ యొక్కవర్గ ౧౪౪ ఇష్టచ్ఛాయ ౬-౩౬ దీనివర్గ ౪౩ - ౩౩ గలుప ౧౮౭ - ౩౩ దీనిమూలము ౧౩ - ౪౨ ఇది ఇష్టకర్ణము- భాజ్యము ౧౧౪ - ౯ దీనిని ఇష్టకర్ణముచే విభజింప ౮ - ౨౦ అభీష్టాహారము దీనిచేత అక్షకర్ణమగు ౧౨ - ౩౩ ను గుణింప ౧౦౪ - ౩౫ మధ్యాహారమగు ౧౧౧ - ౧౨ లో తివచ ౬ - ౩౭ దీనిని రెట్టించ ౧౩ - ౧౪ దీనిమూలము ౩-౩౮ ఇందులో ౩౦ విగడియలు తివచ ౩ - ౮ నతకాలము ॥ (1) మధ్యాహారములో తివిచి రెట్టించిన పిమ్మట ౧౯౪ కంటె నధికమయినప్పుడు ౧౯౭ - ౯ కల్పితము-

దీనిలో ౧౯-౪ తీవఁగ 3 - ౯ దీనిని 3 చే విభజింప ౧ - 3 దీనినికలుప ౧౯-౭-౧౨ దీనిమూలము ౧౪ - ౪ దీనిలోనుండి 3౦ విగడియలు తీవఁగ ౧3 - 3౪ నతము (౭)...నతము ౧3 - 3౦ కంటె నధికమయినప్పుడు చేయవలసిన ఇష్టచ్ఛాయవిధి॥ నతము ౧౫ - ౧౦ దీనితో 3౦ విగడియలు కలుప ౧౫ - ౪౦ దీనివర్గు ౨౪౫ - ౨౬ ÷ ౨ = ౧౨౨ - ౪3 సమాఖ్య - నతం ౧౫ - ౧౦ లో ౧3 - 3౦ తీవఁగ ౧ - ౪౦ × ౪ = ౬ - ౪౦ ఇది సమాఖ్యలోనుండి తీవఁగా ౧౧౬ - 3 ఇది స్ఫుటసమాఖ్య - హారమగు ౧3౨ - 3౬ లో తీవఁగ ౧౬ - 33 దీనిని అక్షకర్ణమగు ౧3 - ౧౯ చే భాగింప ౧ - ౧౪ అభిమతాహారము - దీనిచే భాజ్యమగు ౧౨౦ - ౧౪ ను భాగింప ౯౭ - ౨౯ ఇది ఇష్టకర్ణము - దీనివర్గు ౯౭౦3 ను ౧౨ యొక్క వర్గు ౧౪౪ ను వీని అంతరము ౯౫౫౯ దీని మూలము ౯౭- 3౦ ఇది ఇష్టచ్ఛాయ- దీనినిబట్టి చేయఁగా ౧౫ - ౧౦ నతము వచ్చును॥ 10.

అథ క్రాంతిసాధన మాహ.

శ్లో॥ చత్వారింశ దశీతి రద్రికు భువః క్వక్షేందవో భూధృతీ। షట్ ఖాక్షీణి జినాశ్వి నోఽంగవికృతీ। ఖాబ్ధ్యశ్వినః సాయనాత్। ఖేటాద్దోర్లవదిగ్లవప్రమగతోఽంకోఽసౌ తదూనాగతా చ్ఛేషఘ్నా ద్దశలబ్ధియు గ్దశహృతోఽంశా ద్యోఽపమః స్యా త్స్వదిక్॥ 11.

టీ॥ సాయనాత్ = అయనాంశయుక్తమయినటువంటి - ఖేటాత్ = రవిగ్రహమువల్ల - దోర్లవదిగ్లవప్రమగతః - దోః - భుజయొక్క - లవ = భాగలు - దిక్= ౧౦ చేత - లవ = భాగింపఁబడినవై - ప్రమగతః = గతించినటువంటి - అంకః = అంకము - స్యాత్ = అగును - అసౌ = ఇది - తదూనాగతాత్ - తత్ = ఏష్యాంకము నుంచి - ఊనాగతాత్ = గతాంకము తీవఁబడినదై - శేషఘ్నాత్ = అంకశేషము గుణించుటవల్లనుంచి - దశలబ్ధియుక్ - దశలబ్ధి = ౧౦ చేత భాగింపఁబడిన విభక్తమందు - యుక్= గతాంకమును గలుపవలెను (తతః - పిమ్మట) దశహృతః = ౧౦ చేత భాగింపఁబడినదై - అంశాద్యః = భాగాది - స్వదిక్ = సాయనరవి దిక్కుగల - అపమః = క్రాంతి - స్యాత్ = అగును - అథ = అటుపిమ్మట - చత్వారిం

శక్ = ౨౪ ఆశీతిః = ౮౦ అద్రిభువః = ౧౧౭ క్ష్వక్షేందవః = ౧౫౧ భూధృతీ=
౧౮౧ షట్ఖాక్షిణి = ౨౦౬ జినాశ్వినః = ౨౨౪ అంగవికృతీ = ౨౩౬ ఖాబ్ధ్యశ్వినః = ౨౪౦ (ఏతే = ఇవి) నవ = తొమ్మిదియు- అంకాః = అంకములు-స్యుః=
అగును. 11.

ఉపపత్తిః॥ గ్రహో యైర్భాగై ర్విషువద్వృత్తాద్దక్షిణోత్తరగమనం కరోతి -
తే క్రాంత్యంశాః - క్రమణం క్రాంతిః - తస్య అంశా ఇత్యన్వర్థం నామ విషువద్వృ
త్తం య ద్వర్తతే - త న్నిరక్షే సమం పూర్వాపర మిత్యర్థః. మేషతులాదిస్థో గ్రహ
స్తస్మిన్ వృత్తే తిష్ఠన్ భ్రమతి - మేషాదయః షట్ తస్యోత్తరార్ధే తులాదికా
దక్షిణా ఏవ నతు మేషాదిషడ్రాశయః - ఉత్తరత శ్చైకత్రావతిష్ఠంతో భ్రమం
తీతి - కింతు మేషాదిరాశిత్రయం యావత్ ప్రతిక్షణ ముత్తరతః - క్రమేణ చతుర్విం
శత్యంశాన్ - యావ దహోరాత్రవృత్తే పరిభ్రమన్ గచ్ఛతి - తతః పరావర్త్య రాశి
త్రయం కన్యాంతంయావత్తేనైవ మార్గేణ పున స్తదేవ విషువద్వృత్త మాశ్రయాని- ఏవం
తులాదేర్దక్షిణత ఏవ రాశిత్రయంగత్వా పున స్తేనైవ యథాపరావర్త్య తదేవ విషువ
ద్వృత్తం మేషాదిస్థ ఏవాశ్రయతి - ఏవం భగోళే తద్దిక్ స్థక్రాంతి రితి పరిభాషా - ఏ
వం సూర్యస్య అన్యోన్యం గ్రహనక్షత్రాణాం స్వస్వవిమండలా నుగతత్వాత్ - గోళా
ర్ధయో ర్వైపరీత్య సంభవః - స్యా దితి - త ద్యథా విషువద్వృత్తా త్క్రాంతివృ
త్తం తిరశ్చీనం వర్తతే తయో ర్మేషతులాదౌ సంపాతద్వయం = తత్ర క్రాంత్యభావః-
మకరకర్కటాదౌ పరమం దక్షిణోత్తరం చతుర్వింశత్యంశాంతరం తత్ర క్రాంతేః పర
మత్వం ఏవం తిరశ్చీనాత్ క్రాంతిమండలా దపి గ్రహమండలం తిరశ్చీనం వర్తతే - త
యోః స్వక్షేపపాతే సషడ్భే చ సంపాతౌ - తస్మాత్త్రిభేఽంతరే పరమం విక్షేపాం
శతుల్యం దక్షిణోత్తర మంతరం విక్షేపః - ఏవం పృథక్ గ్రహనక్షత్రాణాం విమండ
లాని తిరశ్చీనాని వర్తంతే- తత్ క్షేపవశాత్ గోళాన్యత్వసంభవః స్యాదిత్యుపపన్నం-
తదుక్తం సిద్ధాంతశిరోమణౌ ॥ నాడికామండలా త్తిర్య గేవాపమః క్రాంతివృత్తా వధిః
క్రాంతివృత్తా చ్ఛరః - క్షేపవృత్తావధి స్తిర్యగేవం స్ఫుటో నాడికావృత్తఖేటాంతరా
ళోపమః ॥ అతః శరసంస్కృతా స్పష్టా క్రాంతిః స్యా దిత్యగ్రే ఆచార్యేణాప్యుక్త
మస్తి - అత్ర గుణకభాజకోపపత్తి ర్యథా - యది త్రిజ్యాతుల్యభుజజ్యయా పరమ

క్రాంతిజ్యా తదేష్టదోర్జ్యయా కి మితి- ఫలం క్రాంతిజ్యా తద్ధనుః క్రాంతిః స్యాత్ - అత్రాచార్యేణ లాఘవార్థం దశభుజగానాం అనేనైవ విధినా క్రాంత్యంశాః సాధితాః - తే సావయవా జాతాః - అతో దశగుణాః - కృత్వా పఠితాః- తతోంతరేఽనుపాతః - యది దశభిర్భాగై రేకో లభ్యతే - తదేష్టాంశైః కి మితి - ఫలమితో గతాంకః స్యాత్ - శేషా దప్యనుపాతః - యది దశభి ర్భాగై ర్గతైష్యాంతరం లభ్యతే తదా శేషాంశైః కి మితి - ఫలం గతాంకే యుక్తం కార్యం సా క్రాంతిః స్యాత్ - పరం దశగుణా స్తతో దశభక్తే త్యుపపన్నం॥ 11.

తా॥ సాయనరవి భుజభాగలను ౧౦ చే విభజింప విభక్తము గతాంక మగును - శేషభాగాదులను ఏష్యగతాంకముల యంతరముచే హెచ్చించి ౧౦ చే భాగించి గతాంకసంఖ్య గలిపి ౧౦ చే భాగింప భాగాది సాయనరవి గోళముగల క్రాంతి యగును॥ 11.

క్రాంతియంకముల చక్రము.

ఖండముల సంఖ్య.	౦	౧	౨	౩	౪	౫	౬	౭	౮	౯
ఖండములు.	౦	౪౦	౮౦	౧౧౭	౧౫౧	౧౮౧	౨౦౬	౨౨౪	౨౩౬	౨౪౦
అంతరములు.	౪౦	౪౦	౩౭	౩౪	౩౦	౨౫	౧౮	౧౨	౪	౦

ఉదాహరణము॥ సాయనరవి ౧౧ - ౨౬ - ౫౪ - ౧౦ భుజ - ౦ - ౩ - ౫ - ౫౦ ÷ ౧౦ = ౦ గాన గతాంకములు లేవు - శేష భాగాదులు ౩ - ౫ - ౫౦ × గతైష్యాంతరం ౪౦ = ౧౨౩ - ౫౩ - ౨౦ ÷ ౧౦ = ౧౨ - ౨౩ - ౨౦ గతాంకము లేనందునఁ గలుపలేదు. దీని దశభక్తఫలం ౧ - ౧౪ - ౨౦ ఇది దక్షిణాక్రాంతి॥ 11.

అథప్రకారాంతరేణ క్రాంతిసాధనమాహ.

శ్లో॥ స్యుః ఖండాని ఖవార్ధయోంబరకృతాః శైలాగ్నయోబ్ధ్యగ్నయ। స్త్రింశ త్తత్వధృతీనవారినిధయ స్తైః సాయనాంశగ్రహాత్। బాహ్వాంశాభ్రకుభాగసంఖ్యకయుతిః శేషైష్యఘాతా ద్దశాప్త్యాఢ్యా దిగ్విహృతా లవాది రపమ స్తద్దిక్ స్వగోళా భవేత్॥ 12.

టీ॥ ఖవార్ధయః=౪౦-అంబరకృతాః=౪౦-శైలాగ్నయః=౩౭-అబ్ధ్యగ్నయః=౩౪-త్రింశత్=౩౦-తత్త్వ=౨౫-ధృతి=౧౮-ఇన=౧౨-వారినిధయః=౪ - (ఏతాని=ఇవి) ఖండాని=ఖండములు - స్యుః=అగును- తైః=ఆఖండములచేత - సాయనాంశగ్రహాత్=అయనాంశయుక్త గ్రహమువల్లనుంచి - బాహ్వంశాగ్రభవభాగసంఖ్యకయుతిశ్చ - బాహ్వంశ=భుజభాగలయొక్క - అగ్రభవభాగ=పదియవభాగమందు - సంఖ్యకయుతిశ్చ=గతఖండసంఖ్యలు కలుపబడినదియు - శేషైష్యఘాతాత్ - శేష=అగ్రభవభాగశేషాదులు- ఏష్య-మిగిలిన ఖండముచేత - ఘాతాత్ = గుణింపగా వచ్చినదానినుంచి - దశాప్తాఢ్యా - దశ=౧౦ చేత - ఆప్త=భాగింపబడి- ఆఢ్యా=గతఖండయోగము కలుపబడినదై - దిగ్విహృతా=౧౦ చేత భాగింపబడినటువంటిదై - స్వగోళాత్=గ్రహముండెడు గోళమునుంచి - తద్దిక్=ఆదిక్కుగల - లవాదిః=భాగాది - అపమః=క్రాంతి - స్యాత్=అగును॥ 12.

తా॥ సాయనరవియొక్క భుజభాగలనుమాత్రము ౧౦ చే భాగింపగా విభక్తము గతఖండము లగును - మిగిలినభాగాదిని ఏష్యఖండముచే హెచ్చించి ౧౦ చే విభజింపగా వచ్చిన విభక్తమును ప్రథమరాశిలో గతఖండముల మొత్తమును గలిపి ౧౦ చే పాలుగొనఁగా వచ్చినది భాగాదిగా గ్రహముండుగోళముయొక్క దిక్కుగల క్రాంతి యగును॥ 12............క్రాంతియంకములు - ౧ మొదలు ౪౦ - ౪౦-౩౭-౩౪-౩౦-౨౫-౧౮-౧౨-౪ ఇవేఖండములు॥

ఉదాహరణము॥ సాయనరవి- ౧౧-౨౬-౫౪-౧౦ భుజభాగలు - ౩-౫-౫౦ ఇందలి భాగలనుమాత్రము ౧౦ చే విభజింపవిభక్తము-౦-కావునగతఖండములులేవు - ఏష్యఖండము మొదటిదిగాన శేషభాగాములు ౩-౫- ౫౦ × ౪౦ ÷ ౧౦ = ౧౨ - ౨౩ - ౨౦ గతఖండయోగములేదు దీని ౧౦ వభాగము ౧ - ౧౪ - ౨౦ సాయనరవి దక్షిణగోళమగుటచే దక్షిణాక్రాంతి ౧ - ౧౪ - ౨౦ ॥ 12.

అథ ప్రకారాంతరేణస్థూలక్రాంతిసాధన మాహ.

శ్లో॥ షట్షడిషూదధిదృక్కుభి రర్ధైః ఖేటభుజాంశదినాంశమితైక్యం । శేషహతైష్యదినాంశయుతం వాంశాద్యపమః సుఖసంవ్యవహార్త్యై ॥ 13

టీ॥ వా = ఈవఱకుఁజెప్పినవిగాక షట్షడిషూదధిదృక్కుభిః షట్ = ౬ షట్ = ౬ ఇషు = ౫ ఉదధి = ౪ దృక్ = ౨ కుభిః = ౧ అగు అర్ధైః = ఖండము లచేత ఖేటభుజాంశదినాంశమిత్త్యైక్యం ఖేట = గ్రహముయొక్క భుజాంశ = భుజభాగలను దినాంశం ౧౫ చే భాగింపగావచ్చినదానిని (గతఖండములగును) ఇత్యైక్యం = గతఖండములతోఁకలుపవలెను, శేషహత్త్యైష్యదినాంశయుతం= ఏష్యఖండముచేత గుణింపఁబడినశేషము ౧౫ చే భాగింపఁబడి గతఖండములమొత్తముతోఁ గలుపఁబడవలెను అంశాద్యపమః = భాగాదిక్రాంతి సుఖసంవ్యవహృత్త్యై = సులభగణితముకొఱకు స్యాత్ = అగును॥ 13.

ఉపపత్తిః॥ అత్ర తు పంచదశభాగానాం క్రాంతయో భాగాధికాః సాధితాః తత్రానుపాతః యది పంచదశభాగైరేకైం ఖండం తదా భుజభాగైః కిమితి లబ్ధం గత ఖండానాం యోగమితా క్రాంతిః అత్ర తు పంచదశభాగానాం క్రాంతిభోగ్యఖండం లభ్యతే తదా శేషాంశైః కి మితి ఫలం గతఖండయోగే యోగ్యా క్రాంతిః స్యాత్ ప రం సా స్థూలా ఖండభాగోనాధికకలాపరిత్యాగా దిత్యుపపన్నం॥ 13

తా॥ సాయనరవిభుజభాగలను ౧౫ చే భాగింప విభక్తము గతఖండము లగును - శేషభాగాదిని ఏష్యఖండముచేఁ బెంచి ౧౫ చే విభజించి వచ్చినభాగాదియందు గతఖండములను గలుప భాగాదిక్రాంతి యగును - ఇది మిగుల సుకరము- ఖండములు- ౬-౬-౬-౪-౨-౧.

ఉదాహరణము॥ సాయనరవిభుజభాగలు - 3-౫-౫౦ ÷ ౧౫= గతాంకములు లేవు - శేషభాగాది - 3-౫-౫౦ ని ఏష్యఖండమగు ౬ చే గుణింప-౧౮-3౫-౦ ÷ ౧౫=౧-౧౪-౨౦-క్రాంతి గతఖండములులేనందునఁ గలుపలేదు॥ 13.

అథ స్థూలక్రాంతినా భుజాంశసాధన మాహ.

శ్లో॥ తతో దళాని శోధయే త్తిథిఘ్న శేష మేష్యహృత్ । తిథిఘ్నశుద్ధసంఖ్యయా యుతం భవంతి దోర్లవాః॥ 14.

టీ॥ తతః=పిమ్మట - దళాని=ఖండములను - శోధయేత్ = తీవవలెను - తిథిఘ్న శేషం=౧౫ చే గుణింపఁబడినశేషము - ఏష్యహృత్ = ఏష్యఖండముచే భాగింప

వలెను (తతః=పిదప) తిథిస్ను శుద్ధసంఖ్యయా=౧౫ చే గుణింపఁబడిన శుద్ధఖండసంఖ్య చేత - యుతం=ఏష్యఖండహృతవిభక్తమును గలుపవలెను- దోర్లవాః=భుజభాగలు - భవంతి = అగుచున్నవి॥ 14.

తా॥ క్రాంతిభాగాదిలో లఘుఖండము లెన్ని పోవునో యన్నియు తివిచి శేషమును ౧౫ చేఁ బెంచి ఏష్యఖండముచే భాగించి శోధితఖండసంఖ్యలను ౧౫ చేఁ బెంచి ఏష్యఖండహృతవిభక్తమును గలుప భుజాంశలగును॥ ఇది విలోమగణితము॥14

ఉదాహరణము॥ క్రాంతిభాగలు-౧-౧౪-౨౦ × ౧౫=౧౮-3౫-౦ ÷ ఏష్య ఖండము ౬=3-౫-౫౦ శోధితసంఖ్యలు లేనందున ఇవే భుజభాగలు॥ 14.

అథ దినార్ధాత్ స్థూలక్రాంతిసాధన మాహ.

శ్లో॥ ద్యుదళతిథివియోగ స్త్వినాడ్య శ్చరం స్యా దథనిజగజ భాగోపేత మక్షప్రభాప్తమ్। దినకృదపమభాగా స్తత్వలిప్తాయుతాః స్యు ర్ద్యుదళకృశపృథుత్వే తే క్రమా ద్యామ్యసౌమ్యాః॥ 15.

టీ॥ ద్యుదళతిథివియోగః=అహర్దళము ౧౫ చే తివచఁబడినదై - వినాడ్యః = విగడియలు - చరం=చరవిలిప్తలు - స్యాత్=అగును - అథ=అటుపిమ్మట - తత్ = ఆ చరముయొక్క - నిజగజభాగోపేతం - నిజ=స్వకీయమైన - గజభాగ=౮-వ వంతు - ఉపేతం=కలుపఁబడవలెను - తతః=పిమ్మట - అక్షప్రభాప్తం=విషువచ్ఛాయచేత భాగింపఁబడవలెను - (తే=అవి) దినకృదపమభాగాః=సూర్యునియొక్క క్రాంతిభాగలు - స్యుః=అగును - తే=అవి - తత్వలిప్తాయుతాః - ౨౫ లిప్తలు కలుపఁబడి - ద్యుదళ కృశపృథుత్వే - ద్యుదళ=అహర్దళము (౧౫ కంటె) కృశపృథుత్వే = అల్పాధికములు కలుగుచుండఁగా - క్రమాత్=వరుసగా - యామ్యసౌమ్యాః=దక్షిణోత్తరక్రాంతులు - స్యుః=అగును॥ 15.

ఉపపత్తిః॥ దినార్ధపంచదశానంతరం పలీకృతం చరఫలాని స్యుః - ఏవం చర ఫలాని పంచభక్తాని - చరజ్యేతి యుక్తిః పూర్వం ప్రతిపాదితాస్తి - తత స్త్రిజ్యా వృత్తే ఇయం చరజ్యా తదా ద్యుజ్యావృత్తే కా - లబ్ధం కుజ్యా - అత్ర ద్యుజ్యా

స్థూలత్వాత్ - సార్ధద్వాదశాధికశతమితా ధృతా-ఏవం పలభా భుజే ద్వాదశకోటిః తదా కుజ్యా కుజే కా కోటి రితి-జాతా క్రాంతిజ్యా తదనుకరణార్థం ద్వే హారా-స్థూలత్వా దంగీకృతౌ - ఏవం చరఫలానాం జాతౌ గుణఘాతో గుణః - ౧౩౫౦-హారఘాతో హారః - ౧౨౦౦ - పలభాహార స్తు వర్తతఏవ గుణహారౌ ఖతిథిభి-౧౫౦ రపవర్తితౌ గుణస్థానే జాతౌ - ౯ - హారస్థానే౽ష్టౌ-౮-యా రాశి ర్నవభి ర్గుణ్యతే - అష్టభి ర్భాజ్యతే సః స్వాష్టాంశయుక్త ఏవం భవతి - అత ఉక్తం॥ "చరం నిజగజభాగోపేత మత్రప్రభాప్త మితి" సా స్థూలాక్రాంతిరతః పంచవింశతికలాయుక్తా సతీ సూక్ష్మాసన్నా దృష్టా - దక్షిణోత్తరోపపత్తి స్తథా - దినదళం దక్షిణగోళే పంచదశఘటికాభ్యో న్యూన మస్తి - అతః కృశే యామ్యాః - ఉత్తరగోళే దినదళం పంచదశాధికం - అతః పృథుత్వే సౌమ్యా ఇత్యుపపన్నం॥ 15.

తా॥ అహర్గణముయొక్కయు ౧౫ యొక్కయు అంతరము చరమగును-దాని ౮-వ భాగము భాగాదిచేసి కలుపవలెను - దానిని విషువచ్ఛాయచే భాగించి లిప్తల యందు ౨౫ కలుపఁగా క్రాంతిభాగ లగును - అహర్గణము ౧౫ కంటె తక్కువగా నున్నప్పుడు దక్షిణాక్రాంతియనియు ఎక్కువగా నున్నప్పుడు ఉత్తరాక్రాంతి యనియుఁ జెప్పఁబడును॥ 15.

ఉదాహరణము॥ అహర్గణము ౧౮-౫౭ దీనిని ౧౫ లో తీవఁ-0-3 భాగాగు దీని ౮-వ వంతు - భాగాది - 0-౨౨-3౦-దీనిలో 3-గలుప - 3 - ౨౨ - 3౦ వీని లిప్తలు - ౧౨౧౫౦ ని విషువచ్ఛాయ - 3-౮3-దీనివిలిప్తలు - ౧33౮౦ చే విభ జింప-౦-౫౪-౭౯ దీనిలో ౨౫ లిప్తలుగలుప ౧-౧౯-౭౯-దక్షిణాక్రాంతియగును॥

అథనతాంశోన్నతాంశ, పరాఖ్యసాధనమాహ.

శ్లో॥ క్రాంత్యక్షజసంస్కృతి ర్నతాంశా స్తద్ధీనా నవతిః స్యు రున్నతాంశాః। దినమధ్యభవా స్తతో౽పి యే స్యుః క్రాంత్యంశా లఘుఖండకైః పరాఖ్యః॥ 16.

టీ॥ క్రాంత్యక్షజసంస్కృతిః - క్రాంతి = క్రాంతిభాగలయందు - అక్షజ= అక్షాంశలు - సంస్కృతిః=సంస్కరించబడినవై - నతాంశాః=నతాంశలు, స్యుః =

అగును - తద్ధీనానవతిః తత్=ఆనతాంశలచేత - హీనా=తివచఁబడిన - నవతిః = ౯౦ భాగలు - దినమధ్యభవాః - దినమధ్య=పగలురెండుజాములప్పుడు - భవాః= కలిగినటువంటి - ఉన్నతాంశాః = ఉన్నతాంశలు - స్యుః=అగును - తతః=పిమ్మట- లఘుఖండకైరపి = లఘుఖండములచేతనే - యే = యేవి - క్రాంత్యంశాః = క్రాంతి భాగలు-స్యుః=అగుచున్నవో - తే=అవి - పరాఖ్యాః=పరాఖ్య - స్యుః=అగును॥ 16

ఉపపత్తిః॥ విషువద్వృత్తా ద్దక్షిణోత్తరతః పరతః పరమక్రాంత్యంశైః క్రాంతి వృత్తం భవతి - రవౌ క్రాంతివృత్తే భ్రమతి సతి ద్యురాత్రవృత్తం దక్షిణోత్తరవృత్తే దినార్ధే యత్ర లగ్నం తస్మాత్ ప్రదేశాత్ ఖస్వస్తికపర్యంతం నతాంశాః - ఖస్వస్తి కాత్తైర్భాగై ర్దినార్ధే సూర్యో వర్తత ఏవేత్యర్థః - దక్షిణోత్తర వృత్తక్షితిజసం యోగా ద్దినార్ధే ర్యై ర్భాగై రున్నత స్తే ఉన్నతాంశాః - స్వద్యురాత్రవృత్తవిషు వన్మండలమధ్యే క్రాంత్యంశాః - ఖస్వస్తికాత్ ద్యురాత్రవృత్తపర్యంతం నతాంశాః - దక్షిణగోళే క్రాంత్యక్షాంశయోగే కృతే సతి ఖస్వస్తికా ద్ద్యురాత్రవృత్తపర్యంతం దక్షిణనతాంశాః - ఉత్తరగోళే క్రాంత్యక్షజయో రంతరే కృతే సతి ఉత్తరా దక్షిణా వా నతాంశాః - యదోత్తరక్రాంతిరక్షాంశేభ్యో న్యూనా తదాక్షాంశేభ్యః క్రాంతౌ శోధితాయాం దక్షిణతో ద్యురాత్రవృత్తం నతం స్యాత్ - తదా దక్షిణా నతాంశా యదాధికా స్తదా క్రాంత్యంశేభ్యో= అక్షాంశేషు శోధితేషు ఖస్వస్తికా దుత్తరతో ద్యురాత్రవృత్తం నతం స్యా త్తదోత్తరా నతాంశాః స్యుః - అత ఉక్తం క్రాంత్యక్షజసంస్కృతి రితి - అత్రోన్నతాంశజీవాయాః ఉపయోగోఽస్తి - ఇష్టకర్ణ సాధనార్థం- అతోఽత్రాచార్యేణ త్రిజ్యా చతుర్వింశతిమితా ధృతా - తతఃపంచదశ భాగానాం ఖండా న్యుత్పాదితాని తు క్రాంతే ర్లఘుఖండా స్త్యేవ - అత ఉన్నతాంశానాం క్రాంతిః కార్యే త్యుక్తం - తస్యాః పరసంజ్ఞా కృతా॥ 16.

తా॥ క్రాంతిభాగలయందు అక్షాంశలను సంస్కరింప నతాంశ లగును - అనఁగా దక్షిణాక్రాంతి దక్షిణనతము అయినయెడలఁ గలుపవలెను - దిశ భేదమయిన యెడల తీవచవలెను - ఆ నతాంశలను ౯౦ భాగలలో తీవచఁగా మధ్యాహ్న ఉన్నతాంశ లగును - వానిని లఘుఖండములచేత క్రాంతినిచేయఁగా అదే పరాఖ్య యగును॥ 16.

ఉదాహరణము॥ దక్షిణాక్రాంతి ౧-౧౪-౨౦ దక్షిణఅక్షాంశలు ౧౭-౧౩-౦ ఏకదిశిరైయైనందునఁ గలుపఁగా ౧౮-౨౭-౨౦ దక్షిణనతాంశలు - వీనిని ౯౦ లో తీవచ ౭౧-౩౨-౪౦ ఉన్నతాంశలు - దీనిని లఘుఖండములచేత క్రాంతిచేయ - ౨౨ - ౩౨- ౨౦ ఇదే పరాఖ్య॥ 16.

అథ ఉన్నతకాలేన అభీష్టకర్ణ సాధన మాహ.

శ్లో॥ నవతి గుణితమిష్ట మున్నతం ద్యుదళహృతం లఫలభాగతో ఒపమః। కథితపరగుణ స్తమద్ధృతా రవినవమట్ శ్రవణోఽథ వాభవేత్॥ **17.**

టీ॥ ఇష్టం = ఇష్టమయినటువంటి - ఉన్నతం = ఉన్నతకాలము - నవతిగుణితం = ౯౦ చేత గుణింపఁబడినదై - తతః = పిమ్మట - ద్యుదళహృతం = అహర్దళముచేత భాగింపఁబడవలెను. తదా = అప్పుడు - ఫలభాగతః = ఫలభాగలనుండి - అపమః = క్రాంతి - కథితపరగుణః - కథిత = ఇదివఱకు చెప్పఁబడిన - పర = పరాఖ్యచేత - గుణః = గుణింపఁబడినదై - తదుద్ధృతాః = దానిచేత భాగింపఁబడిన - రవినవమట్ = ౯౧౨ భాజ్యము గలదై - అథవా = రెండవవిధమైన - శ్రవణః = కర్ణము - భవేత్ = అగును॥ 17.

ఉపపత్తిః॥ ఉన్నతఘటికానాం భాగకర్ణార్థ మనుపాతః - యది ద్యుదళఘటీభి ర్నవత్యంశాః తదేష్టోన్నతఘటీభిః కిమితి - జాతాః భాగాః తేషాం జ్యా కార్యా - అతోఽపమః కార్య ఇతి - అత్రజ్యాక్రాంతితుల్యైవ ధృతాస్తి - తతోఽన్యోనుపాతః - యది పరసంజ్ఞోన్నతాంశ జ్యాకోటౌ త్రిజ్యా ౨౪ కర్ణః- తదా ద్వాదశకోటౌ కః కర్ణః - ఏవం ద్వాదశ సిద్ధఘాతో భాజ్యా ౨౮౮ పరాఖ్యో హారః - ఏవం జాతో దినార్ధకర్ణః - అన్యోప్యనుపాతః - యది త్రిజ్యాతుల్యయా ఉన్నతఘటిజ్యయా ౨౪ అయందినార్ధకర్ణ స్తదేష్టోన్నత ఘటిజ్యయా కి మితి - ఏవం లబ్ధమిష్టకర్ణః - అత్ర వ్యస్తత్రైరాశికం - యతః సర్వదా దినార్ధకర్ణా దిష్టకర్ణే నాధికేనైవ భవితవ్యం - అత శ్చతుర్వింశతి గుణాః - ఏవం భాజ్యాంకే చతుర్వింశతి గుణే జాతః సిద్ధో భాజ్యాంకః ౯౧౨ అస్య పరాఖ్యః - ఉన్నత ఘటీజాతోఽపమశ్చ ౩ అతోఽపమః పరగుణః - తదుద్ధృతా రవినవమడి త్యుపపన్నం॥ 17.

తా॥ ఇష్టమగు ఉన్నతకాలమును ౬౦ చేఁ హెంచి అహర్దళముచేత విభజిం చి ఆ విభక్తమునుండి లఘుఖండములచేత క్రాంతి సాధించి పరాఖ్యచేతఁ హెంచఁగా వచ్చిన దానిచే ౮౬౧౨ ను భాగింప ఇష్టకర్ణము వచ్చును॥ 17.

ఉదాహరణము॥ ఉన్నతకాలము ౧౧ - ౪౩ × ౬౦ = ౧౦౫౪ - ౩౦ ÷ అహర్దళము ౧౪ - ౫౭ = ౭౦ - ౩౨ - ౬ దీని క్రాంతి ౨౨ - ౨౪ - ౧౭ × పరాఖ్య ౨౨ - ౩౨ - ౧౬ = ౪౬౬ - ౫౭ - ౯ దీనిచే ౮౬౧౨ ను భాగింప ౧౩ ౫౪ - ౩౧ ఇది ఇష్టకర్ణము॥ 17.

అథ ఇష్టకర్ణేన ఉన్నతకాల సాధన మాహ.

శ్లో॥ తరణినవరసా శ్రవణోద్ధృతాః పరవిహృతా అపమోభ వేత్తతః । దినదళగుణితా భుజాంశకా నవతిహృతా అథ వేష్ట మున్నతం॥ 18.

టీ॥ అథవా=మఱియొకవిధముచేత - తరణినవరసాః = ౮౬౧౨ - శ్రవోద్ధృతాః = కర్ణముచేత భాగింపఁబడినవై - తతః=పిమ్మట - పరవిహృతాః = పరాఖ్యచే భాగింపఁబడినవై - ఫలం=విభక్తము - అపమః=క్రాంతి - భవేత్=అగును - తతః = మ్మట - భుజాంశకాః = క్రాంతిసాధనకాలభుజభాగలు - దినదళగుణితాః = అహర్ద ముచే గుణింపఁబడినవై - ఇష్టం = ఇష్టకాలమయిన - ఉన్నతం = ఉన్నతః (స్యాత్=అగును) ॥ 18.

ఉపపత్తిః॥ విలోమవిధిగణితమగుటచే ఉపపత్తి లేదు॥ 18.

తా॥ ౮౬౧౨ ను కర్ణముచేత భాగించి వచ్చినదానిని పరాఖ్యచే భాగిం క్రాంతి యగును-పిమ్మట క్రాంతిసాధనభుజభాగలను అహర్దళముచేఁ హెంచి ౬౦ భాగింపఁగా ఇష్టకాలోన్నతము వచ్చును॥ 18.

ఉదాహరణము॥ ౮౬౧౨ ÷ కర్ణము ౧౩-౫౪-౩౧=౪౬౬-౫౭-౯ ÷ పరాఖ్య ౨౨-౩౨-౧౬=౭౦ - ౩౨-౬ క్రాంతిభుజభాగలు × అహర్దళము ౧౪-౫౭ ౧౦౫౪-౨౯-౫౪ ÷ ౬౦=౧౧-౪౩ ఇది ఇష్టోన్నతకాలము॥ 18.

అథ ఉన్నతకాలేన యంత్రజోన్నతాంశసాధన మాహ.

శ్లో॥ ఖాంకఘ్నోన్నతఘటికా దినార్ధభక్తా భాగాఃస్యు స్తదపమ జాంశకాః పరఘ్నాః। సిద్ధాప్తా నిగదితవ త్తతో భుజాంశా స్తత్కాలేస్యురితి చ యంత్రజోన్నతాంశాః॥ 19.

టీ॥ ఖాంకఘ్నోన్నతఘటికాః=౯౦ చే గుణింపఁబడిన ఉన్నతకాలగడియలు- దినార్ధభక్తాః=అహర్దళముచే భాగింపఁబడినవై - భాగాః = భాగలు - స్యుః = అగుచున్నవి - తదపమజాంశకాః - తత్=దానియొక్క - అపమజా= క్రాంతివల్లఁగలిగిన - అంశకాః=భాగలు-పరఘ్నాః=పరాఖ్యచే గుణింపఁబడినవై (తతః=పిమ్మట) సిద్ధాప్తా= ౨౪ చేత భాగింపఁబడినవై - తతః=పిమ్మట - నిగదితవత్ = చెప్పఁబడినట్లు - భుజాంశాః=భుజభాగలు - తత్కాలే=తత్కాలమందలి - యంత్రజోన్నతాంశాః=యంత్రమునుండి కలిగిన ఉన్నతాంశలు - స్యుః=అగుచున్నవి॥ 19.

ఉపపత్తిః॥ సుగమా.

తా॥ ఉన్నతకాలగడియాదులను ౯౦ చేఁ హెంచిదినార్ధముచే భాగింపఁగా భాగాదివిభక్తము వచ్చును - దీనికాంతిభాగాదిని పరాఖ్యచేఁ హెంచి - ౨౪ చే విభజించి భుజభాగలు చేయ తత్కాలయంత్రజోన్నతాంశ లగును॥ 19.

ఉదాహరణము॥ ఉన్నతకాలము-౧౧-౪౩ × ౯౦=౧౦౫౪-౩౦ ÷ అహార్ధము ౧౪-౫౭ = ౭౦-౩౨-౬ దీనికాంతి ౨౨-౧౪-౧౭ పరాఖ్య ౨౨-౩౨-౧౬ చే గుణింప ౪౯౬-౫౭-౯ ÷ ౨౪=౨౦-౪౨-౨౩ దీని భుజభాగలు - ౫౪-౫౩ - ౫౬ - ఇవి యంత్రజోన్నతాంశలు॥ 19.

అథ ఇష్టయంత్రజోన్నతేన ఉన్నతకాలసాధన మాహ.

శ్లో॥ అభిమతయంత్రలవా స్తతోఽపమోఽసౌ జినవిఘ్నః పర హృత్తతో భుజాంశాః। ద్యుదళఘ్నాః ఖనవోద్ధృతాః కపాలే ప్రాక్పశ్చాద్ఘటికాః క్రమాద్గతైష్యాః॥ 20.

టీ॥ అభిమతియంత్రలవాః=ఇష్టమగుయంత్రజోన్నతభాగలు - తతః=వానినుంచి- (యః=యే) అపమః=క్రాంతి - భవతి=కలుగునో - అసౌ=ఈక్రాంతి- జినని ఘ్నః = ౨౪ చే గుణింపఁబడినవై - పరాప్త్యా=పరాఖ్యచే భాగింపఁబడి - తతః=దానినుంచి - భుజాంశాః = భుజభాగలు (స్యుః=అగునో-తే=అవి) ద్యునిశఘ్నాః = అహోరాత్రశముచే గుణింపఁబడినవై - ఖవహ్నిభ్రతాః=౬౦ చేత భాగింపఁబడి - ప్రాక్పశ్చాత్కపాలే= తూర్పు పడమర దిశలయందు - క్రమాత్=వరుసగా - గతైష్యాః = గతైష్యములు గలిగి నటువంటి - ఘటికాః=గడియలు - స్యుః=అగుచున్నవి॥ ౨౦.

ఉపపత్తిః॥ అత్ర యంత్రాంశానా మపమః పరాఖ్యవ్యాసార్ధాంతః స్థితో౽స్తి - ధనుః కరణార్ధం త్రిజ్యావ్యాసార్ధస్థానీయః క్రాంత్యః - అతో౽నుపాతః - యది పరాఖ్యే వ్యాసార్ధే అయం యంత్రాంశాపమ స్తదా చతుర్వింశతిమితత్రిజ్యావ్యాసార్ధే కః - అతో జిననిఘ్నః పరహృదితి - తతో ధనుః కరణార్ధం భుజాంశా ఇతి ఘటిజ్యానార్థ మనుపాతః - యది నవతిభా [illegible] శతుల్యాః ఘటికాః తదైభిర్భాగైః కి మితి - అతో ద్యునిశఘ్నాః - ఖవహ్నిహృతా ఇతి - యద్వా పరపర్యాయ దినార్ధశంకునా జినతుల్యోన్నత ఘటిజ్యాలభ్యతే - తదేష్టయంత్రాపమస మేష్ట శంకునా కి మితి - ఇష్టోన్నతనాడీజ్యభాగజ్యా భవతి - తచ్చాప మిష్టోన్నతనాడీజ్యభాగాః - తతో ఘటీజ్ఞానంతు ద్యునిశానుపాతే నేతి సర్వ మవదాతం॥ ౨౦.

తా॥ ఇష్టమయినయంత్రజోన్నతభాగలనుంచి క్రాంతి దెచ్చి దానిని ౨౪ చేఁ బెంచి పరాఖ్యచే విభజించి దానిని భుజభాగలు చేసి వానిని అహోరాత్రశముచేఁ బెంచి ౬౦ చే భాగింపఁగా తూర్పుదిశ యయినగతముగాను పడమరయయిన ఏష్యముగాను ఉన్నతకాల గడియలు వచ్చును॥ ౨౦.

ఉదాహరణము ॥ యంత్రజోన్నత భాగంబు ౫౯ - ౫౩ = ౫౬ వీనిక్రాంతి ౨౦ - ౪౭ - ౪౩ × ౨౪ = ౪౯౬ - ౫౨ = ౬ ÷ పరాఖ్య ౨౭ - ౩౭ - ౧౬ = ౨౭ - ౨౪ - ౧౨ వీనిభుజాంశలు ౭౦ - ౩౭ - ౬ × అహోరాత్రశము ౧౪|౫౩ = ౧౦౫౪ - ౩౦ ÷ ౬౦ = ౧౧ - ౪౩ గతోన్నతకాలము॥ ౨౦.

అథ యంత్రాంశేభ్యః ఇష్టకర్ణసాధన మిష్టకర్ణా
ద్యంత్రాంశా సాధనం చాహ.

శ్లో॥ యంత్రలవోద్ధక్రాంతిలవాప్తా వస్వీభదస్రాః స్యా దిహ కర్ణః కర్ణహృతాస్తే స్యా దపమోఽతో బాహులవా స్స్యు ర్యంత్రలవా వా॥ 21.

టీ॥ యంత్రలవోద్ధక్రాంతిలవాప్తాః - యంత్రలవోద్ధ = యంత్రజోన్నతాంశల చేతఁ గలిగిన - క్రాంతిలవా = క్రాంతిభాగలచేత - ఆప్తాః = భాగింపఁబడినటువంటి వస్వీభదస్రాః = ౨౮౮ ఇహ = ఇక్కడ - కర్ణః = కర్ణము - స్యాత్ = అగును - తే = ఆ ౨౮౮ కర్ణహృతాః = కర్ణముచే భాగింపఁబడినదై - అపమః = క్రాంతి - స్యాత్ = అగును - అతః = దానినుంచి - బాహులవాః = భుజభాగలు- వా = లేక - యంత్రలవాః = యంత్రజోన్నతాంశలు - స్యుః = అగును॥ 21.

ఉపపత్తిః॥ పరమక్రాంతిభాగాః ౨౪ పరమాల్పేన ద్వాదశతుల్యే నేష్టకర్ణేన గుణితాః - జాతో భాజ్యః ౨౮౮ స భాజ్యః పరమక్రాంత్యా యావత్ భజ్యతే- తావ త్పరమాల్పేష్టకర్ణో భవతి - ఏవ మిష్టయంత్రభాగాక్రాంత్యా భాజ్యమానే ఇష్టకర్ణో భవత్యేవేతి - అథకర్ణేనహృతా వస్వీభదస్రా అపమః క్రాంతిః స్యాత్ - అతోఽస్యాః క్రాంతేః బాహుభాగాః - తే వా ప్రకారాంతరేణ యంత్రభాగాః స్యు రిత్యర్థః - అత్ర వ్యస్తవిధి రేవ వాసనా॥ 21.

తా॥ యంత్రజోన్నతాంశలయొక్క క్రాంతిచేత ౨౮౮ ని భాగింపఁగా అంగుళాది కర్ణమగును - ౨౮౮ ని కర్ణముచేత విభజింప క్రాంతియగును - దాని నుండి భుజభాగలుచేయ యంత్రజోన్నతాంశలు లేక భుజభాగలు అగును॥ 21.

ఉదాహరణము॥ యంత్రజోన్నతాంశక్రాంతి - ౨౦ - ౪౨ - ౪3 దీనిచేత ౨౮౮ ని సవర్ణించి భాగింప అంగుళాది ౧3 - ౫౪ - ౧౭ ఇష్టకర్ణ మాయెను॥ ౨౮౮ ని కర్ణమగు ౧3 - ౫౪ - ౧౭ చే సవర్ణించి భాగింప ౨౦ - ౪౨ - ౪౩ క్రాంతి యగును - దీని భుజాంశలు ౫౭ - ౫3 - ౫౬ ఇవేయంత్రజోన్నతాంశలు॥21.

అథ నలికాబంధ - కుండమండ పరిధినాడికాసాధన మాహ.

శ్లో॥ వృత్తే సమభూగతే తు కేంద్రస్థితశంకోః క్రమశో విశ త్యపైతి। ఛాయాగ్ర మిహాపరా చ పూర్వా తాభ్యాం సిద్ధతిమే రుదక్చ యామ్యా॥ 22.

టీ॥ సమభూగతే = నీటిపట్టుచే శోధింపఁబడిన సమభూమిని పొందినటువంటి - వృత్తే = వర్తులాకార ప్రదేశమునందు - కేంద్రస్థితశంకోః = మధ్యప్రదేశము నందుంచఁబడిన ద్వాదశాంగుళ శంకుయొక్క - ఛాయాగ్రం = నీడచివర - క్రమశః = వరుసగా (యత్రవృత్తే = వృత్తమందెచ్చట) ప్రాక్కపాలే = పూర్వాహ్ణమందు - విశతి = వ్యాపించునో (తత్ర = అచ్చట - చిహ్నం = గుర్తును - కార్యం = చేయదగ్గది) ఇహ = ఇక్కడ - అపరా = పశ్చిమదిశ - స్యాత్ = అగును- అపరాహ్ణే= మధ్యాహ్నమునకు పరమందు (యత్రవృత్తే = వృత్తము దెచ్చట) అపైతి = పొందునో (తత్ర = అచ్చట) పూర్వా = తూర్పుదిక్కు - స్యాత్ = అగును - తాభ్యాం= ఈ పూర్వాఽపరదిశలచేత - సిద్ధతిమేః - సిద్ధ = పుట్టినటువంటి - తిమేః - మత్స్యములవల్ల - ఉదక్ = ఉత్తరమును - యామ్యాచ= దక్షిణమును - స్యాత్=అగును॥ 22॥

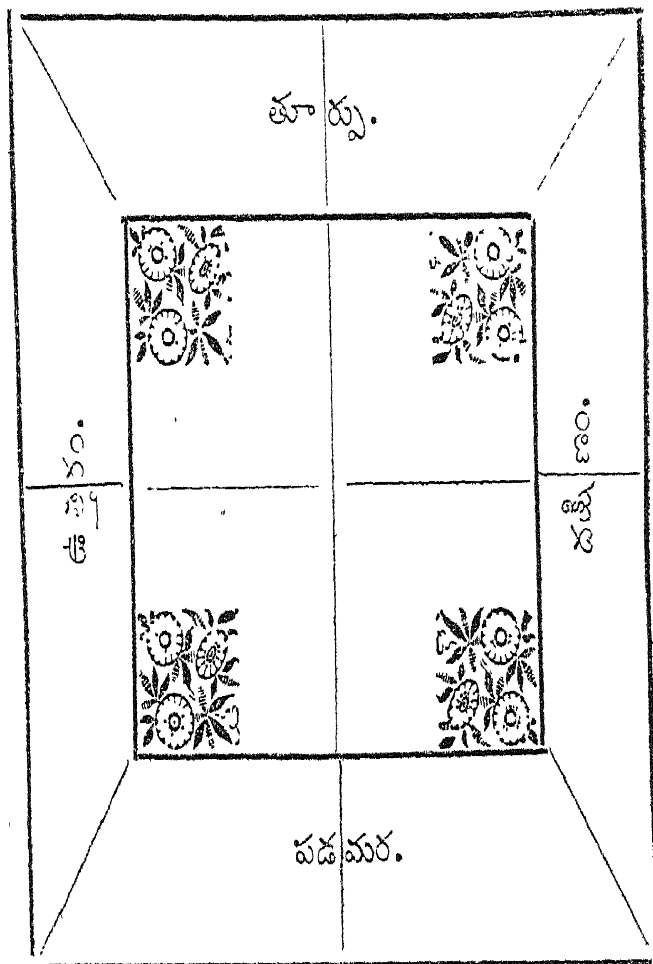
ఉపపత్తిః॥ అత్రదిశస్తు ప్రతిదేశం భిన్నా న తు ప్రతికాలం తాసాం భిన్నత్వే హేతు రుచ్యతే - యస్మిన్ స్థానే సూర్యోఽస్తి- తదృజుమార్గోహి పూర్వాపరా - తత్సాధనోపాయో యథా - మధ్యసూత్రోదయాస్త సూత్రయోర్య దంతరం జ్యారూపం సా అగ్రా - తతః అగ్రాత్ శంకుమూలపర్యంతం యదంతరం తత్ శంకుతలం - ఏవ మగ్రాశంకుతలయో ర్యోగాంతరం భుజః- స భుజో మధ్యసూత్రాద్యథా దిశి దేయః - సా వై యామ్యోత్తరాదిక్ తస్మాత్ స్యాత్పూర్వాపరేతి.

అత్ర నాడికామండలస్థో గ్రహో యద్దివస ఏవ దినే భవతి తద్దివస ఏవ దిక్సాధనం యుక్త మస్తి - అతోఽత్ర నాడికామండలస్థే గ్రహే చరజ్యాకాంతిజ్యాగ్రాణా మభావః - అగ్రాభావాత్ శంకుతలతుల్య ఏవ భుజః - స మధ్యసూత్రాద్దేయ ఇతి యత్ర

ఛాయాప్రవేశ నిర్గమస్థానం తత్రైవ భవతి - యతో హి లఘుక్షేత్రే శంకుతలం పల
భాతుల్యం - తద్యథా ద్వాదశకోటౌపలభాభుజ స్తదా శంకుకోటౌ క ఇతి - జాతం
శంకుతలం తన్మహా శంకుస్థానీయం లఘూనిచ్ఛాయాక్షేత్రే ద్వాదశసు త్రైరాశికోటిః
తత్రత్యకరణా యానుపాతః - మహాశంకుకోటౌ కిదం శంకుతలం తదా ద్వాదశకోటౌ
క మితి - ఏవం శంకుతుల్యయో ర్ద్వాదశతుల్యయో ర్గుణహారయో ర్నాశే జాతా పల
భైవ- అతో హి చ్ఛాయాప్రవేశనిర్గమస్థానే పూర్వాపరే లక్ష్మతాన్యత్ర దక్షిణోత్తరే
ఇతి శోభనముక్తం॥ 22.

తా॥ నీటిమట్టముచేత సమానముచేయఁబడిన భూమియొక్క సగ్రుల ప్రదేశమం
దు మధ్యగా నుంచఁబడిన ద్వాదశాంగుళ శంకువుయొక్క నీడచివర పూర్వాహ్ణమం దె
చ్చటికి వ్యాపించునో అక్కడ నొకబిందువు గుర్తుగా నుంచవలెను. మధ్యాహ్నాప్ప
గమం దెంతవఱకు నీడపోవునో యచ్చటనుగూడ నొకగుర్తు నుంచగా పూర్వాపర
దిక్కు లగును, ఈ రెండుబిందువులను బట్టి రెండుమత్స్యములుగా వ్రాయవలెను.
పిమ్మట పూర్వాపరదిశల కొకసూత్రము బట్టి మధ్యప్రదేశములు గుర్తునెట్టి మత్స్యా
కారములువ్రాయ మత్స్యచతుష్టయ మగును - ఇందువలన నుత్తరదక్షిణములు స్పష్ట
మేర్పడును॥ 22.

దిక్సాధనయంత్రము.

విషువచ్ఛాయ అక్షాంశ చరఖండములు.

సంఖ్య	పట్టణములు.	విషువచ్ఛాయ		అక్షాంశలు		చరఖండములు		
౧	అవంతి	౫	౫౫	౨౬	౬	౫౯	౪౭	౧౯
౨	అహమ్మదు నగరం	౪	౩౦	౨౦	౨౯	౪౫	౩౬	౧౫
౩	ఆగ్రా	౬	౭	౨౬	౫౪	౬౧	౪౯	౨౦
౪	ఆర్కాడు	౨	౪౭	౧౩	౯	౨౮	౨౨	౯
౫	ఆవా	౪	౫౨	౨౧	౩౫	౪౮	౩౯	౧౬
౬	ఉజ్జయినీ	౫	౬	౨౨	౫౪	౫౧	౪౦	౧౭
౭	ఓరెంబర్గు	౧౧	౨౭	౫౩	౪౫	౧౧౬	౯౩	౩౯
౮	కడప	౩	౧౦	౧౪	౪౬	౩౧	౨౫	౧౦
౯	కన్యాకుమారి (అ)	౧	౪౮	౮	౪౦	౧౮	౧౪	౬
౧౦	కర్నూలు	౩	౨౯	౧౬	౧౨	౩౪	౨౭	౧౧
౧౧	కలకత్తా	౪	౫౨	౨౧	౫౮	౪౮	౩౯	౧౬
౧౨	కలబార్	౧	౨౨	౬	౨౦	౧౩	౧౧	౪
౧౩	కళ్ళికోట	౨	౨౪	౧౧	౨౬	౨౪	౧౯	౮
౧౪	కాకినాడ	౩	౩౯	౧౬	౫౫	౩౬	౨౯	౧౨
౧౫	కాంచీపురం	౨	౪౮	౧౩	౧౩	౨౮	౨౨	౯
౧౬	కాబూలు	౭	౫౭	౩౬	౫౦	౭౯	౬౩	౨౬
౧౭	కాశీ	౫	౫౪	౨౬	౨	౫౯	౪౭	౧౯
౧౮	కాశ్మీరము	౭	౫౪	౩౩	౧౬	౭౯	౬౩	౨౬
౧౯	కాళహస్తి	౩	౪	౧౪	౨౪	౩౦	౨౪	౧౦
౨౦	కీలట్	౬	౩౪	౨౮	౩౦	౬౫	౫౨	౨౧
౨౧	కెకెటవుల్	౮	౧౨	౩౮	౦	౮౨	౬౫	౨౭
౨౨	కైవా	౯	౭	౪౨	౧౬	౯౧	౭౨	౩౦
౨౩	కొచ్చి	౨	౯	౧౦	౧౮	౨౧	౧౭	౭
౨౪	కొండపల్లి	౩	౩౬	౧౬	౪౩	౩౬	౨౯	౧౨
౨౫	కొల్లాపురం	౩	౩౦	౧౬	౧౬	౩౫	౨౮	౧౧
౨౬	కొళంబు	౧	౨౮	౭	౭	౧౪	౧౧	౫
౨౭	కోయంబుత్తూరు	౨	౨౩	౧౧	౨౧	౨౩	౧౯	౮
౨౮	గంజాం	౪	౧౧	౧౯	౧౦	౪౨	౩౩	౧౪

వానివాని లగ్నప్రమాణములు.

మీనమేషములు	వృషభకుంభములు.	మిథునమకరములు	కర్కాటధనుస్సులు	సింహావృశ్చికములు	కన్యాతులలు
౩-౩౯	౪-౧౨	౫-౪	౫-౪౨	౫-౪౬	౫-౩౭
౩-౫౩	౪-౨౩	౫-౮	౫-౩౮	౫-౩౫	౫-౨౩
౩-౩౭	౪-౧౦	౫-౩	౫-౪౩	౫-౪౮	౫-౩౯
౪-౧౦	౪-౩౭	౫-౧౪	౫-౩౨	౫-౨౧	౫-౬
౩-౫౦	౪-౨౦	౫-౭	౫-౩౯	౫-౩౮	౫-౨౬
౩-౪౭	౪-౧౯	౫-౬	౫-౪౦	౫-౩౯	౫-౨౯
౨-౪౨	౩-౨౬	౪-౪౪	౬-౨	౬-౩౨	౬-౩౪
౪-౭	౪-౩౪	౫-౧౩	౫-౩౩	౫-౨౪	౫-౯
౪-౨౦	౪-౪౫	౫-౧౭	౫-౨౯	౫-౧౩	౪-౫౬
౪-౪	౪-౩౨	౫-౧౨	౫-౩౪	౫-౨౬	౫-౧౨
౩-౫౦	౪-౨౦	౫-౭	౫-౩౯	౫-౩౮	౫-౨౬
౪-౨౫	౪-౪౮	౫-౧౯	౫-౨౭	౫-౧౦	౪-౫౧
౪-౧౪	౪-౪౦	౫-౧౫	౫-౩౧	౫-౧౮	౫-౨
౪-౨	౪-౩౦	౫-౧౧	౫-౩౫	౫-౨౮	౫-౧౪
౪-౧౦	౪-౩౭	౫-౧౪	౫-౩౨	౫-౨౧	౫-౬
౩-౧౯	౩-౫౬	౪-౫౭	౫-౪౯	౬-౨	౫-౫౭
౩-౩౯	౪-౧౨	౫-౪	౫-౪౨	౫-౪౬	౫-౩౭
౩-౨౦	౩-౫౬	౪-౫౭	౫-౪౯	౬-౨	౫-౫౭
౪-౮	౪-౩౫	౫-౧౩	౫-౩౩	౫-౨౩	౫-౮
౩-౩౩	౪-౭	౫-౨	౫-౪౪	౫-౫౧	౫-౪౩
౩-౧౬	౩-౫౪	౪-౫౬	౫-౫౦	౬-౪	౬-౦
౩-౭	౩-౪౭	౪-౫౩	౫-౫౩	౬-౧౧	౬-౯
౪-౧౭	౪-౪౨	౫-౧౬	౫-౩౦	౫-౧౬	౪-౫౯
౪-౨	౪-౩౦	౫-౧౧	౫-౩౫	౫-౨౮	౫-౧౪
౪-౩	౪-౩౧	౫-౧౨	౫-౩౪	౫-౨౭	౫-౧౩
౪-౨౪	౪-౪౮	౫-౧౮	౫-౨౮	౫-౧౦	౪-౫౨
౪-౧౫	౪-౪౦	౫-౧౫	౫-౩౧	౫-౧౮	౫-౧
౩-౫౬	౪-౨౬	౫-౯	౫-౩౭	౫-౩౨	౫-౨౦

విషువచ్ఛాయ అక్షాంశ చరఖండములు.

సంఖ్య	పట్టణములు	విషువచ్ఛాయ		అక్షాంశలు		చరఖండములు.		
౨౯	గ్వాలియర్	౫	౫౪	౨౬	౨	౫౯	౪౭	౧౯
౩౦	గిల్ బెరట్ (ద్వీ)	౦	౨౭	౨	౬	౪	౩	౧
౩౧	గ్రీస్	౯	౪౦	౪౪	౫౦	౯౬	౭౭	౩౨
౩౨	గుడుహోపు (అ)	౮	౨౬	౩౯	౪	౮౪	౬౭	౨౮
౩౩	గుంటూరు	౩	౩౬	౧౬	౪౩	౩౬	౨౯	౧౨
౩౪	గోలకొండ	౩	౪౭	౧౭	౨౯	౩౭	౩౦	౧౨
౩౫	ఘూల్	౧	౪౭	౮	౩౬	౧౭	౧౪	౬
౩౬	చెన్నపట్టణము	౨	౪౮	౧౩	౧౩	౨౮	౨౨	౯
౩౭	జపాన్	౧౨	౫	౫౬	౦	౧౨౦	౯౬	౪౦
౩౮	జుస్సైన్	౮	౫౦	౪౧	౬	౮౮	౬౬	౨౯
౩౯	ఢిల్లి	౬	౩౪	౨౮	౩౨	౬౫	౫౨	౨౧
౪౦	తంజావూరు	౨	౧౭	౧౦	౫౪	౨౨	౧౮	౭
౪౧	తిరుచనాపల్లి	౨	౨౦	౧౧	౯	౨౩	౧౮	౭
౪౨	తిరుపతి	౨	౫౫	౧౩	౪౪	౨౯	౨౩	౯
౪౩	తిరువనంతపురం	౧	౫౦	౮	౫౦	౧౮	౧౪	౬
౪౪	తిరునల్వేలి	౧	౫౮	౯	౨౭	౨౦	౧౬	౭
౪౫	తెనాలి	౩	౨౯	౧౬	౧౨	౩౪	౨౭	౧౧
౪౬	తోబోలు	౧౨	౪౫	౫౯	౬	౧౨౭	౧౦౨	౪౨
౪౭	నాసక్కు	౪	౨౩	౧౯	౫౯	౪౩	౩౫	౧౪
౪౮	నాగపూర్	౪	౩౮	౨౧	౨	౪౬	౩౭	౧౫
౪౯	న్యూయార్కు (ద్వీ)	౧	౩౦	౭	౨౦	౧౫	౧౨	౫
౫౦	నెల్లూరు	౩	౯	౧౪	౪౬	౩౧	౨౫	౧౦
౫౧	ప్రయాగ	౫	౪౨	౨౫	౧౫	౫౭	౪౫	౧౯
౫౨	పికింగ్	౧౦	౮	౪౭	౦	౧౦౧	౮౧	౩౪
౫౩	పూనా	౪	౦	౧౮	౨౪	౪౦	౩౨	౧౩
౫౪	పుదుచ్చేరి	౨	౩౪	౧౨	౧౧	౨౫	౨౦	౮
౫౫	పూషా	౪	౭	౧౯	౦	౪౧	౩౩	౧౩
౫౬	బకారా	౮	౫౩	౪౧	౧౦	౮౮	౭౧	౩౦

వానివాని లగ్నప్రమాణములు.

మీనమేష ములు	వృషభ కుంభ ములు	మిథున మ కరములు	కర్కటధ నుస్సులు	సింహావృశ్చి కములు	కన్యాతు లలు.
౩-౩౯	౪-౧౨	౫-౪	౫-౪౨	౫-౪౬	౫-౩౭
౪-౩౪	౪-౫౬	౫-౨౨	౫-౨౪	౫-౨	౪-౪౨
౩-౨	౩-౪౨	౪-౫౧	౫-౫౫	౬-౧౬	౬-౧౪
౩-౧౪	౩ ౫౨	౪-౫౫	౫-౫౧	౬-౬	౬-౨
౪-౨	౪-౩౦	౫-౧౧	౫-౩౫	౫-౨౮	౫-౧౪
౪-౦	౪-౨౯	౫-౧౧	౫-౩౫	౫-౨౯	౫-౧౫
౪-౨౧	౪-౪౫	౫-౧౭	౫ ౨౯	౫-౧౩	౪-౫౫
౪-౧౦	౪-౩౭	౫-౧౪	౫-౩౨	౫-౨౧	౫-౬
౨-౩౮	౩-౨౩	౪-౪౩	౬-౩	౬-౩౫	౬-౩౮
౩-౧౦	౩-౫౩	౪-౫౪	౫-౫౧	౬-౫	౬-౬
౩-౩౪	౪-౭	౫-౨	౫-౪౪	౫-౫౧	౫-౪౩
౪-౧౬	౪-౪౧	౫-౧౬	౫-౩౦	౫-౧౭	౫-౦
౪-౧౫	౪-౪౧	౫-౧౬	౫-౩౦	౫=౧౭	౫-౧
౪-౯	౪-౩౬	౫-౧౪	౫-౩౨	౫-౨౨	౫-౭
౪-౨౦	౪-౪౫	౫-౧౭	౫-౨౯	౫-౧౩	౪-౫౬
౪-౧౯	౪-౪౪	౫-౧౭	౫-౨౯	౫-౧౪	౪-౫౭
౪-౪	౪-౩౨	౫-౧౨	౫-౩౪	౫-౨౭	౫-౧౨
౨-౩౧	౩-౧౭	౪-౪౧	౬-౫	౬-౪౧	౬-౪౫
౩-౫౫	౪-౨౪	౫-౯	౫-౩౭	౫-౩౪	౫-౨౧
౩-౫౨	౪-౨౨	౫-౮	౫-౩౮	౫-౩౬	౫-౨౪
౪-౨౩	౪-౪౭	౫-౧౮	౫-౨౮	౫-౧౧	౪-౫౩
౪-౭	౪-౩౪	౫-౧౩	౫-౩౩	౫-౨౪	౫-౯
౩-౪౧	౪-౧౪	౫-౪	౫-౪౨	౫ ౪౪	౫-౩౫
౨-౫౭	౩-౩౮	౪-౪౯	౫-౫౭	౬-౨౦	౬-౧౯
౩-౫౮	౪-౨౭	౫-౧౦	౫-౩౬	౫-౩౧	౫-౧౮
౪-౧౩	౪-౩౯	౫-౧౫	౫-౩౧	౫-౧౯	౫-౩
౩-౫౭	౪-౨౬	౫-౧౦	౫-౩౬	౫-౩౨	౫-౧౯
౩-౧౦	౩-౪౮	౪-౫౩	౫ ౫౩	౬-౧౦	౬-౬

విషువచ్ఛాయ అక్షాంశలు చరఖండములు.

సంఖ్య	పట్టణములు	విషువచ్ఛాయ		అక్షాంశలు		చరఖండములు.		
౫౭	బందరు	౩	౩౪	౧౬	౩౪	౩౫	౨౮	౧౨
౫౮	బళ్ళారి	౩	౧౬	౧౫	౧౬	౩౨	౨౬	౧౧
౫౯	బరోడా	౪	౫౪	౨౨	౬	౪౯	౩౯	౧౬
౬౦	బెంగుళూరు	౨	౪౬	౧౩	౪	౨౭	౨౨	౯
౬౧	బేర్నా	౯	౪౦	౪౪	౫౦	౯౬	౭౭	౩౨
౬౨	బొంబాయి	౪	౭	౧౮	౫౩	౪౧	౩౨	౧౩
౬౩	బోగోటా	౧	౮	౫	౧౬	౧౧	౯	౪
౬౪	మధుర	౨	౭	౧౦	౯	౨౧	౧౭	౭
౬౫	మంగుళూరు	౨	౪౪	౧౨	౫౬	౨౭	౨౧	౯
౬౬	మాస్కో	౧౨	౧౮	౫౭	౦	౧౨౩	౯౮	౪౧
౬౭	మెక్సికో	౪	౨౦	౨౦	౫	౪౩	౩౪	౧౪
౬౮	మెల్బోర్ను	౧౧	౩౦	౫౩	౪౦	౧౧౫	౯౨	౩౮
౬౯	మైసూరు	౨	౩౯	౧౨	౩౩	౨౬	౨౧	౯
౭౦	మొకా	౩	౯	౧౪	౪౫	౩౧	౨౫	౧౦
౭౧	రంగూను	౩	౪౦	౧౬	౫౦	౩౬	౨౯	౧౨
౭౨	రాజమండ్రి	౩	౪౩	౧౭	౧౩	౩౭	౩౦	౧౨
౭౩	రామేశ్వరం	౨	౦	౯	౩౬	౨౦	౧౬	౭
౭౪	లంక	...	...	...	...	...	...	...
౭౫	లండను	౧౫	౬	౫౨	౪౨	౧౫౧	౧౨౦	౫౦
౭౬	లాసా	౭	౨౩	౩౧	౨౮	౭౩	౫౯	౨౪
౭౭	లాహోరు	౭	౨౩	౩౧	౨౮	౭౩	౫౯	౨౪
౭౮	వంగోలు	౩	౨౪	౧౬	౩౪	౩౫	౨౮	౧౨
౭౯	వనపర్తి	౩	౩౧	౧౬	౨౧	౩౫	౨౮	౧౧
౮౦	విజయనగరం	౩	౫౩	౧౭	౫౫	౩౮	౩౧	౧౩
౮౧	విక్టోర్యా	౫	౪౧	౨౬	౨౧	౫౬	౪౫	౧౯
౮౨	విశాఖపట్టణం	౩	౪౯	౧౭	౩౮	౩౮	౩౦	౧౩
౮౩	వీయనా	౧౧	౫౬	౫౫	౨౦	౧౧౯	౯౫	౩౯
౮౪	సతారా	౩	౫౦	౧౭	౪౨	౩౮	౩౦	౧౩

వానివాని లగ్నప్రమాణములు.

మీనమేషములు	వృషభకుంభములు.	మిథున మకరములు	కర్కటధనుస్సులు	సింహావృశ్చికములు	కన్యాతులలు.
౪-౩	౪-౩౧	౫-౧౧	౫-౩౫	౫-౨౮	౫-౧౩
౪-౬	౪-౩౩	౫-౧౨	౫-౩౪	౫-౨౫	౫-౧౦
౩-౪౭	౪-౨౦	౫-౮	౫-౩౭ °	౫-౩౯	౫-౨౮
౪-౧౧	౪-౩౮	౫-౧౪	౫-౩౨	౫-౨౧	౫-౫
౩-౨	౩-౪౨	౪-౫౧	౫-౫౫	౬-౧౬	౬-౧౪
౩-౫౮	౪-౨౮	౫-౧౦	౫-౩౬	౫-౩౧	౫-౧౭
౪-౨౮	౪-౫౦	౫-౧౭	౫-౨౮	౫-౯	౪-౪౭
౪-౧౮	౪-౪౨	౫-౧౬.	౫-౩౦	౫-౧౬	౪-౫౭
౪-౧౧	౪-౩౯	౫-౧౪	౫-౩౨	౫-౨౦	౫-౫
౨-౩౫	౩-౨౧	౪-౪౨	౬-౪	౬-౩౮	౬-౪౧
౩-౫౫	౪-౨౫	౫-౭	౫-౩౮	౫-౩౩	౫-౨౧
౨-౪౩	౩-౨౮	౪-౪౫	౬-౧	౬-౩౧	౬-౩౩
౪-౧౧	౪-౩౯	౫-౧౪	౫-౩౨	౫-౨౦	౫-౪
౪-౮	౪-౩౪	౫-౧౩	౫-౩౩	౫-౨౪	౫-౭
౪-౨	౪-౩౦	౫-౧౧	౫-౩౫	౫-౨౯	౫-౧౪
౪-౧	౪-౨౭	౫-౧౧	౫-౩౫	౫-౨౭	౫-౧౫
౪-౧౯	౪-౪౩	౫-౧౬	౫-౩౦	౫-౧౫	౪-౫౯
౪-౩౯	౪-౫౭	౫-౨౩	౫-౨౩	౪-౫౭	౪-౩౯
౨-౮	౨-౫౭	౪-౩౩	౬-౧౩	౬-౫౭	౮-౭
౩-౨౬	౪-౦	౪-౫౭	౫-౪౮	౫-౫౯	౫-౫౧
౩-౨౬	౪-౦	౪-౫౭	౫-౪౮	౫-౫౯	౫-౫౧
౪-౩	౪-౩౧	౫-౧౨	౫-౩౪	౫-౨౮	౫-౧౩
౪-౩	౪-౩౧	౫-౧౨	౫-౩౪	౫-౨౮	౫-౧౩
౪-౦	౪-౨౯	౫-౧౦	౫-౩౬	౫-౩౦	౫-౧౬
౩-౪౨	౪-౧౪	౫-౪	౫-౪౨	౫-౪	౫-౩౪
౪-౦	౪-౨౭	౫-౧౦	౫-౩౬	౫-౨౭	౫-౧౬
౨-౩౭	౩-౨౪	౪-౪౪	౬-౨	౬-౩౪	౬-౩౮
౪-౦	౪-౨౭	౫-౧౦	౫-౩౬	౫-౨౭	౫-౧౬

విషువచ్ఛాయ అక్షాంశ చరఖండములు.

సంఖ్య	పట్టణములు.	విషువచ్ఛాయ		అక్షాంశలు		చరఖండములు		
౮౫	సేక్రమటో	౮	౫౪	౪౧	౧౫	౮౮	౭౧	౩౦
౮౬	స్పిట్సుబర్గెసు	౧౮	౧౩	౮౪	౨౬	౧౮౨	౧౪౫	౬౦
౮౭	సింధు హైదరాబాదు	౫	౪౧	౨౫	౧౧	౫౬	౪౫	౧౯
౮౮	సూరతు	౪	౩౯	౨౧	౬	౪౬	౩౭	౧౫
౮౯	సేలం	౨	౩౧	౧౧	౫౭	౨౫	౨౦	౮
౯౦	హీరట్	౭	౫౪	౩౩	౨౦	౭౯	౬౩	౨౬

అథ ప్రకారాంతరేణ దిక్సాధన భుజసాధనం చాహ.

శ్లో॥ వార్కక్రాంతిలవాక్షకర్ణనిహతి ర్భాకర్ణనిఘ్నీ నభో। క్షాగ్న్యాప్తా రవిదిగ్భుజోయమదిశి ద్విఘ్నాక్షభాసంస్కృతః । కేంద్రే బోద్ధవృతౌ స పూర్ణగుణవద్భాగ్రాత్ప్రదేయో భవే। ద్యామ్యోదక్స్వభుజాగ్రకేంద్రనిహితా రజ్జుస్తు పూర్వాపరా॥ 23.

టీ॥ వా = ఒకప్పుడు - అర్కక్రాంతిలవాక్షకర్ణనిహతిః - అర్క = సూర్యునియొక్క - క్రాంతిలవా = క్రాంతిభాగాదులు - అక్షకర్ణ = అక్షకర్ణముచేత- నిహతిః = గుణింపఁబడినదై - భాకర్ణనిఘ్నీ = చ్ఛాయాకర్ణముచేత గుణింపఁ బడినదై - నభోక్షాగ్న్యాప్తా = ౩౫౦ చేత భాగింపఁ బడినదై - రవి దిగ్భుజః = సాయన రవి దిక్కుగలభుజ (అంగుళాది) స్యాత్ = అగును (సః = అది) యమదిశి ద్విఘ్నాక్షభాసంస్కృతః - యమదిశి = సాయనరవి దక్షిణదిక్కు అయినప్పుడు - ద్విఘ్న = రెండుచే గుణింపఁబడినటువంటి- అక్షభా= విషువచ్ఛాయచేత - సంస్కృతః = సంస్కరించవలెను (ఉత్తరగోళమందుండిన అంతరముచేయవలెను) దక్షిణాత్సచ్ఛాయలగుటచే సదాదక్షిణభుజ యగును - సః = అది - కేంద్రేబోద్ధవృతౌ - కేంద్రే = సమభువి కేంద్రమందు - భా = ఇష్టచ్ఛాయయొక్క - ఇద్ధ = పరిమితముగల సూత్రముచేతఁ గలిగిన - వృతౌ = వృత్తమందు - పూ

వాని వాని లగ్నప్రమాణములు.

మీనమేష ములు	వృషభకుంభములు	మిథునమకరములు	కర్కటధనుస్సులు	సింహావృశ్చికములు	కన్యాతులలు.
౩-౧౦	౩-౪౮	౪-౫౩	౫-౫౩	౬-౧౦	౬-౬
౧-౩౬	౨-౩౪	౪-౨౩	౬-౨౩	౭-౨౪	౭-౪౦
౩-౪౨	౪-౧౪	౫-౪	౫-౪౨	౫-౪౪	౫-౩౪
౩-౫౨	౪-౨౨	౫-౮	౫-౩౮	౫-౩౬	౫-౨౪
౪-౧౩	౪-౩౯	౫-౧౫	౫-౩౧	౫-౧౯	౫-౩
౩-౧౯	౩-౫౬	౪-౫౭	౫-౪౯	౬-౨	౫-౫౭

ణావత్ = సంపూర్ణజ్యావలెనే - భాగ్రాత్ = ఛాయకోననుండి - ప్రదేయః = ఇ య్యవలెను- సః = అది - యామ్యోదక్= దక్షిణోత్తరములుగలది- భవేత్ - అగును- భుజార్థ కేంద్రనిహతా - భుజార్థ = భుజార్థ మొదలు - కేంద్ర = కేంద్రమువఱకు - నిహతా = ఉంచఁబడిన - రజ్జుస్తు = సూత్రమన్ననో - పూర్వాపరా - తూర్పుపడమ రలు - స్యాత్ = అగును॥ ౨౩.

ఉపపత్తిః॥ అత్ర భుజలక్షణం తు పూర్వ మేవ ప్రతిపాదితం - తత్సాధనం యథా - తత్రాదా వగ్రా సాధ్యతే - కుజ్యా భుజః క్రాంతిజ్యా కోటిః - అగ్రా కర్ణ ఇతి త్య్రస్రం క్షేత్రం తథా చ పలభా భుజః ద్వాదశకోటిః పలకర్ణః కర్ణ ఇతి అస్మాత్సాధ్యతే - తత్రానుపాతః - యది ద్వాదశకోట్యా పలకర్ణః - తదా క్రాంతిజ్యాకోట్యా కః కర్ణ ఇతి - అగ్రా స్యాత్ - క్రాంతిః కించిదధికేన ద్వయేన గుణితా క్రాంతిజ్యా సా పలకర్ణగుణా ద్వాదశభక్తా అగ్రా సా త్రిజ్యా వ్యాసార్ధే తతోఽనుపాతః - యది త్రిజ్యావృత్తే ఇయం అగ్రా తదా ఛాయా కర్ణవృత్తేకా అతః ఛాయాకర్ణో గుణః త్రిజ్యా హారః - తత్ ఇయ మగ్రా ద్విగుణా కార్యా - య తః సంపూర్ణజీవావత్ వృత్తమధ్యే భుజో దేయోఽస్తి - ఏవం క్రాంతిః పలకర్ణ గుణా కార్యా తతః సిద్ధో గుణద్వయఘాతో గుణః ౪ - ౪ హారఘాతో హారః ౧౪౪౦ గుణహారౌ గుణే నాపవర్తితౌ - లబ్ధః హారస్థానే ౩౬౦ అత ఉక్తకర్మ

క్రాంతిలవాక్షకర్ణనిహతి రితి సాగ్రాశం కుతలేన సంస్కార్యా - తత్ర లఘుక్షే
త్రే శంకుతలం పలభా తుల్యం - తదగ్రాయాం సంస్కార్యం - అగ్రయా ద్విగుణిత
త్వాత్ - ఇద మపి ద్విగుణం కార్యం - అత ఉక్తం - యమదిశాద్విఘ్నాక్షభా సం
స్కృత ఇతి - స భుజః భాగ్రాద్ధత్తో యామ్యోదక్ స్యాత్ - భుజస్య ద్విగుణత్వా
త్ - భుజమధ్యకేంద్రోపరి నీయమానా రజ్జుః పూర్వాపరే త్యర్థత ఏవ సిద్ధమ్॥ 23.

తా॥ రవిక్రాంతిభాగాదిని అక్షకర్ణముచేతఁ బెంచి వచ్చినలబ్ధమును ఛాయాకర్ణముచేఁ బెంచి ౩౫౦ చేత భాగింప విభక్తము అంగుళాదిసాయనరవిదిక్కుగల భుజ యగును - ఆ భుజదక్షిణదిక్కు అయినప్పుడు విషువచ్ఛాయను రెట్టించి భుజతోఁ గలుపవలెను - ఉత్తరదిక్కు సాయనరవి యయినప్పుడు భుజకును ద్విగుణిత విషువచ్ఛాయకును అంతరముచేయ వలెను - ఇదియు దక్షిణభుజ యగును - సమభువి కేంద్రమందు ఇష్టచ్ఛాయయొక్క పరిమితిగల సూత్రముచేత గలిగినవృత్తమందు సంపూర్ణజ్యావలెనే శంకుచ్ఛాయకొననుండి గుర్తు లుంచవలెను - అవి దక్షిణోత్తరములగును - భుజాగ్ర మొదలు కేంద్రమువఱకు నుంచఁబడిన సూత్రము తూర్పు పడమరలగును॥ 23.

ఉదాహరణము॥ ఇష్టకాలము ౧౧ - ౪౩ తత్కాలస్ఫుటసాయనరవి ౧౧ - ౨౬ - ౫౨ - ౪౨ క్రాంతి ౧ - ౧౪ - ౨౦ అక్షకర్ణము ౧౨ - ౩౩ = ౧౫ - ౩౨ - ౫౩ దీని ఛాయాకర్ణమగు ౧౩ - ౪౨ చే గుణింప ౨౧౩ - ౦ - ౩౦ ÷ ౩౫౦ = అంగుళాది ౦ - ౩౬ ఇది దక్షిణభుజ - విషువచ్ఛాయ ౩ - ౪౩ × ౨ = ౭ - ౨౬ భుజను గలుప ౮ - ౨ ఇది దక్షిణభుజ॥ 23.

అథ ప్రకారాంతరేణ దిక్సాధనార్థం దిగంశసాధన మాహ.

శ్లో॥ ద్యుమానఖగుణాంతరం శివగుణం దినేఽల్పాధికే హ్యాపా
గుద గథానుద గ్భవతియంత్రభాగాపమః । వసు ఘ్నుభయసం
స్కృతి ర్భవతియంత్రభాగాంతరోద్భవాపమహృతా తతో భుజలవా
దిగంశాస్స్మృతాః॥ 24.

టీ॥ శివగుణం = ౧౧ చేత గుణింపఁబడినటువంటి - ద్యుమానఖగుణాంతరం - ద్యుమాన=అహస్సుయొక్కయు - ఖగుణ=౩౦ యొక్కయు - అంతరం=అంతరము - దినె=అహస్సు - అల్పాధికేహి=తక్కువయెక్కువ దగుచుండఁగా - అపాక్ = దక్షిణము - ఉదక్ = ఉత్తరము - భవతి = అగుచున్నది - అథ=పిమ్మట - యంత్రభాగాపమః=యంత్రభాగలవల్లఁ గలిగినక్రాంతి - సదా=ఎల్లప్పుడు - అనుదక్ = దక్షిణదిశగలది - భవతి=అగుచున్నది - ఉభయసంస్కృతిః - ఉభయ=ద్యుమానఖగుణాంతరమును ౧౧ చేత గుణింపఁగా వచ్చినలబ్ధమును - యంత్రభాగజక్రాంతియు - సంస్కృతిః=సంస్కరింపఁబడినదై (ఏకదిశియోగము - భిన్న [illegible]) వసుఘ్నీ = ౮ చేత గుణింపఁబడినదై - తతః=పిమ్మట - నవతియంత్రభాగాంతరోద్భవాపమహృతాః - నవతి=౯౦ యొక్కయు - యంత్రభాగ=యంత్రభాగలయొక్కయు- అంతర=అంతరము చేత - ఉద్భవ=కలిగిన - అపమ=క్రాంతిచేత - హృతాః=భాగింపఁబడి - తతః= వానినుంచి కలిగినవై - యే=ఏవి - భుజలవాః = భుజభాగలగునో - తే=అవి - దిగంశాః = దిగ్భాగలు (అని) స్మృతాః=చెప్పఁబడును॥ ౨౬.

ఉపపత్తిః॥ అత్ర స్వక్షితిజే చక్రాంశాః అంక్యాః-తతః పూర్వస్వస్తికేఽపి దిక్ వివరే యే భాగాః - తే దిగంశా స్తజ్జ్యా దిగ్జ్యా - ఏవం పశ్చిమస్వస్తికేఽపి - తత్సాధనం యథా - అగ్రా కర్ణవృత్తే యా కార్యా - సా పలభయా సంస్కార్యా సా భుజః స్యాత్ - తతః స త్రిజ్యావృత్తే యః కార్యః - సా దిగ్జ్యా భవతి- తత్రాదా వగ్రా సాధ్యతే - ద్యుమానఖగుణాంతరం దళితం చరఘటికాః । తతః షష్టిగుణాః పలాని తత స్తచ్చరం నవగుణం పలభాభక్తం అష్టభక్తం క్రాంత్యంశా ఇతి యుక్తిః పూర్వ ముక్తాస్తి - ఏవం ద్యుమానఖగుణాంతరస్య సిద్ధా గుణఘాతో గుణః - ౨౭౦ - అష్టౌ పలభా చహరః సా క్రాంతిఛాయాకర్ణగుణా పలకర్ణగుణా ఖఖాద్రిభక్త భుజో భవతి ఇత్యగ్రే వక్ష్యతి - స భుజః త్రిజ్యయా గుణ్యః ఛాయయా భక్తః - దిగ్జ్యా భవతి - ఏవ మత్ర ఛాయాకర్ణపలకర్ణా వపి గుణౌ ఖఖాద్రీనామష్టానాం చ ఘాతో హారః ౫౬౦౦ చతుర్వింశతిమితత్రిజ్యా గుణఘాతగుణా జ్యా ఘాతో గుణః-౬౪౮౦-అత్ర ఛాయాకర్ణఛాయే సాధ్యే - యది శంకుకోటౌ త్రిజ్యా కర్ణః । తదా ద్వాదశకోటౌ కః కర్ణ ఇతి - తథా చ దృగ్జ్యా భుజో యది శంకు

కోటౌ తదా ద్వాదశకోటౌ క ఇతి - జాతా ఛాయా - ఏవ మత్ర ఛాయయా భజ్య
మానే ఛాయాకర్ణేన గుణ్యమానే భేదాంశవిపర్యాసే శంకుతుల్యయో స్తథా ద్వా
దశతుల్యయో ర్గుణహారయో ర్నాశే కృతే పూర్వత్రిజ్యాగుణో నతాంశజ్యాహారః -
అత్ర పల కర్ణోగుణః పలభా హారోఽస్తి - అత్రపలభా చతుర్మితా కల్పితా స్వ
ల్పాంతరత్వాత్ - త్రిపంచపలభాయా మపి స్యాత్ - అన్యత్ర గ్రంథసంచారాసంభ
వః - లాఘవేన యుక్తిదర్శనార్థం స్థూలమంగీకృత మతో న దోషాయ - ఏవం చతు
ర్మితాయాం పలభాయాం పలకర్ణః - ౧౨-౩౯-అయం పలభయా స మడంశత్రయ -
౩-౧౦-గుణితయా తుల్యో భవతి - తతః పలకర్ణపలభయో ర్గుణహారయో ర్నాశే
తస్య స మడంశత్రయం గుణః-౩-౧౦-ఏవం స మడంశత్రయ చతుర్వింశతిమితత్రిజ్యా
ఘాతేన-౭౬-గుణితః పూర్వగుణఘాతో గుణః-౪౯-౨౪-౭౦-అయం హారః-౫౬౦౦
గుణహారా హారే ణాపవర్త్య జాతో గుణః-౭౭ - అతోఽత్రద్యుమానఖగుణాంతరం
గుణేనా నేన గుణ్యం - నతాంశాపమేన భాజ్యం - ఏవ మత్ర ద్యుమానఖగుణాంతరం
శివగుణితం కృతం - అష్టగుణస్య త్యాగః - యతోఽగ్రిమఫలస్య శంకుతలాఖ్యస్య
చ అష్టౌ గుణోఽస్తి నతాంశాపమ ఏవ హారః - అతః ఫలసంస్కారాగ ఏవాష్టగుణో
నతాంశాపమభక్త ఇతి వదిష్యతి - తద్యథా - అత్రాస్యా మగ్రాయాం శంకుతల
మపి త్రిజ్యాగుణితం ఛాయయా భక్తం సంస్కార్యం దిగ్జ్యా స్యాత్ - తత్రశంకు
తలం పలభా-౪-ఛాయాభాజ్య మిత్యత్రాపి ఛాయా సాధ్యా - శంకుకోటౌ దిగ్
జ్యాభుజః ద్వాదశకోటౌ క ఇతి । జాతా ఛాయా - అనయా భజ్యమానే భేదాంశ
విపర్యాసే దిగ్జ్యా ద్వాదశ చ హారః శంకోః పలభా చతుర్వింశతిమితత్రిజ్యా చ
గుణః అతో గుణఘాతో గుణః-౯౬-గుణహారయో ర్గుణే నాపవర్తితయో ర్జాతో
గుణః-౮-నతాంశాపమో హారః - ఇదం ఫలం సదా దక్షిణం - పలభాయాః దక్షి
ణత్వాత్ - అతోఽత్ర యంత్రాంశాపమ ఏవ ద్యుమానఖగుణాంతరేణ సంస్కృతః -
యత స్తస్యాపి తౌ గుణహారౌ వర్తేతే - అతః ఫలసంస్కృతి రేవాష్టభి ర్గుణ్యా
నతాంశాపమేన భాజ్యే త్యుపపన్నం-యంత్రాంశహీనసవత్యంశాపమ ఏవ నతాంశాపమ
ఇతి ప్రత్యక్షం సిద్ధం-అత్ర పూర్వఫల స్యాగ్రాసంజ్ఞ స్యోత్తరదక్షిణోపపత్తి ర్యథా-
దక్షిణగోళేఽగ్రా దక్షిణా తద్దినం త్రింశ దల్పం తథోత్తరగోళే ఉత్తరాగ్రా తత్ర
దినం త్రింశదధికం - అతో దినేఽల్పాధికే ఇతి అపాగుదగి త్యుపపన్నం - ఏవ
మత్రోత్పన్నా దిగ్జ్యా తస్యాః ధనుః దిగంశాః స్యు రతో హి తతో భుజలవా ది
గంశ ఇత్యుక్తం॥ 24.

తా॥ అహస్సుయొక్కయు 30 యొక్కయు అంతరమును-౧౧ చేఁ హెంచవలెను - అహస్సు 30 కంటె తక్కువగా నున్నప్పుడు దక్షిణమును ఎక్కువగా నున్నప్పుడు ఉత్తరమును అగును - యంత్రభాగలనుండి క్రాంతి సాధింపవలెను-ఇది సదాదక్షిణక్రాంతి యగును - అహస్సునకును - 30 కిని యుండుభేదమును ౧౧ చే గుణింపఁబడినలబ్ధమునందు యంత్రభాగజక్రాంతి సంస్కరించి - ౮ చే గుణించి - ౯౦ యొక్కయు యంత్రభాగలయొక్కయు అంతరమునకలన గలిగినక్రాంతిచేత భాగింపఁగా వచ్చినదానినుండి భుజభాగలు చేయవలెను - ఇవే దిగంశలు॥ 24.

ఉదాహరణము॥ అహస్సునకు 30 కి గల అంతరము-౦-౬ × ౧౧=౧-౬ ఇది దక్షిణమగును - యంత్రభాగలు ౫౮-౫3-౫౬ వీనిక్రాంతి-౨౦-౪౨-౪3 ఇది దక్షిణాక్రాంతి - ఇందులో ౧-౬ సంస్కరింపఁగా ౨౧-౪౮-౪3 × ౮=౧౭౪-౨౯-౪౪-తొంబదియొక్కయు యంత్రభాగలయొక్కయు అంతరము-3౧-౬-౪ దీనిక్రాంతి-౧౨-౨౨-౧ దీనిని సవర్ణించినదానిచే-౧౭౪-౨౯-౪౪ ను సవర్ణించి భాగింప-౧౪-౬-3౫ దీని భుజభాగలు-3౬-౧౯-౪౫ ఇవే దిగంశలగును॥ 24.

అథ దిగంశేన దిగ్జ్ఞానమాహ.

శ్లో॥ సమభువినిహితే తురీయయంత్రే స్పృశతి యథా చ దిగంశకాగ్రకేంద్రే। అవలంబవిభోర్ధ్వకేంద్రసంస్థేషికా భా తథ దిశోఽత్ర యంత్రగాః స్యుః॥ 25.

టీ॥ సమభువి=అంబుసంశుద్ధమైన భూమియందు - తురీయయంత్రే = తుర్యాంశ యంత్రము - నిహితే సతి=ఉంచఁబడినదగుచుండఁగా - దిగంశకాగ్రే = దిగంశలనుండి గణింపఁగా చివరభాగమగు కేంద్రమందు - అవలంబవిభోర్ధ్వకేంద్రసంస్థేషికా-అవలంబ= వ్రేలఁగట్టఁబడినదానియొక్క - విభా=ఛాయచేత - ఊర్ధ్వ=వ్యాప్తమయి - కేంద్రసంస్థ= కేంద్రమునందుండిన - ఇషీకా భా=ఛాయ - యథా=ఏ ప్రకారము - స్పృశతి=స్పృశించునో - తథా= ఆప్రకారము - యంత్రే=యంత్రము = సాధితే = సాధింపఁబడగా - అత్ర= ఇచ్చట - యంత్రగాః=యంత్రమును పొందినటువంటి = దిశః=పూర్వాపరదిక్కులు = స్యుః=అగుచున్నవి॥ 25.

తా॥ నీటిమట్టముచేత సమముచేయఁబడిన భూమియందు తురీయయంత్ర ముం చఁబడినదగుచుండఁగా దిగంశ లెంతవఱకు వ్యాపించునో ఆ చివర నొకగుర్తు వేయ కేంద్రమగును - ఆ కేంద్రమునం దుంచఁబడిన దానిఛాయవలన గలిగినకేంద్రమం దుం డినదానియొక్క నీడ ఏలాగు స్పృశించునో అట్లు యంత్రమందు సాధింపఁబడినదై తురీయయంత్రదిగంశగల అగ్రకేంద్రమునకు పై భాగమందుంచఁబడిన యే సూత్రము గలదో అది పూర్వాపరదిక్కుగల దగును - ఆ మత్స్యమునుండి దక్షిణోత్తరములు గలుగును - అందువలన ఇదివఱకుఁ జెప్పఁబడినయంత్రమును బొందినదిశ యగు చున్నది॥ 25.

అథ నలికాబంధనార్థం భుజకోటిసాధన మాహ.

శ్లో॥ క్రాంతి స్స్ఫుటాభిమతకర్ణగుణాక్షకర్ణనిఘ్నీ ఖఖాద్రిహృదప క్రమదిగ్భుజ స్స్యాత్ । సంస్కారితో యమదిశాక్షభయాస్ఫు టోఽసౌ తద్వర్గభాకృతివియోగపదం చ కోటిః॥ 26.

టీ॥ ఏ గ్రహమునకునలికాబంధను చేయఁబడునో ఆ గ్రహము ముందుచెప్పఁ బోవువిధిని దృక్కర్మ (శరసంస్కృతమైనదై) స్ఫుటా=స్ఫుటమయినటువంటి-క్రాంతిః= క్రాంతి - అభిమతకర్ణగుణాక్షకర్ణనిఘ్నీ - అభిమత = ఇష్టమయినటువంటి - కర్ణ = కర్ణముచేత - గుణ=గుణింపఁబడినలబ్ధము - అక్షకర్ణ=అక్షకర్ణముచేత-నిఘ్నీ=గుణింపఁ బడినదై - తతః=పిమ్మట - ఖఖాద్రిహృత్=౭౦౦-చేత భాగింపఁబడవలెను · తదా = అప్పుడు - అపక్రమదిగ్భుజః=అంగుళాదిమధ్యమభుజ - స్యాత్=అగును - అసౌ=ఇది - యమదిశా = దక్షిణదిశనుగలిగిన - అక్షభా=దక్షిణఛాయచేత - సంస్కారితః=సంస్క రించుటవల్ల - స్ఫుటః=స్ఫుటము - భవతి=అగుచున్నది - తద్వర్గభాకృతివియోగపదం - తత్=దానియొక్క - వర్గ=వర్గయొక్కయు - భాకృతిః = ఛాయావర్గయొక్కయు - వియోగ = అంతరముయొక్కయు - పదం=మూలము - కోటిః = కోటి - స్యాత్ = అగును॥ 26.

ఉపపత్తిః॥ అత్ర భుజ స్యోపపత్తిః పూర్వ మేవ ప్రతిపాదితాస్తి - తత్ర ద్విగుణః కృతోఽస్తి - అ త్రైరాశికగుణ్యోఽతః హారో ద్విగుణః పతితః ఏకగుణ్యా

పలభయా సంస్కార్యః - అథ కోటి రుపపత్తిః - దక్షిణోత్తరో భుజః - ఛాయైవ కర్ణః - యతో హి భుజః - ఛాయావృత్తస్థః - అతో దోః కర్ణవర్గయో ర్వివరా న్మూలం కోటి రితి॥ 26.

తా॥ ఏ గ్రహమునకు నలికాబంధము కావలయునో ఆగ్రహమునకు ఉదయాస్తాధికారమందుఁ జెప్పబోవురీతిని దృక్కర్మశేరసంస్కృతముచేయ స్ఫుటక్రాంతి యగును - ఈక్రాంతిని ఇష్టకర్ణముచేఁ బెంచి వచ్చినలబ్ధమును అక్షకర్ణముచే గుణించి ౭౦౦ చే భాగింపఁగా అంగుళాదిమధ్యమభుజ యగును - ఇది దక్షిణదిక్కునఁగల దక్షిణఛాయలచేత సంస్కరించుటచేత స్ఫుటభుజ యగును - దానివర్గముయొక్కయు ఛాయావర్గముయొక్కయు అంతరముయొక్క మూలము కోటి యగును - ఈ శ్లోకరీతి సే ఉదాహరణము వ్రాయఁబడెను గాని దృక్సంస్కారము చేయఁబడలేదు॥ 26.

ఉదాహరణము॥ రవిక్రాంతి-౧-౧౪-౨౦ × కర్ణము ౧౩-౫౪ - ౧౭ = ౧౭-౧౩-౩౫ × అక్షకర్ణము ౧౨-౩౩=౨౧౬-౧౧-౨౮ ÷ ౭౦౦=అంగుళాది- ౦-౧౮ + ఛాయ ౩-౪౩=౪-౧ ఇది స్ఫుటభుజ - దీనివర్గ-౧౬-౪-౦ కర్ణం ౧౩-౫౪ దీనివర్గ-౧౯౩-౧౨ అర్కవర్గ - ౧౪౪ వీనిఅంతరము - ౪౯ దీనిమూలము - ౭ - ౦ ఇది ఇష్టఛాయ - దీనివర్గ-౪౯-భుజవర్గ-౧౬-౪ వీని అంతరము-౩౨-౫౬ దీనిమూలము-౫-౪౫ ఇదే కోటి॥ 26.

అథ నలికాబంధన మాహ.

శ్లో॥ జ్ఞాత్వాశాః పరఖేచరే పరముఖీం ప్రాక్ఖేచరే ప్రాఙ్ముఖీం। బిందోః కోటిమితో భుజం స్వదిశి తన్మధ్యే ప్రభాం విన్యసేత్। బిందో ర్భాగ్రగశంకుమస్తకగతే సూత్రేణ లేఖే ఖగం। కే బిందుస్థనరాగ్రభాగ్రగగతే సూత్రే నలే లోకయేత్॥ 27.

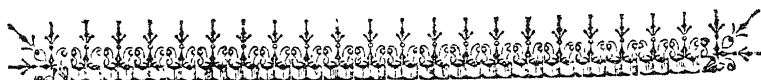
టీ॥ ఆశాః=దిక్కులు - జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని - బిందోః = బిందువుయొక్క - పరఖేచరే = పశ్చిమకపాలస్థితగ్రహమందు - పరముఖీం=పశ్చిమాభిముఖముగలదిగాను ప్రాక్ఖేచరే = తూర్పుకపాలస్థితగ్రహమందు - ప్రాఙ్ముఖీం = ప్రాగభిముఖముగలదిగాను - కోటిః = కోటి-విన్యసేత్ =ఉంచవలెను - అతః=దానినుంచి - స్వదిశి=భుజ

దిక్కునందు - భుజా = భుజను - విన్యసేత్ = ఉంచవలెను - తన్మధ్యే = భుజకోటి
మధ్యయందు - ప్రభా = ఛాయను - విన్యసేత్ = ఉంచవలెను - బిందోః = బిందువు
నందు - భాగ్రగశంకుమస్తకగతే - భాగ్రగ - ఛాయాగ్రముబొందిన - శంకు = ద్వా
దశాంగుళ శంకుయొక్క - మస్తక = అగ్రభాగమును = గతే = పొందినటువంటి- సూ
త్రే = సూత్రము - నలే = నలికయందైనటువంటి - ఖే = ఆకాశమునందు - ఖగం
గ్రహమును - లోకయేత్ = చూడవలెను - బిందుస్థనరాగ్రగతే- బిందుస్థ = బిందు
యున్నటువంటి- నరాగ్ర = శంకుయొక్క చివరను - గతే = పొందినటువంటి - సు
త్రే = సూత్రమందు = నలే = నలికయందైనటువంటి - కే = జలమందు - ఖగం = గ్రహ
మును - లోకయేత్ = చూడవలెను॥ 27.

ఉపపత్తిః॥ ప్రత్యక్షసిద్ధార్థత ఏవ జ్ఞాయతే ఇదం దిక్సాధన నలికా బంధా
నాన్యకరణే వ్యాప్తి - ఆచార్యేణ రాజ్ఞాం చమత్కార దర్శనార్థం స్వకృతగ్రహ
టనార్థం కృత మితి॥ 27.

టా॥ అంబుసంశుద్ధభూమియందు దిక్కులు తెలిసికొని వృత్తమధ్యమం
బిందువునకు పశ్చిమమందు గ్రహమున్నయెడల పశ్చిమముఖము గలదిగాను ప్రా
యందైన ప్రాఙ్ముఖముగలదిగాను కోటిని వేయవలెను - దానినుంచి భుజదిక్కున
భుజను వేయవలెను - భుజకోటులయొక్క మధ్యమందు ఛాయను వేయవలెను-
దువునందు ఛాయాగ్రమును బొందిన ద్వాదశాంగుళ శంకుయొక్క అగ్రభాగమ
బొందినటువంటియు - సూత్రమును బొందినటువంటియు నళికయందలి ఆకాశమున
హమును జూడవలెను - బిందువునందున్నటువంటి శంకుయొక్క అగ్రమందున్న
త్రమును బొందినటువంటి నళికయందలి జలమునందు గ్రహమును గనవలెను॥ 27.

ఇతి శ్రీగణేశదైవజ్ఞ విరచిత గ్రహలాఘవే
త్రిప్రశ్నాధికారశ్చతుర్థః.

శ్రీగణేశాయనమః.

అథ చంద్రగ్రహణాధికారః,

అథ తాత్కాలికీకరణానయనమాహ.

శ్లో॥ గతగమ్యదినాహతద్యుభుక్తేః ఖరసాప్తాంశవియుగ్యుతో గ్రహస్స్యాత్ । తత్కాలభవస్తథాఘటిఘ్న్యాః ఖరసైర్లబ్ధకలోనసంయుతస్స్యాత్ ॥ 1.

టీ॥ గతగమ్యదినాహతద్యుక్తేః - గత = గతమయినటువంటిన్ని - గమ్య = ఏవ్యమయినటువంటిన్ని - దినా = దినగడియలచేత - హత = గుణింపఁబడిన - ద్యుభుక్తేః = గ్రహగతియొక్క - ఖరసాప్తాంశవియుక్ - ఖరస = ౬౦ చేత - ఆప్త = భాగింపగా వచ్చిన - అంశ = భాగాది - వియుక్ = గతమైనప్పుడు తివచఁబడినదిగాను-యుతః = ఏవ్యదినమయినప్పుడు కలుపఁబడినదిగాను - గ్రహః = గ్రహము - కార్యః= చేయవలెను - సః = ఆ గ్రహము - తత్కాలభవః = తత్కాలమందైన - గ్రహః = గ్రహము - స్యాత్ = అగును - తథా = ఆ ప్రకారము - ఘటిఘ్న్యాః = గడియలచేత గుణింపఁబడినదై - ఖరసైః = ౬౦ చేత - లబ్ధకలోనసంయుతః - లబ్ధ = భాగింపగావచ్చిన విభక్తము - కల = కలాది - ఊన = గతమయినప్పుడు తివచఁబడినదియు-సంయుతః = ఏవ్యమయినప్పుడు కలుపఁబడినదియు అయినదై - గ్రహః = గ్రహము-కార్యః = చేయఁతగ్గది - సః = ఆ గ్రహము - తత్కాలభవః = తత్కాలమందైన- గ్రహః = గ్రహము - స్యాత్ = అగును॥ 1.

ఉపపత్తిః॥ యదిసావనాభిః షష్టిఘటీభిః గతికలాః- గ్రహః పూర్వగత్యాక్రామతి- తదా ఇష్టఘటీభిః కతికలా - ఏవందినగుణితాయాం గతౌ కలాః స్యుః- షష్ట్యా భాజ్యాః భాగార్థం అత ఉక్తం గతగమ్యేత్యాది - అతోఽనుపాతః - ధనర్ణోపపత్తిః - ప్రత్యక్షతోఽతిసుగమా॥ 1.

తా॥ గతదినమునకుఁ గాని ఏష్యదినమునకుఁ గాని తాత్కాలికము చేయవల
సిన గ్రహముయొక్క భుక్తిని ఎన్నిదినముల యెన్నిగడియలకుఁ గావలయునో ఆ దిన
గడియ విగడియలచేఁ హెంచి ౬౦ చే విభజించి భాగాది గతమయినయెడల గ్రహము
లోనుండి తీవవలెను - ఏష్యమయినయెడలఁ గలుపవలెను - ఇట్లే గతగమ్య గడియల
కును తాత్కాలికము చేసికొనవలయును గాని దీనిలో కళాదిగా సంస్కరింపవలెను-
రాహు కేతువులకు వ్యతిరేకముగా సంస్కరింపవలెను-తాత్కాలికగ్రహములగును॥1.

ఉదాహరణము॥ గతశకం ౧౮౨౫ శోభకృతుసంవత్సర ఆశ్వయుజ శు ౧౫
భౌమవాసరే ౩౭ - ౪౬ ఉభా ౨౩ - ౮ అస్మిన్ దినే చంద్రపర్వావలోకనార్థం
గ్రహాణాం తాత్కాలికీకరణానయన మాహ............ప్రాతఃకాలస్ఫుటరవి ౫ -
౧౮ - ౪౫ - ౧౦ స్ఫుటగతి ౫౯ - ౧౪ చంద్రుఁడు ౧౧ - ౧౧ - ౪౨ - ౫౪
స్ఫుటగతి ౭౫౬ - ౧౦ రాహువు ౫ - ౧౩ - ౫౯ - ౨౬ గతి ౩ - ౧౧ తిథ్యం
తం ౩౭ - ౪౬ కిచాలనం - రవిగతి ౫౯ - ౧౪ × ౩౭ - ౪౬ ÷ ౬౦ = ౩౭ -
౧౭ ఏష్యముగాన రవిలో గలుప ౫ - ౧౯ - ౨౨ - ౨౭ తాత్కాలిక స్ఫుటరవి -
చంద్రస్ఫుటగతి ౭౫౬ - ౧౦ × ౩౭ - ౪౬ ÷ ౬౦ = భాగాది ౭ - ౫౫ - ౫౭
చంద్రునితోఁ గలుప ౧౧ - ౧౯ - ౩౮ - ౫౧ తాత్కాలిక చంద్రుఁడు - రాహు
వుయొక్క గతి ౩ - ౧౧ × ౩౭ - ౪౬ ÷ ౬౦ = లిప్తాది ౨ - ౦ రాహువు
లో నుండి తీవచఁగా ౫ - ౧౩ - ౫౭ - ౨౬ తాత్కాలికరాహువు ....
సమకలా గ్రహములకు - భక్త్వావ్యర్కేతి శ్లోకరీతిని-చంద్రునిలోనుండి రవిని తీవచఁగా
౬-౦-౧౬-౨౪ వ్యర్కేందు - పూర్ణిమతిథిగతగడియలు -౧- ౨౩ రవిగతిని చాల
నముచేయ-౧-౨౩ ఫలము దీనిని రవిలో తీవచ-౫-౧౯-౨౧-౪ పర్వాంతరవి॥ చంద్ర
చాలనము లిప్తాది-౧౭-౩౮ తీవచ-౧౧-౧౯-౨౧-౧౩-రాహువునకు చాలనము ౪ -
విలిప్తలు గలుప ౫-౧౩-౫౭-౩౦ రవిచంద్రులకు స్వల్పభేదము వచ్చినందున నిక
మార్చ నవసరము లేదు॥ రవి ౫-౧౯-౨౧-౩ చంద్రుఁడు ౧౧-౧౯-౨౧-౩ రాహువు
౫-౧౩-౫౭-౩౦ ఇవి సమభాగాదిగ్రహములు అనఁగా పూర్ణిమ అంతమునకు రవి
చంద్రులు సమభాగాదియై చంద్రుఁడు ౬ రాసు లెక్కువగా నుండును. అమావాస్య
యొక్క అంతమునకు రాశ్యాది సమముగా నుండును - గ్రహణవిషయః చింత్యతే=

నను కిన్నామ గ్రహణం - గృహ్య తేఽనే నేతి గ్రహణం - యః యం గృహీతు
మిచ్ఛతి స తం ప్రతి యదాగచ్ఛే త్తదైవ గ్రహణం-అతో గ్రాహ్యగ్రాహకయో ర్యోగో
గ్రహణం - యోగోనా మాంతరాభావః - అతో గ్రాహ్యగ్రాహకయోరంతరాభావో
గ్రహణ మితి - అస్తి గ్రహణాంగతిః షోడా పూర్వాపరా యామ్యోత్తరోర్ధ్వాధరా
చేతి - తత్ర కిం పూర్వాపరయామ్యోత్తరోర్ధ్వాధరాంతరాణా మభావో గ్రహణం -
కిం వా పూర్వాపరయామ్యోత్తరాంతరాభావో గ్రహణం - కిం వా పూర్వాపరోర్ధ్వా
ధరాంతరాభావో గ్రహణం - కిం వా పూర్వాపరాంతరాభావో గ్రహణం - ఉత్తర
యామ్యోత్తరాంతరాభావో గ్రహణం - కి ముత ఊర్ధ్వాధరాభావో గ్రహణం-అత్రో
చ్యతే - గ్రాహకత్వయో ర్మహదంతరస్య విద్యమానత్వాత్ గ్రాహ్యగ్రాహకయో
రూర్ధ్వాధరాంతరాభావః కల్పాంతేపిఽ న స్యాత్ - అతః ప్రథమతృతీయషష్ఠాః
పక్షా నసుందరాః - అథ వక్తవ్యం పూర్వాపరయామ్యోత్తరాంతరాభావో గ్రహణ
మితి - తదపి సంజ్ఞా నఘటితే - యతో హి విద్యమానే శరతుల్యే దక్షిణోత్తరాం
తరే గ్రహణం భవ త్యేవ - అనేన హేతునా ద్వితీయపంచమపక్షౌ న శోభనౌ -
అథ వక్తవ్యం పూర్వాపరాంతరాభావో గ్రహణం-తత్ర ప్రతిపర్వణి గ్రాహ్యగ్రాహ
కయోః పూర్వాపరాంతరాభావోఽస్త్యేవ - న ప్రతిపర్వణి గ్రహణం భవతి - అత
మోపి చతుర్థః పక్షః శోభనః - తత్ర కింనామ గ్రహణ మితి మందమత యోఽత్ర
ముహ్యంతి - అత్రోచ్యతే - పూర్వాపరాంతరాభావే మానైక్యఖండా దూనే శరే
గ్రహణం - మానైక్యఖండతుల్యే శరే బింబప్రాంతయోః సంయోగమాత్రం భవతి -
యథా యథా మానైక్యఖండా చ్ఛరో న్యూనో భవతి - తథా తథా గ్రాహ్యబింబం
గ్రాహకబింబే ప్రవిశతి - తావా నేవ గ్రాసః - ఏవం సత్యపి ఊర్ధ్వాధరాంతరే గ్ర
హణం - తత్ర హేతుః అస్మదాదిదృష్టే రావరణీభూతత్వం తావత్ గ్రహణకర్తృ
త్వం - న తు గ్రాహ్యగ్రాహకయోః బింబసంయోగః - అహో ఆస్తాం తావ దనేన
విచారేణ - యతః ప్రథమం సూర్యచంద్రయోః గ్రాహ్యగ్రాహకయోః కో వా
గ్రాహకఇతి న జ్ఞాయతే - అత్రోచ్యతే - అత్రసూర్యచంద్రగ్రహణే రాహు రేవ
కారణీభూతః - యతో ర్నామపాతః - పాతవశా చ్ఛరః శరవశా దేవ గ్రహణం -
అతో వశ్యం గ్రహణే రాహుః హేతుర్భూతః - అత్ర గ్రహణే" "కమలాసనానుభావా
ద్రాహుగ్రస్తే దివాకరే - నిశాకరే" చేతి స్మృతివాక్యపర్యాలోచనేన చ రాహు

రేవ సూర్యచంద్రగ్రహే గ్రాహక ఇతి పూర్వః పక్షః - అత్ర వయం తు బ్రూమః -
నను రాహోర్గ్రాహకత్వే ప్రోచ్యమానే రాహుణా సూర్యచంద్రతుల్యేన భవి
తవ్యం యతః - పూర్వాపరాంతరాభావం వినా గ్రహణం వక్తుం న శక్యతే - నాత్ర
గ్రహణే రాహుణా సహ పూర్వాపరాంతరాభావో దృశ్యతే - నాతో గ్రహణే
రాహో ర్గ్రాహకత్వ మితి సిద్ధాంతః - నను పూర్వపక్షీత్యాశంకతే-అహో భవ
ద్భిః గ్రహణే గ్రాహ్యగ్రాహకయోః పూర్వాపరాంతరాభావ ఏవోచ్యతే - త
దోక్తం - యథా గ్రహాణా మస్తే భవంతః - కాలాంశాంతరితే సూర్యాత్ గ్రహే
సతి గ్రహోస్తాది రితి మన్యంతే - తథైవాస్మాభిః సప్తభి ర్ద్వాదశభిః కాలాంశైః
సూర్యచంద్రాభ్యాం యథాక్రమ మంతరితే రాహౌ గ్రహణాదిబింబసంయోగమాత్రం
మన్యతే - కాలాంశాంతరాభావే పరమం గ్రహణం - యథా సూర్యగ్రహాంతరాభావే
పరమాస్తమయ ఉచ్యతే - ఏతే కాలాంశాః రాహువశే నైవ మానైక్యఖండతుల్య
శరా దుత్పన్నాః యుక్తియుక్తా ఏవ సంతి - అతో రాహుణా గ్రాహకేణ కాలాం
శాంతరితేన సూర్యచంద్రౌ గ్రస్యేతే - ఇతి యుక్తిః కథం భవచ్చేతో న సహతే -
ఏవంచే త్తదా అస్తేఽపి సూర్యగ్రహయోః పూర్వాపరాంతరాభావ మేవ వదంతు
భవంతః - న కాలాంశాంతరే చేత్తత్ర కాలాంశాంతర మంగీక్రియతే తర్హి కి మనే
నాపరాద్ధ మితి - గ్రహే ప్రతిబంధరాహు రేవ గ్రహణే కారణమితియుక్తం-సత్యం-
అహో భవతు రాహు ర్గ్రహణే కారణం పరం తస్య రాహో ర్గ్రాహకస్య బింబసిద్ధిః
కర్తవ్యా - త ద్బింబం గగనే నావలోక్యతే అత్ర తు భుజత్రిజ్యామితకలాకాభ్యాం
బింబప్రాంతే వేధ్యా - తన్మధ్యే యాః కలాః తాః బింబకలాః-అన యైవ యుక్త్యా
సర్వేషాం బింబాని సాధితాని - అనేన విధి నాన్యప్రకారేణ రాహో ర్బింబం జ్ఞాతుం
నైవశక్యతే - అదర్శనా దేవ - అతః సతి కుడ్యే చిత్ర మితి న్యాయాత్ రాహో
ర్గ్రాహకత్వం నైవభవ తీతి సిద్ధాంతః - అత్రోచ్యతే - అహో భవద్భిః రాహుబింబ
సాధనోపాయాదర్శనాత్ న తస్య గ్రాహకత్వ ముచ్యతే - తత్ర బింబం సాధ్యతే - త
ద్యథా రాహు శ్చంద్రకక్షాయాం క్రాంతిమండలవిమండలసంపాతేఽస్తి - తత్రసూర్య
గ్రహణే సూర్యచంద్రౌ సమకలౌ - సూర్యా త్షష్టాల్పష్టకాలాంశాంతర ఏవ రాహుః
స పుచ్ఛాదియుతః పశ్చాత్కారో వర్తతే - తస్య ముఖం తు క్రాంతిమండలవిమండల
సంపాతే నాస్త్యేవ "అమృతాస్వాదవేళాయాం ఛిన్న శ్చక్రేణ విష్ణునే" తి.

స్మృతివాక్యబలేన రాహుముఖం సంపాతాత్ కాలాంశాంతరితమ స్తీతి కల్పనీయ
మేవ - యతో య దాకాశే దృశ్యతే - త ద్దేవగణితేన సిద్ధ్య తీతి రాహు
ముఖాభావాత్ రాహుముఖస్థానాజ్ఞానా త్తస్య ముఖహీనశరీరస్య సంపాతసంజ్ఞం
స్థాన మంగీకృతం - తత స్తత్ సంపాతాత్ కాలాంశాంతరే రాహుశీర్షం
సంపాతాత్ కాలాంశాంతరే చంద్ర శ్చ సూర్య శ్చంద్రతుల్యః - అతః సూర్య
స్య గ్రాహ్యస్య రాహుణా గ్రాహకేణ సహ పూర్వాపరాంతరాభావోఽ
ప్యస్తి - రాహుశీర్షం తు చంద్రబింబోపరి వర్తమాన మేవ ఏకకక్షత్వా త్తత్తుల్య
త్వా చ్చ యచ్చంద్రబింబం శ్యామం తదేవ సూర్యగ్రహణే సూర్య స్యావరణీభూతం -
తథా చంద్రగ్రహణే చంద్రః షడ్భాంతరే సూర్యాత్ - భూఛాయాపి షడ్భాంత
రేణ - చంద్రభూఛాయే సమానే చంద్రాత్ వృత్తసంపాతః - ఇష్టకాలాంశాంతరే
సంపాతాత్ రాహుశీర్ష మపి కాలాంశాంతరే - అతః రాహుశీర్షం భూఛాయా
తుల్యం - అత ఏవ చంద్రకక్షాయాం యావతీ భూఛాయావి స్తృతిః - తావదేవ రా
హుబింబం - అత శ్చంద్రగ్రహణేఽపి రాహుబింబం భూభాతుల్యం చంద్ర స్యావరణీ
భూతం - తయోః పూర్వాపరాంతరాభావో ప్యస్తి - అతో బింబసిద్ధి రపివ గ్తత ఇతి
యుక్తిబలాత్ ఆగమప్రామాణ్యా చ్చ రాహు రే వావశ్యం గ్రహణద్వయేపి కారణీ
భూతో వక్తవ్య ఇతి సిద్ధం - నను సూర్యగ్రహణే చంద్రబింబతుల్యం రాహుబింబం
భవద్భి రుచ్యతే - చంద్రగ్రహణే భూఛాయా తుల్యం రాహుబింబం ఇదం న ఘట
తే యతః ఏకకక్షాస్థితస్య రాహో ర్బింబం కథంమహాంతరితం - చంద్రబింబాత్ భూ
ఛాయా తు త్రిగుణితాసన్నా దూరస్థే గ్రహే బింబం - లఘుగతి శ్చ లఘ్వీ సమీ
పస్థే గ్రహే బింబం పృథుగతి శ్చ పృథ్వీ తత్ర రాహో ర్గతిః సదా సమైవ - అతో
బింబలఘుమహత్వం న స్యా దేవ - అథ వక్తవ్యం - చంద్రకక్షాయాం రాహుః - య
థా చంద్రస్యోర్ధ్వాధరగమ నేన బింబలఘుమహత్వం - తథై వ రాహో రితి - తద స్య
యుక్తం - యతః చంద్రబింబోర్ధ్వాధరగమనవశే నైవ యదా స్య బింబోనాధిక్యం స్యా
త్తదా సర్వదా సూర్యచంద్రగ్రహణేఽపి చంద్రబింబతుల్య మేవ రాహుబింబంనోనా
ధికం స్యాత్ - కథం చంద్రగ్రహణే భూఛాయాతుల్యం రాహుబింబ ముచ్యతే -
అత స్తదసత్ - యది గ్రహణద్వయేఽపి చంద్రబింబతుల్య మేవ రాహుబింబం వక్త
వ్యం - తదా చంద్రగ్రహణే స్థితి ర్మహతీ - సూర్యగ్రహణే స్థితి ర్లఘ్వీ - ఏవం కథం

స్యాత్ - స్థితిలఘుమహత్త్వంతు ప్రత్యక్షం గ్రహణే దృశ్యతే - అతః చంద్రబింబతు
ల్య రాహుబింబం సర్వదా కల్ప్య మిత్యేత దప్యసత్ - అన్యచ్చ సూర్యగ్రహణేఽ
ర్ధగ్రాస సూర్యబింబశృంగే తీక్ష్ణే చంద్రగ్రహణే శృంగయోః కుండలతా దృశ్యతే -
అతో హి చ్ఛాదకః గ్రహణద్వయే భిన్న ఏవ కల్ప్యః - అతోఽపి రాహు ర్నచ్ఛా
దకః- పూర్వం భవద్భిః కాలాంశాంతరే అస్తప్రతిబంధాగ్రహ మితి య దుక్తం తద
ప్యసత్ - యతః సూర్యేణ స్వతేజసా కాలాంశాంతరేఽపి గ్రహో నిష్ప్రభః క్రియతే-
అస్తస్తైర్వ తస్యాస్త ఇతి యుక్తం - అత్ర రాహుః అంధకారరూపః - అంధకారో
నామ తేజోహానిః - తేజోహాన్యా కాలాంశాంతరేణ సూర్యచంద్రా వాచ్ఛాద్యేతే-
ఇదం సర్వ థాఽల్పసంబంధం- ఏవం సతి గుణితయుక్తిబలేన ప్రత్యక్షదర్శనతయా చ
రాహోర్గ్రహణే గ్రాహకత్వం నసంభవత్యే వేతి సిద్ధాంతః - న న్వేవం చే త్తర్హి
వేదాప్రామాణ్యప్రసంగః స్యాత్-అత్రోచ్యతే-సూర్యగ్రహణే చంద్రశ్ఛాదకః - చంద్ర
గ్రహణే భూఛాయా ఛాదినీ-త త్రామాయాం చంద్రబింబం శ్యామం-రాహుబింబమ
పి శ్యామంయద్యపి తత్రనకాలాంశాంతరేప్య త్రసంపాతేఽస్తి-తథాపి బ్రహ్మవరదానాత్
గ్రహణకాలే తత్ర గచ్ఛతీతి కల్ప్యతే - ఏవం చంద్రగ్రహణేఽపి భూఛాయా శ్యా
మలీ - రాహుబింబ మపి తథా - యద్యపి త త్త్రనాస్తి - కాలాంశాంతరేకృత
సంపాతేఽస్తి - తథాపి వరవశాత్ గ్రహణే భూఛాయాంతర్వర్తీ రాహు ర్భవతీతి
కల్ప్యతే - ఆగమభయాత్ - ఉక్తంచ భాస్కరాచార్యైః సిద్ధాంతశిరోమణౌ॥
దిగ్దేశకాలావరణాదిభేదైర్న చ్ఛాదకో రాహు రితి బ్రువంతి - యన్మానినః కేవల
గోళవిద్యా స్తత్సంహితా వేదపురాణబాహ్యం॥ ౧॥ శ్లో॥ రాహుఃకుభామండలగ
శ్శశాంకం శశాంకగ శ్ఛాదయతీ న బింబం - తమోమయ శ్శంభువరప్రదానా త్సర్వాగ
మానా మవిరుద్ధ మేతత్॥ ౨॥ ఏవమత్రముఖ్యతయా సూర్యస్య చంద్రశ్ఛాదకః-చంద్ర
స్య భూఛాయా ఛాదినీతి సిద్ధం - అహో భవద్భిః రాహోర్గ్రహణకర్తృత్వం
కృతం చే త్తదా సూర్యగ్రహణే సూర్యబింబస్య పశ్చిమే స్పర్శః - చంద్రగ్రహణే
చంద్రబింబస్య పూర్వే స్పర్శః - భూమేః ఛాయాం ప్రవిశతి ఇతి కః - అథ ప్రకృతం
గ్రహణసాధనం తదర్థంపర్వాంతకాలీనౌ చంద్రసూర్యౌ కార్యా వేవ రాహు రపి
కార్యః - యతో రాహుం వినా శరసిద్ధి ర్న- అతః పంచాంగేయావధిస్థితగ్రహాణాం
త ద్దినజకరణార్థం స్థూల మేవ తదవధిస్థితాం గతిం తద్దినాంతరే సమాన మే వాంగీ

కృత్యా గ్రహాణాం చాలనం వదతి - స త్స్వల్పాంతరం స్యాత్ అతో న దోషాయ భవతీతి॥ 1.

అథ గ్రహణ సంభవజ్ఞానంశరసాధనం చాహ.

శ్లో॥ ఏవం పర్వాంతే విరాహ్వర్కబాహో రింద్రాల్పాంశాః సంభవ శ్చే ద్గ్రహస్య । తేఽంశా నిఘ్నాః శంకరైః శైలభక్తా వ్యగ్వర్కాశః స్యా త్పృష త్కోఽంగుళాదిః॥ 2.

టీ॥ ఏవం = పైనిజెప్పిన రీతిని - పర్వాంతే = పర్వాంతమందలి - విరాహ్వర్కబాహోః - విరాహ్వర్క = రాహువుచేత తివయఁబడిన రవియొక్క - బాహోః = భుజలో - ఇంద్రాల్పాంశశ్చేత్ - ఇంద్ర = ౧౪ కంటె - అల్ప = తక్కువయగు - అంశశ్చేత్ = భాగలుండినట్టయిన - తదా = అప్పుడు - గ్రహస్య = గ్రహమునకు - సంభవః = గ్రహణము గలుగును - తే = ఆ - అంశాః = భాగలు - శంకరైః = ౧౧ చేత - నిఘ్నాః = గుణింపఁబడినవై - శైలభక్తాః = ౭ చేత భాగింపఁబడినవై - అంగుళాదిః = అంగుళవియంగుళములు గలిగినటువంటి - పృషత్కః = శరము - వ్యగ్వర్కాశః = విరాహ్వర్కుని దిశనుబట్టి - స్యాత్ = అగును॥ 2.

ఉపపత్తిః॥ అపవృత్తే యద్రాశౌ భాగే కలాయాం చంద్రపాతో వర్తతే- తం తు విలోమం దత్వా తత్ర విమండలాప మండలయోః సంపాతో ద్వితీయః - షడ్భాంతరేణద్వయోః సంపాతయోః త్రిభేఽంతరే పరమవిక్షేపతుల్యైః ర్భాగైః రప వృత్తాద్యం విమండలాధ్యర్ధం ఉదక్ విదధ్యాత్ -తథాద్వితీయం దక్షిణేన- ఏవం స్థితే చంద్రపాతా వప క్ర్ష్య- మేషాదితః పూర్వగతౌ ప్రవృత్తచంద్రః శీఘ్రిత్వా దగ్రతో యాతి - తత్ర యదాపాతసమ శ్చంద్రో భవతి - అత్ర విక్షేపాభావః - అతో విగత రాహు శ్చంద్రః - చంద్రశరార్థం కేంద్రం - అత్ర తు సూర్యగ్రహణే చంద్రసూర్య యోః సమత్వాత్ రాహుణా సూర్య ఏవ హీనః కృతః - చంద్రగ్రహణేఽపి సూర్య చంద్రయోః షడ్భాంతరాత్ - విరాహుచంద్ర విరాహు సూర్యయో ర్భుజసామ్య మేవ పర మత్ర గోళాన్యత్వాత్ - శరోఽన్యదిక్ స ఏవ పరిలేఖే। పయోజకః - అత ఏవాచార్యేణ చంద్రగ్రహే వ్యస్తదిక్ శర ఇతి ప్రోక్తం - తత్ర త్రిభే పరమః శరః -

అతోఽనుపాతః - యది త్రిజ్యాతుల్యయా ౧౨౦ విరాహ్వర్క భుజజ్యయా పర మో నవత్యంగుళతుల్యః శరః ౯౦ తదేష్టదోర్జ్యయా కి మితి - అత్ర భుజభాగాః స ప్తమితాః ప్రకల్పితాః - తేభ్యః సాధితశరః ౧౧ తతోఽనుపాతః - యది స ప్తభి ర్భుజభాగై ర్భవతుల్యః శరః తదేష్టైః కిమితి- అత ఉక్తం - తేఽంశా నిఘ్నాః శంకరైః శైలభక్తా ఇతి - గోళవశా ద్దిగ్భవ తీత్యర్థ త ఏవ సిద్ధం - అథ పూర్వార్థో పప త్తిః - మానైక్య ఖండాధికే శరే గ్రహణాభావః - అత శ్చంద్రభూభాబింబే పర మగతి ప్రమాణేన కృత్వా - తయో ర్యోగార్థం మానైక్యఖండం కృతం ౨౦ - ౩౭ ఏతావాన్ శర స్తు చతుర్దశతుల్య భుజభాగేభ్య ఏవ భవతి - అత ఇంద్రాల్పాంశా యదా తదా గ్రహణ మిత్యుపపన్నం॥ 2.

తా॥ పర్వాంతసమకలగ్రహమగు రవిలో రాహువును తీసివేసి భుజచేయగా నా భుజభాగలు ౧౪ కంటె తక్కువగా నున్నయెడల గ్రహణము కలుగును - ఆ భాగాదిని ౧౧ చే హెచ్చించి ౭ చే విభజింప అంగుళాది శరమగును - విరాహ్వర్కుం డు ఉత్తరగోళమయిన ఉత్తరశరమనియు - దక్షిణగోళమయిన దక్షిణశర మనియు జెప్పఁబడును॥ 2.

ఉదాహరణము॥ రవి ౫ - ౧౯ - ౨౧ - ౩ రాహువు ౫ - ౧౩ - ౫౭ - ౩౦ తీవఁగా ౦ - ౫ - ౨౩ - ౩౩ ఇదే భుజగాన ౧౪ కంటె భాగలు తక్కువగా నుండెను. ఈ పర్వమునకు చంద్రగ్రహణము కలుగును - భాగాది ౫ - ౨౩ - ౩౩ × ౧౧ ÷ ౭ = అంగుళాది ౮ - ౨౬ విరాహ్వర్కుఁడు త్తరగోళ మగుటచే నుత్తర శరము॥ 2.

అథ రవిచంద్ర బింబప్రమాణ మాహ.

శ్లో॥ వ్యసుశరగతిష్వంశో దిగ్భ్యగ్ భవేద్వపు రుష్ణగో రథ సితరు భో బింబం భుక్తి ర్భ్యగాచలభాజితా । తదపి హిమగో బింబం త్రి ఘ్నం నిజేశలవాన్వితం వివసు భవతి ఛాయాభాబింబం కి లాంగుళపూ ర్వకమ్॥ 3.

టీ॥ వ్యసుశరగతిష్వంశః = వ్యసుశర = ౫౫ అయిన - గతి = గతియొక్క - ష్వంశః = ౫వ భాగమగుదియంగుళాది- దిగ్భ్యక్ = ౧౦ చేత అంగుళస్థానమందుఁ

గలుపఁబడినదై - ఉష్ణగోః = రవియొక్క - వపుః = బింబము - భవేత్ = అగును- అథ = పిమ్మట - సితరుచః = చంద్రునియొక్క - భుక్తిః = గతి - యుగాచవైః = ౭౪ చేత - భాజితా = భాగింపఁబడినదై - చంద్రబింబంస్యాత్ - చంద్రబింబమగును. తదపి = మఱియును - హిమగోబింబం = చంద్రబింబము - త్రిఘ్నం = 3 చే గుణింపఁబడినదై - తతః = పిమ్మట - నిజేశలవాన్వితం - నిజ = స్వకీయమయిన- ఈశలవ= ౧౧ వ భాగము - అన్వితం = కలుపఁబడినదై- విపసు = ౮ చేత విభజింపఁబడి - ఛాయాభాబింబం = భూఛాయాబింబము - కిల = సర్వత్ర - అంగుళపూర్వకం= అంగుళాది- స్యాత్ = అగును॥ 3.

ఉపపత్తిః॥ ఉచ్చస్థిత గ్రహస్య బింబం లఘుగతి శ్చ లక్ష్యే- తథా నీచసమస్య గ్రహస్య బింబంపృథుగతి ర్మహతీ - యథా యథా గతి ర్వర్ధతే తథా బింబ మపి వర్ధతే - యథా హీయతే త థాపచీయతే - అతో గతే ర్బింబానయనం కర్తుంయుజ్యతే - తద్యథా - యది దినగతియోజనైః గతికలాః- తదా బింబయోజనైః కిమితి- కలాదీని బిం బానిస్యుః - తాని త్రిభక్తాన్యంగుళాని - యతో త్రాంగుళంత్రికలమేవ కల్పితమస్తి - అతాచార్యేణ లాఘవార్థం సూర్యగతిం పంచపంచాశన్మితాం ప్రకల్ప్య సూర్యబింబ మంగుళాద్యం సాధితం - స తథా దినగతియోజనాని పాదోనగో క్షుధృతిభూమితాని ౧౧౪౮ ఏభిః పంచపంచాశన్మితాయాం గతౌ భాజితాయాం ఏభిః సూర్యబింబయోజనైః ౬౫౨౨ గుణితాఃయాజాతం కలాద్యమర్కబింబం 3౦ ఇదంత్రిభక్తజాత మంగులాద్యం ౧౦ అథ పంచపంచాశదధికస్య గతేః ఖండస్య బింబం సాధ్యం - త దత్ర యోజ్యం బింబం స్యాత్ - అత్ర గత్యర్ధసార్ధ పంచభాగోభవతి- గతిఖండస్యాల్పత్వాత్ పంచమాంశ ఏవాంగీకృతః - అతో వ్యసుశరగతీ వ్యంశో దిగ్వ్యగి త్యుపపన్నం - ఏవ మేవ చంద్రస్య మధ్యగతిప్రమాణే నాంగుళాద్యం చంద్రబింబం సాధితం ౧౦ - ౪౦ చంద్రబింబయోజనాని ౪౮౦ అతో ౭ను పాతః - యది మధ్యగత్యాం ౭౮౦ ఇదం చంద్రబింబం తదా స్పష్టగత్యాం కి మితి - స్పష్టగతేః బింబం గుణః - మధ్యగతిః హారః - గుణహారౌ గుణేనాపవర్తితౌ - హారస్థానే జాతాః ౭౪ అతః సితరుచోబింబం భుక్తిర్యుగాచలభాజితే త్యుపపన్నం - అథ భూఛాయోపపత్తిః - అత్రార్కబింబం భూవ్యాసాంతరయోజనానాం రవి కక్షాయాం కలాకరణార్థ మనుపాతః - యది దినగతియోజనైః ౧౧౪౮ గతికలాః లభ్యంతే

౫౯ - ౭ తదార్క-బింబయోజనభూవ్యాసాంతరయోజనైః ౮౯-౮౧ కి మితి. అతో లాఘవార్థం మధ్యగతే రేవానీతాః కలాః ౨౮ ఏతా స్త్రిభక్తాః ౭ జాతాని రవిగతిసంబంధీని అంగుళాని ౭ అథభూవ్యాసస్య చంద్రకక్ష్యాయాం కలాకరణాయాను పాతః - యది గతియోజనైః ౧౧౭౫౯ చంద్రగతికలాః లభ్యంతే - తదా భూవ్యాసయోజనైః ౧౫౭౧ కి మితి - అంగుళార్థం త్రీణి హారః ౩ చంద్రగతే ర్గుణః - ౧౫౭౧ హారఘాతో హారో జాతః ౩౫౫౨౨ గుణహారౌ సాగ్ధత్రివేదై రపవర్తితౌ- ౮౩౩౦ జాతం గుణస్థానే ౩౬ హారస్థానే ౭౧౨ అత్ర ఖండగుణనం విహితం- ప్రథమస్థానే ఏకాదశభి ర్గుణహారాపవర్తితౌ ౩౨౮ అత్ర వేదాద్రిభక్తా చంద్రగతిః చంద్రబింబం భవతి - అత శ్చంద్రబింబం త్రిగుణం పృథక్ స్థాప్యం - ద్వితీయ స్థానే యోహారః చతుస్సప్తత్యా భక్తః చంద్రబింబస్య గృహీతత్వాత్ - అతో జాతో ద్వితీయహారః ౧౧ గుణకః త్రిమిత ఏ వోభయత్ర - అత ఏవ హీనగో ర్బింబం త్రిఘ్నం నిజేశలవాన్విత మితి - తత్సూర్యగతిసంబంధిభి రంగుళైః స్వల్పాంతరైః ౭ హీనం కార్యం - యతో భూవ్యాసాత్ - యావ ద్రవిబింబ మధికం తావత్ ప్రమాణో నోపర్యుపరి గచ్ఛంత్యా భూఛాయాః వి స్తృతి రపచయినీ స్యాత్ - యథా పృథుదీర్ఘే ఽల్పవస్తున శ్ఛాయా అగ్రే అపచీయమానా సూచ్యగ్రా భవతి - అల్పేదీపే పృథువస్తు న్యగ్రే ఉపచీయమానా స్థూలా భవతి - అతో భూవ్యాసాద్యావతాధికం తేన భూవ్యాసో హీనః కృత ఇతి॥ ౩.

తా॥ ౫౫ యొక్క ౫ వ భాగము ఏకాంగుళములగును. దీనిని అంగుళస్థానమందుఁ జేర్పఁగా రవిబింబ మగును = చంద్రగతిని ౨౮ చే విభజింప చంద్రబింబ మగును - చంద్రబింబమును ౩ చేఁ హెంచి ౧౧ వ భాగము కలిపి ౭ తివచఁగా భూభాబింబ మగును॥ ౩.

ఉదాహరణము॥ ౫౫ ÷ ౫ = ౧౧ వి. అం॥ ÷ ౧౦ అం = ౧౦ - ౧౧ అంగుళాదిరవిబింబము - చంద్రగతి ౨౫౬ - ౧౦ ÷ ౨౮ = ౧౦ - ౧౩ అంగుళాది చంద్రబింబము ౨౫౬ - ౧౦ × ౩ ÷ ౧౧ విభక్తముఁ గలిపి ౭ తివచఁగా ౨౫-౨౬ అంగుళాదిభూభాబింబము॥ ౩.

అథ ప్రకారాంతరేణ బింబసాధన మాహ.

శ్లో॥ గతి ర్ద్విఘ్నీ శాస్తాంగుళముఖతనుః స్యా త్ఖరరుచో విధో ర్భుక్తి ర్వేదాద్రిభి రపహృతా బింబ ముదితం। నృపాశ్వోనా చాంద్రీ గతి రపహృతా లోచనకరై రదాఢ్యా భూభా స్యా దినగతిన గాంశేన రహితా॥ 3.

టీః ఖరరుచః=సూర్యునియొక్క - గతిః=స్ఫుటగతి - ద్విఘ్నీ=౨ చే గుణింపఁబడినదై - ఈశాప్తా=౧౧ చేత భాగింపఁబడినదై - అంగుళముఖతనుః = అంగుళాది బింబము - స్యాత్=అగును - విధోః=చంద్రునియొక్క - భుక్తిః = స్ఫుటగతి - వేదాద్రిభిః=౭౪ చేత - అపహృతా=భాగింపఁబడినదై - బింబం=చంద్రబింబము - ఉదితం = కలుగుచున్నది - చాంద్రీగతిః=చంద్రగతి-నృపాశ్వోనా=౭౧౬ చేత తీవఁబడినదై - లోచనకరైః=౨౨ చేత - అపహృతా=భాగింపఁబడినదై - రదాఢ్యా=3౨-కలుపఁబడి - ఇనగతినగాంశేన=రవిగతియొక్క - ౭-వ భాగముచేత - రహితా = తీవఁబడినదై - భూభా=భూఛాయాబింబము - స్యాత్=అగును॥ 3.

తా॥ రవిగతిని రెట్టించి ౧౧ చే పాలుగొనఁగా అంగుళాదిరవిబింబ మగును - చంద్రగతిని ౭౪ చే భాగింప అంగుళాదిచంద్రబింబ మగును - చంద్రగతిలో ౭౧౬ తివిచి ౨౨ చే విభజించి విభక్తములో 3౨ గలిపి రవిగతియొక్క-౭-వ వంతు తివఁగా భూభాబింబ మగును॥ 3.

ఉదాహరణము॥ రవిగతి ౫౯-౧౪ × ౨ ÷ ౧౧ = అంగుళాది ౧౦-౪౬ రవిబింబము - చంద్రగతి ౭౫౬-౧౦ ÷ ౭౪=౧౦-౧3 చంద్రబింబము-చంద్రగతి ౭౫౬-౧౦—౭౧౬-౦=౪౦-౧౦ ÷ ౨౨ = ౧-౪౯ + 3౨ = 33-౪౯—రవిగతియొక్క యేడవవంతు ౮-౨౮=౨౫-౨౧ భూభాబింబము॥ 3.

అథ మానైక్య ఖండగ్రాసప్రమాణసాధన మాహ.

శ్లో॥ ఛాదయ త్యర్క మిందు ర్విధుం భూమిభా ఛాద్యకచ్ఛాదయోర్మానైక్యఖండం కురు। త చ్ఛరోనంభవే చ్ఛన్న మేత ద్యదా గ్రాహ్యహీనాఽవశిష్టం తు ఖచ్ఛన్నకమ్॥ 4.

టీ॥ ఇందుః=చంద్రుఁడు - అర్కం=సూర్యుని - ఛాదయతి=కప్పును - భూమి భా=భూఛాయ - విధుం=చంద్రుని - ఛాదయతి = కప్పును - ఛాదకఛాద్యమానైక్య ఖండం-ఛాదకఛాద్యమాన = కప్పబడునట్టియు కప్పునట్టియు గ్రహములగతిని-ఐక్యం= కలిపి - ఖండం=సగముగా - కుర=చేయుము - తత్=ఆమానైక్యఖండము - శరోనం= శరముచేత తీవఁబడినదై - ఛన్నం=గ్రాసము - భవేత్ = అగును - ఏతత్ = ఈ గ్రాసము - యదా=ఎప్పుడు - గ్రాహ్యాహీనావశిష్టంతు = కప్పఁబడుబింబములోనుండి తీవఁబడఁగా శేషము మిగులునో (అనఁగా గ్రాసమెక్కువగా నుండునపుడు) త దా=అప్పుడు - ఖచ్ఛన్నం=ఖగ్రాసము - భవేత్=అగును॥ 4.

ఉపపత్తిః॥ రవే ర్భార్ధాంతరే క్రాంతివృత్తే భూభా భ్రమతి । రవే ర్భార్ధాం తరే చంద్రశ్చ - అతః పౌర్ణమాస్యాంతే భూభాచంద్రౌ సమౌ భవతః - అత శ్చం ద్రస్య భూఛాయా ఛాదినీ స్యాత్ - దర్శాంతే చంద్రా దూర్ధ్వం రవిః సప్తమః - అతః రవే శ్చంద్రమా శ్ఛాదకో భవతి - అథ గ్రాసోపపత్తిః - చంద్రవిమండలాప వృత్తయోః సంపాత శ్చంద్రపాతః - తథా తస్మాత్ షడ్భాంతరేఽపి ఏవం స్థాన ద్వయే శరాభావః - తత స్త్రిభాంతరే పరమః శరః ఏవం కృత్ చంద్రబింబమధ్య కేంద్రం విమండలే సదైవ వర్తతే - సూర్యస్య మండలకేంద్రం క్రాంతిమండలే తస్మా త్ షడ్భాంతరే భూఛాయాయాః కేంద్ర మపి క్రాంతిమండల ఏవ-యదా చంద్రస్య శరాభావః - తదా చంద్రః క్రాంతివృత్తి మాశ్రయతి - ఏవ ముభయో రేకమార్గా శ్రితత్వాత్ మండలభేదః స్యాత్ - తదా చంద్రమండలం భూఛాయాం ప్రవిశ్య పూ ర్వతో నిఃసృత్య గచ్ఛతి - తదా సర్వగ్రహణం భవతి - స్వల్పే శరే గ్రాసాదికస్య సంభవః - ఉభయో ర్మండలయో ర్యోగార్ధాధికే శరే గ్రహణాభావః - ఏవ మత్ర రాహో రేవకారణం పరిదృశ్యతే - ఉక్తంచ॥ దిగ్దేశకాలావరణాదిభేదై ర్న చ్ఛాదక ఇతి - కిం తు సంహితాదిషు రాహుకృతం గ్రహణ మితి ప్రసిద్ధిః - తత్కారణం లల్లే నోక్తం - గ్రహణే కమలాసనానుభావా దిత్యాది ఛాద్యచ్ఛాదకయోః మండల మధ్యకేంద్రయోః విమండలాపమండలస్థయో ర్నేమిస్పర్శ ఉభయోఽర్ధమండలార్ధ ఏవ యోగాంతరం భవతి - తావతి శరే మండలస్పర్శ ఏవ - తదూనే యావా నుభ యోః సంయోగ స్తావాన్ గ్రాస ఇతి - అధికే మండలయోః సంపర్కో న భవ త్యేవ తస్మా ద్గ్రహణాభావః - చాద్యతుల్యే ఛన్నే పూర్ణగ్రహణం తస్మా చ్ఛా ద్యోనే చ్ఛన్నే చాశాశగ్రాసః ఖచ్ఛన్నసంజ్ఞా ఇతి॥ 4.

తా॥ సూర్యగ్రహణమందు చంద్రుఁడును-చంద్రగ్రహణమందు భూఛాయయుఁ గప్పును - కప్పఁబడునట్టియు కప్పునట్టియు బింబముల గలిపి సగముచేయ మానైక్య ఖండ మగును - దానిలోనుండి శరము తీవఁగా గ్రాస మగును - మానైక్యఖండము కంటె శర మధికముగా నున్నయెడల ఇంద్రోల్పాంశ మైనను గ్రహణము కలుగదు - కప్పఁబడు బింబముకంటె గ్రాస మెక్కువగా నున్నప్పుడు బింబాధికగ్రాసమే ఖగ్రాస మగును. ఇదే ఖచ్ఛన్నగ్రహణము లేక పూర్ణగ్రహణమగును॥ 4.

ఉదాహరణము॥ చంద్రబింబము ౧౦-౧ భూఛాయాబింబము ౨౫-౨౧ దీనిఁ గలిపి సగముచేయ ౧౭-౪౧ శరము-౮-౨౭ తీవఁగా-౯-౧౪ గ్రాసము చంద్రబింబము ౧౦-౧ గాన గ్రాసము తక్కువగుటచే నిది ఖగ్రాసము కాదు - ఖచ్ఛన్నమున కుదాహరణము: శోభకృతు సం॥ర చైత్ర శుక్ల ౧౫ స్థిరవాసరే వ్యగుభుజాంశలు రా శ్యాది-౦-౬-౧౩-౬౭ × ౧౧ ÷ ౭=౮-౧౩ ఇది దక్షిణశరము చంద్రబింబము ౧౦-౪౫ భూఛాయాబింబము - ౨౭-౧౮ మానైక్యఖండము-౧౮-౫౯ శరము- ౮-౧౩ గ్రాసము-౧౦-౪౬ బింబాధికగ్రాసము-౦-౧ గాన నిది ఖచ్ఛన్నము॥ 4.

అథ గ్రహణమధ్యస్థిత గ్రాసమర్ధస్థితం చాహ.

శ్లో॥ మానైక్యఖండమిషుణా సహితం దశఘ్నం ఛన్నాహతం
పద మతస్స్వరసాంశహీనం । గ్లౌబింబహృత్ స్థితి రియం ఘటికాది
కా స్యా న్మర్దం తథా తనుదళాంతరఖగ్రహాభ్యాం॥ 5.

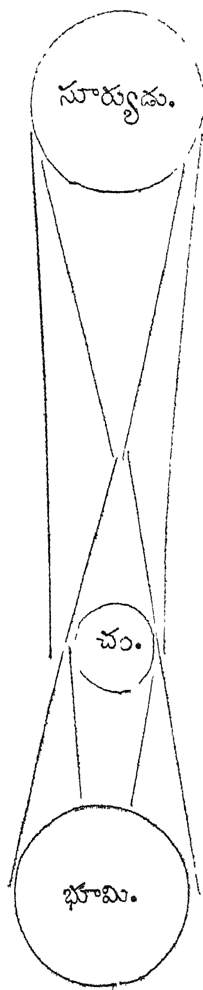
టీ॥ ఇషుణా = శరముచేత - సహితం= కలుపఁబడినటువంటి - మానైక్యఖండం = గ్రాహ్యగ్రాహకబింబార్థము - దశఘ్నం = ౧౦ చేఁ బెంచఁబడి - ఛన్నాహతం = గ్రాసముచేత గుణింపఁబడినదై - అతః = దానినుండి (వచ్చిన) పదం = మూలము - స్వరసాంశహీనం = దానియొక్క సప్తమాంశము తీవఁబడి - గ్లౌబింబహృత్ = చంద్రబింబముచేత విభజింపఁబడినదై -ఇయం=ఇది- ఘటికాదికా = గడియలు విగడియలుగల- స్థితిః = స్థితి - స్యాత్ = అగును - తథా = ఆ ప్రకారము - తనుదళాంతరఖగ్రహాభ్యాం = ఖచ్ఛన్నగ్రాహ్యగ్రాహకబింబముల యంతరమునుంచి - మర్దం = మర్దము = స్యాత్ = అగును॥ 5.

ఉపపత్తిః॥ సమాయాం భువి అభీష్టవ్యాసార్ధేన వృత్త మాలిఖ్య దిగంకం కృత్వా యా పూర్వాపరావృత్తరేఖా - తతః స్వదిశి మధ్యగ్రహణికం శరం ప్రసార్య తదగ్రే బిందుః కార్యః తత స్తదగ్రసూత్రస్పృక్ పూర్వాపరాయతా రేఖా కార్యా సా విమండలరేఖా- తతోఽపవృత్తరేఖామధ్యేమధ్యం కృత్వా భూభాం వ్యాసార్ధేన య ద్వృత్త ముత్పద్యతే - తద్భూభావృత్తం - తతో విక్షేపాగ్రే బిందుంమధ్యే కృత్వా గ్రాహ్యబింబార్ధేన య ద్వృత్తే ముత్పద్యతే త చ్చంద్రవృత్తం - తచ్చంద్రభూభావృత్తాంతయోః పరస్పర మనుప్రవేశో గ్రాసః - అత్ర స్పర్శాన్మధ్యగ్రహణం యావ ద్యేన మార్గేణ ఛాదకో గచ్ఛతి - తస్య ఛాదకమార్గస్య ప్రమాణం జ్ఞాతుం త్రిభుజకల్పనా కృతా - సా యథా గ్రాహ్య గ్రాహకయోః అవశ్యం మానైక్యార్ధం తుల్యం అంతరం స ఏవ కర్ణః - మధ్యగ్రహణకాలికః శరః కోటిః - కోటికృతం కర్ణకృతే ర్విశోధ్య మూలం పూర్వాపరో భుజో భవతి - అత్ర వర్గాంతరం యోగాంతరఘాతసమ మతో మానైక్యఖండశరయో ర్యోగః - మానైక్యఖండశరాంతరేణ గుణ్యో వర్గాంతరం భవతి - మానైక్యఖండశరాంతరం గ్రాస ఏవ - అతో మానైక్యఖండ మిషుణా సహితం ఛన్నాహత మితి సిద్ధం - తత స్తదంగులాత్మకం జాతం - కలీకరణార్థం గుణః - ౩ - తతో ఘటీకరణార్థ మనుపాతః - యది గత్యంతరకలాభిః షష్టిఘటికాః తదా ఆభి ర్భుజకలాభిః కి మితి - ఫలం స్థిత్యర్ధఘటికా - ఏవం మానైక్యఖండం శరయోగస్య గ్రాసగుణస్య పూర్వం గుణః ౩ - ఇదానీం షష్టిగుణః ఏవం జాతో గుణఘాతో గుణః ౧౮౦ గత్యంతరం హారః - గుణహారౌ అష్టపంచాశ్యా ౬౮ అపవర్తితం జాతం గుణస్థానే సావయవం ౨ - ౩౮ - ౨౦ హారో గత్యంతరం యావత్ అష్టపంచాశ్యాభాజ్యతే - తావచ్చంద్రబింబ మేవ భవతి - అతశ్చంద్రబింబమేవ హారః - అత్ర ఖండగుణనార్థం సపాదంశత్రయ మితో గుణో ధృతః - అత్ర మూలం గృహీత్వా అనేన గుణ్యం - అత్రాచార్యే ణాస్యగుణస్య ౩ - ౧౦ వర్గ ౧౦ కృత్వా అనేన వర్గ ఏవ ప్రథమం గుణిత స్తతో మూలం గృహీతం తుల్యమేవభవిష్యతి- యతో వర్గేణ వర్గం గుణయే దిత్యాది ఉక్తమితి - అతోదశఘ్నం తతో మూల మి

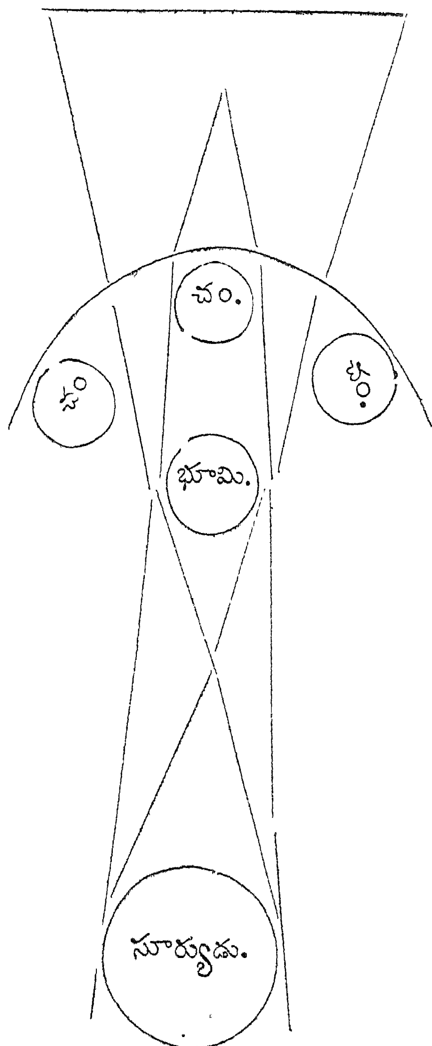
త్యుక్తం - పూర్వగుణ ఖండస్థానే ఏతావదధికం గృహీతం ౦ - ౩౧ - ౪౦ ఇదం షడ్భిః సవర్ణితం జాతం ౩ - ౧౦ ఇదం పూర్వగుణతుల్యం జాతం - అతః స్వర సాంశహీన మితి - చంద్రబింబం హారోఽస్తి అతో గ్లౌబింబహృ దితి - ఏవం స్థితి ఘటికాః స్యు రిత్యుపపన్నం - అథ మర్దానయనే యుక్తిః - తత్ర సంమీలనకాలే బింబాంతరార్ధతుల్యం మధ్యే గ్రహచంద్రయోరంతరం భవతి - సచ కర్ణః మధ్యశరః కోటిః - అనయో ర్వర్గాంతరాత్ స్థితి వన్మర్దసిద్ధి ర్భవతీతి - అనుపాతసాదృశ్యాత్ - అత ఉక్తం - తనుదళాంతరఖగ్రహాభ్యాం మర్ద మితి ఏతే కృతే స్థితిమర్దయోః ఖండేన సకలే యతః స్పర్శా న్మధ్యపర్యంతం ఏకం స్థితిఖండమధ్యాన్మోక్షపర్యంత మేకం స్థితిఖండం తథైవ మర్దమపి - మర్దఖండౌ తు ఖగ్రాససంభవే నాన్య థేత్యర్థత ఏవ సిద్ధం॥ 5.

తా॥ గ్రాహ్యగ్రాహకబింబార్ధముల మొత్తముతో శరముఁగలిపి ౧౦ చేఁ బెంచి లబ్ధమును గ్రాసముచే గుణించి దానిమూలముయొక్క ౬ వ భాగము తివిచి చంద్రబింబముచేత విభజించిన ఘటికాది స్థితి యగును - ఖచ్ఛన్నగ్రహణమందు మానైక్యఖండార్ధముయొక్క అంతరమునుంచి స్థితివలెనే మర్దము చేయవలెను॥ 5.

ఉదాహరణము॥ మానైక్యఖండం ౧౭ - ౪౧ శరం ౮ - ౨౭ కలుపఁగా ౨౬ - ౮ × ౧౦ = ౨౬౧ - ౨౦ × గ్రాసము = ౨౪౧౨ - ౫౮ దీనిపదము ౪౯- ౮ ÷ ౬ = ౮ - ౧౧ యిది తివచఁగా ౪౦ - ౪౭ ÷ గ్లౌబింబము= ౪ - ౫ ఘటికాదిస్థితి "ఖగ్రాసమునకు" మానైక్యఖండము ౧౮ - ౫౯ + శరము= ౨౭ - ౧౨ × ౧౦ = ౨౭౨, ౦ × గ్రాసము = ౨౯౨౮- ౩౨ దీనిపదము ౫౪ - ౭ ÷ ౬ = ౯-౧ తివచఁగా ౪౫ - ౧ ÷ గ్లౌబింబము = ౪ - ౧౧ స్థితి "మర్దగణితము" మానైక్యఖండార్ధము ౮ - ౧౫ + శరము ౮ - ౧౩=౧౬ - ౨౮ × ౧౦ = ౧౬౪ - ౪౦ × గ్రాసము = ౧౭౭౨ - ౫౪ దీనిపదము ౪౨ - ౬ ÷ ౬ = ౭ - ౧ తివచఁగా ౩౫- ౫ ÷ గ్లౌబింబము = ౩ - ౧౫ మర్దము॥ 5.

సూర్యగ్రహణము.

చంద్రగ్రహణము.

అథ స్పర్శమోక్షస్థితి మర్దానయన మాహ.

శ్లో॥ యుగ్మాహతై ర్వ్యగు భుజాంశసమైః పలై స్సాద్విష్టాస్థితి ర్విరహితా సహితా తార్క-షడ్భాత్। ఊనే వ్యగా వితరథాభ్యధికే స్థితీ స్తః స్పర్శాంతిమే క్రమగతే చ తథైవ మర్దే॥ 6.

టీ॥ సా = ఆ - ద్విష్టా = రెండుప్రతులుగా నుంచబడిన - స్థితిః = స్థితి - వ్యగా = విరాహ్వర్కుడు - అర్క-షడ్భాత్ - అర్క = ౧౨ - షడ్భాత్ = ౬ రాసులకంటె - ఊనేసతి = తక్కు వగుచు నుండఁగా - యుగ్మాహతైః = ౨ చే గుణింపఁబడినటువంటి - వ్యగుభుజాంశసమైః - వ్యగుభుజ = విరాహ్వర్కునిభుజయొక్క - అంశసమైః = భాగాదులకల్ల గలిగిన - పలైః = విగడియలచేత - విరహితాచ- తీవుచుటయును - సహితాచ = కలుపుటయును - కార్యా = చేయఁదగ్గది - అభ్యధికేసతి ౧౨ " ౬ రాసులకంటె నెక్కువగా నున్నదగుచుండఁగా - ఇతరథా = వ్యతిరేకమయిన - విరహితా = రుణమును - సహితా = ధనమును - కార్యా = చేయవలెను - తదా = అప్పుడు - క్రిమగతే - క్రమమయిన, స్పర్శాంతిమే = స్పర్శమోక్షములయందలి - స్థితీ = స్థితులు = స్తః = అగును - తథైవ = అప్రకారముగానే- మర్దేచ = స్పర్శమోక్షమర్దములును - సాధ్యే = సాధింపఁదగ్గవి ॥ 6.

ఉపపత్తిః॥ అత్ర తు అసకృత్ప్రకారేణ స్థితిఖండే సాధ్యే తే - యథా స్థితి ఖండేన గతి ర్గుణ్యా షష్ట్యా భాజ్యా ఫలం స్పర్శార్థం గ్రహేషు హీనం మోక్షార్థం యుక్తం తేభ్యః పునః శరాదికం విధాయ పృథక్స్థితిఖండే సాధ్యే - తతః పున స్తాభ్యాం స్థితిఖండాభ్యాం రవిరాహూ చాలయిత్వా శరా వానయిత్వా స్థితీ కార్యే- ఏవం అసకృత్సమే భవతః - ఇదం జడకర్మ దృష్ట్వా - ఆచార్యే ణైత్థ మనుక లోప్యె ఒంగీకృతః - ద్విగుణితవ్యగుభుజభాగతుల్యాని పలాని మధ్యస్పర్శః స్థిత్యంతరాశేమధ్య మోక్షస్థిత్యంతరాశే చ స్వల్పాంతరత్వాత్ తుల్యా న్యేవ దృష్టాని - అతో ద్విగుణిత వ్యగుభుజభాగతుల్యైః పలైః సా స్థితి ర్ద్వియతోనా మోక్ష స్పర్శస్థితిఖండే భవత ఇత్యుపపన్నం - యుతోనిత స్యోపపత్తి ర్యథా - షడ్భార్క-భోనే వ్యగౌ సతి స్పర్శకాలార్ధ మృణచాలనం దత్వా మధ్య కాలీనాత్ న్యూనే సతి భుజవృద్ధి రతః శర

వృద్ధిః శరవృద్ధౌ స్థితే రల్పత్వం - అతః విరహితే సతి మోక్షార్థం ధనచాలనే దత్తే వ్యగో రాధిక్యం - తత్ర భుజశరాల్పత్వాత్ స్థితే రాధిక్యం - అతః సహితేతి - అర్కాషడ్భాత్ అధికే వ్యగౌ అగ్రే భుజవృద్ధిః - పూర్వం భుజహ్రాసః - అతో విపరీతమితి - ఏకక్షేత్రమూలత్వాత్ స్థిత్యర్థవ న్మర్దార్థే అపి కార్య ఇత్యుపపన్నం ॥ 6.

తా॥ విరాహ్వార్కాంశలు ద్విగుణించి - రెండుప్రతులుగా నుంచఁబడిన స్థితియందు అర్కాషడ్భాధిక మయినప్పుడు మొదటిప్రతిలో ధనమును రెండవప్రతిలో ఋణమును- అర్కాషడ్భాగలకంటె న్యూనమయినప్పుడు పైదానికి వ్యతిరేకముగాను జేయవలెను (విరాహ్వర్కుఁడు రా ౫ భా ౧౬ లు మొదలు ౬ రాసులవఱకు షడ్భాగలకంటెఁ దక్కువనియు ౬ రాసులు మొదలు రా ౬ భా ౧౪ ల వఱకు షడ్భాధిక మనియు - రా ౧౧ భా ౧౬ మొదలు రా ౧౨ ల వఱకు అర్కునికంటెఁ దక్కువనియు- రా ౧౨ మొదలు రా-౦-భా ౧౪ లవఱకు (అర్కాధికమనియుఁ దెలియఁదగ్గది) స్పర్శమోక్షస్థితు లగును - స్పర్శమోక్షమర్దములు నిట్లే చేయనగును॥ 6.

ఉదాహరణము॥ వ్యగుభుజాంశలు-౫-౨3-33 వీనిని రెట్టించిన పలలు ౧౦ స్థితి-౪-౫ అర్కాధికమగుటచే మొదటిప్రతిలోఁ గలుప-౪-౧౫ స్పర్శస్థితి - రెండవప్రతిలోనుండి తీవచ 3-౫౫ మోక్షస్థితి = ఖచ్ఛన్నగ్రహణోదాహరణము = వ్యగుభుజాంశలు ౫-౧3-౫౭ X ౨=౧౦ పలలు - స్థితి-౪-౧౧ + ౧౦=౪-౨౧ స్పర్శస్థితి-రెండవప్రతిలో తీవచఁగా - ౪-౧ మోక్షస్థితి - మర్దము-3-౧౫ లో ఈ పలలు ౧౦ గలుప-3-౨౫ స్పర్శమర్దము - రెండవప్రతిలో తీవచ-3-౫ మోక్షమర్దము॥ 6.

(అథ మధ్యపూర్ణగ్రహణస్పర్శమోక్ష సంమీలనోన్మీలన)

కాలనిర్ణయ మాహ.

శ్లో॥ తిథివిరతి రయం గ్రహస్య మధ్య స్స చ రహిత స్సహితో నిజస్థితిభ్యామ్ । గ్రహణముఖవిరామయో స్తు కాలా వితి పిహితా పిహితే స్వమర్దకాభ్యామ్॥ 7.

టీ॥ తిథివిరతిః = తిథ్యంతగడియలు - అయంగ్రహస్య = ఈగ్రహణమునకు - మధ్యః=మధ్యకాలము - భవతి=అగుచున్నది - సచ=ఆతిథ్యంతమును - నిజస్థితిభ్యాం=

స్ఫుటమయినస్థితులవల్లనుంచి - ఏకత్ర=ఒకస్థానమందు - రహితేః = తీవచఁబడవలెను - అన్యత్ర=రెండవస్థలమందు - సహితేః=కలుపఁబడవలెను - గ్రహణముఖవిరామయోః - గ్రహణ=గ్రహణముయొక్క- ముఖ=స్పర్శకాలముయొక్కయు- విరామయోః= మోక్షకాలముయొక్కయు - కాలౌ=కాలములు - స్తః=అగును - ఇతి= ఈ ప్రకారము-స్వమర్ధకాభ్యాం=స్వకీయమైన మర్దములనుంచి - పిహితాపిహితే = సంమీలనోన్మీలనములు - స్తః=అగును॥ 7.

ఉపపత్తిః॥ మోక్షకాల స్తు మధ్యాత్ అగ్రతో మోక్షస్థిత్యర్ధేన భవ త్యతో మోక్షస్థితియుక్తో మధ్యే మోక్షో భవతీ త్యుపపన్నం - తథైవ మధ్యాత్ మర్ధార్ధ తుల్యకాలాభ్యాం సంమీలనోన్మీలనయోః కాలౌ పూర్వాపరౌ భవత ఏవ॥ 7.

తా॥ తిథ్యంతగడియలు గ్రహణముయొక్కమధ్యకాల మగును-తిథ్యంతములోనుండి స్థితిని తివచఁగా స్పర్శకాలమును గలుపఁగా మోక్షకాల మగును-ఇట్లే స్పర్శమర్ధమును తిథ్యంతములోనుండి తివచఁగా సంమీలనమును మోక్షమర్ధమును గలుప ఉన్మీలనమును గలుగును - స్పర్శ మనఁగా గ్రహణారంభము - మోక్ష మనఁగా అంతము-సంమీలనమనగా సర్వబింబగ్రాసము- ఉన్మీలన మనగా బింబమువిడుచుటకు ప్రారంభము - ఉన్మీలనసంమీలనాంతరకాలము బింబాదర్శనకాల మగును॥ 7.

ఉదాహరణము॥ పంచాంగస్థతిథి ౩౭-౪౬-లంబనంబుణం-౧-౨౨ చేయఁగా ౩౬-౨౪ సమకలాసమయతిథ్యంతము దీనిలోనుండి స్పర్శస్థితి-౪-౧౫ తివచఁగా- ౩౨ ౨౭ సూర్యోదయాదిస్పర్శకాలము-తిథ్యంతం- ౩౬-౨౪ ఇదే గ్రహణమధ్యకాలము - మోక్షస్థితి-౩-౫౫ తిథ్యంతములోఁగలుప-౪౦-౧౯ ఇది మోక్షకాలము॥ ఖచ్ఛన్న గ్రహణోదాహరణము॥ లంబనసంస్కృతతిథ్యంతము -౫౯-౧౪ దీనిలోనుండి స్పర్శస్థితి తివచఁగా (౪-౨౧)=౫౩-౫౩ ఇది స్పర్శకాలము - మధ్యకాలము ౫౯-౧౪ × మోక్షస్థితి-౪-౧=౬౨-౧౫ మోక్షకాలము-౫౯-౧౪ లో స్పర్శమర్ధము-౩-౨౫ తివచ-౫౪-౪౯ సంమీలనకాలము - మోక్షమర్ధము-౩-౫ గలుప-౬౧-౧౯ ఉన్మీలనకాలము-౬౦ కి పైఁగానున్న గడియలు పరదినమందు వర్తించును - ఇదే గ్రస్తాస్తమయ గ్రహణము పరదినమందు గ ౨-౧౫ కు మోక్షకాలము॥ 7.

అథ ఇష్టగ్రాసానయన మాహ.

శ్లో॥ పిహితహతేష్టం స్థితివిహృతం తత్ సచరణభూయుగ్గ్రసన మభీష్టమ్॥ 8.

టీ॥ పిహితహతేష్టం=గ్రాసముచేతగుణింపఁబడిన యిష్టగడియాది - స్థితివిహృతం=స్పర్శస్థితిచేత భాగింపఁబడినదై - తత్=అది - సచరణభూయుక్=పాదసహితమైన ౧ అంగుళము (౧-౧౫) కలుపఁబడి - అభీష్టం=ఇష్టకాలసంబంధమైనటువంటి - గ్రసనం=గ్రాసము-భవతి=అగుచున్నది॥ 8.

ఉపపత్తిః॥ అత్రేష్టకర్ణం ప్రసాధ్య తదూనం మానైక్యఖండం కృత్వా యచ్ఛేషం తత్ ఇష్టకాలే ఛన్నం స్యాత్ - ఇష్టకర్ణానయనే ప్రయాసోఽస్తి - అతో లాఘవార్థ మనుపాతః - కల్ప్యః - యది స్థితి ఘటీభిః యధాగతో గ్రాస స్తదేష్ట ఘటీభిః కి మితి - అతః పిహితహతేష్టం స్థితివిహృత మితి - అత్రానుపాత స్యాసంభవః - వృత్తక్షేత్రపరి ధ్యాశ్రితత్వాత్ - అప్రాప్తా వపి ప్రాప్తిః కృతా - అతో మహదంతరం స్యాత్ - తత్రానుకల్పే చేత్థ మంగీకృతం - సచరణభూయుక్ సూక్ష్మ సన్నం భవతి॥ 8.

తా॥ ఇష్టఘటికలను గ్రాసముచేఁ హెంచి స్పర్శస్థితిచే విభజింప స్పర్శగ్రాసమును మోక్షస్థితిచే విభజింప మోక్షగ్రాసమును అగును॥ 8.

ఉదాహరణము॥ గ్రాసము ౯-౧౮ X ఇష్టగడియలు 3 ÷ స్పర్శస్థితి ౪-౧౫= ౬-3౧ గ్రాసము + ౧-౧౫=౭-౪౬ ఇష్టకాలగ్రాసము-౪-౧౫ కి ౯ - ౧౮ అయిన 3 గడియలకు ఎంత అనుత్రైరాశికవిధిని జేయవలెను॥ 8.

అథ అయన వలనసాధన మాహ.

శ్లో॥ త్రిభయుతోనరవిః స్వవిధుగ్రహేఽ యనలవాః క్ష్య ఇత శ్చరవ ద్దలైః। నగశరేందుమితై ర్వలనం భవే త్స్వరవిదిక్ త్వథ మధ్యనతా చ్ఛ యత్॥ 9.

టీ॥ స్వవిధుగ్రహే - స్వ=రవియొక్కయు - విధు = చంద్రునియొక్కయు - గ్రహే=గ్రహణములయందు - త్రిభయుతోనరవిః - త్రిభ=౩ రాసులు-యుతః=కలుపఁబడినటువంటియు - ఊన = తివచఁబడినటువంటియు - రవిః = సూర్యుఁడు - అయనలవాఢ్యః=అయనాంశలుకలుపఁబడినవాఁడై - ఇతః=ఇందునుంచి - నగశరేందుమితైః = ౭-౫-౧-ప్రమాణములు గల - ద్యుశైః=ఖండములచేత - చరవత్ = చరఖండములవలెనే - స్వరవిదిక్=త్రిభోనరవి యే గోళమందుండునో ఆ దిక్కుగల - వలనం=వలనము - భవేత్=అగును॥ 9.

ఉపపత్తిః॥ వలనం సాధ్యం - అహో కింనామ వలనం - కస్మాత్కిం వలతీత్యుచ్యతే - సమమండలప్రాచ్యాః సకాశాత్ నాడికామండలప్రాచీ యావతాంతరేణ వలతి తదాక్షవలనం అన్వర్థంనామ - యతో నాడికామండలసమమండలయోరంతర మక్షాంశా ఏవ - తథైవ నాడీమండలప్రాచ్యాః క్రాంతిమండలప్రాచీ యావతాంతరేణ వలతి తత్ - ఆయనం వలనం - అయనసంబంధిత్వా దాయనం-త దాదౌ సాధ్యతే - గోళసంధౌ తు యద్యపినాడికామండలక్రాంతి మండలయోర్యోగోఽస్తి - తథాపి ప్రాచీఋజుమార్గేణ పరమ మంతరం - పరమక్రాంతివృత్తనాడీవృత్తయోర్యద్యపి పరమ మంతరం - తథాపి ఋజుమార్గాత్ ప్రాచ్యంతరాభావః - అతోఽయనసంధావలనాభావః - గోళసంధౌపరమం - గోళసంధౌగ్రహస్య దోర్జ్యాభావాత్ కోటిజ్యాపరమా - అయినసంధౌ దోర్జ్యాపరమత్వాత్ కోటిజ్యాభావః - యత్ర కోటిజ్యాపరమత్వం తత్రాయనవలనస్య పరమత్వం - యత్ర కోటిజ్యాభావ స్తత్రాయనవలనాభావః- కోటిజ్యాతో వలనం సాధ్యం తత్ర గ్రహః సత్రిభిః తస్య భుజజ్యా కోటిజ్యైవ ప్రత్యక్షం భవతి - ఏవం సూర్యగ్రహణే సూర్యః త్రిభయుక్త ఇతి-ఏవం చంద్రగ్రహణే చంద్రస్యాపి త్రిభం యోజ్యం - తత్ర సూర్యచంద్రయోః షడ్భాంతరత్వాత్ భుజతుల్యత్వం - అతో రవావేవ త్రిభం దేయం - పర మత్ర త్రిభం హీనం కార్యం - గోళాన్యత్వసద్భావాత్ - తతః సాయనః కార్య ఏవ - అయనసంబంధిత్వాత్ - అతః త్రిభయుతోనసాయనరవిదోర్జ్యాతో వలనసాధనేఽనుపాతో యథా - యది త్రిజ్యా ౧౨౦ తుల్యయాదోర్జ్యాపరమక్రాంతిజ్యాతుల్యయాఽయనం వలనం-౪౦-౪౫ త దేష్టయా కి మితి - అనేనానుపాతేన - యది ద్యుజ్యావృత్తే ఇదం తదా త్రిజ్యావృత్తే కిం - ఏవం జాతాయనవలనజ్యా - అస్యాః ధనుః ఆయనం వలనం

స్యా త్తత్రేదం గురుకర్మ దృష్ట్వా - ఆచార్యేణ రాశిత్రయమధ్యే ప్రతిరాశివలనాని ప్రసాధ్య తాన్యధోఽధో విశోధ్య ఖండాని కృతాని-౭-౫-౧-ఏవం తాని వలనాని అన్యత్ర సంపూర్ణ జ్యావ ద్వలనప్రయాసార్థం ద్విగుణాని కృతాని సంతి - ఏవ మేభిః ఖండై శ్చరవ ద్వలనం సాధ్యం - యత శ్చరఖండా న్యపి రాశిత్రయమధ్యే త్రీణ్యేవ సంతి - అతో భుజర్క్ష సంఖ్యాచరార్థయోః ఇత్యాది సమమేవ - ఏవమాయనం వలనం ప్రసాధ్యేదానీ మాక్షజం వలనం సాధయతి మధ్యనతా చ్చ యత్॥ 9.

తా॥ సూర్యగ్రహణమునకు త్రిభయుతరవిని, చంద్రగ్రహణమునకు త్రిభోనరవిని బెట్టి అయనాంశలు గలిపి దానినుండి-౭-౫-౧ ధ్రువకములు గల ఖండములచేత చరఖండములవలెనే వలనము సాధింపవలెను - త్రిభయుతత్రిభోనరవియొక్క గోళములనుబట్టి దిక్కులగును॥ 9.

ఉదాహరణము॥ చంద్రగ్రహణమందు రవి-౫-౧౯-౨౧-౩ దీనిలోనుండి ౩ రాసులు తీవఁ-౨-౧౯-౨౧-౩ అయనాంశలు-౨౩-౨-౦ గలుపఁగా-౩-౧౨-౪౧-౩ దీనిభుజ-౨-౧౭-౧౮ = ౫౭-గతఖండములు-౨ - భోగ్యఖండమగు-౧-చేఁ బెంచఁగా-౧౭-౧౮-౫౭ ÷ ౩౦=౦-౩౫గతఖండముల మొత్తము-౧౨-గలుప-౧౨-౩౫అయనవలనము - త్రిభోనరవి ఉత్తరగోళమగుటచేత నుత్తరవలన మాయెను "సూర్యగ్రహణోదాహరణము" రవి-౧౧-౨౮-౩౬-౨౨-త్రిభయుత మనఁగా-౩-రాసులు గలుప-౨-౨౮-౩౬-౨౨ - అయనాంశలు గలుప-౩-౨౧-౩౮-౨౨ దీనిభుజ-౨-౮-౨౧-౩౮ భోగ్యఖండమగు-౧-చేఁ బెంచ - ౮-౨౧-౩౮ ÷ ౩౦ = ౦-౧౬-యాతఖండముల మొత్తం-౧౨-గలుప - ౧౨-౧౬-వలనము - రవిఉత్తరగోళస్థుఁడగుటచే నుత్తరాయనవలనము "మధ్యనతసాధనం" యాతః శేషః ప్రాక్పర త్రోన్నత మిత్యాదిత్రిప్రశ్నాధికారే సప్తమశ్లోకవిధినా మధ్యనతం సాధ్యం కార్యం॥ 9.

ఉదాహరణము॥ చంద్రగ్రహణమధ్యకాలః - ౩౬-౨౪ దినమానం-౨౯-౩౯-శేషం ౬-౪౫ రాత్ర్యర్థము ౧౫-౧౦ లో తీవఁగా-౮-౨౫ పూర్వనతం॥ 9.

అథ గ్రస్తోదయగ్రస్తాస్తే మధ్యనతసాధన మాహ.

శ్లో॥ స్పర్శాదికం యదివిధో ర్దివసస్య శేషే యాతేఽథవా

ద్యుదళేతతద్వివరం నతం వే స్తు రాత్రే స్తదూనితనిశాశకలం క్రమాత్స్యాత్ప్రాక్పశ్చిమం నత మిదం వలనస్య సిద్ధ్యై॥ 10.

టీ॥ విధోః=చంద్రునకు - స్పర్శాదికం యది=స్పర్శమోక్షము లన్ననో - దివసస్య=పగటిభాగముయొక్క - శేషే=శేషముగాని - అథవా=అటుగాక - యాతే=గతముగాని (అయినప్పుడు) ద్యుదళేతద్వివరం - ద్యుదళే=అహర్దళముయొక్కయు - తత్=ఆ స్పర్శాదిగడియలయొక్కయు - వివరం=అంతరము - మధ్యనతం=మధ్యనతము - స్యాత్=అగును-రవేస్తు యది=సూర్యునకయిన - రాత్రేః=రాత్రియొక్క (శేషే=శేషముగాని - యాతే=గతముగాని స్పర్శాదిక మయినప్పుడు) తదూనితనిశాశకలం-తత్ = ఆ స్పర్శాదికముచేత - ఊనిత=తివచబడిన - నిశాశకలం=రాత్ర్యర్థము (కార్యం=చేయవలెను) ఇదం=ఇది - వలనస్య=వలనముయొక్క - సిద్ధ్యై=సాధనముకొఱకు - క్రమాత్=వరుసగా - ప్రాక్=తూర్పు - పశ్చిమం = పడమరగల - నతం=నతము - స్యాత్ = అగును - గతశేషములకు క్రమముగా పశ్చిమప్రాఙ్నతము లగును॥ 10.

తా॥ చంద్రునకు గ్రస్తోదయగ్రస్తాస్తమయములు కలిగినప్పుడు - అహరర్ధములో నుండి స్పర్శాదిగడియలు తివచగా మధ్యనత మగును - రవికి రాత్రియైన రాత్ర్యర్ధములో తివచవలెను. నతమగును - వలనసాధనకొఱకు పూర్వాపరనతములు గలుగును- చంద్రరవులకు గ్రస్తాస్తమయ మైనప్పుడు పశ్చిమనతము - స్పర్శమోక్షములు కలుగును - గ్రస్తోదయ మయినప్పుడు పూర్వనతము గలుగును॥ 10.

ఉదాహరణము॥ ఖచ్ఛన్నగ్రస్తాస్తమయ చంద్రగ్రహణమునకు తిథ్యంతము ౫౮ - ౧౪ దినప్రమాణము 3౦ - ౫౨ తివచగా ౨౭ - ౨౨ రాత్ర్యర్థము ౧౪- 3౪ తివచగా ౧౨ - ౪౮ పశ్చిమనతము - అహరర్ధము ౧౫ - ౨౬ మోక్షకాలం ౨ - ౧౫ తివచగా ౧3 - ౧౧ పూర్వనతము॥ 10.

అథ వలన - నతసంస్కృత- తదఘ్రిం చాహ.

శ్లో॥ విషయలబ్ధగృహాదితఉక్తవద్వలన మక్షహృతం పలభాహతమ్ । ఉదగపాగిహ పూర్వపరే క్రమాద్రసహృతో భయసంస్కృతి రంఘ్రియః॥ 11.

టీ॥ అథ=అటుపిమ్మట - మధ్యనతాత్ యత్=ఏది మధ్యనతమగుచుండెనో - తతః= దానినుండి - విషయలబ్ధగృహాదితః - విషయ = ౫ చేత - లబ్ధ= భాగింపఁగావచ్చిన- గృహాదితః = రాశ్యాదినుంచి - ఉక్తవత్ = ఇదివఱకుఁ జెప్పినరీతిని (అనఁగా నగశ రేందుమితైరిత్యాదినా) వలనం = వలనము - సాధ్యం = సాధించవలెను - తతః = పిమ్మట - ఫలభాహతం = విషువచ్ఛాయచే గుణింపవలెను. తతః = పిమ్మట - అక్ష హృతం = ౫ చేత భాగింపవలెను - అక్షవలనం స్యాత్ = అక్షవలన మగును - ఇహ= ఇప్పుడు - పూర్వపరే = తూర్పు పడమర నతములును - క్రమాత్ = వరుసగా - ఉదక్ = ఉత్తరము - అపాక్ = దక్షిణముగలవలనములు - స్యాత్ = అగును - ఉభయసంస్కృతిః = అక్షవలనములును - త్రిభయుతేత్యాది శ్లోక అయనవలనములు ఏక దిక్కైనఁ గలుపవలెను - భిన్న దిక్కైన అంతరముచేయవలెను (పిమ్మట) రసహృతా సతీ = ౬ చే భాగింపఁబడిన వగుచు - అంఘ్రియః = వలనాంఘ్రులు - స్యుః = అగుచున్నవి॥ 11.

ఉపపత్తిః॥ క్షితిజే యద్యపి నాడీమండల సమమండలయోః సంపాతః - తథాపి ప్రాచీ బుజుమార్గగయో స్తత్ర పరమ మంతరం అక్షజ్యాతుల్యం ఖమధ్యే నాడికామండల సమండలయో ర్యద్యపి పర మంతర మస్తి- తథాపి బుజుమార్గారంభాత్ ప్రాచ్యో రంతరాభావః - ఉదయే పర మక్షజ్యాతుల్యం అక్షం వలనం - తత్ర నత మపి పరమం ఖమధ్యే అక్షవలనాభావః - తత్ర నతస్యాభావః - అతో నతా ద్వలనం సాధ్యం - అతోఽనుపాతో యథా - నతఘటీనాం పంచమాంశో రాశయః స్యుః - యతః పంచదశఘటీనాం మధ్యే రాశిత్రయం - ఏవం నతస్య పంచాంశస్య దోర్జ్యాతో వలనం సాధ్యం-లద్యథా యది త్రిజ్యా ౧౨౦ తుల్యయా నతజ్యయా అక్షజ్యాతుల్యం పరమం వలనం తదేష్టనతదోర్జ్యయా కి మితి -తతో ద్యుజ్యాప్తే ఇదంతదా త్రిజ్యా వృత్తే కి మితి-అత్ర లాఘవార్థం పంచమితాం పలభాం ప్రకల్ప్య - సార్ధ ద్వావింశతి ౨౨-౩౦మితాన్ అక్షాంశాన్ కృత్వా పంచఘటీషు త్రీణివలనాని పృథక్ ప్రసాధ్య- తాన్యధోఽధో విశోధ్య తతో ఖ్డాని కృత్వా-వలనఖండాని క్రియంతే - తానితు పూ ర్వాయనతుల్యా న్యేవ భవంతి-అత స్తై రేవ వలన మితి-పర మే తద్వలనం పంచపల భాప్రమాణేన జాతం స్వదేశీయకరణార్థ మనుపాతః - యది పంచపలభాప్రమాణే నే ద్వలతదేష్టాక్షభయా కి మితి - అతోఽక్షహృతం పలభాహత మితి - పూర్వాపరేనతే

క్షిణోత్తర మితి - అస్యోపపత్తి ర్గోళోపరి ప్రత్యక్షతో దృశ్యతే - అథ రసహృతే
ర్నస్యోపపత్తిః - అత్రేదం వలనం భాగాద్యం వృత్తపరిధౌ దేయం - అత్ర ఏకమహా
క్రమధ్యే అష్టౌ చరణాః కృతాః - తతో౽నుపాతః - యది చక్రాంశైః ద్వాత్రింశ
ద్వేషాం చరణాః 3౨ లభ్యంతే - తదేష్టవలనాంశైః కి మితి - గుణహారయో ర్గు
ణ్యే నాపవర్తితయోః లబ్ధాః హరస్థానే ౧౧ - ౧౫ అత్రవలనార్థం కృత మస్త్యతో
గారార్థం కృతం ౫ - 32 అతో రసహృతేత్యుక్తం స్వల్పాంతరత్వాత్॥ 11.

తా॥ మధ్యనతమును ౫ చే భాగించి రాశ్యాదిగాఁజేసి వలనము సాధించి దా
ని విషువచ్ఛాయచేత గుణించి ౫ చే భాగింప అక్షవలన మగును - పూర్వనతమైన
ఉత్తరవలనమును పడమర నతమయిన దక్షిణవలనమును అగును - ఇదే అక్షవలనము
అక్షవలనము - అయనవలనము రెండును ఏకదిక్కైనఁ గలుపవలెను. భిన్నదిక్కైన
అంతరము చేయవలెను - పిమ్మట ౬ చే భాగింప వలనాంఘ్రు లగును-వలనములదిక్కు
భేదించినప్పుడు అయనవలన మే దిక్కు అగునో ఆదిక్కువలనాంఘ్రులగును॥ 11.

ఉదాహరణము॥ మధ్యనతం ౮ - ౨౫ ÷ ౫ = రాశ్యాది ౧ - ౨3 - ౦-౦
దీనిని నగశరేందుమితశ్లోకవిధినా ౫ చేత భాగాదిని జెంచి 3౦చే విభజింప 3-౫౦-౦
గతఖండము ౭ గలుప ౧౦ - ౫౦ విషువచ్ఛాయ యగు 3-౪3 చే గుణింప ౪౦ -
౧౬ ÷ ౫ = ౮ - 3 ఉత్తర అక్షవలన మయ్యెను - ఉత్తరాయనవలనము ౧౨- 3౫
గలుప ౨౦ - 3౮ ÷ ౬ = 3 - ౨౬ ఉత్తరవలనాంఘ్రులు - ఖచ్ఛన్నగ్రహణోదా
హరణము "నతం ౧౨ - ౪౮ దీనివలనము ౧3 - ౭ × విషువచ్ఛాయ 3- ౪3 ÷
౫ = ౯ - ౪౫ ఉత్తరాయనవలనము ౧౨ - ౧౬ దీనియంతరము ౨ - 3౬ ÷ ౬=
౦ - ౨౫ ఇవి ఉత్తరవలనాంఘ్రులు"॥ 11.

అథ ఛన్నఖచ్ఛన్నాంఘ్రీర్గ్రహణదిక్ జ్ఞానంచాహ.

శ్లో॥ మానైక్యార్ధహృతా తమఃఖపిహితా న్మాలంతదాశాం
ఘ్రియః । ఖచ్ఛన్నం సదలైకయుక్ఛ గతితాః ఖచ్ఛన్నజాశాంఘ్రి
యః । సవ్యాసవ్యమపాగుదగ్వలనజాశాంఘ్రీర్ప్రదద్యా చ్ఛరాశా
యాః । స్యా ద్గ్రాహమధ్య మన్యదిశి ఖ్యగాసో౽థవా శేషకమ్॥ 12.

టీ॥ మానైక్యార్ధహృతాత్ = మానైక్యఖండముచేత భాగింపఁబడినటువంటి యు - ఖషడ్ఘ్నపిహితాత్ = ౬౦ చేత గుణింపఁబడినటువంటియు గ్రాసమునుంచి- మూలం = మూలము - గ్రాహ్యం = తెలిసికొనవలెను - తత్ = ఆ గ్రాసముయొక్క - ఆశాంఘ్రియః=దిగంఘ్రిలు - స్యుః=అగుచున్నవి - సదశైకయుక్ = సగముతోఁ గూడుకొనిన - ఏక=౧ యుక్=కలుపఁబడిన - ఖచ్ఛన్నం=ఖగ్రాసము - ఖచ్ఛన్న జాశాంఘ్రియః = ఖగ్రాసమువల్లఁ బుట్టినదిగంఘ్రిలు (అని) గదితాః = చెప్పఁబడు చున్నవి. శరాశాయాః = శరదిక్కుయొక్క - అపాగుదగ్వలనజాశాంఘ్రిణ=దక్షిణోత్తరవలనములువల్లఁ గలిగిన దిగంఘ్రిలచేత - సవ్యాసవ్యం= సవ్యాపసవ్యము - ప్రదద్యాత్ = చేయవలెను - తత్ర=ఆ దిశయందు - గ్రహమధ్యం = మధ్య గ్రహణము - స్యాత్ = అగును - అన్యదిశి = ఇతరదిక్కునందు- ఖగ్రాసః = ఖగ్రాసము - అథవా= అటుగాకపోయిన - శేషకం=గ్రహణశేషము - స్యాత్ = అగును॥ 12.

ఉపపత్తిః॥ యది మానైక్య ఖండతుల్యగ్రాసేన దిగంఘ్రి ర్వర్గః కల్పాంతరః షష్టితుల్యో వర్ధతే - త దేష్టేన కి మితి - తన్మూలం గ్రాసా ద్దిక్చరణా ఇత్యుపపన్నం - ఏవం ఖచ్ఛన్నాంఘ్రయోఽపి సాధ్యా స్తత్రాచార్యేణ సార్ధైకయుక్ ఇత్యుపలబ్ధ్యై స్వల్పాంతరాః సాధితాః - శేషోపపత్తిః స్పష్టా॥ 12.

తా॥ గ్రాసమును ౬౦ చేఁ బెంచి మానైక్యఖండముచేఁ బాలుగొని దానిమూలము కనుగొన అంగుళాది దిగంఘ్రి లగును- ఖగ్రాసమునకు ౧ - ౩౦ గలుప ఖగ్రాసదిగంఘ్రి లగును - శరముయొక్క దక్షిణోత్తర దిగంఘ్రిలచేత సవ్యాసవ్యములను దెలిసికొనవలెను - ఆ దిశయందే గ్రహణమధ్యకాల మగును - ఇతర దిశలయందు ఖగ్రాసము కలుగును - అటుగాని యెడల గ్రహణశేషమగును- ఉత్తరశరమయినప్పుడు అపసవ్య గ్రహణ మనియు దక్షిణశర మయినప్పుడు సవ్యగ్రహణ మనియుఁ జెప్పఁబడును॥ 12.

ఉదాహరణము॥ గ్రాసము ౯ - ౧౪ × ౬౦ ÷ మానైక్యఖండము = ౩౧ - ౧౯ దీని మూలము ౫ - ౩౬ గ్రాసాంఘ్రిలు- ఖచ్ఛన్నమున కుదాహరణము "ఖగ్రాసము ౦ - ౧ + ౧ - ౩౦ = ౧-౩౧ ఖగ్రాస దిగంఘ్రిలు" ఆశ్వయుజ శుక్ల ౧౫

గ్రహణము ఉత్తరశరము గాన అపసవ్యగ్రహణము-చైత్ర శుక్ల ౧౫ గ్రహణము దక్షిణ శరమగుటచేత సవ్యగ్రహణము॥ 12.

అథ స్పర్శమోక్షసంమీలనోన్మీలనదిగ్జ్ఞాన మాహ.

శ్లో॥ మధ్యా చ్ఛన్నాశాంఘ్రిభిః ప్రాక్చ పశ్చాదిందో ర్వ్యస్తం తూష్ణగోః స్పర్శమోక్షౌ । ఖగ్రస్తాత్ ఖచ్ఛన్నపాదైః పరే ప్రాగ్ దత్తై రిందో ర్మీలనోన్మీలనే స్తః॥ 13.

టీ॥ మధ్యాత్=మధ్యగ్రహణదిశనుండి - ప్రాక్=తూర్పు - పశ్చాత్=పడమర (దిశలు) దత్తైః=పొందఁబడినటువంటి - ఛన్నాశాంఘ్రిభిః = గ్రాసదిగంఘ్రులచేత - ఇందోః=చంద్రునకు - స్పర్శమోక్షౌ= స్పర్శమోక్షములు - స్తః=కలుగుచున్నవి - ఉష్ణగోస్తు=సూర్యునకైన - వ్యస్తం=వ్యతిరేకమగును -ఖగ్రాసాత్=ఖగ్రాసమువల్ల- పరే= పడమర-ప్రాక్=తూర్పు (దిశలు) దత్తైః=పొందఁబడిన - ఖచ్ఛన్నపాదైః =ఖగ్రాసాంఘ్రులచేత - ఇందోః=చంద్రునకు - మీలనోన్మీలనే= సంమీలనోన్మీలనములు - స్తః = అగుచున్నవి - రవేస్తు=సూర్యునకైన - వ్యస్తం= వ్యతిరేక మని - జ్ఞేయం = తెలియఁదగ్గది॥ 13.

ఉపపత్తిః॥ చంద్రగ్రహణే తు గ్రాసస్య చంద్రస్య పూర్వగతే ర్బాహుళ్యాత్ - అగ్రేసరణ్యాః పూర్వదిశిగ్రాహకత్వేన వర్తమానాయాః భూఛాయాయాః బింబాంతశ్చంద్రమాః ప్రవిశతి - అత శ్చంద్రబింబస్య పూర్వదిశి ప్రథమం గ్రాహకబింబే లగ్నత్వాత్ తత్రస్పర్శః - ఏవం గ్రహణం కృత్వా పూర్వగతిబాహుళ్యాత్ చంద్రమాః భూఛాయాయాం పశ్చిమత స్త్యక్త్వా గతః - అతో నిఃసరణే గ్రాహ్యబింబస్య పశ్చిమదిశి సంయోగః - అత స్తత్ర మోక్షః - ఉక్తం చ సిద్ధాంతశిరోమణౌ "పూర్వాభిముఖో గచ్ఛన్ భూఛాయాంతః శశీ విశతి" తేన ప్రాగ్గ్రహణం పశ్చా న్మోక్షోస్య నిఃసరతః - సూర్యగ్రహణే హి సూర్యస్య గ్రాహ్యస్య పూర్వగతే రపేక్షయా చంద్రస్య గ్రాహకస్య పూర్వగతిబాహుళ్యాత్ - గ్రాహకేణ పశ్చిమస్థేన పూర్వదిగ్వర్తమానస్య గ్రాహ్యస్య స్పర్శః కృతః-అతో గ్రాహ్యబింబస్య పశ్చిమదిశిస్పర్శః-

నిఃసరణవేళాయాం గ్రాహ్యబింబస్య పూర్వదిశి గ్రాహకబింబలగ్నం అతోఽత్ర మోక్షః - అన ఏవ యుక్త్యా సంమీలనోన్మీలనదిశో రుపపత్తిర్జ్ఞాతవ్యా॥ 13.

తా॥ చంద్రునకు మధ్యగ్రహణదిశనుండి తూర్పుదిశకు స్పర్శయును పడమరకు మోక్షమును గలుగును - సూర్యునకు మధ్యగ్రహణదిశనుండి పడమరదిశకు స్పర్శయు ను తూర్పునకు మోక్షమును గలుగును - అంగుళులనుబట్టి లెక్కింపవలెను - చంద్రు నకు ఖగ్రాసమునుండి ఖగ్రాసచిహ్నముల యొక్క ఖచ్ఛన్నాంగుళిలచేత పడమరకు లె క్కింపసంమీలన మగును - తూర్పునకు లెక్కింప ఉన్మీలన మగును - సూర్యునకు వ్యతిరేక మగును - అనగా పూర్వదిశ సంమీలనము పశ్చిమదిశ ఉన్మీలనము అగును॥ 13.

లఘుమానసే॥ చంద్రస్య గ్రహణే సౌమ్య శరా ద్దక్షిణగోళతః - నిమీలనం తు వాయవ్యా మీశాన్యో న్మీలనం భవేత్ - సర్వగ్రాసే విధో ర్యామ్యశర శ్చే త్సౌమ్యగోళతః - నైఋత్యాం మీలనం వహ్నౌ ర్ది శ్యున్మీలన మేవ హి - బింబ స్యేందోః పూర్వభాగే స్పర్శః పశ్చా ద్విమోచనం - సూర్యస్య పశ్చిమే స్పర్శః ప్రాచ్యాం మోక్ష స్సదా భవేత్॥ ఉదాహరణము॥

ఆశ్వయుజ శుక్ల ౧౫ గ్రహణం యీశాన్యస్పర్శః -వాయువ్యదిఙ్మోక్షః- సూ ర్యాస్తమయాదిస్పర్శకాలః - ౨-౫౦ మధ్యకాలః-౭-౫-మోక్షకాలః ౧౧-౦=చైత్ర శుక్ల ౧౫ గ్రహణం - యీశాన్యస్పర్శః - నైఋతిసంమీలనం ఆగ్నేయోన్మీలనం - వా యవ్యదిఙ్మోక్షః - సూర్యాస్తమయాదిస్పర్శకాలః - ౨౩-౧ సంమీలనకాలః - ౨౩- ౫౭-మధ్యకాలః-౨౭-౨౨ - నిమీలనకాలః - పరదినేసూర్యోదయాది-౧-౯ మోక్ష కాలః-౨-౫ ఆద్యంతపుణ్యకాలః ౮-౨౨-బింబాదర్శనకాలః-౨-౫౬.

ఇతి శ్రీగణేశదైవజ్ఞ విరచిత గ్రహలాఘవే

చంద్రగ్రహణాధికారః పంచమః.

శ్రీ గురుభ్యోనమః.

అథ సూర్యగ్రహణాధికారము.

౬ అథ హార లంబనసంస్కృతతిథిసాధనం చాహ.

శ్లో॥ లగ్నం దర్శాంతే త్రిభోనం పృథక్స్థం తత్క్రాన్త్యంశైః సంస్కృతోఽక్షో నతాంశాః । తద్ద్విద్వ్యంశో వర్గిత శ్చే ద్ద్వికోర్ధ్వో ఽధోఽసౌ ద్వ్యూనః ఖండిత స్తద్యుతః సః॥ 1.

శ్లో॥ సార్కో హారః స్యా త్త్రిభో నోదయార్కవిశ్లేషాంశా శాంశహీనఘ్నశక్రాః । హారాప్తాః స్యా ల్లంబనం నాడికాద్యం తిథ్యాం స్వర్ణం విత్రి భేఽర్కాధికోనే॥ 2.

టీ। దర్శాంతే=అమావాస్యాంతమందలి - లగ్నం=స్ఫుటలగ్నము - త్రిభోనం=3 రాసులు తీయఁబడి - పృథక్స్థం = ప్రతిగానుంచఁబడినదిగా (కార్యం=చేయవలెను) తత్క్రాన్త్యంశైః = ఆ త్రిభోనలగ్నముయొక్క క్రాంతిభాగలచేత - సంస్కృతః = సంస్కరింపఁబడిన - అక్షః = దక్షిణాక్షాంశలు - నతాంశాః=నతభాగలు - స్యుః = అగుచున్నవి - తద్ద్వ్యంశః = ఆనతాంశలయొక్క ౧౦-వ భాగము - వర్గితస్సన్=వర్గింపఁబడినదగుచు - ద్వికోర్ధ్వశ్చేత్=౨కంటె నధికముగా నున్నట్టయిన (తదా=అప్పుడు) అసౌ=ఇది - అధః=ప్రతిగా నుంచఁబడి (తతః = దానినుండి) ద్వ్యూనస్సన్=౨ చేత తీయఁబడినదగుచు - ఖండితః = అర్ధింపఁబడినది (కార్యః = చేయవలెను) ఫలం=ఫలము - తద్యుతః - తత్=అర్ధించుటకుఁ బూర్వమందున్న సంఖ్యయందు - యుతః= కలుపఁబడవలెను - సః=అది - సార్కః = ౧౨తో కలుపఁబడినదై - హారః=హారము - స్యాత్=అగును - త్రిభోనోదయార్క విశ్లేషాంశాశాంశహీనఘ్నశక్రాః - త్రిభోనోదయ = త్రిభోనలగ్నముయొక్కయు - అర్క = సూర్యునియొక్కయు - విశ్లేషాంశ=అంతర్భాగములయొక్క - ఆశాంశ = ౧౦ వ వంతు - హీన=తీయఁబడి - ఆశాంశచేత గుణింపఁబడిన - శక్రాః=౧౪ భాగలు - హారాప్తాః = హారముచేత

భాగింపఁబడినవై - నాడికాద్యం=ఘటికాది - లంబనం=లంబనము - స్యాత్=అగును- విత్రిభే=త్రిభోనలగ్నము - అర్కాధికోనేసతి = రవికంటె యెక్కువగాని తక్కువ గాని యయిన దగుచుండఁగా - తిథ్యాం=తిథిఘటికలయందు - స్వర్ణం-స్వ=త్రిభోన లగ్నము రవికంటె నెక్కువగా నున్నప్పుడు ధనమును-ర్ణం= తక్కువగానున్నప్పుడు ఋణమును (కార్యం=చేయవలెను)॥ 2.

ఉపపత్తిః॥ నను కిం నామ లంబన ముచ్యతే - లంబన మిత్యన్వర్థం నామ - యతో దృక్సూత్రా చ్చంద్రో యావతాంతరేణ లంబిత స్తల్లంబనం -చంద్రగ్రహణే కథం నాస్తి- సూర్యగ్రహణే కథ ముచ్యతే - చంద్రగ్రహణే తు చంద్రో గ్రాహ్యః- స్వకక్షాయాం భ్రమతి - భూఛాయాపి గ్రాహకరూపా చంద్రకక్షాయా మేవ సాధి తాస్తి - అతో గ్రాహ్య గ్రాహకసమకక్షత్వాత్ లంబనస్యో రభావః - సూర్య గ్రహణే తు గ్రాహ్యగ్రాహకయోః సూర్యచంద్రయోః భిన్నకక్షత్వాత్ లంబనవత్త్వ ఉచ్యతే - అత్ర భంగం విరచయ్య - సూర్యస్య లంబనస్యోపపత్తిం శిష్యాన్ ప్రతి దర్శయేత్ - తత్ర కించి దుచ్యతే - ప్రథమం భూవృత్తం లఘుగతితిథ్యంశతుల్యాం శం కార్యం - తదుపరి చంద్రకక్షావృత్తం కార్యం-తస్మా దుపరి సూర్యకక్షావృత్తం - అత్ర ద్వయో ర్వృత్తయో రాశయో ద్వాదశాంక్యాః - తత్ర యథాస్థానే చంద్ర కక్షాయాం చంద్రో దేయః-సూర్యకక్షాయాం సూర్యలగ్నే అపి యథాస్థానే దేయే- ఏవం భూగర్భా న్నీయమానం చంద్ర స్యోపరి య త్సూత్రం తద్గర్భసూత్ర మి త్యుచ్య తే - ఏవం భూపృష్ఠా న్నీయమానం సూత్రం దృక్సూత్ర ముచ్యతే - తత్తు సూర్యో పరినీయమానం చంద్రం సాంతరం త్యక్త్వా యాతి - అత శ్చంద్రకక్షాయాం దృ క్సూత్రా చ్చంద్రో యావతాంతరేణ లంబిత స్తల్లంబనం - ఉక్తంచ - దృక్సూత్రా ల్లంబిత శ్చంద్ర స్తేన తల్లంబనం స్మృతం "అతో హి భూగర్భస్థలోకానాం సూర్య గ్రహణేఽపి లంబనాభావః - దృగ్గర్భసూత్రయో రేకీభూతత్వాత్ - ఏవ మత్ర లంబ నే కేవలం భిన్నకక్షాత్వ మేవ కారణం నో వాచ్యం - భూగర్భే లంబనాభావదర్శ నాత్" అతో భిన్నకక్షాత్వం ద్రష్టౄణాం భూపృష్ఠస్థితిత్వం చేతి ద్వేలంబన కారణే - లంబనం తు పూర్వాపరం - యతో గర్భసూత్రీయే చంద్రే దృక్సూత్రీ కరణం పూర్వాగత్యైవ - ఏవం గ్రహే పూర్వాపరాంతరోత్పత్త్యా దక్షిణోత్తరాంతర ము ప్యుపపన్నం - త న్నతిసంజ్ఞం - అత్ర లంబనసాధనోపాయో యథా - దృగ్గర్భ

సూత్రయోః పరమ మంతరం చంద్రగతితిథ్యంశతుల్యకలానాం సూర్యగతితిథ్యంశకలానా మంతరంతుల్యం - ౪౫-౪౬-ఖమధ్యే తు దృగ్గర్భసూత్రే ఏకీభూతే అతో లంబనా భావః - ఉక్తంచ - దృగ్గర్భసూత్రయో రైక్యాత్ ఖమధ్యే నాస్తిలంబనమ్ - ఇతి క్షితిజే రవితుల్యం లగ్నం - తస్య త్రిభే హీనే కృతే తత్సూర్యాంతరం త్రిభ మేవా తోఽస్మా ల్లంబనం సాధ్యం - యతః ఖమధ్యే త్రిభోనలగ్నం రవితుల్యం - అత స్తదంతరాభావే లంబనాభావ శ్చ - అత్రానుపాతః - యది త్రిజ్యాతుల్యయా సూర్య త్రిభోనలగ్నాంతరదోర్జ్యయా ఇదం పరమం లంబనం - తదేష్టదోర్జ్యయా కి మితి - అత్ర లంబనకలానాం ఘటీకరణార్థ మనుపాతః - యది గత్యంతరకలాభిః షష్టిఘటికా స్తదా లంబనకలాభిః కి మితి - జాతం ఘటికాద్యం పరమం లంబనం - అనేన దోర్జ్యా గుణ్యా త్రిజ్యయా భాజ్యేష్టలంబనం స్యా దిత్యత్రాచార్యేణ భాగేస్య ఏవ సాధితం - త ద్యథా-త్రిభోనోదయార్కవిశ్లేషాంశాశాంశహీనఘ్నశక్రా ఇతి - పర మిదం లంబనమధ్యమం - యతః ఖమధ్యక్షితిజయో రంతరం సర్వత్ర త్రిభ మేవ లక్షితం - త న్న యతః - యామ్యోత్తరక్షితిజయో రంతరం సర్వత్ర త్రిభం నాస్తి- అతః ఖమధ్య ఏవేదం లంబనం-ఇష్టయామ్యోత్తరవృత్తీకరణార్థ మనుపాతః- ఖమధ్యే తు త్రిభోనలగ్నస్య నతాంశాభావా దున్నతాంశాః పరమాః - అతోఽనుపాతః - యది ద్వాదశతుల్యే త్రిభోనలగ్నస్య ఛాయాకర్ణే ఇదం లంబనం - తదేష్టఛాయా కర్ణే కి మితి - అత్ర వ్యస్తత్రైరాశికం - ఏవ మత్రేష్టత్రిభోనలగ్నార్కాంతరదో ర్జ్యాయాః పరమలంబన మిదం ఘటికాద్య మసకృత్ప్రకారత్యాగాత్ ఘటీచతుష్టయా మూనం గృహీతం - ౩-౪౬-అయం గుణః ద్వాదశ చ-౧౨-గుణః-త్రిజ్యాహారః-౧౨౦- అత్ర త్రిజ్యాతుల్యేష్టదోర్జ్యా ౧౨౦ గుణఘాతగుణా త్రిజ్యా భక్తా గుణఘాతతుల్యా జాతా-౪౬-ఏతావతీత్రిజ్యాకృతా - ౪౬- ఇయం త్రిభోనోదయార్కవిశ్లేషాంశాశాంశ హీనఘ్నశక్రతుల్యా భవతి - అతః సా దోర్జ్యాఛాయా కర్ణభక్తా స్పష్టం లంబనం స్యాత్ - తదర్థం త్రిభోనలగ్నస్య నతోన్నతలవాః సాధ్యాః - తతోఽనుపాతః - యది ఉన్నతాంశజ్యాకోటౌ త్రిజ్యాకర్ణః తదా ద్వాదశకోటౌ క ఇతి - ఏవ మత్ర ఛాయాకర్ణః - ద్వాదశభ్యః నతాంశాద్వావింశత్యంశవర్గే ణాధికో భవతి - అతో ద్వాదశ ౧౨-నతాంశద్వావింశత్యంశవర్గయుక్తాః ఛాయాకర్ణః స్యాత్ - తస్య హార సంజ్ఞా కృతా - యతః - సదోర్జ్యాయాః హారః ఇదం నతాంశద్వావింశత్యంశవర్గే

న్యూనే భవతి అధికే సాంతరం - తద్యథా ద్వ్యధికాద్వయమపాస్య యచ్ఛేషం తద్వర్గ మపి తే తత్ర నతాంశద్వావింశత్యంశవర్గేణ యుక్తం తావత్ ద్వాదశఛాయా కర్ణాంతరం - అనేన ద్వాదశయుక్తః త్రిభోనలగ్నఛాయాకర్ణో భవతి - అనే నేష్టద్జ్యా భక్తాలంబనం స్యా దిత్యుపపన్నం - ఏతల్లంబనం చంద్రగత్యా గుణయిత్వా షష్ట్యా లబ్ధం - చంద్రే దేయం - తథా రవావపి దేయం - తాభ్యాం తిథిః సాధ్యా- అతో హి తల్లంబనం తిథ్యా మేవ దేయ మిత్యుక్తం - ధనర్ణోపపత్తి స్తథా - పూర్వకపాలే దృక్సూత్రాత్ గర్భసూత్రం పూర్వస్యా మధోలంబితం - అతో గ్రహే పూర్వకపాలే ధనం దేయం - అత్ర త్రిభోనలగ్న మర్కాల్పక మస్తి - గ్రహే యద్ధనం క్రియతే తత్తిథౌ ఋణ మేవ భవతి - భోగ్యత్వాత్ తథా పశ్చిమకపాలే దృక్సూత్రాత్ గర్భసూత్రం పశ్చిమతో వర్తతే - అతో గ్రహే ఋణం త్రిభోనలగ్నమత్రార్కాధికం యద్గ్రహే ఋణం తత్తిథౌ ధనం - అత ఉక్తం "స్వర్ణం విత్రిభే౽ర్కాధికోనే ఇతి - ఏవం సూర్యగ్రహే లంబన" సంస్కృతో దర్శాంత ఏవ మధ్యంకాలో భవతి - ఇయం యుక్తిః గోళోపరి సవిస్తరా॥ 2.

తా॥ దర్శాంతలగ్నము సాధించి ఆ లగ్నములో 3 రాసులు తివిచి ప్రతిగా నుంచి దానినుండి క్రాంతి సాధించి ఆ క్రాంతిభాగలతో దక్షిణాక్షాంశలు సంస్కరింపవలెను. అనఁగా క్రాంతిదిక్కు అక్షాంశలదిక్కు ఏకమయినప్పుడు కలుపవలెను- భిన్న దిశ లైనప్పుడు తివచవలెను - అవి నతాంశలగును - వీనిని - ౨౨ చే విభజించి విభక్తమును వర్గించి రెండుకంటె నెక్కువగా నున్నప్పుడు - ౨ తివచవలెను - శేషమును అర్ధించి . అర్ధించుటకుఁ బూర్వమందుండుసంఖ్యలోఁ గలిపి దాని మొదటి సంఖ్యలో-౧౨-గలుప హార మగును - త్రిభోనలగ్నముయొక్కయు రవియొక్కయు అంతరమును-౧౦ చే విభజించి విభక్తము-౧౪-భాగలలో తివిచి శేషమును విభక్తముచేఁ బెంచి హారముచే భాగింప గడియలాదిగా లంబన మగును - ఈలంబనమును - త్రిభోనలగ్నము రవికంటె నధికముగా నున్నప్పుడు తిథితో ధనమును తక్కువగా నున్నప్పుడు దానిలోనుండి ఋణమును జేయవలెను - అది లంబనసంస్కృత తిథ్యంత మగును॥ 2.

ఉదాహరణము॥ శోభకృతు సం॥ర ఫాల్గుణ బ 30 గురువారము-౧౦-౪౭

తాత్కాలికస్ఫుటగ్రహములు రవి-౧౧-౩-౫౦-౫౨ గతి ౫౯-౮ చంద్రుడు-౧౧-౩-౩౫-౫౫-గతి ౭౨౨-౨౮ రాహువు-౫-౫-౨౦-౨౭ గతి-౩-౧౧-తత్కాల్యర్కే-త్యా దినాదినశేషంసాధితం - ౧-౨౧ పంచాంగస్థతిథితో ధనముచేయ-౧౨-౯ కి చాలిత సమకలాగ్రహములు - రవి ౧౧-౩-౫౨-౧౦ చంద్రుడు ౧౧-౩-౫౨-౧౦ రాహువు ౫-౫-౨౦-౨౩ ఈ రవినిబట్టి - తత్కాలార్కస్సాయనస్స్వోద యఘ్నౌతివిధినా స్ఫుటలగ్నం-౧-౨౫-౪౦-౪౯ దీనిలోనుండి ౩ రాసులు తీయగా-౧౦-౨౫-౪౦-౪౯ ఇది త్రిభోనలగ్నము దీనితో అయనాంశలు గలుప - ౧౧-౧౮-౪౨-౪౯ స్వా ఖండానీత్యాదిచేత దక్షిణాక్రాంతి-౪-౩౦-౫౨-దక్షిణపుఅక్షాంశలు-౧౭-౮ గలుప-౨౧-౩౮-౫౨ దక్షిణనతము. దీని ౨౨-వ వంతు-౦-౫౯-౨-దీనివర్గ-౦-౫౮-దీనిలోని సగము-౦-౨౯ గలుప-౧-౨౭-దీనిలో ౧౨ గలుప-౧౩-౨౭ హారము-త్రిభోనలగ్న - రవులయంతరము-౦-౮-౧౧-౨౧ దీని ౧౦-వ భాగము-౦-౪౯ దీనిని ౧౪ లో తీయగా-౧౩-౧౧ × ౦-౪౯ = ౧౦-౪౭ ÷ హారము ౧౩-౨౭ = ౦-౪౮ లంబనము - త్రిభోనములగ్నము రవికంటెతక్కువ గనుక ఋణలంబనము-తిథి-౧౨-౯—లంబనము ౧౧-౨౧=లంబనసంస్కృతతిథ్యంతము॥ 2.

అథ లంబనసంస్కృతవ్యగ్వర్క చంద్రశరసాధనం
త్రిభోనలగ్ననతాంశసాధనం చాహ.

శ్లో॥ త్రికునిఘ్నవిలంబనంకలా స్తత్సహితోన స్తిథివద్వ్యగుః శరోఽతః । అథ షడ్గుణలంబనంలవా స్తైర్వ్యగయుగ్విత్రిభతః పునర్నతాంశాః॥ 3.

టీ॥ త్రికునిఘ్నవిలంబనంకలాః=౧౩ చే హెంచఁబడిన లంబనముయొక్క-కలలు-తిథివత్=తిథిలో సంస్కరించినట్టుగానే - వ్యగుః=విరాహ్వర్కుడు - తత్సహితోనః - తత్=ఆ త్రికునిఘ్నలంబనముచేత - సహితః=కలుపఁబడినదిగాను - ఊనః=తీవఁబడినదిగాను - కార్యః=చేయవలెను - అతః=అట్టిసంస్కృత విరాహ్వర్కునినుంచి - శరః=శరము (సాధ్యః=సాధింపఁదగ్గది) అథ=పిమ్మట - షడ్గుణలంబనః=౬ చే గుణింపఁబడినలంబనము - లవాః=భాగాదులు - స్యుః=అగును - తైః=ఆభాగాదులచేత -

యుగయుగ్విత్రిభతః - యుక్=కలుపఁబడినటువంటిదియు - అయుక్ = తివచఁబడినటువంటిదియునగు - విత్రిభతః = త్రిభోనలగ్నమునుంచి - పునః=తిరిగి - నతాంశాః = నతభాగలు - సాధ్యాః=సాధింపవలెను॥ ౭.

ఉపపత్తిః॥ యది షష్టిఘటికాభిః విపాతచంద్రగతికలాః ఏతాః - ౭౮ స్తదా లంబనకలాభిః కి మితి - గుణహారయోః హారేణాపవర్తితయోః జాతాః గుణస్థానే త్రయోదశ ౧౩ అత త్త్రికునిఘ్న విలంబన మితి-అథమధ్యకాలీనం త్రిభోనం కార్యం లగ్నం తత్ర లాఘవార్థం లంబనేన దర్శాంతకాలీనం త్రిభోనలగ్న మేవ చాలయతి-తత్ర ఘటికాః షడ్గుణాః - భాగా భవంతి - యతః షష్టిఘటికానాం చక్రభాగాః-అతో హి షడ్గుణలంబనం దర్శాంతకాలీనత్రిభోనలగ్నే ధన మృణం కార్యం-తన్మధ్య కాలీనత్రిభోనలగ్నం భవతి - అతో నతాంశాః కార్యా నతిసాధనార్థ మేవ॥ ౭.

తా॥ లంబనమును ౧౩ చేఁ బెంచి కలాదిని తిథిలో సంస్కరించినట్టుగానే విరాహ్వర్కునిలో సంస్కరించి దానినుండి - తేఽంశా నిఘ్నత్యాది విధిచేత శరమును సాధింపవలెను - పిమ్మట లంబనమును ౬-చే గుణింపఁగా వచ్చినభాగాది త్రిభోనలగ్నములో ధనఋణములు చేసి దానినుండి నతాంశలను సాధింపవలెను॥ ౭.

ఉదాహరణము॥ లంబనము - ౦ = ౪౮ + ౧౩ = కలాదిలంబనం-౧౦-౨౪-రవి ౧౧-౩-౫౨-౧౦-రాహువు-౫-౫-౨౦-౨౭ తివచ- ౫-౨౮-౩౧-౪౩ విరాహ్వర్కుడు - ఇందులో లంబనం-౧౦-౨౪ తివచఁగా - ౫-౨౮-౨౧-౧౯ దీనిభుజ - ౦-౩౮-౪౧ × ౧౧ ÷ ౭=౨-౩౫ శరము - విరాహ్వర్కుఁడు ఉత్తరగోళమగుటచేత ఉత్తర శరము - లంబనము-౦-౪౮ × ౬=౪-౪౮-ఇది త్రిభోనలగ్నములో ఋణముచేయ-౧౦-౨౦-౫౩-౪౯ అయనాంశలు గలుప-౧౧-౧౩-౫౫-౪౯ దీనిక్రాంతి - ౨౩-౩౩-౪౦ ఇది దక్షిణనతము॥ ౭.

అథ నతి స్పష్టశరం చాహ.

శ్లో॥ దశహృతనతభా గో నాహతాప్తేందవ స్తద్రహితసధృతి లిప్తైః షడ్భి రాప్తా స్త ఏవ । స్వాది గితి నతిరేత త్సంస్కృతః సోఽఙ్గులాదిః స్ఫుట ఇషు రముష్యోఽత్ర స్యాత్ స్థితిచ్ఛన్న పూర్వం॥ 4.

టీ॥ దశహృతనతభాగోనాహతాష్టేందవః - దశ=౧౦ చేత - హృత=భాగింపఁ బడిన - నతభాగ=నతభాగలు - ఊన=తీవఁబడి - హర=౧౦-వ వంతుచేత గుణింపఁ బడిన - అష్టేందవః=౧౮ భాగలు-పృథక్ స్థాప్యా=ప్రతిగా నుంచవలెను - తే ఏవ = వానినే - తద్రహితసహితలిప్తైః - తత్=ఆ ప్రతిగానుంచఁబడిన లిప్తాదిచేత - రహిత=తీవఁబడిన - సద్ధృతి=౧౮ లిప్తలతోఁ గూడికొనిన - షడ్భిః=౬ భాగలచేత-అస్తాః=ప్రతిగానుంచఁబడినది విభాగింపఁబడవలెను - ఇతి=ఈ ప్రకారముచేయ - స్వదిక్ = న తాంశల దిక్కుగల - నతిః=నతి - స్యాత్ =అగును - ఏతత్సంస్కృతః - ఏతత్ = ఈ నతిచేత - సంస్కృతః = సంస్కరింపఁబడిన - సః = ఆ శరము - అత్ర = ఇక్కడ - స్ఫుట=స్పష్టమయినటువంటియును - అంగులాదిః = అంగుళవియంగుళములు గలిగి నటువంటియును - ఇషుః = శరము - స్యాత్ = అగును - అముతః=దీనినుంచి - స్థితిచ్ఛన్న పూర్వం=స్థితి గ్రాసము మొదలగునవి - సాధ్యాః=సాధింపవలెను॥ 4.

ఉపపత్తి॥ నతికారణం తు లంబనానయనే ఉక్త మేవ - తత్సాధనార్థ మనుపాతః - యది త్రిజ్యాతుల్యాయాం ౧౨౦ నతాంశజ్యాం పరమాః నతికలాః. ౪౮-౪౫ తదేష్టనతాంశజ్యాయాం కి మితి - తాః నతికలాః త్రిభక్తాః అంగులాని స్యుః ౧౬-౧౫-యథాత్ర త్రిజ్యా-౮౧ ధృతా - ఇయం దశహృత్ నతభాగోనాహతాష్టేందు-౧౮-తుల్యా భవతి - ఇయం త్రిజ్యా-౮౧-కేన భక్తా పరమనతిః స్యా దతః పరమలత్యంగుళం భక్తా జాతో హరః-౪-౫౭-ఇయంహరః త్రిజ్యాతుల్యకలోన సాష్టాదశకలాషడ్భాగతుల్య ఏవ - అత స్తద్రహితసధృతిలిప్తైః - షడ్భిః త ఏవ భక్తాః అంగులాద్యా నతిః స్యా దిత్యుపపన్నం - ఖమధ్యా ద్దక్షిణతః ఉత్తరతో వా త్రిభోనలగ్నం యావద్భి ర్నతాంశై ర్నతం స్యాత్ - తద్వశేనైవ దృక్సూత్రా చ్చంద్రో౽పి దక్షిణత ఉత్తరతో వా నతిసంజ్ఞే నాంతరేణ నతో భవతి - అతో హి నతాంశదిగేవ నతి ర్భవతీ త్యుపపన్నం - ఇయం నతిః స్థూలా స్వల్పాంతరా భవతి - అత్ర నతి ర్యామ్యోత్తరమంతరం శరో౽పి యామ్యోత్తరః - అతో నతి సంస్కృత ఏవ శరః స్పష్టశరో భవతి - అస్మా దేవ ఛన్నస్థిత్యాదికం సాధ్యం - యతో హి మానైక్యఖండం కర్ణః - గ్రాహ్యగ్రాహకయో ర్యామ్యోత్తర మంతరం కోటిః - సా తు నతిసంస్కృతశరతుల్యై వ భవతి - చంద్రగ్రహణే తు నతేరభావా త్కేవలశరతుల్యై వ భవతి॥ 4.

తా॥ నతభాగలను ౧౦ చే విభజించి ౧౮ లిప్తలలో తివిచి ౧౦ చే భాగింపఁగా వచ్చిన విభక్తముచేఁ బెంచి ప్రతిగా నుంచి మొదటిప్రతి-౬-భాగల-౧౮-లిప్తలలో తివచఁగా వచ్చినదానిచే రెండవప్రతిని భాగింప నతాంశలదిక్కు-గలనతి యగును - దానిని శరమునందు దిగ్భేదము నెఱిఁగి సంస్కరింప స్ఫుటశర మగును - పిమ్మట చంద్రగ్రహణోక్తవిధిని - స్థితిని - గ్రాసమును సాధింపవలెను॥ 4.

ఉదాహరణము॥ దక్షిణనతము - ౨3-33 - ౪౦ ÷ ౧౦ = ౨-౨౧ ఇది ౧౮ లిప్తలలో తివచ ౧౫-3౯ × ౨-౨౧=3౬-౪౬ లిప్తాది - దీనిభాగాది-౬-౧౮-౦లో తివచ-౫-౪౧-౧౪ దీనిచేత 3౬-౪౬ ను భాగింప ౬-౨౮ నతి-నతాంశలు దక్షిణము గాన నిది దక్షిణనతి - దీనిలోశరము ౨-3౫ ఉత్తరము గనుక తివచఁగా 3-౫3 స్ఫుటశర మయ్యెను - రవిగతి - ౫౯-౮ దీనిబింబము ౧౦-౪౫ చంద్రగతి-౭౨౨-౨౮ దీనిబింబము-౯-౪౫ మానైక్యఖండము -౧౦-౧౫ దీనిలో శరము - 3-౫3 తివచఁగా ౬-౨౨ గ్రాసము - మానైక-ఖండములో శరముఁగలుప-౧౪-౮ దీనిని-౧౦-చేఁ గుణించి గ్రాసముచేఁ బెంచి మూలము గనుగొనఁగాఁ-3౦-౦ దీనిలో ౬-వ వంతు తివచఁగా-౨౫-౦ దీనిని చంద్రబింబముచేత భాగింప-౨-3౦-స్థితి అయ్యెను॥ 4.

అథస్పర్శమోక్షలంబన స్పర్శమోక్షకాలానాహ.

శ్లో॥ స్థితిరసహతి రంశా విత్రిభం తైః పృథక్ స్థం రహితసహితమాభ్యాం లంబనే యే తు తాభ్యాం స్థితివిరహితయుక్తః సంస్కృతో మధ్యదర్శః క్రమశ ఇతి భవేతాం స్పర్శముక్త్యోఽస్తు కాలౌ॥ 5.

టీ॥ స్థితిరసహతిః స్థితి = స్థితి రసహతిః = ౬ చే గుణింపఁబడినదై అంశాః = భాగలు (స్యుః = అగును) పృథక్స్థం = ప్రతిగానుంచఁబడినటువంటి విత్రిభం = త్రిభోనలగ్నము తైః = ఆ భాగలచేత రహితసహితం రహిత = స్పర్శలంబనమునకు ఋణమును సహితం = మోక్షలంబనమునకు ధనమును (కార్యం = చేయవలెను) ఆభ్యాం తు = వీనివల్లనుంచియే యేలంబనే = యేవిలంబనములు గలవో (తే = అవి) సాధ్యే= సాధింపవలెను తాభ్యాం = ఆలంబనములచేత స్థితివిరహితయుక్తః స్థితి = స్థితి విర

హీన = స్పర్శయందు ఋణమును- యుక్తః = మోక్షమందు ధనమును- అయినటువంటి మధ్యదర్శః= మధ్యకాలము అనఁగా దర్శాంతము- సంస్కృతః = సంస్కరించఁబడినదిగా (కార్యం = చేయవలెను) ఇతి = ఈ ప్రకారము, క్రమశస్తు= క్రమముగా స్పర్శముక్త్యోః = స్పర్శమోక్షములయొక్క-కాలౌ= కాలములు-భవేతాం=అగుచున్నవి॥ ౫.

ఉపపత్తిః॥ స్థితిహీన యుక్తతిథేః పృథక్ త్రిభోనలగ్నే సాధ్యే తాభ్యాం లంబనే అపి సాధ్యే తే స్థితిహీనయుక్తతిథౌ దేయే తౌ స్పర్శమోక్షౌ భవత ఇత్యత్రోల్లాఘవార్థం త్రిభోనలగ్నే స్థితిఘటీభి శ్చాలితే తత్ర స్థితిఘటికాః యావత్ వర్ధంతా క్రియతే తావ ద్భాగాః భవంతి తే భాగాః దర్శాంతకాలీనే త్రిభోనలగ్నే స్పర్శకాలీనకరణార్థం ఋణం దేయాః ప్రాక్కపాలత్వాత్ మోక్షార్థం ధనం దేయా అగ్రేసరత్వా దిత్యుపపన్నం అత్రార్కోఽపి స్థితిచాలితో గృహ్యతే చేత్సూక్ష్మతా స్యా దితి ద్రష్టవ్యం॥ ౫.

తా॥ స్థితిని ౬ చే గుణింపఁగా భాగాది యగును-రెండుప్రతులుగా నుంచఁబడిన త్రిభోనలగ్నములో మొదటిప్రతిలో తివిచినస్పర్శలంబనమునకును రెండవప్రతిలోఁగలిపిన నదిమోక్షలంబనమునకును అగును మధ్యగ్రహణకాలమందు స్థితిని లంబనమును ఋణముచేయ స్పర్శకాలమును ధనముచేయ మోక్షకాలమును అగును॥ ౫.

ఉదాహరణము॥ స్థితి ౨-30×౬ = భాగలు ౧౫ త్రిభోనలగ్నము ౧౦-౨౫-౪౦-౪౯ దీనిలో తివచఁగా ౧౦ - ౧౦ - ౪౦ - ౪౯ - దీనిలో అయనాంశలు కలిపి స్వఃఖండానీత్యాదివిధిచేత క్రాంతిసాధింప ౧౦ - ౧౯ - ౩౩ దక్షిణక్రాంతి అక్షాంశలు ౧౭ - ౦ కలుప ౨౭ - ౨౭ - ౩౩ దక్షిణనతాంశలు తద్విద్వ్యంశేత్యాదిచేత సాధితమయినహారము ౧౪-౧౬ ఇదిస్పర్శాహారము-స్పర్శకాలత్రిభోనలగ్న స్పర్శకాలరవులయొక్క విశ్లేషాంశలచేత లంబనము తీసికొనిరాఁగా ౧ - ౫౩ స్పర్శలంబనము మోక్షకాలత్రిభోనలగ్నము అనఁగా ౧౫ భాగలు కలుపఁగా ౧౧ - ౧౦ - ౪౦-౪౯ దీనిలో అయనాంశలు కలిపి క్రాంతిచేయఁగా-౧-౨౯-౭ ఉత్తరక్రాంతి - దీనిలో అక్షాంశలు కలిపి తద్విద్వ్యంశేత్యాదిచే సాధితమగుహారము ౧౩-౪౩ - ఇది మోక్షాహారము - మోక్షకాలత్రిభోనలగ్న మోక్షకాలరవులయొక్క విశ్లేషాంశలనుండి లంబనము సాధింప-౦-౪౨ ఇది మోక్షలంబనము - మధ్యగ్రహణకాలము-౧౧-౨౧ లో స్పర్శస్థితికి లంబనము ఋణమును - మోక్షమునకు ధనమునుచేయ - ౬ - ౫౦ స్పర్శ

కాలము=౧౮-33 మోక్షకాల మగును - స్థితిసంస్కారము సమకలాగ్రహచాలిత తిథ్యంతమే కావలెను॥ 5.

అథ సంమీలనోన్మీలన గ్రహణవర్ణజ్ఞానం ఛాహ.

శ్లో॥ మర్దాదేవంమీలనోన్మీలనే స్తో గ్రాసో నాదేశ్యోఽంగులాల్పో రవీంద్వోః। ధూమ్రః కృష్ణః పింగళోఽల్పార్ధసర్వగ్రస్త శ్చంద్రోఽర్క స్తు కృష్ణ స్సదైవ॥ 6.

టీ॥ ఏవం=ఈ విధముగా - మర్దాత్ = మర్దమువల్లనుంచి - మీలనోన్మీలనే = సంమీలనోన్మీలనములు - స్తః=కలుగుచున్నవి - రవీంద్వోః = రవిచంద్రులకు - అంగులాల్పః=అంగుళముకంటె తక్కువయైన - గ్రాసః=గ్రాసము - నాదేశ్యః= అగపడదు. అల్పార్ధసర్వగ్రస్తః - అల్ప = కొంచెము - అర్ధ = సగము - సర్వ = అంతయు - గ్రస్తః = గ్రస్తముగలిగిన - చంద్రః = చంద్రుఁడు - క్రమాత్ = వరుసగా - ధూమ్రః= ధూమ్రవర్ణము - కృష్ణః = నల్లనివర్ణము - పింగళః =పింగళవర్ణము-(భవతి=అగుచున్నది) అర్కస్తు = సూర్యునకైన - సదా=యెల్లప్పుడు - కృష్ణఏవ = నల్లనివర్ణమే - భవతి = అగుచున్నది॥ 6.

ఉపపత్తిః॥ స్పర్శమోక్షవత్ సుగమం- సూర్యచంద్రయోః - అంగులాదల్పో గ్రాసః అనాదేశ్యః - యతో హి తేజోబలవశాత్ అల్పగ్రాసో న దృశ్యతే ఇతి ప్రత్యక్షమేవ హి చంద్రో హి అల్పార్ధసర్వగ్రస్తః - ధూమ్రాదిః స్యాత్ - తద్యథా అల్పగ్రహే ధూమ్రవర్ణః - అర్ధగ్రహే కృష్ణః సర్వగ్రహే పింగళః స్యాత్ - అర్కః సదా అల్పాది గ్రాసేషు కృష్ణః ఏకవర్ణః - అత్ర ప్రత్యక్ష మేవోపపత్తిః॥ 6.

తా॥ చంద్రగ్రహణమందుఁ జెప్పినసూత్రరీతిగ్రహణచేత్యాగిన్లోకరీతిని మర్దము సాధించి స్పర్శమోక్షలంబనములు చేసినతరువాత సంస్కారముల్ని తీసుకొని స్పర్శమోక్షమర్దములు చేయవలెను-రవిచంద్రగ్రహణములకు అంగుళాల్పగ్రాసమయినప్పుడు గ్రహణము కనుపించదు - చంద్రగ్రహణమునకు అల్పగ్రాసమందు ధూమ్రవర్ణమును అర్ధగ్రాసమందు నీలవర్ణమును సర్వగ్రాసమందు పింగళవర్ణమును గలుగును-రవికి యెల్లప్పుడు నీలవర్ణమే కలుగును॥ 6.

ఈ సూర్యగ్రహణము ఖచ్ఛన్నము కానందువల్లను చంద్రగ్రహణమందు సంమీలనోన్మీలనములు కనుపించకుండుటవల్లను ఇక్కడ వేరే యుదాహరణము వ్రాయఁబడలేదు.

అథ ఇష్టకాలీన గ్రాసానయన మాహ.

శ్లో॥ ఇష్టం ద్విఘ్నం ఛన్నఘ్నం స్పర్శాంత్యాంతర్నాడీభక్తం।
రూపార్థేనోపేతం విద్యా దిష్టే కాలేఽర్కస్య గ్రాసం॥ 7.

టీ॥ ద్విఘ్నం=౨ చే గుణింపఁబడినటువంటిదియు - ఛన్నఘ్నం= గ్రాసముచేత గుణింపఁబడినటువంటిదియు - స్పర్శాంత్యాంతర్నాడీభక్తం = స్పర్శమోక్షముల అంతర గడియలచేత భాగింపఁబడినటువంటిదియు- రూపార్థేనోపేతం=౦-౩౦ వియంగుళములు కలుపఁబడినటువంటిదియు - ఇష్టం=ఇష్టకాలము- ఇష్టకాలే = ఇష్టమయినకాలమందలి- అర్కస్య = సూర్యునియొక్క - గ్రాసం=గ్రాసము (అని) విద్యాత్ =తెలియవలెను॥7.

ఉపపత్తి॥ యది స్థితిఘటికాభిః అయం గ్రాస స్తదేష్టఘటీభిః కి మితి - గ్రాసోఽభీష్టఘటీగుణః - స్థిత్యా భాజ్య-అత్ర స్పర్శమోక్షస్థితీ ఇష్టే పృథక్ న కృతే - అతో హి పర్వకాల ఏవ హారో గృహీతః - ఏవం హారస్య ద్విగుణత్వాత్ ఇష్టం ద్విగుణం కార్య మిత్యుపపన్నం॥ 7.

తా॥ ఇష్టకాలమును రెట్టించి గ్రాసముచేఁ హెంచిస్పర్శమోక్షాంతరకాలము చేత విభజించి ౩౦ వియంగుళములు గలుప ఇష్టకాలమునందలి సూర్యునకు గ్రాసమగును॥ 7.

ఉదాహరణము॥ ఇష్టగడియలు ౨ దీనిని రెట్టించిన - ౪ × గ్రాసము ౬౨౨=౨౫-౨౮ ÷ స్పర్శమోక్షకాలములయంతరము ౭-౩౫=౩-౨౧ + ౦-౩౦=౩-౫౧ ఇది యిష్టకాలగ్రాసము॥ 7.

ఈ గ్రహణము దక్షిణగోళము - అపసవ్యగ్రహణము - నైఋతిదిక్స్పర్శః ఆగ్నేయదిక్ మోక్షః- సూర్యోదయాదిస్పర్శకాలః - ౬ - ౫౮ మధ్యకాలః ... మోక్షకాలః-౧౪-౩౩ ఆద్యంతపుణ్యకాలః-౭-౩౫

ఇతి శ్రీగణేశదైవజ్ఞవిరచిత గ్రహలాఘవే
సూర్యగ్రహణాధికారః షష్ఠః.
గ్రంథశ్చాయం ప్రథమభాగ స్సమాప్తః.
